Gabrijela Šaban

Dvadesetogodišnjica rada Restauratorskog zavoda Hrvatske

Restauratorski zavod Hrvatske (dalje u tekstu Zavod) osnovan je 1966. godine. U izvještaju o desetogodišnjem radu Zavoda* navedeni su detaljni podaci o osnivanju, konstituiranju i organizaciji Zavoda.

Djelatnost Zavoda obuhvaća konzerviranje i restauriranje nepokretnih i pokretnih spomenika kulture, i to zidnog slikarstva, kamene plastike, plastike od drveta i obojene drvene plastike, tekstila, kože i metala. Osim toga, stručnjaci Zavoda izrađuju dokumentaciju spomenika kulture kao podlogu za konzervatorski odnosno restauratorski zahvat i dokumentaciju svih faza zaštitnih radova.

Već prvim Statutom Zavod je podijeljen na šest (6) radnih jedinica, od kojih se svaka bavi posebnom djelatnošću. To su: Opći odjel, Odjel za dokumentaciju, Laboratorij za konzervatorska istraživanja, Radionica za slikarstvo, polikromiranu plastiku i mozaik, Radionica za plastiku izrađenu od kamena, keramike i drveta, Radionica za arhitekturu i ostale nepokretne spomenike kulture. Već je tada Statutom predviđeno osnivanje radionica za predmete od tekstila i metala, spomeničkog značenja, no one još do danas nisu osnovane.

Djelatnost Zavoda kasnije je proširena na istraživačke radove koje provodi Odjel za dokumentaciju. Naziv tog odjela promijenjen je u *Odjel za konzervatorska istraživanja i dokumentaciju.* Stručnjaci tog odjela obavljaju konzervatorska i povijesnoumjetnička istraživanja prije intervencije na spomeniku. Povijesnoumjetničkom interpretacijom i valorizacijom nalaza u odnosu prema spomeniku kao cjelini izrađuju podlogu za konzervatorski zahvat. Odjel se brine o zavodskim zbirkama u kojima se čuva dokumentacija o konzervatorskim istraživanjima i zaštitnim radovima. To su zbirka negativa, fototeka i dijateka, zbirka dosjea i planoteka. Stručnjaci Odjela razrađuju i primjenjuju informacijsko-dokumentacijske sustave Zavoda i uključuju ih u šire sustave dokumentiranja kulturne baštine, a brinu se i o knjižnici Zavoda.** U Odjelu za konzervatorska istraživanja i dokumentaciju, u čijem je sastavu i fotolaboratorij, danas je devet zaposlenih.

Drugi odjel, čiji rad također ima uglavnom istraživački karakter, jest *Laboratorij za konzervatorska istraživanja.* On je već od osnutka Zavoda bio orijentiran temama vezanim uz konzervatorsko-restauratorsku problematiku zaštitnih radova na spomenicima kulture. To su: pigmenti slikanog sloja, veziva slikanog sloja, žbuke, kamen, drvo, mokro arheološko drvo, metal, tekstil, topljive soli, vlaga u arhitekturi, novi materijali i nove instrumentalne metode. Velik dio rada danas ima rutinski (kontrolni) karakter, kao što su kemijska i fizikalna ispitivanja i mjerenja, identifikacija materijala, datacija, kontrola procesa konzervacije. Znanstvenoistraživački karakter ima unapređivanje metoda, obrada podataka većeg broja analiziranih uzoraka i uhodavanje novih metoda. Analize su pigmenata i veziva slikanog sloja i žbuke uobičajene i imaju kontrolni karakter. Problematici kamenog materijala posvećivalo se mnogo pažnje jer su stručnjaci Zavoda često nalazili oštećenja kamena na spomenicima kulture, tako da se danas nakon dugogodišnjeg iskustva već rutinski primjenjuju mineraloško-petrografske metode identifikacije kamena, kao i metode sanacije.

Ispitivanjima je riješena primjena novih materijala za konzervaciju, konsolidaciju, restauraciju i čišćenje kamena. Suradnjom Laboratorija za konzervatorska istraživanja i Odjela za kiparstvo ispitane su metode primjenjuju u zaštitnim radovima. Zavod je od osnutka izvodio konzervatorsko-restauratorske radove na predmetima od drveta. Laboratorij je sudjelovao u odabiru novih materijala za konzervaciju suhog drva. Uveo je

* Članak prof. B. Lučića, »Restauratorski zavod Hrvatske, razvoj i radovi od osnutka do godine 1975.«, »Godišnjak« br. 1.

** Način obrade i vođenja zbirki opisan je u navedenom članku prof. B. Lučića.

i metode konzervacije arheološkoga mokrog drva koje su više puta primijenjene pri sanaciji monoksila izvađenih iz naših rijeka.

Iako radionica za metal još nije osnovana, u Laboratoriju su uvedene metode za konzervaciju željeza i desalinizaciju uz kontrolu procesa, a u posljednje vrijeme specijalizirani stručnjak obavlja složenije radove na zaštiti predmeta od plemenitih metala.

Zavod se također sve više bavi tekstilom, iako nije osnovana ni ta radionica. U vezi s konzervatorsko-restauratorskim radovima na obnovi odjeće Sinjske alke i složenim radovima na zastavi Požeške županije Laboratorij je ispitivao nove materijale i primjenu metoda restauriranja i konzerviranja tekstila.

Budući da vlaga ugrožava gotovo sve nepokretne spomenike kulture, stručnjaci Laboratorija stalno rade na rješavanju tog problema. Razrađena je metoda mjerenja vlage destruktivnom i nedestruktivnom metodom te kontrola sanacijskog postupka. Prilikom istraživanja kriptoklime utvrđuje se udio kondenzacijske vlage i utjecaj visoke relativne vlažnosti zraka na higroskopičnost materijala u zidovima. Razrađen je način prikaza rasprostiranja vlage izolinijama. U planu rada Laboratorija jest dobivanje podataka kompjutorskom obradom kako bi se što brže dobila dijagnostička slika objekta.

Konzervatorsko-restauratorske radove na pokretnim i nepokretnim spomenicima izvode stručnjaci Odjela za slikarstvo i Odjela za kiparstvo. Nekoliko godina nakon osnutka *Odjel za kiparstvo* nije bio vođen kao posebna radna jedinica. Sve do 1973. godine u Zavodu je djelovala radionica koja je u svojem sastavu imala samo slikare, a poslije, širenjem Zavoda, zaposlila je drvorezbara-pozlatara, keramičare i kipare.

U to je vrijeme velik dio konzervatorsko-restauratorskih radova bio povjeren stručnjacima vanjskim suradnicima. Osobito se to ticalo radova na kamenoj ornamentalnoj i figurativnoj plastici. Već god. 1966. Zavod je vodio radove pri obnovi sjevernog zvonika zagrebačke katedrale. Za te radove angažirana je kiparsko-klesarska grupa N. Orčić, A. Dešković i A. Štambuk, koja je nastavila suradnju sa Zavodom niz godina, a u izmijenjenom sastavu djeluje i danas. S vremenom se povećavao broj zaposlenih stručnjaka u tom Odjelu i danas ih je jedanaest. Oni surađuju pri izradi ekspertiza o stanju spomenika i o prethodnim zahvatima, elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova na pokretnoj plastici, arhitektonskih plastičnih detalja i ostalih objekata od kamena, drveta, keramike i drugih materijala. U dvadesetogodišnjem radu stručnjaci Odjela intervenirali su u većem ili manjem opsegu na velikom broju objekata. Metodologija i tehnologija konzervatorsko-restauratorskog postupka ovisila je o vrsti materijala od kojeg je spomenik načinjen i o uvrđenim uzrocima propadanja. Prije svakog zahvata provedeni su istražni radovi. Zaštitni su radovi obuhvaćali čišćenje i konzerviranje izvornog materijala, spajanje pojedinih dijelova novim materijalima te rekonstrukciju pojedinih elemenata (najčešće su to na nepokretnim spomenicima elementi prozora, vrata, stropnih rebara i sl.).

Spomenici na kojima su obavljeni konzervatorsko-restauratorski radovi najčešće su bili od kamena, štuko-mase (u unutrašnjosti i na pročeljima), drva i (nešto manje) od keramike. Dobri rezultati postignuti su lijevanjem elemenata u kalupe od masa na bazi sintetskih materijala s prirodnim punilom. Na taj su način napravljene kopije mnogih predmeta koji su postali muzejski izlošci.

Konzervatorske odnosno restauratorske radove na zidnom slikarstvu, mozaiku i obojenoj plastici izvode stručnjaci *Odjela za slikarstvo*. Oni surađuju u izradi ekspertiza o stanju spomenika i prethodnim zahvatima istražuju uzroke propadanja i izrađuju elaborate konzervatorsko-restauratorskih radova. U dvadeset godina djelovanja Zavoda najčešće su zaštitni radovi izvođeni na polikromiranoj plastici, oslikanim drvenim pločama, polikromiranoj kamenoj i štuko-dekoraciji i na oslikanim zidnim površinama. U Odjelu je zaposleno jedanaest stručnjaka s visokom i višom stručnom spremom.

Zavod je od svojeg osnivanja bio angažiran za zaštitne radove na nepokretnim spomenicima kulture. Voditelji su tih programa stručnjaci *Odjela za graditeljsko nasljeđe*. Među ostalim, oni surađuju pri izradi ekspertiza o stanju spomenika i o prethodnim zahvatima, izrađuju arhitektonsku dokumentaciju, investicijsko-tehničku dokumentaciju za sanaciju i revitalizaciju spomenika, organiziraju izvođenje radova i obavljaju stručni nadzor. Prvih godina djelovanja Zavoda skupina tada zaposlenih arhitekata izradila je dokumentaciju o stanju velikog broja spomenika, studije razvoja spomeničkih cjelina, idealne rekonstrukcije razvojnih faza pojedinih spomenika i programe važnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata. Danas se stručnjaci tog Odjela sve više specijaliziraju za određenu vrstu zaštitnih radova.

Arhitektonsku dokumentaciju izrađuju isključivo stručnjaci Zavoda, statičke projekte djelomično i stručnjaci izvana, a projekte instalacije isključivo vanjski suradnici budući da Zavod ne zapošljava stručnjake takvog profila. U Odjelu je zaposleno deset arhitekata i dva građevinara-statičara, svi s visokom stručnom spremom.

Da bi Zavod što prije i efikasnije počeo djelovati u zaštiti naše kulturne baštine, njegovim osnivanjem formiran je i Stručni savjet koji je djelovao do donošenja Statuta. Prva sjednica Savjeta održana je u srpnju 1966, a članovi, predstavnici društveno-političkih organa i organizacija određenih Rješenjem o osnivanju Zavoda, bili su podsekretar Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu Miljenko Paravić, prof. dr. Andro Mohorovičić, prof. dr. Milan Prelog, prof. Mladen Kauzlarić, prof. dr. Duje Rendić-Miočević, dr. Anđela Horvat, prof. Marija Baltić, direktor Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu i prof. Branko Lučić, v.d. direktora Restauratorskog zavoda Hrvatske.

Već od prvih dana pred Zavod su postavljeni brojni i raznovrsni zadaci vezani uz spomenike najviših kategorija. Među ostalima to su crkva sv. Lovre u Slavonskoj Požegi (istraživanja i konzervacija zidnih slika u svetištu i lađi), »Žitnica« u starom gradu Ozlju (čišćenje i zaštita zidnih slika i glagoljskih grafita), bivša pavlinska crkva i samostan u Sveticama (projekt statičke sanacije i istraživanje slikanih slojeva na pročelju i u unutrašnjosti), stari grad u Kostajnici (projekt uređenja za novu namjenu), dvorac Keglević u Loboru (građevinsko-statička sanacija stropa dvorane), zgrada »Veliki kaptol« u Sisku (projekt uređenja za novu namjenu), Galerija »Meštrović« u Zagrebu (uređenje za stalnu izložbu djela kipara I. Meštrovića), dvorac u Brezovici (konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnoj slici), crkva sv. Marije Snježne u Kamenskom (otkrivanje i zaštita zidnih slika u svetištu), Alagovićev ljetnikovac u Zagrebu (otkrivanje zidnih slika i sanacija vlage sistemom elektroosmoze), relikvijar iz crkve sv. Stjepana u Motovunu, korska sjedala i kipovi letnera iz katedrale sv. Stošije u Zadru, kamena plastika sjevernog zvonika katedrale u Zagrebu i prozora bivše pavlinske crkve u Lepoglavi, memorijalni park na Petrovoj gori (projekt i organizacija radova na sanaciji kompleksa) i mnogi drugi. Razvojem Zavoda i povećanjem broja zaposlenih stručnjaka znatno se povećao i broj spomenika koji su bili obuhvaćeni programima zaštitnih radova. Prije izrade tih programa i intervencije na spomeniku stručnjaci Zavoda provode prethodna istraživanja. Vrlo često ona daju izvanredne podatke, kao na primjer prilikom sondiranja arhitekture oltara Majke Božje u Kamenitim vratima u Zagrebu ili otkriće originalne pozlate i polikromacije korskih sjedala u katedrali sv. Stošije u Zadru. Tom je prilikom pronađeno 40 listova pergamene s tekstovima iz 12, 13. i 14. stoljeća.

Istražni radovi na nepokretnim spomenicima uvijek prethode izradi projektne dokumentacije. Valorizacijom nalaza određuje se prezentacija detalja i spomenika u cijelosti. Po opsegu ističu se istraživački radovi u varaždinskom starom gradu koji su započeti 1980. god., te uz određene faze zaštitnih radova traju još i danas. Prilikom obnove crkve sv. Marije u Zadru provedena su opsežna povijesna, povijesnoumjetnička i ostala istraživanja koja su dala podlogu za prezentaciju i usmjerila radove na objektu. Osim ovakvih cjelokupnih konzervatorskih istraživanja, stručnjaci Zavoda obavili su mnoga istraživanja pročelja prije obnove. Već god. 1972. bila su to istraživanja na pročelju franjevačke crkve sv. Antuna u Kostajnici, kojim su dobiveni podaci o izvornom izgledu pročelja. Slijede istraživanja pročelja Stare gradske vijećnice u Zagrebu (ustanovljeno je šest razvojnih faza), dvorca u Miljani (na temelju nalaza izrađena je idealna rekonstrukcija izgleda dvorca u svakoj građevinskoj fazi od 16. do 19. st. te projekt prezentacije), glavnog pročelja kapele sv. Jeronima u Štrigovi, zatim istraživanja bojenih slojeva i izrada tonskih karata 29 pročelja u banjolučkoj jezgri (oštećenja nakon potresa iz 1969. god.), 45 pročelja u sklopu akcije uređivanja karlovačke »Zvijezde«, te pročelja zgrada od broja 6 do 16 u Radićevoj ulici, koja su bila podloga za izradu izvedbene dokumentacije sa svim detaljima arhitektonske plastike i bojenih slojeva, te mnoga druga.

Vrlo je mnogo nepokretnih spomenika za koje je Zavod izradio konzervatorsko-projektnu i investicijsko-tehničku dokumentaciju zaštitnih radova, a većim ih je dijelom i izvodio. Uz prije spomenute, to su palača Sermage u Varaždinu, kurija Erdödy u Razvoru, manastir Vavedenja Bogorodice u Lepavini, crkva sv. Marije Snježne u Kamenskom, crkva sv. Marije Magdalene u Selima kraj Siska, crkva sv. Lovre u Slavonskoj Požegi i dr.

Od osnutka Zavoda u programe zaštitnih radova ušli su i stari gradovi. Budući da su za njihovu sanaciju potrebna velika novčana ulaganja te program nove namjene i održavanja, mnoge su od započetih akcija prekinute. Iznimka je stari grad u Kostajnici koji se nakon završenih istražnih radova

i projekta prezentacije privodi budućoj namjeni te Medvedgrad na Zagrebačkoj gori. Ovdje su veća novčana ulaganja ubrzala istraživanje, čišćenje ostataka grada od zasutog materijala te konzervaciju i rekonstrukciju dijelova grada.

Specifična je bila obnova zagrebačkih fontana. Stručnjaci Zavoda obavili su konzervatorska istraživanja, izradili izvedbene projekte i vodili rekonstrukciju »Zdenca života«, fontane »Gljiva« na Trgu N. Š. Zrinskog i fontane na Kaptolu, te proveli manje opsežne radove na dvjema fontanama na Trgu N. Š. Zrinskog i Jezuitskom trgu. U radu na rekonstrukcijama objekata bilo je primjera izrade projektne dokumentacije na temelju stare grafičke i fotodokumentacije uz analizu razvoja građevinskih faza. Između ostalih, Zavod je već god. 1968. izradio studiju i izvedbeni projekt rekonstrukcije zvonika i krovišta lađe crkve Bezgrešnog začeća Bl. Dj. Marije u Valpovu, zatim prednjeg dijela lađe i zvonika crkve sv. Georgija u Narti (verifikacija podataka provedena je fotogrametrijskim putem), pročelja vile »Mojmir« u Krapini, mosta »Lavica« i zdenca u Samoboru, pročelja zgrade na Trgu Republike br. 6 i dr.

Usko vezano uz radove na objektima arhitekture, Zavod je od prvih dana izvodio konzervatorsko-restauratorske radove na arhitektonskoj i figurativnoj kamenoj plastici. Osim već spomenutih, to su radovi na starom gradu u Kostajnici, Medvedgradu, kapeli starog grada u Brinju, franjevačkom samostanu u Slavonskom Brodu, crkvi sv. Marije u Zadru, crkvi sv. Marka u Zagrebu, na već spomenutim fontanama i mnogim drugima.

Zaštitni radovi izvedeni su i na mnogim spomenicima sagrađenim od 16. st. do današnjih dana, kao npr. na stupu za barjake iz 16. st. u Rijeci, zavjetnom stupu sv. Trojstva u Osijeku, te spomenicima NOB-a u Jasenicama kod Bosanske Krupe, u Ličkom Petrovom Selu, na Petrovoj gori, u Rijeci, Anindolu u Samoboru i drugima.

Već od najranijih dana stručnjaci Zavoda izvodili su konzervatorsko-restauratorske radove na zidnim slikama. Tako su 1966. i 1967. godine obavljena istraživanja, provedena preventivna zaštita i konzervirane zidne slike u Brezovici, u crkvi sv. Lovre u Slavonskoj Požegi, »Žitnici« u starom gradu Ozlju, a zidne slike iz zgrade bratovštine sv. Križa u Bujama i iz kapele Stancija Silić u Završju (Buje) skinute su, konzervirane, stavljene na novi nosač i prenesene u muzej u Bujama. Obavljeni su zaštitni radovi i na zidnim slikama mnogih kapela u istarskom području (Dvigrad, Hum, Bale, Beram).

Posljednjih se godina izvode opsežniji radovi na crkvi sv. Petra u Petrovini, u crkvi sv. Marka u Zagrebu, crkvi M. B. Remetske u Remetama i na drugim spomenicima.

Zavod je odmah nakon osnivanja započeo konzervatorsko-restauratorske radove i na pokretnim spomenicima od drva. Velik je broj obojene drvene plastike najviših spomeničkih kategorija koje je bilo nužno sanirati. Oštećenja su bila uzrokovana vlagom, crvotočinom, nestručnim zahvatima popravaka i naknadnim preslicima. Već su u prvim godinama postojanja Zavoda izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi na raspelu iz crkve sv. Juste u Galežani (poč. 12. st.) i na raspelu iz crkve sv. Eufemije u Gračišću (poč. 13. st.). Kompleksni konzervatorsko-restauratorski radovi, s obzirom na raznovrsnost zastupljenih materijala i stupanj oštećenosti, izvedeni su na relikvijaru iz crkve sv. Stjepana u Motovunu. Radovi na srebrnoj pali iz katedrale na Krku primjer su širine konzervatorsko-restauratorskog postupka koji je obuhvatio sondiranje (ustanovljena su tri slikana sloja), kemijske analize, dezinsekciju, integraciju, parketažu, impregnaciju, uklanjanje preslika, retuš izvornog sloja i, na kraju, aplikaciju obnovljenih dijelova metala. Na mnogim spomenicima drvene obojene plastike dovršen je konzervatorsko-restauratorski postupak i oni su vraćeni korisnicima. Veće cjeline kao što su, među ostalim, oltar iz crkve sv. Nikole u Jasenovcu ili drvene oslikane ploče iz kapele sv. Barbare u Velikoj Mlaki obnavljaju se kroz duže razdoblje. Najnoviji opsežni konzervatorsko-restauratorski radovi izvode se na predmetima za izložbu »Zlatno doba Dubrovnika«.

U obnovi HNK u Zagrebu, HNK »Ivan Zajc« u Rijeci i HNK u Splitu sudjelovali su gotovo svi stručnjaci Zavoda i velik broj vanjskih suradnika. Također je izrađena konzervatorsko-izvedbena dokumentacija za obnovu gledališta HNK u Osijeku i NK »Marin Držić« u Dubrovniku, gdje su i preuzeti radovi na obnovi gledališta. Ovoj skupini radova treba pribrojiti i konzervatorsko-restauratorske radove na palači Attems u Grazu, te u dvoranama palače Dverce i u štedioničkoj dvorani Privredne banke Zagreb u prolazu Oktogon (Ilica 5). U sklopu djelatnosti Odjela za slikarstvo i Odjela za kiparstvo izvedeni su brojni radovi na štukaturama i lijevanim elementima od različitih materijala. Već prvih godina stručnjaci Zavoda izveli su konzervatorsko-restauratorske radove na štuko-ukrasima u palači Nassis i crkvi sv. Ilije u Zadru, te prilikom obnove već spomenutih kazališta, u dvorcu Pejačević u Našicama, crkvi sv. Katarine u Zagrebu i u mnogim drugim objektima. Prilikom obnova pročelja stručnjaci Zavoda izveli su konzervatorsko-restauratorske radove na štuko-ukrasima glavnog pročelja Povijesnog muzeja u Zagrebu i na glavnom pročelju crkve Uznesenja Marijina u Varaždinu.

Specifični su radovi izrada kopija. U Laboratoriju za konzervatorska istraživanja vrlo rano ispitane su i primijenjene metode koje se danas rutinski primjenjuju u Odjelu za kiparstvo, a prvi rad vezan je uz obnovu HNK u Zagrebu. Već 1969. god. izrađena je kopija reljefa s prikazom hrvatskog vladara sa zdenca krstionice sv. Ivana u Splitu. Otisci se izrađuju od silikonskog kaučuka, a odljev od poliesterske mase s mramornim prahom kao punilom. Iste godine načinjeni su odljevi četiriju alegorijskih figura s pročelja zgrade na Trgu maršala Tita br. 3 u Zagrebu i pročelje umjesto trošnih figura od vapnenog pješčenjaka. Iz mnogih radova na izradi kopija treba izdvojiti i kopiju nadvratnika iz crkve sv. Križa u Ninu i kamene figurativne plastike s portala crkve sv. Marka u Zagrebu.

U Odjelu za kiparstvo obavljali su se i zaštitni radovi na keramici. Već 1971. rekonstruirani su pećnjaci nađeni prilikom arheoloških istraživanja na Garić-gradu, a kasnije i mnogi ulomci pećnjaka i posuda s Medvedgrada. Stručna aktivnost Zavoda očituje se i u sudjelovanju u organizaciji stručnih skupova te pri restauraciji i transportu umjetnina za izložbe. Tako je Zavod bio suorganizator 29. stručnog savjetovanja posvećenog povijesnoj gradskoj i seoskoj stambenoj arhitekturi, koje je održano god. 1978. u suradnji s upravnim odborom udruženja »Arbeitskreis für Hausforschung« iz Detmolda, SR Njemačka. Iste smo godine bili domaćini-organizatori 5. trijenalnog savjetovanja ICOM-ova Komiteta za konzerviranje, koje je održano u Zagrebu. Tom prilikom pripremljen je program upoznavanja sudionika savjetovanja s kulturnim nasljeđem i djelatnošću RZH i službe zaštite na području Jugoslavije. Pripremljena je i jedna od pet izložbi koje su bile otvorene u vrijeme savjetovanja u prostorijama Stare gradske vijećnice u Zagrebu. Zavod je ukazom Predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita odlikovan Ordenom Republike sa srebrnim vijencem za organizaciju, restauriranje i transport umjetnina na izložbu »Umjetnost na tlu Jugoslavije od prethistorije do naših dana«, koja se održavala u Parizu 1971. god., a zatim i u Sarajevu.

Pregledom svih tih radova samo se naslućuje stvarni opseg našega dvadesetogodišnjeg djelovanja. S obzirom na kompleksnost problematike i interdisciplinaran pristup, od samog početka Zavod je surađivao s mnogim stručnim institucijama i pojedincima. Oni su pridonijeli cjelovitom spoznavanju problematike na potrebnoj stručnoj razini i tako unapređivali naš rad. Osim već spomenutih članova prvog Stručnog savjeta, to su bili: V. Delfin, dipl. inž. arh., prof. dr. B. Crnković, dipl. inž. geol., B. Vuletić, dipl. inž. elek., prof. E. Erlih, dipl. inž. građ., dr. B. Fučić, prof. pov. umj., A. Hikec, dipl. inž. građ., dr. Đ. Cvitanović, prof. pov. umj., I. Lončarić, prof. el., prof. T. Stahuljak, prof. pov. umj. i mnogi drugi. Za izvođenje restauratorsko-konzervatorskih radova na drvenoj plastici posebice važna bila je suradnja s majstorom-pozlatarom I. Robnikom, čiji učenik i danas radi u Zavodu. U zaštitnim radovima na kamenoj plastici od osnivanja surađujemo s kiparsko-klesarskom grupom N. Orčić, G. Štambuk, A. Štambuk i A. Dešković. S vremenom grupi se pridružio B. Martinčević, a ak. kipar N. Orčić postao je član Zavoda.

Teško je i zamisliti naš rad bez čvrste suradnje s raznim stručnim institucijama, među kojima su Institut »Geoexpert« — GRO »Geotehnika«, Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta, Zavod za ispitivanje materijala i konstrukcija Građevinskog fakulteta, Građevinski institut, Institut za povijest umjetnosti, Zavod za rudarsku kemiju, Zavod za mineralogiju, petrologiju i ekonomsku geologiju RGN fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za opću mikrobiologiju Tehnološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Institut »Ruđer Bošković«, Institut za drvo i drugi.

Za cjelokupan stručni rad bilo je posebno važno stručno usavršavanje pojedinaca u poznatim istraživačkim centrima s već stečenim iskustvom potrebnim za rad na spomenicima kulture. U izvještaju B. Lučića o desetogodišnjem radu vidi se opseg našega stručnog usavršavanja u inozemstvu, koje je nešto smanjenim tempom nastavljeno do danas. Na taj su način naši stručnjaci bili upoznati s dostignućima i metodama konzervatorsko-restauratorskih radova drugih zemalja. Između ostalog, to im je omogućio duži boravak u Saveznom centralnom znanstvenoistraživačkom laboratoriju za konzerviranje i restauriranje spomenika u Moskvi, zatim boravak u Kraljevskom institutu za zaštitu kulturnih dobara u Bruxellesu, upoznavanje metode analize pigmenata i veziva u Nacionalnoj galeriji u Londonu, prisustvovanje tečajevima o zaštiti spomenika u Yorku u Engleskoj i Egeru u Mađarskoj, razmjena sa stručnjacima iz Poljske, Nizozemske, Belgije, Francuske, prisustvovanje simpozijima o vlazi u Rotterdamu i

Esslingenu, simpoziju Nacionalnog komiteta ICOMOS-a za Francusku u Parizu, brojnim skupovima o problematici zaštite kamena kao npr. međunarodnom kongresu o oštećenjima i zaštiti kamena u Veneciji i La Rochelleu, kongresu o mikrofilmiranju u Beču, o fotogrametriji i geodeziji u Krakowu i mnogim drugima. Stručnjaci zavoda usavršavali su se u struci i prisustvovanjima mnogim izložbama u zemlji i u inozemstvu, stručnim putovanjima itd.

Zavod danas ima 59 zaposlenih, i to 43 radnika određenog stručnog profila i 16 radnika u administraciji. Broj zaposlenih ograničen je našim prostornim uvjetima i načinom financiranja. Godine 1966. Zavod je imao šest zaposlenih. Bio je smješten u zgradi »Zidanica« u Ulici Nike Gršković 23, gdje mu je i danas sjedište, na 510 m² bruto-površine. S današnjim brojem zaposlenih prostor je proširen za samo 200 m² radnog prostora i 150 m² radnog skladišnog prostora, koji su izvan Zidanice, što otežava normalan rad Zavoda. Restauratorski zavod Hrvatske osnovan je kao ustanova sa samostalnim stjecanjem dohotka. Danas su bitna dva izvora financiranja: Republički SIZ u oblasti kulture i neposredna slobodna razmjena rada. RSIZ u oblasti kulture financira rad 37 radnika (29 stručnjaka i 8 radnika službi) putem programa redovne djelatnosti Zavoda. U sklopu te djelatnosti izvode se akcije zaštitnih radova na spomenicima 0 i I kategorije. Uz RSIZ u oblasti kulture, znatnija sredstva za obnovu spomenika kulture osigurava USIZ grada Zagreba.

Opisujući rad u našim stručnim odjelima, rad pojedinih struka iz Zavoda nije dovoljno sveobuhvatno prikazan. Cjelokupan se rad načelno razaznaje iz opisa zaštitnih radova na pojedinim spomenicima kulture u kataloškom popisu objekata. Mnogi navedeni spomenici prema svojem značenju i opsegu izvedenih radova zaslužuju više prostora i detaljniji opis, što će biti jedan od sljedećih zadataka voditelja-stručnih suradnika Zavoda. Pri izradi ovog izvještaja korišten je tekst prof. B. Lučića »Restauratorski zavod Hrvatske, razvoj i radovi od osnutka do godine 1975.«, koji je u vrijeme osnutka Zavoda bio v. d. direktora, a poslije i direktor ove institucije.

U dvadesetogodišnjem radu mnogo su truda uložili stručni suradnici-radnici Zavoda, koji su postavljene zadatke obavljali odgovorno i na najvišoj mogućoj stručnoj razini. Mnogi od njih nisu više u našoj sredini; zahvaljujemo svima, osobito pionirima koji su stvarali ovu našu operativnu instituciju. Tada su utemeljeni naše stručno djelovanje, međusobna suradnja a i naš odnos prema spomenicima kulture. Oni nam i danas pomažu da što lakše prevladamo mnoge teškoće, karakterom različite od onih koje su vezane uz osnivanje Zavoda.

SUMMARY

20th anniversary of the Croatian Restauration Institute

The Restoration Institute of Croatia was founded in 1966 to deal with conservation and restoration of immobile and mobile monuments of culture and to prepare documentation for conservation and restoration works as well as all stages of protection activities.

The Institute operates through five technical departments and two general services. The former comprise: Conesrvation Research and Documentation Department, Conservation Research and Documentation Laboratory, Sculpture Section, Painting Section and Architectural Heritage Department. Also planned are Textile and Metal Departments.

The Institute's Professional Council reviews the problems of works needed on monuments and appoints site managers and team members. The Institute cooperates with associated experts and many professional institutions.

The members of the Conservation Research & Documentation Department perform history and art history studies prior to actions undertaken and prepare a plan for conservation works. The department is also in charge of the Institute's collections (negatives, photographs, diapositives, files, plans).

The Laboratory deals with protection works on mobile and immobile monuments involving coat pigments, coat adhesives, plaster, stone, metal, textile, soluble salts, structure humidity, new materials and new instrumental methods.

The members of the Sculpture Section cooperate in prepared reports on the state of monuments and

conservation and restoration feasibility studies. They also perform works on mobile plastics and architectural details in stone, wood, stucco, ceramics, as well as new synthetic materials with the natural filler for making copies and casting the plastic architectural elements.

The members of the Painting Section cooperate in preparing reports on the state of monuments and conservation and restoration feasibility studies. They perform works on the polychromatic plastics, painted wooden plates, polychromatic stucco, stone decoration, and painted walls.

The Architectural Heritage Department prepares the conservation documentation for protection works including reports on the state of monuments. Architects and construction engineers organize and supervise works.

Since its foundation the Institute has been attending to various problems of monuments of the highest categories. That is why some of its members have been abroad for specialization at well-known centres.

The Institute's record includes a series of mobile and immobile monuments of culture studies in terms of conservation, such as numerous alters, interior and facade walls, period buildings, etc. Many churches, palaces, old urban nuclei, fountains, ethnological values have been reconstructed, and quite a few minor urban wholes revitalized.

In nearly all churches the Institute has encountered the problem of wall paintings damaged by capillary humidity in lower parts and by bad weather conditions and rainwater penetration in upper parts. After elimination of the damaging causes the wall paintings have been restored and in some cases removed, conserved, reframed, and stored in a museum.

The conservation works on mobile monuments are complex and often take a long time with all their stages of probing and chemical analysis of pigment and materials, disinfection, integration, parquetry, impregnation, overpaint removal, and retouching of the original coating.

The Institute has renewed the decorative elements of some theatre interiors. In this respect major works have been done, among others, in moulding and casting new elements, gilding and stucco decoration.

The catalogue list of protection projects provides an overall picture of the Institute's activities over the past twenty years. Considering their scope and importance, many of these executed works would deserve a more detailed account, which will be one of the next tasks of the heads of the Institute's departments.

Popis radnika Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. godine

1. Branko Aničić, knjigovođa (1974—1975)
2. Nevenka Antonov, dipl. inž. kemije (1970—1983)
3. Edita Bakša-Usenik, konzervator, akad. slikar, specijalist (1971—1975)
4. Gordana Banović, službenik (1976—)
5. Katarina Barić, daktilograf (1969—)
6. Jasna Bartoniček, konzervator, dipl. inž. arh. (1978—)
7. Nevenka Belčić, fotograf (1981—1983, 1984—)
8. Katarina Bence, dipl. inž. građ. (1982—1983, 1984—)
9. Božena Bizjak, ekonomski tehničar (1983)
10. Branko Bognar, akad. kipar (1975)
11. Ivan Bujan, konzervator, nast. lik. umjet. (1977—)
12. Boris Cvjetanović, konzervator, nast. lik. umjet. (1978—1984)
13. Dobrila Čukanović-Bender, konzervator, inž. tekst. (1970—)
14. Petar Čulina, arh. tehničar (1970—1971)
15. Mirjana Delač, dipl. ecc. (1980—1983)
16. Dragan Dokić, konzervator, akad. slikar (1979—)
17. Ksenija Dokić, daktilograf (1981—)
18. Roko Domić, konzervator, akad. kipar, specijalist (1978—)
19. Ostoja Đurić, akad. kipar (1985—)
20. Marica Fišter-Curman, ekonomski tehničar (1978—)
21. Mario Fučić, konzervator, nast. lik. umjet. (1977—1978, 1978—)
22. Biserka Gajski, fotograf (1978—)
23. Andrija Galović, dipl. pravnik (1980—1981)
24. Adela Geber, dipl. pravnik (1973—)
25. Darko Geber, inž. građ. (1982—1983)
26. Željka Geber-Kovač, konzervator, nast. lik. umjet. (1978—)

27. Velislav Gobeljić, konzervator, akad. slikar, specijalist (1971—)
28. Andrijana Gonzi-Armano, ekonomski tehničar (1984—)
30. Vladimir Hanzić, konzervator, dipl. inž. građ. (1979—1985)
31. Rajko Hercegovac, akad. kipar (1984—)
32. Smiljan Holy, akad. kipar (1973—1974)
33. Juraj Ivandić, dokumentarist tehničar (1985— —)
34. Krešimir Ivanišević, dipl. inž. arh. (1983—1985, 1986—)
35. Drago Ivanušić, likovni tehničar (1981—)
36. Margareta Jagodić, akad. slikar (1968—1971)
37. Zlata Jeras-Pohl, dipl. inž. arh. (1970—1979)
38. Stjepan Jerković, akad. kipar (1984)
39. Juran Juranić, dipl. pravnik (1972)
40. Branko Kelčec, lik. tehničar (1972—1975)
41. Kamenko Klofutar, konzervator, likovni tehničar (1971—1974, 1979—)
42. Kata Kos-Tušek, ekonomski tehničar (1983— —)
43. Lidija Krolo, dipl. inž. arh. (1985—1986, 1986— —)
44. Ljubica Kunić, ekonomski tehničar (1966—1973)
45. Marija Kušnjačić-Klofutar, ekonomski tehničar (1970—1972, 1973—1976)
46. Vesna Lepen-Bujan, nastavnik (1980—)
47. Josip Lojen, dipl. inž. arh. (1969—1970)
48. Mara Lončar, ekonomski tehničar (1977—)
49. Branko Lučić, konzervator, povjesničar umjetnosti (1966—1980)
50. Nevenka Lučić, dipl. ecc. (1984—)
51. Ljubica Maček, pomoćni službenik (1969—1978)
52. Hrvoje Malinar, konzervator, dipl. inž. geol. (1968—)
53. Dr. Ivo Maroević, konzervator, povjesničar umjetnosti (1969—1983)
54. Blanda Matica, dipl. inž. arh. (1981—)
55. Zvonimir Matica, dipl. inž. arh. (1979—1981, 1982—)
56. Ivan Matić, skladištar (1980—1981)
57. Ferdinard Meder, povjesničar umjetnosti (1970— —1971)
58. Krešimir Mihaljević, akad. arhitekt (1966—1970)
59. Zoran Mikša, dipl. inž. arh. (1972—1974)
60. Drago Miletić, konzervator, povjesničar umjetnosti (1972—1973, 1974—)
61. Josip Minks, konzervator, akad. slikar (1975, 1976—)
62. Jakob Mirković, likovni tehničar (1982—)
63. Vladanka Milošević, konzervator, dipl. inž. arh. (1979—)
64. Danuta Misiuda, povjesničar umjetnosti (1986— —)
65. Marija Mogilnicki, povjesničar umjetnosti (1969)
66. Stanko Mohač, likovni tehničar (1971—1972)
67. Franjo Mrnjec, konzervator, rezbar-pozlatar (1969—1970, 1972—1973, 1974—)
68. Silvije Novak, konzervator, povjesničar umjetnosti (1977—)
69. Alma Orčić, dipl. inž. arh. (1985—1986, 1986—
70. Nesto Orčić, konzervator, akad. kipar, specijalist (1977—)
71. Nada Orel-Ivaniš, nast. lik. umjet., fotograf (1972—1976)
72. Josip Pavlović, akad. slikar (1968)
73. Dubravka Penavić, konzervator, dipl. inž. kemije (1970—)
74. Erika Piffl, konzervator, dipl. inž. arh. (1970— —1981)
75. Branko Pigl, konzervator, likovni tehničar (1970—1971, 1972—1974)
76. Srećko Planinić, akad. slikar (1967—1968)
77. Josip Podvorac, likovni tehničar, fotograf (1971— —1972)
78. Emil Pohl, restaurator, akad. slikar (1970—)
79. Goran Poljanec, dipl. inž. arh. (1972)
80. Nikola Popić, dipl. inž. arh. (1981—1983)
81. Lidija Remenar, ekonomski tehničar (1982— —)
82. Tatjana Rogulj, šef računovodstva (1973—1980)
83. Nika Rubin-Stunić, dipl. inž. arh. (1966—1970)
84. Spomenka Rukavina, konzervator, nast. lik. umjet. (1978—)
85. Bernarda Rundek-Franić, konzervator, nast. lik. umjet. (1971—)
87. Milena Sarapa, dipl. inž. arh. (1982—1983)
88. Slavimir Slaviček, inž. građ. (1976—1977)
89. Ivan Srša, povjesničar umjetnosti (1986—)
90. Ljerka Smailagić, konzervator, dipl. inž. kemije (1966—)
91. Sonja Strašček, daktilograf (1984—1985)
92. Gabrijela Šaban, konzervator, dipl. inž. arh. (1969—)
93. Ingeborg Šajbinger, ekonomski tehničar (1973)
94. Mate Šango, akad. kipar (1975—1976)
95. Đuro Šestan, nast. lik. umjet. (1972)
96. Ksenija Šestek, likovni tehničar (1986—)
97. Milivoj Šegan, akad. kipar (1985—)
98. Đuro Šimičić, konzervator, likovni tehničar (1977—1979, 1980—)
99. Vesna Šimičić, nast. lik. umjet. (1971—)
100. Ivica Šimunić, likovni tehničar (1971—1972)
101. Jasna Štefanac-Denich, konzervator, akad. slikar (1974—1985)
102. Ivan Štimac, likovni tehničar (1970—1971, 1972—1973)
103. Vinko Štrkalj, konzervator, povjesničar umjetnosti (1972—)
104. evenka Švec, čistačica (1978—)
105. Mirjana Tomičić, konzervator, fotograf (1977— —1984)
106. Srebrenka Treursić, dipl. inž. arh. (1968—1970)

107. Vesna Trninić-Brkić, ekonomski tehničar (1984— —)
108. Josip Turk, konzervator, likovni tehničar (1968— —1971, 1972—1974)
109. Mirko Usenik, akad. slikar, specijalist (1971— —1974, 1975—1977)
110. Marija Valjato-Fabris, konzervator, dipl. inž. arh. (1978—)
111. Josip Velnić, konzervator, dipl. inž. arh. (1972— —1973, 1973—1977—)
112. Hrvoje Veršec, dipl. inž. građ. (1985—)
113. Olgica Vuković-Tkalec, ekonomski tehničar (1976—1981)
114. Drago Vidović, domar, vozač (1979—1983)
115. Marija Vidović, pomoćni službenik (1972—)
116. Nevenka Vučičević, restaurator, akad. slikar (1966—1971)
117. Antun Vuksan, konzervator, likovni tehničar (1970—1973)
118. Gustav Zechel, likovni tehničar (1971—1972, 1974)

Katalog radova Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. g.

Kratice:

n.z. — nadležni zavod
kt. — spomenička kategorija
ks. — korisnik spomenika
in. — investitor
g.r. — godina radova

D: — redni broj dosijea u RZH
P: — količina nacrta u planoteci RZH
F: — količina fotografija u fototeci RZH

OF — općinski fond
RF — republički fond
ROS — Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Osijek
RST — Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Split
RSIZK — Republička samoupravna interesna zajednica kulture
RRI — Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Rijeka
RZG — Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb
RZH — Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb
RZZZSK — Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SR Hrvatske, Zagreb
ZZD — Zavod za zaštitu spomenika kulture, Zadar
ZDU — Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik
ZST — Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split
ZŠI — Zavod za zaštitu spomenika kulture, Šibenik

1. BALE, kapela sv. Duha, zidne slike; 14/15. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Bale; **in.:** RRI; **g.r.:** 1973 god.

Zidne slike preventivno su učvršćene obrubljivanjem vapneno-kazeinskom žbukom uz dodatak natrijeva pentaklorfenolata. Prijedlog za sanaciju cijelog objekta napravljen je na temelju rezultata konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, ispitivanja svodne konstrukcije i elaborata statičke sanacije.

Zahtjev za nastavak radova davan je 1974. i 1975. godine, no, budući da sredstva nisu osigurana, radovi nisu nastavljani.

D: 197; F: 16; P: 3

2. BANSKI KOVAČEVAC, kapela sv. Petra 1760.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Skakavac; **in.:** Rkt. župa Skakavac, SIZ Karlovac; **g.r.:** 1972, 1973, 1983, 1984, 1985. god.

Oštećenja drvene građe svetišta nastala su zbog slabih temelja i djelovanjem atmosferilija. Temelji svetišta popucali su i ulekli se, a zbog vlage došlo je i do ispupčenja pojedinih platica i stijena. U godini 1973. predviđena je potpuna izmjena temelja i promjena natrule drvene građe u donjem dijelu svetišta.

Zbog nedostatka sredstava radovi te godine nisu izvođeni, a ponovna inicijativa uslijedila je tek god. 1983. Projekt sanacije s troškovnikom za građevinske i građevinsko-obrtničke radove napravljen je u tijeku iduće godine, a sa zemljanim i zidarskim radovima korisnik je objekta započeo god. 1985. Iste je godine upućen i zahtjev RSIZ-u kulture da sanacijske radove na kapeli uvrsti u program za 1986. godinu. Pri izradi sanacijskog projekta kao vanjski suradnik RZH surađivala je dr. Đurđica Cvitanović.

D: 168; F: 90; P: 3

3. BANJA LUKA, crkva sv. Marije Zvijezde: reljefi; 1926. god; Bruno Diamant

n.z.: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Sarajevo; **kt.:** —; **ks.:** Samostan Marija Zvijezda, Banja Luka; **in.:** Rkt. župa Marija Zvijezda, Banja Luka; **g.r.:** 1975, 1980. god.

Četiri reljefa: »Dva jelena«, »Pleter«, »Ptica« i »Lađa«, koji su bili u bočnim crkvenim lađama potpuno su stradali u potresu god. 1969.

Uništeni reljefi obnovljeni su prema starim fotografijama koje su poslužile za izradu kartona. Na ugrađenoj armaturi od pocinčanih čavala i žice štukom se modeliralo u tri sloja: grubim, srednje grubim i sitnozrnatim završnim slojem. Štuko-masa sastojala se od sadre, vapna, kamenog agregata i tutkala. Reljefi su patinirani vapnenom vodom s dodatkom pigmenta. Pojedini dijelovi pozlaćeni su na mikstionu metalnim listićima.

S monograma u svetištu odstranjen je sloj cementa, a nedostajući dijelovi obnovljeni su sadrom. Patiniranje i pozlaćivanje obavljeno je na jednak način kao i kod prethodnih reljefa. Na dva medaljona i reljefu »Sv. Benedikta« učvršćeni su slomljeni dijelovi i pozlaćena slova metalnim listićima.

D: 262; F: 14

4. BANJA LUKA, džamija Ferhadija i Sahat-kula; 1579. i 1587. (popravljena nakon 1878.)

n.z.: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Sarajevu; **kt.:** —; **ks.:** Islamska zajednica Banja Luke: **in.:** »Ikom« Zagreb, **g.r.:** 1972. god.

Radovi su obuhvatili pozlatu kupolica i kazaljki listićima 23-karatnog zlata.

D: 155; F: 6

5. BANJA LUKA, istraživanje pročelja zgrada u centru grada; 19—20. st.

n.z.: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Sarajevu; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** »Interinžinjering«, Zagreb, **g.r.:** 1975. god.

Istraživanje svih slojeva boja i uzimanje uzoraka provedeno je u Ulici Veselina Masleše, glavnoj trgovačkoj ulici, na zgradama broj 9, 11, 13, 19, 23, 25, 10 i 12, dok je na zgradama broj 5, 7, 21, 18, 20, 22, 24, 26 i 28 uzeto samo onoliko uzoraka boje s koliko je boja zgrada obojena. U Bulevaru maršala Tita uzorci boja pročelja uzeti su sa zgrada 78—88, u Ul. fra Grge Martića uzet je uzorak boje s pročelja zgrade broj 2, u Ul. Franje Jukića sa zgrade broj 7 i 9, u Ul. Moša Pijade sa zgrade broj 1, a u Ul. Borisa Kidriča uzorci su uzeti s pročelja zgrada broj 1, 3, 5 te 2 i 4. S ukupno 29 pročelja uzeti su uzorci i utvrđeni slojevi boja i na temelju toga je izrađena tonska karta.

D: 277; P: 3

6. BAŠĆANSKA DRAGA, stupa za sukno

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1969. god.

Rekonstruirana su kola za pogon na vodu, korita za odvod vode, sukna i prostorija u kojoj se nalazi stupa, a propravljen je i uređaj za stupanje. Elementi su izrađeni od smrekova i hrastova drva.

D: 56

7. BAPSKA, crkva Blažene Djevice Marije; 13—18. st.

nz.: ROS; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa Bapska; **in.:** Rkt župa Bapska; **g.r.:** 1981. god.

Proveden je nadzor prilikom izrade novoga kamenog oltara.

D: 480

8. BELEC, crkva sv. Jurja; 13—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Belec; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1972—1986. god.

Radovi na crkvi počeli su hitnom intervencijom na najugroženijim dijelovima zidnih slika, nakon čega su zaštitni radovi postupno prerasli u rješavanje sanacije i prezentacije cijele crkve. Ostaci zidnih slika u svetištu i lađi obrubljeni su, a oštećena mjesta zapunjena vapneno-kazeinskom žbukom. Podbuhli dijelovi injektirani su istom smjesom, a oštećena mjesta nanovo su ožbukana vapnenom žbukom. Postavljena je nova građevinska limarija, regulirana odvodnja oborinskih voda, popravljen pokrov na crkvi. Crkva je detaljno arhitektonski i fotografski snimljena, nakon čega je slijedila sustavna statička sanacija cijele crkve. Raspucalost zidova, posebno tornja, pukotine na lađnim zidovima i u manjoj mjeri u svetištu, te stanje svodova upućivali su na zaključak da je poremećena statika cijelog objekta. Budući da je stanje objekta, s obzirom na uočena oštećenja, bilo krajnje ozbiljno, najugroženiji su dijelovi privremeno preventivno statički osigurani. Dvojni luk između lađe i tornja, osiguran je zategama postavljenim na tri visine, dok su u lađi poduprti dijelovi svoda i oba zaglavna kamena (projekt i izvođenje radova »Geotehnika«, OOUR »Geoexpert«, Zagreb). Zahvaljujući tim preventivnim radovima, crkva je u potresu god. 1981. pretrpjela samo manja oštećenja.

Nakon geomehaničkih i geofizičkih istraživanja i kontrole pukotina na najugroženijim dijelovima crkve, izrađen je projekt cjelovite statičke sanacije crkve (»Geotehnika«, OOUR »Geoexpert«, Zagreb). Budući da svetište, lađa i toranj čine cjeline koje je moguće rješavati zasebno, radovi na statičkoj sanaciji podijeljeni su u tri faze, a to je svakako pogodovalo postojećem načinu financiranja. Najprije se pristupilo sanaciji zidova svetišta. Temelj je podbetoniran i obuhvaćen armiranobetoskim prstenom, a ispod vijenca izvedena je prednapregnuta čelična zatega. U drugoj fazi, sanaciji zidova lađe, u potkrovlju je izveden armiranobetonski prsten (u obliku slova »L«) i povezan armiranobetonskim kontrarebrima postavljenim po ekstradosu svoda lađe. (Radove izveo građ. poduzetnik Srećko Ferenčak.) Sva rebra svodova lađe ovješena su u novoizvedena kontrarebra (bušenje odozdo, ugradnja čeličnih nosača zalivenih u poliestersku masu). Na kraju su oštećenja rebara, nastala ugradnjom čeličnih nosača, retuširana umjetnim kamenom, sljubnice ispunjene, a pukotine svoda injektirane (radove je izveo dipl. inž. geol. Dubravko Penović).

U istraživanjima uzroka oštećenja tornja pokazalo se da teška nadogradnja s kraja 19. st. svakako nepovoljno djeluje na njegovu statiku pa je najprije ona otklonjena. Zavod je izradio projekt rekonstrukcije krovišta tornja na temelju crteža Fanny Daubachi i podataka iz kanonskih vizitacija. Projektom je predložena izvedba šatorastog krova na čijem bi se vrhu izdizao drveni četvrtasti tornjić natkriven lukovicom, a sve bi bilo pokriveno kalanom šindrom. Sugerirano je da se šindra oboji u crveno, kako je to bilo uobičajeno u baroku. Budući da Komisija za ocjenu projektnih elaborata i RZG nisu prhvatili predloženo rješenje, prema uputama Komisije izrađen je novi projekt, prema kojem su izvedeni radovi. Toranj je prekriven šatorastim krovom s bakrenim limom, što, bez obzira na neke oblikovne dvojbe, ima kao posljedicu da toranj nije više zvonik, budući da nema mogućnosti da se naprave otvori i postave zvona.

Na način statičke sanacije tornja, kakav je predviđen prvim projektom, RZG je imao primjedbe, pa je nakon toga izvedena revizija projekta, prema kojoj se izvode radovi. Revidiranim projektom predviđena je sanacija dvojnog luka ugradnjom dvaju BBR-kabla (32 ϕ 7 mm) i izvede prednaprezanje od 300 kN, dok se donji dijelovi na koje se oslanja tako formirana greda ojačavaju nizom kratkih spona izrađenih kao BBR kratki štapovi promjera 12 mm. Na jednak način, s pomoću kratkih BBR-štapova, sanira se dio sjevernog i južnog zida tornja na razrahljenim dijelovima donje zone zida. Zidovi tornja saniraju se ugradnjom spona i zatega BBRV-štapova promjera 12 mm, položenih u četiri visine, dok se bušotine i pukotine zapunjuju injekcijskom masom. Od predviđenih radova na statičkoj sanaciji tornja do sada su ugrađene kratke spone (40) na sjevernom i južnom zidu (»Geotehnika«, OOUR »Geoexpert«, Zagreb). Radove su pratila zaštitna istraživanja (u potkrovlju su istraženi dijelovi žbuke s oslikanim kvadrima na sjevernom zidu, a provedeno je istraživanje razvoja objekta i povijesnih izvora). Radovi se nastavljaju.

D: 95; F: 192; P: 30

9. BELEC, crkva Sv. Marije Snježne; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa Belec; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1969—1986. god.

Istraživanja uzroka propadanja zidnih slika pokazala su znatnu prisutnost kapilarne vlage u zidovima i površinske kondenzne vlage, a to je uzrokovalo karakteristična oštećenja zidnih slika: pojavu inkrustracija soli, pulverzaciju dijelova slikanog sloja, pojavu bijele mrene i mikrorganizama na dijelovima zidnih slika te propadanje žbuke. Crkva je arhitektonski snimljena, izrađen je idejni i izvedbeni projekt

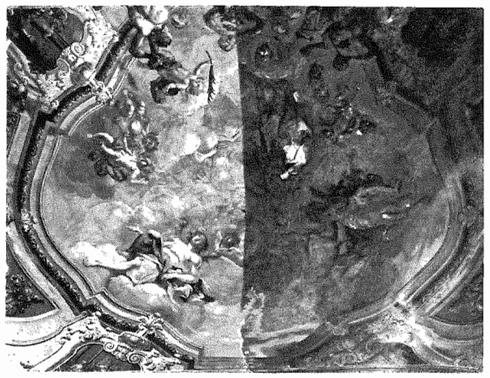

9. STANJE ZA VRIJEME RADOVA

elektroosmotskog sustava. Da bi se izbjegle neželjene popratne pojave na zidnim slikama, nije izvedeno isušivanje zidova, kako je bilo predloženo idejnim projektom, nego je projektiran sustav za sprečavanje dizanja kapilarne zemne vlage s grafitnim elektrodama. Da bi se spriječilo bočno vlaženje zidova i osiguralo isparavanje vlage iz njih, provedena je sekundarna zračna drenaža. Izrađen je izvedbeni projekt gromobranske instalacije te idejni i izvedbeni projekt elektroinstalacija. Položen je niskonaponski vod do crkve i prema projektu provedena nova električna instalacija.

Na temelju istraživanja izrađen je konzervatorski elaborat za radove na zidnim slikama i, prema njemu, izveden je dio potrebnih radova. U kapeli sv. Stjepana i na istočnoj polovici kapele sv. Krunice, zidne slike očišćene su od prljavštine i mikroorganizama. Nakon mehaničkog čišćenja laganim četkanjem, štrcanjem otopine silicona »Bayer LN« u koncentraciji 1:10 postignuta je hidrofobnost slikanog sloja, poslije čega je pranjem uklonjena prljavština. Vodi je dodavan natrijev pentaklorfenolat, a 2%-tnom otopinom istog antiseptika pošpricani su zidovi da bi se spriječio ponovni razvoj i rast mikroorganizama. Sa podtlošnog vijenca skinuti su radi izvođenja elektroosmotskog sustava svi očuvani dijelovi izvornih zidnih slika, koji su nakon izvedbe sustava i obrade ponovno stavljeni na zid. Ostale površine ožbukane su vapnenom žbukom. Radovi se nastavljaju.

D: 5; F: 402; P: 26

10. BELIŠĆE, Prvotni industrijski objekti; druga pol. 19. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Društvo prijatelja starina Belišće; **g.r.:** 1975. god.

Izrađen je zahtjev za izradu elaborata i programa zaštite prvotnih industrijskih objekata; postrojenja (parni strojevi, vlak), tipiziranih radničkih kuća, javnih objekata i reprezentativnog dvorca.

Zbog nemogućnosti da se osiguraju sredstva, radovi nisu realizirani.

D: 218

11. BENKOVAC, utvrda »Kaštel«, 15—19. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Grad Benkovac; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1977. god.

Na zahtjev ZZD-a, stručnjaci Zavoda i vanjski suradnik dr. J. Franciković iz GI obavili su uviđaj na glavnoj kuli na kojoj je nakon nedavno završenih građevinsko-sanacijskih radova primijećena vlaga na zidovima. Osobito je izražena na žbuci unutrašnjih zidova. Zaključeno je da je uzrok tome neprikladna, cementna žbuka kojom se zatvorene sljubnice pročelja, pa se u prijedlogu sanacije koji je izradio GI predlaže skidanje žbuke sa unutrašnjih zidova i čišćenje sljubnica na pročeljima. Za obradu sljubnica preporučuje se hidraulična žbuka BV-4 (»IGMO«, Ozalj), a za unutrašnju obradu zidova također hidraulična žbuka istog proizvođača u dva sloja: podložni sloj BV-4 i završna vapnena žbuka V-1.

D: 330

12. BERAM, kapela Sv. Marije na Škriljinah; 15. st.

n.z.: RRI; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župni ured Tinjan; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1972—1986. god.

Pukotine na južnom zidu kapele upućivale su na zaključak da je poremećena statika kapele, što je utjecalo na zidne slike, a vlaga se morala otkloniti hitnom regulacijom oborinskih voda. Geomehanički istražni radovi, i kontrola pukotina veperima, omogućili su izradu projekta statičke sanacije. Nejednoliko i plitko temeljenje zidova kapele (djelomično na stijeni, djelomično na glini), neriješena odvodnja oborinskih voda i nedovoljna zbijenost nasutog materijala iza potpornog zida, razrahljenog korijenjem visokih borova posađenih uz sam zid, pokazali su se kao glavni uzroci poremećene statike kapele. Stanje su pogoršavale kasnije pregradnje, te općenito slabljenje vezne žbuke, što je uzrokovalo lokalne deformacije, posebno oko prozora. Prema projektu »Geotehnike«, OOUR »Geoexpert«, izvedena je statička sanacija.

Prvo se pristupilo stabilizaciji nožice potpornog zida; uza zid uklonjen je sav materijal do sloja s čvrstim laporom, temelji su betonirani (MB 150), a nakon toga izveden je novi potporni zid u suhozidu. Južni zid kapele je podbetoniran (MB 150 bez armature, izvođenje u kampadama). Uza sjeverno i istočno pročelje provedena je drenaža perforiranim cijevima (dubina 1,50 na udaljenosti 2m od zidova). Presložen je pokrov kapele, a nad lopicom su zbog dotrajalosti zamijenjene dijelom roženice i rogovi. Postavljena je bakrena limarija, uređeni su površinski rigoli. Na zabatnim zidovima izvedeni su armiranobetonski serklaži, a kameni je okvir južnih vrata učvršćen. Na južnom zidu kitanjem pukotina (vapneno-kazeinska žbuka 1:3,5) i injektiranjem (ista smjesa uz dodatak 2%-tnog natrijeva pentolata) sanirani su najugroženiji dijelovi zidnih slika, a na sjevernom zidu provedeno je samo prskanje otopinom 2%-tnog pentolata. Pri sanaciji temelja zidova svetišta otkriven je klesanac s ostacima zidnih slika, ugrađen kao spolija. Fragmenti zidne slike skinuti su i nakon obrade vraćeni na vidljivi dio zida. Djelomično je očišćen otkriveni izvorni sloj podtlonšog registra. Sondiranjem je utvrđeno postojanje dobro sačuvanog izvornog poda (estrih) na dubini od 20—40 cm ispod postojećeg poda od kamenih ploča. S obzirom na bitnu ulogu podne nivelete i njezina odnosa prema očištu zidnih slika izrađen je prijedlog spuštanja poda na izvornu razinu, ali to Komisija za ocjenu projektnih elaborata nije prihvatila. Radovi se nastavljaju.

D: 151; F: 246; P: 10

13. BODJANI, Manastir, 1722. god.

n.z.: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Novi Sad; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Novi Sad; **g.r.:** 1972—1982.

Na temelju istraživanja, mineraloško-petrografskih i kemijskih analiza kamena, opeke, žbuka i topivih soli utvrđeni su uzroci oštećenja od vlage na zidovima crkve sv. Vavedenja, mjestimično vidljivih i do visine 2,5 m. Crkva nije imala prikladnu horizontalnu izolaciju, što je uzrokovalo dizanje kapilarne vlage usprkos prije (1953/54. god.) izvedenoj »zračnoj« izolaciji koja se sastojala od obodnih kanala i vezanih otvora kroz čitavu debljinu zida. Predložen je, prihvaćen i izveden elektroosmotski sustav od jednog reda elektroda ugrađenih u zid i protuelektrode ugrađene u tlo oko crkve. Iako su projektom predviđene elektrode od nerđajućeg čelika, pri izvođenju radova došlo je do promjena pa su ugrađene grafitne elektrode koje imaju znatno bolja svojstva. Elektroosmotski sustav podijeljen je u devet sekcija međusobno spojenih u devet prekidnih kutija. (Projekt i izvedba »Geotehnika«, Zagreb.) Budući da je na zidnim slikama uočeno isoljavanje, pojava plijesni i propadanje vezivnog sredstva zidnih slika, istraživanje je prošireno na mikroklimu i makroklimu objekta, na temelju čega je izrađena studija klimatizacijskih i ventilacijskih rješenja, kojima bi se poboljšalo opće stanje klime u crkvi. Predložena je klimatizacija crkve s pomoću toplovodnih registara cijevi u sklopu klimatizacijske komore s automatskom regulacijom vlažnosti i temperature zraka (dipl. inž. Vjekoslav Fonjak).

D: 105

14. BOL, »Posljednja večera«, kraj 16. st.; »majstor slova L«; ulje na dasci; dim. 58,5 x 69,5 cm

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** privatno vlasništvo; **in.:** priv. naručitelj; **g.r.:** 1972. god.

Oštećenja su se očitovala kao raspucalost i svinutost nosioca. Slikani sloj bio je labilan i otpadao duž vertikalnih raspuklina. Radovi su obuhvatili preventivnu zaštitu slikanog sloja ugrijanom voštanom pastom i tkaninom, ravnanje, armiranje i parketiranje nosača letvicama i lipovim furnirom, čišćenje lica slike kemijskim putem (mješavinom alkohola i terpentina u omjeru 1:3 i voštanim sapunom), zapunjavanje površinskih oštećenja smjesom krede, tutkala i gipsa, retuš akvarelom i uljenim bojama te fiksiranje slikanog sloja firnisom.

D: 71/2; F: 1; P: 1

15. BRATOVANJCI, crkva sv. Blaža, ploča s glagoljskim natpisom; 1600. g.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Ozalj; **in.:** Narodno sveučilište Ozalj; **g.r.:** 1975. god.

Za potrebe muzeja u Ozlju izrađena je kopija ploče s glagoljskim natpisom koja je ugrađena u podu svetišta crkve u Bratovanjcima. Original je isklesan od trošnoga vapnenačkog pješčenjaka koji je najprije učvršćen etilsilikatom. Kalup za izradu kopije izrađen je od silikonkauučuka i sadre, a kopija je izlivena od poliesterske mase. Poleđina kopije armirana je laminiranim poliesterom.

D: —

16. BRCKOVLJANI, župna crkva sv. Brcka — zidne slike; 14. st. (?)

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Brckovljani; **in.:** Rkt. župa Brckovljani; **g.r.:** 1968. god.

Sondiranjem na sjevernom, južnom i jugoistočnom zidu svetišta ustanovljeno je 4—5 slojeva boje, najvjerojatnije iz sredine 19. stoljeća. Sonda na sjevernom zidu uz gotički stup pokazala je tragove srednjovjekovne boje koja je s vremenom izblijedjela. Tragovi iste /crvene/ boje otkriveni su sondiranjem na više mjesta, npr. uz prozor na južnom zidu svetišta i na kapitelima, dok su sonde na svodnim rebrima bile bez rezultata.

D: 76

17. BRDOVEC, Zavičajni muzej, kamena plastika; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Brdovec; **in.:** Narodno sveučilište Zaprešić; **g.r.:** 1982—1983. god.

Dvije kamene skulpture očišćene su od mahovine, algi i nataložene prljavštine. Dijelovi tih skulptura spojeni su šipkama od nerđajućeg čelika i poliesterskim kitom i zatim postavljeni na za to pripremljene temelje. Konzervacija kamena provedena je sredstvom za učvršćivanje i hidrofobizaciju (Steinverfestiger H tvrtke »Wacker Chemie«). Također je napravljena ponuda za konzervatorsko-restauratorske radove na kamenu pilu sv. Florijana, koji se također nalazi u dvorištu Zavičajnog muzeja Brdovec.

D: 1009; F: 6

17. NAKON RADOVA

18. BREZOVICA, dvorac, zidne slike; 1776. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** »Medvešćak« /1966—1969. god./, URO »Lovački Rog«; **in.:** Ugostiteljsko poduzeće »Medvešćak« i RF Ugostiteljska radna organizacija »Lovački rog«, USIZ Zagreb; **g.r.:** 1966—1970, 1980. god.

Na istočnom zidu glavne dvorane na prvome katu dvorca mehaničkim čišćenjem odstranjeni su naknadni premazi sa zidnih slika iz god. 1776. Podbuhla mjesta injektirana su kazeinom.

18. NAKON RADOVA

Kazeinsko vezivo primijenjeno je i pri izradi retuša koji je nakon toga dezinficiran 1—2%-tnom otopinom pentola i fiksiran 2—3%-tnom otopinom Calatona CB.

Poslije završetka te faze radova na istočnoj i zapadnoj stijeni ustanovljena su mehanička oštećenja što su ih nanijeli posjetioci, pa je bio potreban naknadni zahvat da bi se ona uklonila.

Zbog nedostatka financijskih sredstava radovi su prekinuti na deset godina, a nastavljani su mehaničkim skidanjem vapnenih preslika na zapadnoj i sjevernoj stijeni. Međutim, budući da korisnik objekta nije osigurao novčana sredstva za nastavak radova, oni su ponovno prekinuti.

D: 25; F: 56

19. BREZOVICA, dvorac, salonska garnitura Louis XVI; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Ugostiteljsko poduzeće »Medvešćak«; **in.:** RF; **g.r.:** 1966, 1967. god.

Restauratorski zahvat obuhvatio je radove na tekstilnim presvlakama: čišćenje kemijskim sredstvima, ovisno o postojanosti boje, tetrakloretilenom odnosno trikloretilenom, pranje destiliranom vodom i neionskim deterdžentom, impregniranje tekstila 2—4%-tnom otopinom polivinilbutirala u alkoholu, restauriranje goblena i ponovno montiranje na namještaj. Popravak oštećenih drvenih dijelova i tapeciranje izvelo je tapetarsko-dekoratersko poduzeće »Aktiv« iz Zagreba.

D: 25

20. BREZOVICA, kapela kraj dvorca; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Brezovica; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1985—1986. god.

Budući da je cijelo krovište kapele bilo uleknuto i trulo, a pokrov znatno oštećen, kao nužni zahvat planirana je obnova krovišta i pokrova, pa je u tu svrhu god. 1985. nabavljena bakrena limarija. Godine 1986. ugovorom s Građevinsko-proizvodno-uslužnom zadrugom »Prograd« iz Zagreba nastavljen je popravak krovnog pokrova s letvama i rogovima, izvedena odvodnja krovne vode i vijenac kapelice. Radovi su u toku.

D: 25/1

21. BREZOVICA, crkva Uznesenja B. D. Marije — zidne slike: druga pol. 18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Brezovica; **in.:** Rkt. župa Brezovica; **g.r.:** 1976.

Radovi su obuhvatili sondiranje slikanih slojeva na ogradi pjevališta i na svim zidovima u unutrašnjosti crkve. Sondiranja zidova lađe otkrila su naslikane oltare koji su u donjim zonama uništeni. Ustanovljeno je da bi se pažljivim čišćenjem preličenih površina oštećeni izvorni slikani sloj ipak mogao spasiti. Na ogradi pjevališta sondiranjem je ustanovljeno da je slikarija na centralnom i južnom polju ostala nedovršena. Naime, s jedne su strane polja simetrično raspoređeni dekorativni motivi oslikani, a na drugoj strani pronađeni su samo u crtežu. S obzirom na zanimljiv nalaz, planiran je nastavak radova. Radi toga je RSIZ-u kulture upućen zahtjev za nastavak radova, no, budući da novčana sredstva nisu osigurana radovi nisu nastavljeni.

D: 305

22. BISAG, dvorac, zidne slike; 18/19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** II/III; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1967. god.

Godine 1967. od RF zatražena su sredstva za radove na zidnim slikama u unutrašnjosti kapele. Radovi nisu izvođeni.

D: —; F: 5

23. BJELOVAR, zgrada gimnazije; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** »TEHNOGRADNJA«, Bjelovar; **g.r.:** 1977. god.

Izrađen je troškovnik i ponuda za restauratorske radove na arhitektonskoj plastici i nadzor nad izvođenjem fasaderskih radova. Prije toga provedeno je izvršeno pokusno sondiranje radi utvrđivanja stanja plastike. Izrađen je troškovnik i program konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnoj slici u svečanoj dvorani (J. Tomić, oko 1937. god.) koja je oko 1950. presvučena tankim slojem gipsa. Pokusnim sondiranjem utvrđeno je da je izvedena kombinirana »fresco-secco« tehnikom na podlozi pričvršćenoj »rabic-mrežom« na zid od opeke. Radovi nisu izvođeni.

D: 325

24. BRIBIR, zlatni križ krbavskih biskupa; poč. 13. st; majstor Milonić; drvo, zlatni lim, poludrago kamenje; dim. 21,6 x 17,8 cm

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Bribir; **in.:** Nadbiskupija riječko-senjska, Rijeka; **g.r.:** 1977. god.

Izrađen je opis i troškovnik restauratorskih radova. Predviđeni su modeliranje i »iskucavanje« zlatnih limova prema izvornom motivu, konzerviranje drvene jezgre, izrada srebrenih čavlića i montiranje metalnih elemenata na križ. Radovi nisu provedeni.

D: 333

25. BRINJE, kapela sv. Trojstva; 14—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župni ured Brinje; **in.:** RSIZ kulture; **g.r.:** 1983—1986.

God. 1963. dijelom se urušilo zapadno pročelje kapele, nakon čega je Konzervatorski zavod započeo sanacione radove. Poslije reorganizacije službe zaštite spomenika kulture radove vodi RZG. Konzervatorsko-restauratorske radove, nakon višegodišnjeg prekida, nastavlja

RZH 1983. god. Uklonjena je mahovina koja je posebno jako prekrila sjeverne plohe krova, trule daščice zamijenjene su novim kalanim smrekovim daščicama a sve plohe krova zaštićene su trostrukim premazom »Xyladecora 200« (ton palisander, Chromos—Zagreb). Ponovno je uspostavljena gromobranska instalacija a s pročelja je uklonjena dotrajala drvena skela, preostala od prethodnih radova. U lađi i svetištu aktivirane su drvene podupore svodova (»Zanatoprema«, Rijeka).

25. STANJE ZA VRIJEME RADOVA

Radovima na rekonstrukciji zapadnog pročelja započelo se je 1986. god. Na dijelu sjevernog pročelja gdje je u prethodnim sanacionim radovima izlivena armirano-betonska jezgra zida, izidano je kameno lice zida s vanjske i unutrašnje strane, povezano s jezgrom pomoću odgovarajuće usidrene mreže. Na dijelu pročelja iznad pjevališta ziđe i oba portala bili su urušeni, a struktura zida ispod do te mjere razrahljena da ju je bilo potrebno dijelom prezidati. Rekonstruiran je manji portal pjevališta te dio većeg portala zajedno s okolnim zidem. Također je rekonstruiran obrambeni zid neposredno uz kapelu (OZAS, Samobor). Radovi se nastavljaju.

D: 1024; F: 276; P 25

26. BRINJE, kapela sv. Trojstva, obojena drvena plastika; 15—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Brinje; **in.:** RF, RSIZK; **g.r.:** 1966. 1976. god.

Godine 1966. RZH je od Konzervatorskog Zavoda preuzeo kipove: Bogorodicu s djetetom, arkanđela Mihaela s vragom te kipove grupe Sv. Trojstva. Napravljeni su mikropresjeci, analize pozlate i vezivnih sredstava, obavljeno je sondiranje i započelo je odstranjivanje /kemijski i mehanički/ recentnih uljenih preslika.

D: —; F: 9

27. BRONZANI MAJDAN, manastir Gomionica; druga pol. 16. st.—19/20. st;

n.z.: Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH; **kt.:** —; **ks.:** Srpski pravoslavni manastir Gomionica; **in.:** Preduzeće za izgradnju Banja Luke; **g.r.:** 1974. god.

Dva velika križa s kupole i crkvenog tornja pozlaćena su listićima na mikstioniranu podlogu, odnosno s pomoću žive. Mali prsni križ — enkolpion s lancem, pozlaćen je galvanskim putem.

Pozlata živom izvedena je u radionici za metal Škole za primijenjenu umjetnost.

D: 239

28. BUDVA, utvrđivanje šteta od potresa

g.r.: 1979. god.

Prema dogovoru sa Savezom društava konzervatora Jugoslavije, neposredno nakon potresa 15. travnja 1979, Republički je zavod za zaštitu spomenika kulture SR Hrvatske uputio četveročlanu konzervatorsku ekipu u koju je bio uključen i predstavnik RZH (prof. dipl. inž. arh. Josip Jelovec, dipl. inž. arh. Božidar Uršić, arh. teh. Branimir Kralik i prof. Branko Lučić). Na sastanku u RZZZSK SR Crne Gore ekipa iz Hrvatske dobila je zadatak da obradi spomenike kulture općine i grada Budve. Istodobno je dogovorena jedinstvena metodologija opisa oštećenja i klasifikacije. Ekipa je pregledala 186 objekata unutar zidina Starog grada (22 neoštećena, 61 lako oštećen, 88 teško oštećenih, 13 djelomično porušenih i 2 potpuno porušena objekta) te 37 spomenika kulture i 18 spomenika NOB-a na širem području općine Budva (među spomenicima ističu se vrijedni spomenički kompleksi, kao manastiri Gradište, Praskavica, Podstrok, koji su svi bili teško oštećeni ili srušeni). Za kriterij klasifikacije uzeto je stanje osnovne nosive konstrukcije objekta. Izrađena je temeljita dokumentacija oštećenja s detaljnom fotodokumentacijom.

D: 392; F: 200

29. BUJE, zgrade Bratovštine sv. Križa, zidna slika; 16. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Buje; **in.:** RRI; **g.r.:** 1968, 1972. god.

Zidna slika s prikazom »Raspeća« skinuta je sa zida ruševne zgrade Bratovštine sv. Križa i dopremljena u RZH, gdje je konzervirana i pripremljena za stavljanje na novi nosač. Žbuka je prilikom skidanja zidne slike učvršćena polibutilmetakrilatom A2 i Al otopljenom u organskom otapalu koncentracije od 1,5% do 7% u šest navrata, a zadnja dva sloja fiksirana su 10%-tnom otopinom Paraloida u organskom otapalu. Na tako učvršćenu žbuku i fiksiranu površinu lijepio se sloj gaze i platna s polivinil acetatom pod industrijskim nazivom Rivil B i Rivil BMK /»IPLAS« iz Kopra/. U ljepilo je radi dezinsekcije dodavan 2%-tni Pentol. Nakon tih predradnji slikani sloj sa žbukom odvojen je od zida.

U radionici RZH odstranjen je višak žbuke s poleđine slike, čime je slika svedena na debljinu od 4 do 6 mm. Oštećenja su zapunjena vap-

neno-kazeinskom smjesom, a nakon toga na poleđinu slike nalijepljena su četiri sloja gaze i sloj rijetkog lanenog platna. Kao punilo vapneno-kazeinskom ljepilu poslužilo je kameno brašno.

Kazetirani drveni nosač izrađen je od ariševa drveta formata 186,5 x 238,5 cm. Dezinsekcija drveta provedena je plinom metil-bromid, a impregnirano je vrućim lanenim firnisom s 18%-tnom otopinom pentola.

Preko svakog rebra drvenog nosača prelazi platnena traka prilijepljena Rivilom. Termička izolacija provedena je ispunjavanjem kazeta stiroporskim pločama i zatvaranjem kazeta plastičnom žbukom (Rivil B, Rivil BMK, Bihacit-kameno brašno). Nosači na poleđini zidne slike izrađeni su od aluminijskog »L«-profila.

Nakon dovršetka radova zidna slika prenesena je u Muzej Buje.

D: 52/1; F: 30

30. BUNIĆ, ruševine crkve Blažene Djevice Marije; 1864. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Nadbiskupija Riječko-senjska; **g.r.:** 1976. god.

Nakon obavljenog uviđaja u ratu djelomično srušene župne crkve na traženje Riječko-senjske nadbiskupije, predloženi su najnužniji radovi da bi se spriječilo daljnje propadanje zidova. Radovi nisu provedeni zbog nedostatka novčanih sredstava.

D: 321; F: 23

31. BUŠEVAC, bife

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »Turopolje«, opća poljoprivredna zadruga u Vukovini; **in.:** »Turopolje«, opća poljoprivredna zadruga u Vukovini; **g.r.:** 1973. god.

Investitor je namjeravao sagraditi novi bife umjesto postojećeg, pa je u tu svrhu angažirao RZH radi izrade projekta. Svojim projektom RZH je predložio promjenu lokacije budućeg objekta kako bi bolje došla do izražaja kapela koja je u neposrednoj blizini. Smještajući novi bife južno od postojećeg, projektom je predviđeno otvaranje pogleda na kapelu s ceste Zagreb—Sisak, a prostor između kapele i ceste postao bi manjim trgom. Projekt nije ostvaren.

D: 190; F: 6; P: 8

32. BUZET, velika gradska vrata; 1547. god.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Općina Buzet; **in.:** Općina Buzet; **g.r.:** 1983. god.

Izrađene su arhitektonske snimke i troškovnik s tehničkim opisom potrebnih radova za statičko-građevinsku sanaciju objekta.

D: 1000; F: 11; P: 6

33. BUZET, zbirka etnografskih predmeta

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Buzet; **in.:** RF i općina Buzet; **g.r.:** 1971. god.

Provedena je dezinsekcija 16 drvenih škrinja preparatom Xylamon Combi Hell.

D: 74/3

34. BUZETA — crkva sv. Ilije; 1740. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Srpska pravoslavna crkvena opština u Buzeti; **in.:** RZG; **g.r.:** 1978. god.

Napravljen je troškovnik izrade elaborata za sanaciju arhitekture i oslikanog drvenog inventara. Međutim, budući da nisu osigurana novčana sredstva, elaborat nije izrađen.

D: 369

35. CERJE, župni dvor; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župni ured Cerje; **in.:** Rkt. župni ured Cerje; **g.r.:** 1967 god.

Izrađen je projekt adaptacije prvoga kata župnog dvora. Projektom je riješen novi sanitarni čvor i time je omogućeno uklanjanje nužnika prislonjenog uz pročelje.

Radove je izveo A. Punjek iz Bidrovca.

D: 250; F: 2; P: 5

36. CRES, palača Arsan-Petris; 15/16. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Cres; **in.:** RSIZK, SIZ Cres-Lošinj; **g.r.:** 1983—1986. god.

Objekt je statički ugrožen: jugozapadni ugao nagnut je prema naprijed, a zapadno i južno pročelje trbušasto deformirani u zoni prvog kata. Nadvoji su prozora i vrata raspucani, a bifora na prvome katu zapadnog pročelja nagnuta prema naprijed. Prije deset godina RRI izveo je sanacijski zahvat na zapadnoj polovici zgrade: izvedeno je novo krovište, porušene međukatne konstrukcije i postavljene AB-ploče na prvom i drugom katu. Budući da se tim zahvatom statika objekta nije bitno popravila, SIZ Cres-Lošinj angažirao je Zavod za izradu projekta statičke sanacije i uređenje cijelog objekta za potrebe Muzeja u Cresu. God. 1983. izrađeni su arhitektonski snimci postojećeg stanja (mj. 1:50). Iduće godine institut »Geoexpert« poduzeća »Geotehnika« iz Zagreba proveo je geomehanička ispitivanja tla, koja su pokazala da je zgrada temeljena na nasipu. Za kontrolu pukotina angažiran je Građevinski institut iz Rijeke. Ispitivanja reperima pokazala su da se pukotine i dalje šire. Na temelju rezultata spomenutih istraživanja »Geoexpert« izradio je projekt sanacije temeljnog tla, za koji je RRI dao prethodnu dozvolu.

God. 1985. izrađena je idejna studija korištenja palače za potrebe Muzeja u Cresu (mj. 1:100). Radovi se nastavljaju.

D: 1052; F: 39; P: 28;

37. ČAKOVEC, Stari grad, Novi dvor; 18. st. A. Martinelli

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Muzej Međimurje; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1975—1978, 1986.

U radovima na obnovi zapuštenoga Starog grada koje je pokrenuo Muzej Međimurja Zavod je angažiran da izradi dokumentaciju i projekt uređenja pojedinih dijelova objekta. God. 1975. u suradnji s Muzejem izrađen je dugoročni program radova, a već iste godine počeli su pripremni radovi koji su obuhvatili arheološka i povijesno-umjetnička istraživanja, prikupljanje

37. PRIJE RADOVA

37. NAKON RADOVA

arhivske dokumentacije, konzervatorska istraživanja dijela dvorišnih pročelja te izradu arhitektonske dokumentacije za obnovu vrlo oštećenih i djelomice pregrađenih dvorišnih pročelja.

Arheološka istraživanja dvorišta dala su podatke o razini starog poda obloženog batudom, oko 50 cm nižeg od zatečenog. Rekonstrukcija je izvedena 1976. prema projektu temeljenom na ovim podacima.

Radovima na obnovi sjeverozapadnog i jugoistočnog dvorišnog pročelja, koji su obavljeni između 1976. i 1978. god., prethodile su opsežne pripreme zbog visokog stupnja oštećenja i naknadnih pregradnji.

Projekt rekonstrukcije temeljio se na istraživanjima žbuka (sondiranje, laboratorijske analize) i na staroj tehničkoj dokumentaciji koja je pronađena u Državnom arhivu u Budimpešti. Elemente za izradu projekta rekonstrukcije zidne niše i stubišta u trijemu sjeverozapadnog krila, osim tih nacrta, dala su i arheološka istraživanja (ulomci balustrade i niše, pronađeni u nasipu). Radovi na obnovi obuhvatili su statičku sanaciju (AB-serklaži u temeljima i nad svodom trijema, betoniranje stupova), čime je omogućeno da se uklone zazidi i trijemovi ponovno rastvore prema dvorištu. Zamijenjeni su svi dotrajali kameni detalji. Nanovo su isklesane nove baze i kapiteli stupova izvedeni i ugrađeni kao kamene obloge. Upotrijebljen je kamen Vrsine iz Trogira. Za klesanje vijenaca i određenog broja prozorskih okvira upotrijebljen je kamen Vinicit iz Ivanca, a isti kamen korišten je za tašele kojima su sanirana manja oštećenja na doprozornicima.

Izvedena je nova produžna žbuka i nanovo šablonama izvučene sve profilacije. Pročelje je preličeno vapnenom bojom u dva tona. Sivi ton istaka na pročeljima utvrđen je istraživanjima, a smeđi oker ravnih ploha odredio je RZG, iako su istraživanja pokazala bijelu boju. Svi novougrađeni kameni detalji patinirani su sivkastim tonom kako bi se uskladili s originalnim elementima.

God. 1977. izrađen je idejni projekt vjenčaonice. Prvotna zamisao bila je smjestiti je u prizemlju sjeveroistočnog krila, ali je kao podobniji odabran prostor izložbenog salona i nekadašnje kapele u dijelu jugozapadnog i sjeverozapadnog krila. Projektom je predviđeno da se trijem u sjeverozapadnom krilu uredi kao ulazni prostor gdje bi se rekonstruiralo stubište u starom obliku s balustradom i portal kojim bi se ulazilo u predvorje. Lijevo bi bile prostorije matičara i sanitarije, a desno izložbeni salon koji bi služio kao čekaonica i vjenčaonice smještene u prostor nekadašnje kapelice. Prvotni dvodijelni prostor kapelice spojio bi se lučnim otvorom u cjelinu, a zidne površine tog, najreprezentativnijeg prostora uredile bi se sukladno nalazima ranije provedenih istraživanja.

Izvedbeni projekt vjenčaonice izradilo je GK »Međimurje« iz Čakovca pridržavajući se

uglavnom idejnog rješenja RZH. Promijenjen je, međutim, nagib vanjskog stubišta zbog smještaja sanitarija, pa je time onemogućena planirana rekonstrukcija stubišta u starom obliku. Radovi u vjenčaonici izvedeni su god. 1978. RZH je u tim radovima samo obnovio kamene stupove u izložbenoj dvorani.

Radove na obnovi dvorišta i pročelja izvodilo je GP »Međimurje« iz Čakovca. Kao suradnici RZH u rješavanju pojedinih stručnih problema i u izvođenju stručnih radova sudjelovali su prof. Ž. Tomičić, prof. dr. B. Crnković, prof. dr. E. Erlich te institut »Geoexpert«

God. 1986. izrađena je specifikacija količine kamena za obnovu dvaju vanjskih pročelja.

D: 265; F: 249; P: 47

38. ČAKOVEC, Stari grad, zgrada na bedemu; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Muzej Međimurja; **g.r.:** 1976—77. god.

Nakon donošenja odluke o rušenju derutne zgrade prislonjene na jugoistočni bedem Starog grada, Zavod je angažiran da izradi troškovnik rušenja i dokumentaciju. Dokumentacija obuhvaća fotogrametrijske i arhitektonske snimke te uzorke žbuke skinute na nekoliko karakterističnih mjesta na objektu.

D: 265/1; F: 5; P: 12

39. ČAKOVEC, nadgrobna ploča Nikole Šubića Zrinskog; 16. st.

nz.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Međimurja Čakovec; **in.:** Muzej Međimurja Čakovec; **g.r.:** 1975, 1977, 1978. god.

Djelomično sačuvani originalni komadi kamene nadgrobne ploče, mjestimice rekonstruirani u sadri i pohranjeni na drvenom nosaču, demontirani su i očišćeni. Potom su spojeni šipkama od nehrđajućeg čelika i poliesterskom smolom s dodatkom punila od kamene prašine.

D: 77/7; F: 12

40. ČAKOVEC, spomenik Nikoli Zrinskom; 1904. god; A. Àrokya, Gy. Szàsza i J. Trstenjaka

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Čakovec; **in.:** Općina Čakovec, Općinski komitet za urbanizam, građevinarstvo i stambene poslove; **g.r.:** 1983. god.

Budući da je provedbenim urbanističkim planom središnjeg dijela grada Čakovca planirano preseljenje spomenika s Trga Republike na novu lokaciju u Perivoj Zrinskih, uz zapadni rub jezera i neposredno uz utvrde Staroga grada u Čakovcu, rađen je troškovnik za radove preseljenja.

Radovi nisu izvedeni.

D: 1032; F: 9

41. ČAKOVEC, kip sv. Jeronima; 1766. god; V. Königer

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Čakovec; **in.:** Muzej Međimurja; **g.r.:** 1985.

Na zahtjev Muzeja Međimurja Zavod je dao mišljenje o »Prijedlogu restauratorsko-konzervatorskih radova na kamenom kipu sv. Jeronima u parku Starog grada u Čakovcu«.

D: 1129; F: 2

42. ČAZMA, ruševine staroga grada, 16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RSIZK; **g.r:** 1981. god.

Na zahtjev Zavičajnog muzeja Čazma izrađen je tehnički opis i troškovnik sanacije zidova sjeverozapadnog bastiona sačuvanog u visini oko 2 m. Izrađen je izvedbeni nacrt detalja završne obrade zidova.

Radovi nisu izvedeni.

D: 470; F: 3; P: 2

43. ČAZMA, crkva sv. Marije Magdalene, orgulje; 1767. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** RKT Župa Čazma; **in.:** —; **g.r.:** 1973. god.

Na temelju uviđaja izrađena je ponuda i troškovnik konzervatorsko-restauratorskog zahvata.

D: 199; F: 30

44. ČAZMA, drveni cjevovod; 17/18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Čazma; **in.:** Društvo prijatelja muzeja Čazma; **g.r.:** 1977—1978.

Prilikom gradnje mosta u Čazmi u zemlji je otkriven drveni cjevovod kvadratnog presjeka 70 x 70 cm. Iz zemlje su izvađena dva dijela dugačka 9 m. Budući da je više mjeseci nakon otkopavanja bio nezaštićen od vjetra i atmosferilija, izvađeni dio rasušio se i ispucao. Zato je cjevovod obrađen prema tehnologiji za konzervaciju suhog drva. Nakon čišćenja od mulja i algi dezinficiran je i potom učvršćen epoksidnom smolom Araldit AW 106, razrađenom u ksilenu. Datiranje uzorka drva s cjevovoda provedeno je radiokarbonskom metodom u institutu »Ruđer Bošković«. Utvrđeno je da je drvo staro 580 godina ± 90.

D: 342; F: 13; P: 3

45. DALJ, crkva sv. Dimitrija, ikonostas; 1822—24. g. P. Đurković i G. Jezdimirović

Prestona ikona Bogorodice, ulje na platnu; vel. 220 x 102; Ikona arhanđela Rafaela, tempera na dasci; vel. 200 x 95

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Pravoslavna crkva Sv. Dimitrija; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1977—1986. god.

Zbog nepovoljnih kriptoklimatskih uvjeta u crkvi došlo je do većih oštećenja ikonastasa pa je sačuvano samo nekoliko ikona. Oštećenja

45. PRIJE I NAKON RADOVA

ikone Bogorodice očitovala su se kao krtost, valovitost i mjestimično truljenje nosača. Slikani sloj bio je ispucan, labilan i otpadao je na pregibima platna. Slijepi je okvir bio rasušen i crvotočan. Na ukrasnom okviru nedostajalo je oko 50% rezbarenih aplikacija, kredno-tutkalna podloga mjestimice je otpala, a sačuvana pozlata premazana je »zlatnom broncom«. Na ikoni arhanđela Rafaela rasušili su se i razdvojili spojevi među daskama. Slikani sloj, uništen do 40%, bio je prekriven potamnjelim lakom, raspucan i odvojen od nosača. Nedostajalo je oko 80% rezbarenih dijelova okvira, a postojeća pozlata bila je premazana broncom, kao i rubne letve koje su izvorno bile mramorizirane. Preventivno je na objema ikonama provedena fumigacija metilbromidom i privremeno učvršćen slikani sloj.

Drveni nosač ikone arhanđela Rafaela, sastavljen od četiri daske, spojen je drvenim tiplima uz korekciju pomaka i mehanički stabiliziran ugradnjom sistema elastične parketaže na poleđini. Labilni dijelovi slikanog sloja podlijepljeni su voskom i očišćeni kemijskim i mehaničkim putem. Oštećene površine drvene podloge na mjestima gdje je otpao sloj boje s podlogom očišćene su mehanički i kemijski, odmašćene goveđom žuči, natopljene 1—6%-tnim tutkalom i podlagane kredno-tutkalnom masom. Retuš i rekonstrukcija dijelova koji su nedostajali izvedeni su na temelju fotografske dokumentacije stanja prije nastanka oštećenja. Radovi na ikoni Bogorodice obuhvatili su izravnavanje i napinjanje slike, dubliranje nosača novim platnom, napinjanje na novi podokvir od ariševa drveta s klinovima, odstranjivanje potamnjelog laka kemijskim (mješavinom alkohola i terpentina, voštanim sapunom) i mehaničkim putem, pripremu podloge i retuš te površinsku zaštitu slikanog sloja i trajnu dezinsekciju podokvira.

Elementi rezbarenih okvira koji su nedostajali rekonstruirani su na temelju starih fotografija i upotrebom komparativnog materijala iz Povijesnog muzeja Hrvatske. Izrezbareni su u lipovini i spojeni štapićima i furnirom. Sačuvana originalna pozlata je očišćena, a oštećeni su dijelovi odstranjeni. Položena je nova kredno-tutkalna preparacija i izvedena je pozlata 22-karatnim zlatnim listićima na polimentnu podlogu.

Slijede radovi na ostalim ikonama.

D : 299; F : 118; P : 20

46. DOBRINJ, zvonik; 1725. god.; majstor Pilepić

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Dobrinj; **in.:** RF i Mjesna zajednica Dobrinj; **g.r.:** 1972, 1984. god.

Mjesni zvonik srušen je u eksploziji god. 1944. i pri tom je sačuvana samo svodna konstrukcija u donjoj etaži. U poratnim godinama zvonik je podignut do visine terase.

God. 1972, prema prijeratnim fotografijama, izrađena je tehnička dokumentacija za rekonstrukciju vršne piramide zvonika. Statički proračun izradio je prof. E. Erlih. Projektom je predviđeno da se na postojećem korpusu zvonika izvede armiranobetonska ploča i osmerokutni tambur s piramidom koja oblikom i dimenzijama odgovara srušenom završetku zvonika. Tada osiguranim sredstvima nabavljen je kamen vrste Korneria iz Grožnjana i manja količina Lakovića.

God. 1984. pristupilo se izmjenama i dopunama projektne dokumentacije te izvedbi radova. Ranije predviđeni gabarit piramide je smanjen, pa visina iznosi 11,8 m, a visina tambura 3,5 m. Konstrukcija se sastoji od vertikalnih i horizontalnih serklaža s ispunama od opeke. Završna obrada piramide izvedena je žbukom Teramineral V proizvodnje »Samoborka«, Samobor. Kamenarsko-klesarski radovi obuhvatili su klesanje profiliranih vijenaca ugrađenih u plohe piramide, kamenih balustera i završetka piramide u koji je usidren stari željezni križ. Projekt gromobranske instalacije izradio je IZP, OOUR »Industrijsko oblikovanje«.

Građevinske radove izvelo je poduzeće »Tiha«, Šilo.

D : 63; F : 11; P : 8

47. DONJA BEBRINA, crkva sv. Marije Magdalene; 18. st.

u.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Donja Bebrina; **in.:** Rkt. župa Donja Bebrina; **g.r.:** 1967—1968. god.

Izrađene su arhitektonske snimke postojećeg stanja i troškovnici za fasaderske, krovopokrivačke i limarske radove.

D : 441; P : 3

48. DONJA DUBRAVA, pil sv. Trojstva; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Donje Dubrave; **in.:** RZG; **g.r.:** 1975. god.

Prilikom pregleda korisniku je kao hitna zaštitna mjera predloženo da kroz zimsko razdoblje pil zatvori u drvenu oplatu.

Nakon toga napravljena je ponuda za izradu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova, no budući da ponuda nije prihvaćena, elaborat nije izrađen.

D: 290; F: 15

49. DONJA STUBICA, crkva sv. Trojstva, zidne slike; 15—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Donja Stubica; **in.:** RZG; **g.r.:** 1982. god.

Na zahtjev RZG obavljen je uviđaj stanja zidnih slika na trijumfalnom luku u crkvenoj lađi i ogradi pjevališta. Na temelju toga napravljen je troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova.

Radovi nisu izvođeni.

D: 1011

50. DUBRAVA, kapela sv. Margarete, zidne slike; 15. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Margarete; **in.:** RZG; **g.r.:** 1978—80. god.

Na zahtjev RZG izrađen je troškovnik za radove na gotičkim zidnim slikama u svetištu i prijedlog za uvrštavanje u program kulturnog razvoja republike za god. 1981.

D: 368

51. DUBROVNIK, katedrala

n.z.: ZDU; **kt.:** O; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **ks.:** Rkt. župa Gospa Velika (katedrala); **g.r.:** 1981—1984. god.

U toku arheoloških istraživanja koja je inicirao i vodio Institut za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu otkriveni su ispod poda barokne crkve ostaci romaničke i bizantske crkve s ostacima zidnih slika. Zavod je angažiran za konzervatorske radove koji su obuhvatili čišćenje i učvršćivanje svih labilnih dijelova zida, žbuka i zidnih slika. Konzervatorski radovi počeli su u apsidi bizantske crkve grubim čišćenjem i privremenim učvršćivanjem zidova, žbuke i dvaju slojeva zidnih slika. Čišćenje je obuhvatilo odstranjivanje vezane zemlje za slikani sloj i postupno višekratno stanjivanje tvrde inkrustacije na slikanom sloju. Slikani sloj učvršćen je obrubljivanjem vapnenom žbukom. Pukotine i olabavljeni dijelovi apsidnog zida s gornje strane zaliveni su rijetkom vapnenom žbukom. S obzirom na veliku vlažnost u zidovima i atmosferi, žbuke su nanošene postupno u tankim slojevima kako bi se uspostavio normalan proces povezivanja. Iz istog su razloga svi zidovi, žbuke i slikani slojevi svakoga dana za vrijeme radova prskani bistrom vapnenom vodom. S vanjske strane zida južnog broda (trobrodne) bizantske crkve, neposredno do južne apside, otkrivena su dva kamena zidna groba. Iznad prvog groba sondiranjem je nađena zidna slika u obliku lunete. Budući da je između groba i zidne slike nedostajalo zide u dubini od oko 30 cm, postojala je opasnost od urušenja dijela zida na kojem je bila zidna slika. Zato je ispod zida na kojem je bila zidna slika ugrađena armiranobetonska greda, čime je spriječeno urušavanje i oštećivanje zidne slike. Greda i prostori između grede i zida prekriveni su, odnosno ispunjeni grubom vapnenom žbukom, a jednako tako vapnenom su žbukom učvršćeni rubovi i pukotine zidne slike. Rastreseni zid s gornje strane zaliven je vapnenom žbukom različite gustoće i sastava, a završetak zida armiran je komadima izdužene šuplje cigle i vezan vapnenom žbukom.

51 NAKON RADOVA

Iznad drugoga zidnog groba otkriven je natpis na tankom sloju žbuke koji je nanesen na stariji sloj. Budući da je veza između zida i tih dvaju slojeva žbuke bila olabavljena, obavljeno je zalijevanje rijetkim vapnenim žbukama različita sastava i gustoće. S unutrašnje strane zida južnog broda bizantske crkve, neposredno do južne apside, otkriveni fragmenti zidnih slika su očišćeni od zemlje, žbuke i inkrustacije i potom učvršćeni vapnenom žbukom, a tanke ljuske slikanog sloja Plextolom.

Dijelovi zidnih slika pronađeni su i konzervirani i zapadno od prvog polustupa prislonjenog uza zid južnog broda. Ostaci samog polustupa ovješeni su u gornjoj zoni ugrađivanjem armature od mjedi koja je vezana aralditom. Armatura je potom ojačana produžnom, a završena vapnenom žbukom.

Baza drugog polustupa prislonjenog uza zid južnog broda bila je oštećena, zbog čega se polustup nagnuo. Konzervatorskim zahvatom rekonstruirana je istočna polovica baze i podzidan je polustup. Neposredno do njega čišćenjem naknadnih vapnenih inkrustriranih slojeva, otkriveni su ostaci crteža zidnih slika (tri ljudske glave, slova i grafiti). Nakon otkrivanja i detaljnog čišćenja konzervirani su obrubljivanjem vapnenom žbukom i bistrom vapnenom vodom.

Na istočnoj strani prvog stupa, koji dijeli glavnu od sjeverne lađe bizantske crkve, otkriven je fragment zidne slike s prikazom donjeg dijela stojećeg lika. Rubovi zidne slike obrubljeni su vapnenom žbukom, a labilni dijelovi zaliveni rijetkom vapnenom žbukom. Na južnoj strani istog stupa otkriveni su nedovoljno čitljivi fragmenti zidne slike koji su također konzervirani istim postupkom.

Budući da su na pojedinim dijelovima zidnih površina, a napose na zidnoj slici s vanjske strane južnog zida bizantske crkve primijećene plijesni, te su površine višestruko obrađene Cetavlonom.

Ulomci zidnih slika koji su nađeni prilikom iskopavanja učvršćeni su bistrom vapnenom vodom, a djelomice je izvedena i klasifikacija slikanih slojeva te rekonstrukcija motiva.

U južnom i sjevernom brodu (trobrodne) romaničke crkve, između stupova i vanjskih crkvenih zidova, konzervatorskim zahvatom obnovljeni su urušeni dijelovi nadsvođenih prostora. Zahvat se sastojao u namještanju sačuvanih izvornih kamenih blokova, a djelomice su ugrađeni i novi. Blokovi su međusobno povezani nabijanjem vapnene žbuke u koju su ugrađeni kameni klinovi.

D: 483; F: 122

52. DUBROVNIK, crkva sv. Dominika, južni portal; 14. i 15. st.

u.z.: ZDU; **ut.:** —; **ks.:** Dominikanski samostan; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1982., 1983., 1985. god.

Na traženje ZDU Zavod je triput RSIZ-u u oblasti kulture uputio zahtjev za odobrenje sredstava za izradu elaborata stanja i konzervatorskog zahvata. Sredstva nisu odobrena.

D: 1064/1; F: 6

53. DUBROVNIK — crkva sv. Ignacija, zidne slike; 1735—1738. G. Garcia, 1894/5. A. Moscheni

u.z.: ZDU; **kt.:** . . .; **ks.:** Isusovački samostan Dubrovnik; **in.:** Isusovački samostan Dubrovnik; **g.r.:** 1975., 1976., 1977., 1978. god.

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na zidnim slikama i oslikanim arhitektonskim elementima u svetištu. Kompozicija »Sv. Ignacije u rajskoj slavi« u polukupoli u tri slike na zidu apside: »Susret sv. Ignacija sa sv. Franjom Borgiom«, »Apoteoza sv. Ignacija« i »Susret sv. Ignacija sa sv. Franjom Ksaverskim« djelo su G. Garcie, a dvije niše s likovima sv. Stanislava Kostke i sv. Ivana Berchmansa naslikao je A. Moscheni potkraj 19. stoljeća. Isti je slikar u nepoznatom obimu restaurirao Garcijine slike i dekorirao dva stupa s trabeacijom te dijelove zida apside između spomenutih kompozicija. Oštećenja zidnih slika uzrokovana su djelovanjem topivih soli: slikani je sloj pulveriziran, a sivkasta mrena zamagljuje crtež i alterira kolorističke odnose. Dva desna stupa s trabeacijom napadnuta su crvotočinom. Na njima se sloj boje mjestimice ljuska.

Sve površine prekrivene su slojem prašine. Pokusnim čišćenjem (četkama) primijećeno je da se s prašinom i kristalima soli odstranjuje i pulverzirani slikani sloj. Usporedo su provedene mineraloško-petrografske analize uzoraka žbuke, kvalitativne i kvantitativne analize topivih soli u uzorcima žbuke s pulverziranim pigmentom te analize pigmenta. Na temelju rezultata analiza i pokusa na objektu definiran je konzervatorski postupak i proveden ovim redoslijedom: sloj prašine odstranjen je ispuhivanjem, a potom su površine zidnih slika obrađene 2—3%-tnim calatonom. Tim je postupkom slikani sloj fiksiran i znatno su poboljšani oš-

53. NAKON RADOVA

trina crteža i intenzitet boja. Mehanička oštećenja zatvorena su vapnenom žbukom (1:3). Mjestimični retuš izveden je fresko-pigmentima povezanim 1%-tnim calatonom. Ako se ponovi proces kristalizacije topivih soli na površini zidnih slika, poduzet će se njihova ektrakcija pulpama. Tri kompozicije na zidu svetišta, od kojih središnja ima funkciju oltarske pale, izrađene su u tehnici fresco-secco i nepoznatim sredstvom obrađeno do pojave sjaja (vjerojatno intervencija A. Moschenija). Zbog toga je sloj prljavštine od prašine i čađe svijeća s njihove površine odstranjen mlakom vodom i alkoholom (1:1).

Drveni dijelovi obrađeni su dezinsekcijskim sredstvom Xylamon Combi Hell. Slikani sloj na njima učvršćen je 4—5%-tnim calatonom, a na mjestima gdje se jače ljuskao koncentracija je calatona povećana do 6%. Mehanička oštećenja zatvorena su krednim kitom. Retuš oštećenja i rekonstrukcija mramorizacije na donjem dijelu stupova (do visine od 2 m) izvedeni su vodenim bojama. Djelovi trabeacije, kapitel stupova, dviju ukrasnih vaza i medaljona s Kri-

stovim monogramom koji su originalno bili obrađeni mjedenom broncom, obnovljeni su u žutom šlag-metalu i zaštićeni bijelim šelakom. Istim postupkom obnovljena su tri okvira zidnih slika i dvije prozorske rešetke prema oratoriju. Na zahtjev samostana Zavod je god. 1977. dao upute za bojenje crkvene lađe. Predloženo je da se upotrijebe vapnene boje, i to bijela za ravne zidne plohe i boja slonove kosti (oker, santinober i crni pigment) za pilastre, vijence, pojasnice te okvire prozora i vrata.

God. 1978. Zavod je izradio ponudu za konzervatorsko-restauratorske radove na zidnim slikama u četiri kapele.

Ponuda nije prihvaćena.

D: 226; F: 25

54. DUBROVNIK, crkva sv. Jakova na Pločama, zidne slike; 16. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** ZDU; **g.r.:** 1977. god.

Na zahtjev ZDU obavljeno je sondiranje zidova u crkvi i ono je potvrdilo pretpostavku o postojanju zidnih slika. Njihovi ostaci otkriveni su na istočnom zidu iznad ulaza u sakristiju te na južnom zidu ispod pjevališta. Budući da se u sklopu započetog uređenja crkve ne predviđa sustavno otkrivanje i prezentacija zidnih slika, zaključeno je, uz suglasnost nadležnog zavoda, da se neistražene plohe zidova i svoda obijele čistim vapnom gašenim na tradicionalan način.

D: 334

55. DUBROVNIK, crkva sv. Marije na Dančama, poliptih; 1465, L. M. Dobričević, drvo polikromirano i pozlaćeno

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** Samostan franjevki; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1983. god.

Od RSIZ-a su zatražena inicijalna sredstva za izradu elaborata stanja i konzervatorskog zahvata. Sredstva nisu odobrena.

D: 1070

56. DUBROVNIK, ostaci crkve sv. Petra Velikog; 11. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Grad Dubrovnik; **in.:** RF, Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1972, 1983.

Na traženje ZDU Zavod je izradio izvedbeni projekt konzervacije i prezentacije predromaničke crkve, kripte i zidnih slika u njoj, a projekt električnih instalacija s tehničkim opisom izradio je inž. Božidar Vuletić. Radovi nisu izvedeni.

Na zahtjev Zavoda za obnovu Dubrovnika RZH je 1983. god. obavio injektiranje i obrubljivanje dijelova stare žbuke s ostacima zidnih slika u kripti.

D: 88, 1026; F: 38; P: 24

57. DUBROVNIK, Rožat, crkva i samostan Pohođenja B. D. Marije; 1393. god., obnovljen nakon 1667. god.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan Rožat; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1983—1986. god.

U obnovu franjevačkog samostana Zavod se uključio godine 1983. kada je sa Zavodom za obnovu Dubrovnika ugovoren stručni nadzor pri demontaži glavnog oltara samostanske crkve. Demontažu je izveo privatni obrtnik Nikola Radić. Svi skinuti elementi numerirani su i ubilježeni u arhitektonski snimak.

Godine 1984. Zavod je izradio Elaborat konzervatorsko-restauratorskih radova na obrađenim kamenim dijelovima trijema klaustra i zvonika rastavljenim prilikom građevinske sanacije objekta. Radovi su poduzeti iste godine. Kameni su komadi očišćeni od inkrustacija i nečistoća i iz njih izvađeni željezni klinovi i skobe. Slomljeni su dijelovi povezani bakrenim klinovima i zalijepljeni poliesterskom smolom. Oštećeni dijelovi rekonstruirani su dopunjavanjem smjesom bijelog cementa i kamenog zrna određene granulacije. Pri većim oštećenjima postavljena je armatura od bakrenih šipki i žice. Pukotine su zapunjene i zatvorene araldit i poliesterskom smolom. Istim postupkom očišćeni su i djelomice rekonstruirani okviri prozora i vrata na samostanskim zgradama te klesani detalji i profilacije u unutrašnjosti crkve.

Za rekonstrukciju zapadnog krila trijema Zavod je izradio izvedbeni nacrt sa specifikacijama kamena potrebnog za dijelove koji nedostaju. Prema preporuci dr. B. Crnkovića, odabran je kamen »sivac« s Brača.

Klesarske radove izveli su A. Dešković, A. Štambuk, B. Martinčević i V. Štambuk, dok je nove i izvorne dijelove trijema u sklopu građevinskih radova ugradila G. K. »Međimurje«.

Nakon arheoloških istraživanja u svetištu crkve ponovno je sastavljen glavni oltar. Prema odluci ZDU, oltar je snižen za dvije prilazne stube (oko 32 cm). Dijelovi oltara vezani su cementnim mortom i, prema potrebi, učvršćeni bakrenim klinovima i skobama, a sljubnice zatvorene smjesom bijelog cementa i kamenog brašna.

D: 1062; F: 328

58. DUBROVNIK, samostan Male Braće, klaustar; 14. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** Samostan Male Braće; **in.:** RF; **g.r.:** 1972—1974., 1983.

Na temelju pregleda stanja objekta Republičkom fondu upućen je zahtjev za financiranje izrade elaborata stanja i konzervatorskog zahvata. Budući da u 1973. sredstva nisu odobrena, zahtjev je ponovljen god. 1974. Odlukom Komisije za ocjenu projektnih elaborata pri Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture sredstva su dodijeljena ZDU za radove na sanaciji vlage i za projekt statičke sanacije. Za te radove Zavod nije angažiran.

God. 1983. na traženje samostana Zavod je izradio ponudbeni troškovnik konzervatorskih radova na jednoj rozeti heksafore klaustra.

Radovi nisu provedeni.

D: 212; F: 7

59. DUBROVNIK, Knežev dvor, željezne zatege; 17—20. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1984. god.

Radovi su obuhvatili sanaciju željeznih zatega na galeriji atrija i ključeva zatega na zapadnom pročelju Dvora.

D: 366/3; F: 36

60. DUBROVNIK, Knežev dvor, zidne slike, 15—19. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1981—1982. god.

Na zahtjev Dubrovačkog muzeja stručnjaci Zavoda istražili su zidove, svodove i stropove u gotovo svim prostorijama Dvora kako bi potvrdili pretpostavku o postojanju zidnih slika na njima. Spoznaje o tom specifičnom problemu imale su se ugraditi u kompleksna istraživanja spomenika što su ih provodili pojedinci i institucije prije i poslije našeg angažmana.

Pri radu koristili smo se ljestvama i malom skelom koja se micala iz prostorije u prostoriju, pa je zbog toga broj sonda bio ograničen, a istraživanja su imala orijentacijski karakter. Sve su sonde numerirane i fotografirane (crno-bijelo i u boji), a izvještaj o rezultatima istraživanja dostavljen ZDU-u, korisniku i investitoru. Rezultati su istraživanja sljedeći:

— Na zidovima, svodovima i stropovima 20-ih godina 19. st. izveden je radikalni zahvat. Te radove vodio je austrijski arhitekt Vitelleschi. Sve su prostorije ožbukane, a stariji slojevi žbuke većim dijelom otučeni. Ovisno o namjeni prostora, zidovi su prebijeljeni ili oslikani. Najkvalitetnije zidne dekoracije, nastale u sklopu cjelovitog uređenja enterijera, našli smo na drugom katu južnog i zapadnog krila. Unutar čvrste dekorativne sheme: sokl-zidna ploha-vijenac-svodne pete-svod sa središnjim ukrasom, biljni i geometrijski motivi izmjenjuju se s elemntima arhitektonske dekoracije. Oslikavanje je izvedeno u secco-tehnici zidne tempere.

— U razdoblju od 1820. do 1979. nije poduzet ni jedan zahvat vrijedan pažnje. Samo su prostorije na drugome katu zapadnog i južnog krila prilikom otvaranja Dubrovačkog muzeja »ambijentalno« uređene tako da pruže okvir izloženom stilskom namještaju i slikama. Taj zahvat, beznačajan po svojemu oblikovnom dosegu, utjecat će na koncepciju uređenja Dvora poslije potresa iz 1979.

— Ostaci zidnih slika iz vremena od obnove nakon velikog potresa do 19. st. pronađeni su u prostorijama na drugome katu južnog i istočnog krila, a slojevi žbuka bez oslikavanja u nekim prostorijama prizemlja i prvoga kata.

— Nisu pronađeni ostaci zidnih slika iz vremena prije velikog potresa.

— Najveći broj slikanih slojeva i žbuka — ukupno 16 — otkriven je u istočnoj prostoriji na drugome katu južnog krila (tzv. kneževa spavaonica). Najdonji slojevi žbuke s vapnenim naličem pripadaju razdoblju prije velikog potresa. Isto vrijedi i za sloj žbuke s grafitima na prvome katu kule od zvona.

Da bismo u analizi nalaza mogli uspostaviti što čvršću kronologiju, istraživanja smo proširili i na dijelove enterijera i zidne strukture. Od otkrića do kojih smo došli navodimo samo najvažnija:

— U četiri prostorije u prizemlju zapadnog krila otkrivena je polikromirana, kasetirana drvena tavanica iz druge pol. 15. st.

— Također u prizemlju, u istočnoj prostoriji južnog krila, otkrivena su vrata romaničkih obilježja, a lijevo od njih strijelnica. I vrata i strijelnica rastvoreni su u gradskom bedemu. U južnom zidu prostorije nađen je zazidani lučni otvor kroz koji se ulazilo u nadsvođeni prostor između Dvora i gradskog bedema.

— Ispod okvira vrata od umjetnog mramora u reprezentativnim prostorijama na drugome katu, otkrili smo dijelove kamenih dovratnika i nadvratnika s baroknim profilom koji su izvorno oblikovali vrata u tim prostorima.

God. 1982. izradili smo idejni projekt unutrašnjeg uređenja prostorija na drugome katu zapadnog i južnog krila, polazeći od odluke korisnika i nadležnog zavoda da se ponovi rješenje iz 50-ih godina. Slučajna otkrića prilikom građevinskih radova pokazala su da je takva odluka bila preuranjena i da je projekt potrebno revidirati. Ne uzimajući u obzir ove činjenice, dipl. inž. arh. V. Kušan na temelju našeg idejnog projekta izradio je izvedbeni projekt koji je i realiziran.

D: 445; F: 240; P: 55

61. DUBROVNIK, Knežev dvor, stucco-dekoracija u sudnici; 18. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika, GRO »Dubrovnik«, Dubrovnik; **g.r.:** 1984, 1985. god.

Zbog jačeg statičkog poremećaja zgrade nastala su razmaknuća u ziđu i pukotine u žbuci i stucco-dekoraciji. Prilikom građevinskih sanacijskih radova na katu iznad sudnice upotrijebljena je veća količina vode koja je, prodirući kroz pod, aktivirala topljive soli. To je uzrokovalo slabljenje strukture žbuke i oštećenja stucco-dekoracije i bojenog sloja na svodu sudnice. Prijašnjim obnovama i bojenjem detalji

modelacije su zaliveni, a izvorni tonalitet izmijenjen.

God. 1984. na narudžbu investitora sastavljen je Elaborat konzervatorsko-restauratorskih radova koji sadrži: a) dokumentaciju postojećeg stanja — shematski prikaz svoda s naznačenim jačim pukotinama, grafički i dijagramski prikaz raspodjele vlage u svodu, opis i uzroke oštećenja te fotodokumentaciju, b) rezultate sondiranja žbuka i bojenih slojeva s tonskim kartama, c) kemijske, granulometrijske i mineraloško-petrografske analize žbuka i kemijske analize soli u njima, d) prijedlog i troškovnik potrebnih radova.

Prema planiranom programu, mehaničkim putem (dlijetima, strugačima, skalpelima) odstranjena je oštećena žbuka i svi slojevi boje, očišćene pukotine i obavljene pripreme za prihvaćanje ispuna, zatim zatvaranje oštećenja postupnim utiskivanjem vapnene žbuke i učvršćivanje labilnih dijelova žbuke injektiranjem rijetke vapnene žbuke.

S obzirom na to da isoljavanje nije zaustavljeno nego se čak i pojačalo zbog pucanja cijevi podnog grijanja i ponovnog jačeg prodora vlage, opseg radova morao se proširiti odstranjivanjem soli krednom pulpom u dva navrata.

Tek nakon potpunog isoljavanja i sanacije vlage, prešlo bi se na završnu etapu konzervatorsko-restauratorskog zahvata — na rekonstrukciju dijelova štukature koji nedostaju, zaglađivanju površina i bojenju u fresco-secco-tehnici.

D: 366/2; F: 38; P: 2

62. DUBROVNIK, Knežev dvor, stropovi; 15—16. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **ks.:** Dubrovački muzej; **g.r.:** 1983—1984. god.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na drvenim i djelomično oslikanim stropovima obuhvatio je radove u četiri prizemne prostorije u južnom dijelu zapadnog krila dvora. Prilikom odstranjivanja recentnih stropova u prvim dvjema prostorijama otkriveni su izvorni kasnogotički kazetirani stropovi s oslikanim letvicama. U trećoj prostoriji prvotni kazetirani strop prekriven je stropom koji čine dvije velike oslikane ploče, pozlaćene drvene profilacije, rubne oslikane daske i profilirane pozlaćene rozete. U četvrtoj prostoriji izvorni je kazetirani strop bio više puta obnavljan jednobojnim prikladnim premazima. Nakon demontaže i dopreme u RZH provedena je dezinsekcija metil-bromidom.

Oštećene letvice sanirane su ili zamijenjene novima. Gruba prljavština odstranjena je suhim četkanjem, a čađa i finija prljavština laganim ispiranjem vrućom otopinom 1%-tnog i 2%-tnog zečjeg tutkala. Slikani sloj je retuširan fresko-pigmentima i Plextolom kao vezivom (1/2 dl na 1 l vode). Trajna dezinsekcija provedena je Xylamonom. Na tako obnovljene i ugrađene letvice u sve tri prve prostorije postavljene su nove daske obrađene starim načinom (užljebljenjem blanjanjem), nakon čega su tonirane močilima.

Na drvenim oslikanim i pozlaćenim stropnim elementima iz treće prostorije sva su oštećenja sanirana. Dijelovi koji su nedostajali zamijenjeni su drvenim umecima i učvršćeni drvenim štapićima. Sve daske oslikanih ploča slijepljene su u cjelinu i učvršćene ugradnjom parketaže (120 nosača i 24 drvena štapića, stabilizatora na svakoj ploči). Labilni slikani sloj uglačan je i vezan zečjim tutkalom. Odstranjeni su svi recentni slikani slojevi. S cjelinom su ujednačeni završnim retušem dijelovi koji su nedostajali ili su bili oštećeni. Drvene pozlaćene rubne daske i rozete retuširane su i mjestimice nanovo pozlaćene.

Prilikom ugradnji ploče su obješene na pedesetak dvostrukih plosnatih željeznih kuka. Takvim načinom ugradnje izbjegnuto je njihovo oštećivanje, a također su omogućene nesmetane dimenzijske promjene drva.

U četvrtoj prostoriji, u jugozapadnom prizemnom dijelu dvora, konzervatorsko-restauratorski zahvat izvođen je in situ. Nakon sondiranja odstranjeni su recentni premazi. Trajna dezinsekcija provedena je višestrukim premazom Xylamonom. Slikani slojevi rekonstruirani su fresko-pigmentima i Plextolom kao vezivom. Grede i podgledi dasaka retuširani su močilima za drvo.

U prvoj prostoriji konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je i radove na nosivim gredama i kamenim konzolama. Četiri kamene konzole zbog statičkog poremećaja zida kliznule su naniže. Stoga su izvađene i vraćene na izvorni položaj.

Budući da je istrunula nosiva greda koja počiva na konzolama sjevernog zida, jednako kao i uzdužna greda do istočnog zida, obje su zamijenjene starijim zdravim gredama. Sa stare nosive grede na sjevernom zidu u novu je ugrađena polovica sačuvanog ornamenta s motivom užeta, a druga je polovica rekonstruirana prema originalu. Novougrađena uzdužna greda do istočnog zida obložena je s dviju vidljivih strana maskom izvorne grede. Nosivoj gredi na južnom zidu ležište u njezinu istočnu dijelu pojačano je dijelom nove grede. Trima uzdužnim gredama nosivi su krajevi pojačani ugradnjom željeznih nosača s vijcima.

D: 366/1; F: 43

63. DUBROVNIK, Knežev dvor, Notaria; 18. st.

n.z: ZDU; **kt.:** I; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika (GRO »Dubrovnik); **ks.:** Dubrovački muzej; **g.r.:** 1982—1984. god.

Investitor je demontirao drvene oslikane vratnice i nosivu konstrukciju zidnih ormara, nakon čega su dopremljeni u RZH, gdje su izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi. Najprije je provedena plinska dezinsekcija metil-bromidom, a potom su svi oštećeni drveni dijelovi sanirani drvenim umecima vezanim ljepilom te pojačani drvenim štapićima. Recentni slikani slojevi boja i lakova odstranjeni su mehanički i topilima. Sva oštećenja slikanog sloja podlagana su kredno-tutkalnom podlogom i potom retuširana. Prije ugradnje provedena je trajna dezinsekcija višestrukim premazima Xylamonom. Budući da investitor nije dosljedno ugradio demontirane dijelove, potrebne su naknadne korekcije nakon kojih će slikani sloj još jednom biti zaštićen lakom.

D: 366/4—9; F: 35

64. DUBROVNIK, Knežev dvor — Raguzina, 18. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika (GRO Dubrovnik); **ks.:** Dubrovački muzej; **g.r.:** 1982—1984. god.

Nakon demontiranja drvenih oslikanih vratnica, nosača i profilacija zidnih ormara i njihove dopreme u RZH, provedena je plinska dezinsekcija metil-bromidom. Potom su svi oštećeni i truli dijelovi zamijenjeni drvenim umetcima. S oslikanih vratnica odstranjeni su potamnjeli recentni slojevi zaštitnih lakova i boja. Na umecima je izvedeno podlaganje tutkalno-krednom podlogom. Naposljetku su retuširani svi novi dijelovi, a i stari na kojima su bila vidljiva oštećenja. Nakon rekonstrukcije bojenja provedena je trajna dezinsekcija višestrukim premazima Xylamonom. Demontažu i ugradnju drvenih oslikanih vratnika, nosača i profilacija izveo je investitor. Budući da prilikom demontaže nije dosljedno dokumentirano postojeće stanje, zbog čega ti dijelovi nisu prikladno ni ugrađeni, bit će potrebni naknadni zahvati kojima se moraju otkloniti pogreške nastale u toku ugradnje.

Rekonstrukcija slikanih dijelova na profilacijama baze i zaštita lakom slikanog sloja bit će izvedeni nakon otklanjanja spomenutih pogrešaka.

D: 366/4—9; F: 32

65. DUBROVNIK, Knežev dvor, klupa i ograda iz bivše sudnice; 18. st.; polikromirano i pozlaćeno drvo, gips

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1984. god.

Klupa s naslonom u cijelosti je preslikana potkraj 19. st. Sondiranjem je ustanovljeno da je ostavljena izvorna dekoracija, u određenoj mjeri pojednostavljena, ali je original sačuvan tek u neznatnim fragmentima. Na sjedalu klupe i oko svih rasušenih spojeva dasaka slikani je sloj bio vrlo oštećen. Drvo je mjestimično bilo oštećeno mehanički.

Nakon plinske dezinsekcije odstranjen je potamnjeli lak, a zatim drvo sanirano. Izveden je retuš 2. slikanog sloja i trajna dezinsekcija. Ograda se sastoji od triju zasebnih elemenata. Veći dio, u dužini od 4,3 m, izrađen je od drva, pozlaćen je i mramoriziran na krednoj osnovi.

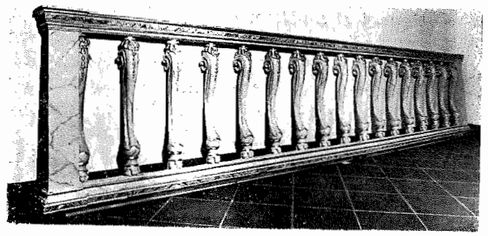

65. NAKON RADOVA

Na isti su način polikromirana i dva gipsana elementa.

Drveni dio ograde bio je u vrlo lošem stanju. Uz brojna mehanička oštećenja i crvotočnost, bile su uočljive i naknadne intervencije: prekrajanja i tri preslika. Originalna slikana mramorizacija sačuvana je samo djelomično, a pozlata tek u tragovima. Dijelovi od gipsa također su bili mehanički otšećeni i preslikavani. Odstranjeni su naknadni slojevi, saniran nosilac, nadomješteni dijelovi koji su nedostajali, retuširan slikani sloj i pozlata, te obavljena plinska dezinsekcija drvenog dijela ograde.

D: 366/4—9; F: 133

66. DUBROVNIK, Knežev dvor, prijenosni gotički oltar; 15. st.; drvo oslikano i pozlaćeno; 106 x x 92 x 27 cm.;

n.z.: ZDU; **n.t.:** —; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1984. god.

Na sklopljenim vratnicama krilnog oltara naslikana je kompozicija Navještenja Marijina, a s unutrašnje strane vratnica na pozlaćenoj ornamentiranoj pozadini reljefne figure sv. Antuna Opata i sv. Sebastijana.

U unutrašnjosti su tri skulpture — sv. Katarine, sv. Jakova i sv. Ivana Evanđelista.

Oštećenja su bila najvidljivija na kućištu oltara: spojevi su bili rasušeni, drvo raspucalo, iz-

66. NAKON RADOVA

vijeno i crvotočno. Na reljefnim figurama svetaca polikromacija s krednom osnovom mjestimice je bila podbuhla, a dijelom i otpala. Rendgenskim snimanjem i sondiranjem ustanovljeno je da su i reljefi i slika na prednjoj strani u znatnoj mjeri preslikani.

Provedena je plinska dezinsekcija prije i trajna poslije radova.

Odstranjeni su preslici, učvršćen izvorni sloj i zatvorena oštećenja kredne osnove, zatim je izveden retuš slikanog sloja i pozlate. Istodobno je učvršćeno kućište oltara.

D: 366/4—9; F: 76

67. DUBROVNIK, Knežev dvor, nosiljke obitelji Giorgi, Zamagha, Gozze, Ghetaldi i Saraca; 18. st.; drvo, tekstil, koža, metal, pozlata, ulje na dasci; vel. oko 80 x 90 x 170

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1984. god.

Sve nosiljke bile su vrlo oštećene: drvo je bilo više ili manje uništeno, neki su dijelovi bili potpuno izgriženi crvotočinom, u dijelu bliže tlu istrunuli, a ponegdje i otpali. Slikani je dio potamnio od lakova, mjestimice ispucao i otpao, mjestimično preslikan prilikom ranijih popravaka, a posrebreni dijelovi popravljeni broncom. Koža je bila namreškana, krta i prljava, ponegdje probušena, a na krovu dviju nosiljki u izrazito lošem stanju. Metalne aplikacije i okovi bili su većim dijelom korodirani i deformirani. Nedostajala su neka stakla zajedno s okvirima. Tekstil u unutrašnjosti bio je vrlo oštećen i zamrljan.

Obavljeni su ovi radovi:

— dezinsekcija — fumigacija metilbromidom prije i trajna dezinsekcija ksilamonom poslije radova;

— tekstil — dokumentacija, demontaža, čišćenje, regeneracija, zatvaranje oštećenja lijepljenjem i šivenjem, tonsko usklađivanje, djelomična restauracija ukrasnih traka i resica, montaža u dovršene nosiljke;

— koža — čišćenje, omekšavanje, zatezanje, regeneracija, zatvaranje oštećenja, zamjena kože na krovu jedne nosiljke novom;

— metal — izrada elemenata koji su nedostajali prema izvornima, kemijsko i mehaničko čišćenje korodiranih dijelova, ispravljanje deformacija, djelomična pozlata i montaža;

— drvo — sanacija konstrukcijskih dijelova djelomičnom ugradnjom novih i učvršćivanjem rasušenih spojeva postojećeg kostura, ulaganje drvenih umetaka u oštećenje i rezbarenje, zatvaranje oštećenja od crvotočine, priprema za pozlatu, srebrenje, odnosno pozlata oštećenja, lazuriranje novoposrebrenih dijelova i »patiniranje« uljenom bojom radi tonskog prilagođavanja ostacima originala;

— slikani dijelovi — kemijsko i mehaničko čišćenje slikanog sloja, kitanje, izolacija, retuš i zaštita.

D: 366/4—9; F: 125

68. DUBROVNIK, Knežev dvor, secretaire, poč. 18. st., Venecija (lacche povere); drvo oslikano i pozlaćeno

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1984.

Na ormariću je bilo vrlo mnogo naknadnih intervencija. Originalna svjetloplava boja bila je preličena zeleno, a papirne aplikacije gotovo potpuno preslikane debelim slojem uljene boje. Sondiranjem je ustanovljeno da je ispod »zlat-

68. NAKON RADOVA

ne« dekoracije (metalni listići) bilo polirano srebro presvučeno žutom lazurom, tako da se izvorno doimalo kao zlato. Gornja je profilacija očito bila pozlaćena u novije vrijeme, ali ispod nje nema starijih slojeva.

Odstranjeni su naknadni slojevi uljene boje i potamnjelog laka. Zatvorena su oštećenja na drvu i podlozi te obavljen retuš boje i pozlate. Fragmenti papirnih aplikacija očišćeni su od preslika i doslikani gdje je to bilo moguće. Provedena je i trajna dezinsekcija Xylamonom.

D: 366/4—9; F: 17

69. DUBROVNIK, Knežev dvor — barokni ormar, kraj 17. st., drvo, oslikano; veličina 210 x 54 x x 225 cm.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1984. god.

Ormar je načinjen od jelovine, a njegove stranice presvučene su platnom koje je preko kredne osnove obojeno svjetloplavom bojom i ukrašeno koloriranim papirnim naljepcima.
Provedna je fumigacija metilbromidom prije i trajna dezinsekcija ksilamonom poslije radova. Ormar je potpuno rastavljen. Platno je odvojeno od drvenih ploča i konzervirano.
Platna su vraćena na drvene ploče, ali su pričvršćena samo po rubovima kako bi se izbjeglo ponovno oštećivanje prilikom rada drveta. Potamnjeli lak i naknadni slojevi odstranjeni su kemijski i mehanički, oštećenja podloge zatvorena voštanim kitom, a bojeni je sloj retuširan odmaštenom uljenom bojom. Oštećenja na naljepnicama doslikana su gdje god je bilo moguće. S profilacija je odstranjen naknadni sloj boje, zatvorena su oštećenja i retuširan originalni ton. Ojačani su konstrukcijski dijelovi, ormar je sastavljen, a slikana površina zaštićena lakom.

D: 366/4—9; F: 148

70. DUBROVNIK, palača Sponza, trijem; 1520.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Historijski arhiv Dubrovnik; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1979, 1980, 1981, 1982, 1983.

U petama lukova popucali su kameni blokovi pa je Zavod proveo statičku provjeru konstrukcije i sistema željeznih zatega koje su postavljene god. 1892. Dokazano je da uzrok oštećenja nije statičke prirode, već je rezultat širenja korodiranih željeznih zatega. U sklopu sanacijskih radova najprije su pažljivo skinuti odlomljeni kameni dijelovi peta lukova, a korodirani sloj metala odstranjen kutnim brusilicama. Radi neutralizacije eventualno zaostalih žarišta korozije, zatege su premazane Ferrosanom, a potom zaštićene dvama slojevima temeljne i jednim slojem pokrivne boje (svijetlosive, prema odluci ZDU). Kameni ulomci peta lukova vraćeni su na mjesto i u sve pukotine injektirana epoksidna smola. (Araldit BY 165). Oštećeni dijelovi kamena rekonstruirani su u poliesteru i tonski ujednačeni s cjelinom. Potom je provedena zaštita od prokišnjavanja na ravnoj terasi trijema. Očišćene su sljubnice kamenih ploča i zatvorene bijelim cementnim mortom. Površine kamenih ploča očišćene su od nečistoće, obrađene sredstvom za učvršćivanje kamena (Steinfestiger-»Wacker«) i napokon premazane silikonom.

D: 390; F: 38; P: 23

71. DUBROVNIK, ljetnikovac Skočibuha-Rašica, 16. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** »Naromtravel« Beograd; **in.:** »Naromtravel« Beograd; **g.r.:** 1972. god.

Zavod je izradio idejnu studiju uređenja postojećih i izgradnje novih objekata hotelske namjene na prostoru vrta. ZDU nije prihvatio naš prijedlog pa radovi nisu nastavljeni.

D: 103; F: 116; P: 8

72. DUBROVNIK, (Rijeka Dubrovačka), ljetnikovac Sorkočević; 16. i 17. st., s pregradnjama do 20. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Turističko-hotelsko poduzeće »Dubrovnik«; **in.:** Turističko-hotelsko poduzeće »Dubrovnik«; **g.r.:** 1969—1973. god.

Početkom stoljeća ljetnikovac je radikalno i neprimjereno pregrađen, a u drugome svjetskom ratu stradao je od bombi. God. 1969. Turističko-hotelsko poduzeće Dubrovnik predložilo je da se ljetnikovac uredi kao hotel za potrebe buduće marine. Prihvaćajući taj prijedlog, ZDU u svojim propozicijama ističe da je objekt potrebno detaljno istražiti i projekt no-

72. NAKON RADOVA

ve namjene podrediti njegovim izvornim značajkama. Ovaj opsežan i zahtjevan posao Zavod je obavio u suradnji s vanjskim stručnjacima i institucijama. Analitički opis ljetnikovca izradio je Institut za povijest umjetnosti, APB »Ilijić« snimke postojećeg stanja (N. Ilijić), projekt statike (inž. V. Nevečerel) i glavni projekt (arh. A. Babić). Projekt obnove kamenih okvira vrata i prozora izradio je RZH, a radove je izvela klesarska grupa N. Orčić, A. Dešković i A. Štambuk. Projekt unutrašnjeg uređenja i namještaja izradio je arh. M. Kauzlarić, a projekt obnove vrta inž. B. Šišić. Na žalost, ta dva projekta nisu realizirana.

D: 50; F: 50; P: 71

73. DUBROVNIK, kula Drezvenik; sredina 14. stoljeća

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Grad Dubrovnik; **in.:** Društvo prijatelja dubrovačke starine; **g.r.:** 1979., 1980. god.

Društvo prijatelja dubrovačke starine naručilo je od Zavoda izradu projektne dokumentacije za obnovu kule. Uviđajem na objektu ustanovljene su pukotine u zidovima, od kojih su neke bile sasvim svježe, uzrokovane nedavnim potresom. Budući da je kula već dugo bez pokrova, kišnica ubrzava razgradnju zidova.

Investitor je dostavio i fotogrametrijske snimke objekta (M = 1 : 50) što ih je izradio Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu.

Potkraj god. 1980. zatražili smo od ZDU konzervatorske propozicije za projekt obnove kule, no budući da nismo dobili, radovi su prekinuti.

D: 398; F: 45; P: 4

74. DUBROVNIK, tvrđava Srđ; 1806—1814.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Grad Dubrovnik; **in.:** Turistička agencija »Atlas«; **g.r.:** 1970.

Zavod je formulirao konzervatorske uvjete za sanaciju i konzervaciju tvrđave u sklopu Urbanističkog programa što ga je izradio Urbanistički Institut SR Hrvatske. U njima se ističe da je novu namjenu potrebno podrediti značajkama arhitekture koje proizlaze iz njezine primarne, obrambene funkcije.

Radovi nisu nastavljeni.

D: 53

75. DUBROVNIK, Muzej »Rupe«; 1542—1590.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Dubrovački muzej; **in.:** Dubrovački muzej; **g.r.:** 1974., 1975.

Dubrovački muzej zatražio je od Zavoda ponudu za izradu idejnog projekta adaptacije potkrovlja. Na temelju pregleda objekta i »Mišljenja« nadležnog zavoda zaključeno je da je ono nastalo u 19. st. kada je zgrada snižena za jedan kat. Željeni zahvat morao bi uključiti i obnovu trećeg kata kako bi se zgradi vratio izvorni oblik koji je, prema dokumentima, imala još 1811. god. Do ostvarenja te zamisli nije došlo.

D: 236; P: 2

76. DUBROVNIK, Memorijalni muzej Marina Držića; 15—18. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Grad Dubrovnik; **in.:** Fond općine Dubrovnik za otvaranje memorijalnog muzeja M. Držića; **g.r.:** 1972.

Zavod je izradio elaborat uređenja kuće u Širokoj ulici br. 5 za Memorijalni muzej M. Držića. Elaborat sadrži snimke postojećeg stanja s opisom, idejni projekt rekonstrukcije i približni troškovnik radova. Također su predviđena dalnja istraživanja objekta i kripte susjedne crkve Domino, te razrada koncepcije muzeja i muzejskog postava.

Radovi nisu nastavljeni.

D: 93; F: 93; P: 14

77. DUBROVNIK, Muzej srpske pravoslavne općine, zbirka ikona

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Srpska pravoslavna općina; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1983.

Od RSIZ-a su zatražena inicijalna sredstva za izradu elaborata stanja i konzervatorskog zahvata na najugroženijih 20 ikona.

Sredstva nisu odobrena.

D: 1068

78. DUBROVNIK, kazalište Marina Držića; 1864. god., slika na stropu: V. Bukovac; 1901. god.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Festival—Dubrovnik; **in.:** Zavod za obnovu Dubrovnika; **g.r.:** 1985—1986. god.

Izrađen je elaborat stanja s prijedlogom obnove dekoracije u gledalištu i slike na stropu. Za te radove Zavod je 1986. dao ponudu i sklopio ugovor s investitorom. Radovi su u toku.

D: 1115; F: 72

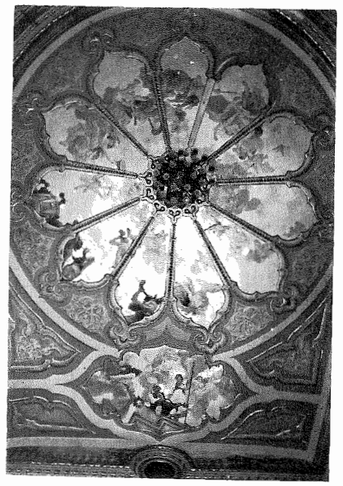

78. NAKON RADOVA

79. DUBROVNIK, ljekarna »Stradun«, inventar; 19. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Ljekarna »Stradun«; **in.:** Ljekarna »Stradun«; **g.r.:** 1978. god.

Radovi su obuhvatili metaliziranje stropnih ukrasa, namještaja, dvaju lustera i detalja na ljekarničkim posudama.

D: 372

80. DUBROVNIK, Porporela, kamena bitva s vjetruljom

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Grad Dubrovnik; **in.:** MZ »Grad«, **g.r.:** 1982.

Na traženje MZ »Grad« Zavod je izradio ponudu za konzervatorski zahvat.

D: 1027

81. DUBROVNIK, kip Orlanda, mač; god. 1417, Antun Dubrovčanin, (mač noviji)

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** Grad Dubrovnik; **in.:** ZDU; **g.r.:** 1982, 1983. god.

Na traženje ZDU popravljen je prelomljeni mač. Oštrica je izravnana i sastavljena tvrdim varenjem, a spoj obrađen i patiniran. Također je izrađena kopija mača odljevom u bronci.

D: 1028; F: 3

82. DVIGRAD, crkva sv. Marije od Lokovića, zidne slike; 15. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. Župa Kanfanar; **in.:** RRI; **g.r.:** 1973. god.

Najveća površinska oštećenja zidnih slika bila su na scenama u apsidi i na donjim zonama sjevernog i južnog crkvenog zida. U apsidi je bila izrazito velika podbuhlost fresko-sloja. Zidne slike obrubljene su vapneno-kazeinskom žbukom s dodatkom 2%-tnoga natrijeva pentaklorfenolata. Zapunjivanje i djelomično injektiranje podbuhlina u apsidi izvedeno je istom žbukom. Djelomično čišćenje i dočišćavanje od vapnenog preslika izvršeno je mehanički. Radovi nisu nastavljeni zbog nedostatka sredstava.

D: 185; F: 12

83. DVIGRAD, crkva sv. Sofije, zidne slike; 9. st.

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Arheološki muzej Istre u Puli; **in.:** Konzervatorski zavod Rijeka, RRI, RF, OF Pula; **g.r.:** 1966—1968. god.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikama iz apsidiola ruševne crkve, nakon njihova skidanja, nastavljeni su u Arheološkom muzeju Istre u Puli. S poleđina fresaka odstranjena je žbuka do predzadnjeg, a djelomično i do zadnjeg sloja, tj. do debljine vapnenog premaza na mjestima gdje je došlo do odvajanja. Učvršćivanje žbuke izvedeno je vapnenom vodom i vapneno-kazeinskim ljepilom. Pukotine i veća oštećenja su zapunjeni. Armaturni nosivi slojevi lijepljeni su na dva sloja gaze, a treći sloj na rijetko laneno platno. Pritom je kao ljepilo upotrijebljena vapneno-kazeinska smjesa. Svi slojevi platna na kraju su premazani 2,5%-tnim natrijevim pentaklorfenolatom. Prilikom odstranjivanja zaštitnog sloja kalika i platna s lica fresaka kao topivo je upotrijebljen bezbojni gorivi špirit. Lica fresaka i rubni slojevi platna premazani su 1%-tnom otopinom pentola u špiritu (pentol je prije toga čišćen aktivnim ugljenom i filtriran). Poleđina fresaka (pozitiv) odlivena je u sadri i pritom su upotrijebljeni gaza i drvena armatura. Prenošenjem fresaka na novi nosač, koji je izrađen od poliestera i termički izoliran porofenom, omogućeno je njihovo izlaganje u prostorijama muzeja.

D: 72; F: 6

84. ĐURĐEVAC, Stari grad; 14—20. st.

n.z.: RZG; **nt.:** I; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1980—81. god.

Zbog neregulirane odvodnje, oborinske su vode uzrokovale oštećenje prizemnog dijela pročelja (raspadanje opeka i vezne žbuke, odvajanje kontrafora od zida na jugoistočnom uglu). Troškovnikom i Prijedlogom za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike obuhvaćeni su radovi na reguliranju oborinskih voda. Radovi nisu provedeni.

D: 433

85. FRATROVCI, kapela sv. Ivana Krstitelja, sakristijski ormar; oko 1670. god.; pavlinska radionica iz sjeverozapadne Hrvatske; vel. 245 x x 153 x 97 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Ozalj; **in.:** Narodno sveučilište Ozalj; **g.r.:** 1977—1978. god.

Drvo je bilo napadnuto crvotočinom. Zbog rasušenosti spojevi između pojedinih ploča bili su razdvojeni, a profilirani okviri uklada oštećeni. Slikani je sloj bio prekriven nečistoćom, raspucao i djelomice oljušten.

Preventivno je provedena plinska dezinsekcija metlibromidom. Stolarski radovi obuhvaćali su

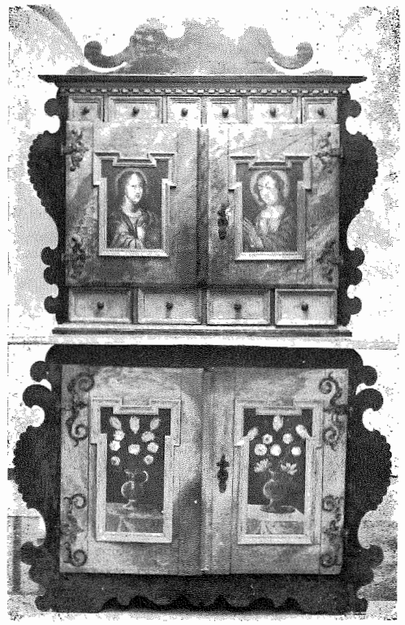

85. NAKON RADOVA

učvršćivanje veza između dasaka, ispunjavanje većih raspuklina drvenim klinovima i rekonstrukciju profilacija koje su nedostajale elementima rezbarenim u lipovini.

Sve površine impregnirane su voštanom masom, a manje pukotine i šupljine na oslikanim pločama ispunjene su voštanom pastom (vosak, kalofonij, damar-smola, venecijanski terpentin, u omjeru 4:2:1:1/2). Retuš figuralnih scena u ukladama i mramorizacije na ugaonim plohama izvedeni su uljenom bojom »Schmincke« izravno na drveni nosač bez podlaganja, čime je ponovljen izvorni postupak oslikavanja.

Oslikane površine zaštićene su mat-lakom. Radi trajne dezinsekcije drvo je obrađeno insekticidom Xylamon Combi Hell, proizvodnje »Bayer«.

D: 215; F: 17; P: 1

86. GALIŽANA, crkva sv. Justa, raspelo; poč. 12. st; lombardske radionice; drvo, polikromirano; vel. 192 x 146 x 26 cm

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Galižana; **in.:** RF; **g.r.:** 1971, 1972, 1973.

Drvo križa i korpusa bilo je oštećeno djelovanjem crvotočine, rasušeno i raspucalo. Pojedini dijelovi korpusa bili su potpuno odvojeni. Čitavo raspelo recentno je premazano uljenom

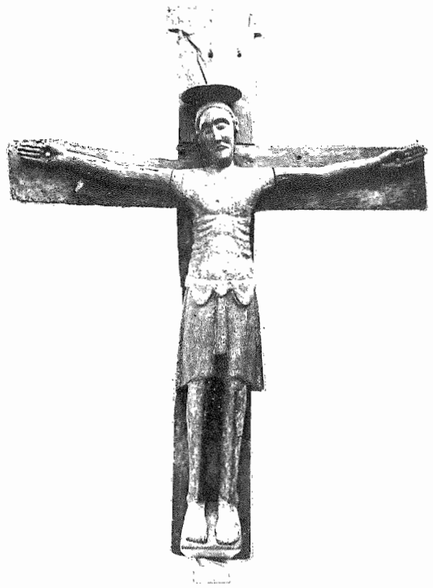

86. NAKON RADOVA

bojom. Sondiranjem su utvrđeni ostaci originalne romaničke polikromije izvedene polumasnom temperom. Mikrokemijske analize pokazale su da se radi o mineralnim pigmentima. Rezultati mjerenja vlage u drvu varirali su od 6 do 10% na različitm dijelovima križa.

Konzervatorski postupak sastojao se od dezinsekcije metilbromidom, privremenog učvršćivanja slikanog sloja i odstranjivanja preslika do izvornog sloja, koji je dočišćen mehaničkim i kemijskim putem (acetonom) i fiksiran 3%-tnim jesetrinim tutkalom uz zagrijavanje. Parketiranje i dubliranje križa izvedeno je šperpločom s lipovim i hrastovim držačima.

Razdvojeni dijelovi korpusa povezani su drvenim spojnicama. Drvo je konzervirano otopinom Calatona (korpus 2—6%-tnom, a križ 10%-tnom otopinom) i zaštićeno lakom.

Predloženo je da se prilikom postavljanja u crkvu raspelo udalji od zida kako bi što manje dolazilo u doticaj s vlagom.

D: 67/5; F: 23; P: 9

87. GAREŠNICA, Dom narodnog zdravlja, zidne slike; 1956. F. Blaće

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Dom narodnog zdravlja u Garešnici; **in.:** Dom narodnog zdravlja u Garešnici; **g.r.:** 1977. god.

Pregledom zidnih slika u predvorju Doma narodnog zdravlja, ustanovljeno je da su oštećenja nastala nepažnjom prilikom ličenja i mehaničkim putem (urezivanjem natpisa i potpisa). Nakon što su obavljeni pokusi odstranjivanja prašine i ličilačke boje mehaničkim načinom, topilima (aceton, alkohol) i vodom, ustanovljena je jaka poroznost slikanog sloja. Zbog toga je, umjesto čišćenja vlaženjem, odlučeno da se zidne slike očiste isključivo mehanički.

Sve površine nakon čišćenja premazane su zaštitnim slojem, 2%-tnim Paraloidom BT2 rastvorenim u nitro-razređivaču, a retuš je izveden akvarelom. Također je metalnim listićima pozlaćen natpis u foajeu zgrade.

D: 340; F: 9

88. GARIĆ-GRAD; 13—16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** RSIZ, SIZ, Garešnica Muzej Moslavine; **g.r.:** 1969—1982.

Radove na istraživanju i obnovi ruševina starog grada pokrenuli su Muzej Moslavina i SO Garešnica sa svrhom da se uredi rekreacijski centar u kojem bi središnja točka bio obnovljeni grad s muzejem i ugostiteljskim sadržajima.

Rašćišćavanje ruševina i istraživački radovi počeli su 1964. god., a 1969. na temelju ugovora s Muzejem, RZH je preuzeo obavezu da izvede radove i izradi projektnu dokumentaciju.

Radovi su počeli iste godine, a trajali su punim intenzitetom do 1973, kada su zbog dogovora i usklađivanja koncepcija planirane obnove privremeno prekinuti. Ponovno su nastavljeni 1977. pa je do 1982. djelomično sanirana samo središnja kula. Te godine radovi su u potpunosti prekinuti zbog nedostatka novca.

U sklopu pripremnih radova izrađen je fotogrametrijski snimak u mjerilu 1:50 (tlocrti, presjeci, pročelja — izradio Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu). Provedena su arheološka istraživanja za-

sutoga prizemnog dijela središnje kule, gdje su, osim pećnjaka, nađeni klesanci urušenih prozorskih okvira. Istražena je struktura zidova i tragovi na kuli.

Na temelju rezultata istraživanja izrađena je idejna studija obnove kojom je grad prikazan kao kultivirana ruševina s rekonstruiranim gabaritima dviju kula u kojima bi bili glavni sadržaji obnovljenog objekta: u središnjoj kuli muzej, a u maloj kuli gostionica. S obzirom na usvojeni stav da se u sklopu dugoročnog programa radova najprije pristupi obnovi središnje kule, u tijeku 1972. i 1973. god. izrađen je vrlo detaljan elaborat obnove te kule. Predviđena je izvedba novih međukatnih konstrukcija AB-rebrastim pločama, rekonstrukcija krovišta s nagibom 45° prekrivenog šindrom, rekonstrukcija urušenih nadvoja i kamenih prozorskih okvira.

Na zahtjev RZG i Komisije za ocjenu projektnih elaborata RZZZSK projekt je nekoliko puta mijenjan i nadopunjavan. Izrađena je varijanta s drvenom međukatnom konstrukcijom, ravnim AB-pločama te projekt krovišta s nagibom od 52°.

Izrađeni su statički proračuni i troškovnici za sve varijante obnove i elaborat o sačuvanim klesanim kamenim detaljima kule s projektima rekonstrukcije svakoga pojedinačnog otvora.

Budući da je zbog nedostatka sredstava postalo očito da ostvarenje takva projekta nije moguće, 1980. izrađen je novi, revidirani projekt obnove središnje kule kao sanirane ruševine. Umjesto rekonstrukcije krovišta, projektirana je ravna terasa skrivena ispod ruševnog završetka kule, a umjesto cjelovite rekonstrukcije otvora s kamenim okvirima, projektirana je samo rekonstrukcija niša. Projekt novoga zavojitog betonskog stubišta na ulazu u kulu nije prihvatila Komisija za ocjenu projektnih elaborata RZZZSK.

Građevinski radovi na kuli izvođeni su od 1970. do 1973. i ponovno od 1982. Sanirano je ziđe, podbetonirani su temelji i zapunjene kaverne. Na oštećenim dijelovima sazidano je novo kameno lice i fugirani zidovi. Zarušeni nadvoji otvora nanovo su sazidani opekom. Izvedene su nove međukatne konstrukcije u obliku ravnih AB-ploča. Na završnoj AB-ploči ravnog krova provedena je hidroizolacija.

U gradu su obavljeni građevinski radovi manjeg opsega: sanirano je zidje stambene prostorije lijevo od ulaza i popravljen je prilazni most preko gradskog jarka. Nabavljena je građa za rekonstrukciju krovišta i šindra koja je prodana nakon što se odustalo od radova.

Građevinske radove izvodili su D. Copot iz Kutine, V. Vulić iz Jastrebarskog, RO »Kooperativa« iz Garešnice i A. Punjek iz Bidrovca. Kao stručni suradnik u rješavanju pojedinih problema sudjelovao je AB »Ilijić« iz Zagreba. Arheološka istraživanja proveo je »Povijesni muzej Hrvatske« iz Zagreba.

D: 26; F: 353; P: 208

89. GARIĆ-GRAD, pećnjaci; 15. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Moslavine, Kutina; **in.:** Muzej Moslavine Kutina, RSIZK; **g.r.:** 1971—1972.

U tijeku istraživanja središnje kule, što ih je izveo Povijesni muzej Hrvatske, pronađeno je 478 fragmenata pećnjaka izrađenih od paljene gline i glaziranih u zelenoj i žutoj boji. Pećnjaci su dopremljeni u Zavod gdje su očišćeni i oprani kako bi se odstranila sol. Sortiranjem fragmenata utvrđeno je da se radi o sedam različi-

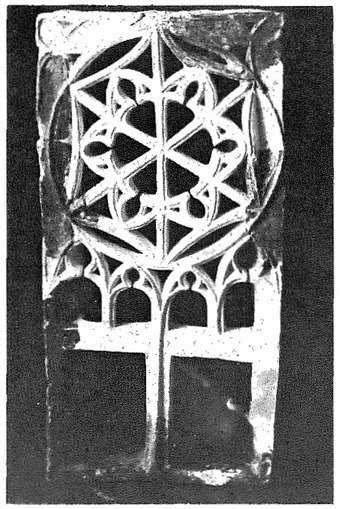

89. NAKON RADOVA

tih oblika pećnjaka (lončasti, pločasti, cilindrični itd.) te da su prednje stranice obrađene različitim motivima (grifon, zmaj, fazan, medvjed itd.). Svi dijelovi koji su pripadali pojedinom pećnjaku sljepljeni su Uhu ljepilom, a dijelovi koji su nedostajali izmodelirani su gipsom premazanim Drvofixom i posutim mješavinom sitno mljevenog šamota, mramornog brašna i pigmenata kako bi se na rekonstruiranim dijelovima dobio izgled i struktura paljene gline. Nepoznati detalji na pećnjacima popunjeni su neutralnom ravnom površinom. Na taj je način rekonstruiran 71 pećnjak.

Pećnjaci su danas u Muzeju Moslavine u Kutini. Za isti muzej 1972. izrađeno je 100 kopija četiriju različitih pećnjaka, koje su prodavane kao suveniri. Kopije su izrađene od pečene gline i glazirane.

D: 72/1; F: 62; P: 2

90. GOMIRJE, crkva Roždenija sv. Jovana Preteče, ikonostas; druga pol. 18. st., Baltić

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** RF, Upravni odbor Eparhije gornjokarlovačke; **g.r.:** 1968.

Ikonostas se nalazio u Povijesnom muzeju Hrvatske. Drveni nosač ikona i okvira oštećen je crvotočinom, a parketaža i pojedini manji dije-

lovi potpuno su propali. Slikani sloj na mnogim se mjestima ljuska, a primjećuju se i oštećenja nastala prijašnjim nestručnim zahvatima. Četrdesetosam ikona dopremljeno je u radionice RZH i načinjena je detaljna fotodokumentacija, opis oštećenja i prijedlog restauratorskih radova.

Kao preventivni zahvat provedena je dezinsekcije Xylamonom BN Hell. Restauriranje umjetnina izvedeno je u Restauratorskom zavodu JAZU.

D: 271; F: 97

91. GORNJA STUBICA, Gupčev dom 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej seljačkih buna; **in.:** Skupština općine Donja Stubica, Muzej seljačkih buna; **g.r.:** 1968, 1974.

Komisijskim uviđajem god. 1968. utvrđeno je građevno stanje dvorca i donesen prijedlog sanacijskih mjera. Izrađen je troškovnik limarskih, pokrivačkih i tesarskih radova na krovištu te troškovnik za postavljanje gromobrana. Sastavljen je poseban troškovnik s tehničkim obrazloženjem za radove na stabilizaciji ruševnog zida starijeg objekta u dvorištu dvorca te glavni projekt gromobranske instalacije.

God. 1974. izrađen je zahtjev s opisom i troškovnikom radova na zidnim slikama u kapeli dvorca. Radovi nisu provedeni.

D: 125; F: 13; P: 10

92. GOSPIĆ, zgrada preparandije; 19. st.

n.z: RZG; **kt:** —; **ks:** —; **in:** RZG; **g.r:** 1981.

Na zahtjev RZG izrađeno je kratko mišljenje o mogućnostima upotrebe zgrade i o najnužnijim radovima.

D: 452

93. GRABROVICA, rodna kuća Petra Preradovića; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Općina Pitomača; **in.:** RZG; **g.r.:** 1967.

Na zahtjev RZG Odboru za proslavu 150. obljetnice rođenja Petra Preradovića u Pitomači upućen je prijedlog da se drvena kuća zaštiti od crvotočine. Preporučeno je prskanje i injektiranje Ksilolinom »Galenika« iz Zemuna.

D: 94

94. GRAČIŠĆE, crkva sv. Eufemije, raspelo; poč. 13. st; drvo, polikromirano; vel. 225x222x38 cm **n.z.:** RRI; **kt.:** I; Rkt župa Gračišće; **in.:** RF; **g..r:** 1971, 1972, 1973.

Drvo križa, a napose korpusa bilo je rasušeno i raspucalo, te znatno oštećeno djelovanjem crvotočine. Pojedini dijelovi korpusa bili su odvojeni, a manji dijelovi (prsti) potpuno su nedostajali. Slikani sloj mehanički je oštećen, raspucan i djelomice se ljuska, a vezivni sloj između polikromije i drvenog nosača uglavnom je razoren.

Preventivni konzervatorsko-restauratorski zahvat bila je dezinsekcija metilbromidom. Sondiranjem je utvrđena slojevitost preslika: originalni (romanički) sloj je tamnosmeđi ton, sačuvan u fragmentima, idući je sloj (gotički) ružičastocrveni ton, a za treći, sivi sloj nije utvrđeno vrijeme polaganja. Križ je tesan i piljen od maslinova drva, a korpus je izrezbaren od lipovine. Polikromija je izvedena polumasnom temperom. Rezultati mjerenja vlage drveta variraju od 6% na 1 cm do 11,5% na 3 cm dubine. Obrada drva obuhvaćala je impregnaciju 6—8%-tnom otopinom Calatona, stabilizaciju pukotina, rekonstrukciju dijelova koji su nedostajali u lipovu odnosno drenovu drvetu, te povezivanje dijelova korpusa ljepilom Drvofix. Parketiranje i dubliranje križa izvedeno je šperpločom i klinovima od drenovine.

Slikarski zahvat obuhvaćao je privremeno učvršćivanje postojeće polikromije za nosač 3%-tnim jesetrinim tutkalom, uklanjanje posljednjeg preslika mehaničkim putem, dočišćavanje gotičkog slikanog sloja, zapunjavanje manjih oštećenja površine krednotutkalnom masom, izvedbu retuša akvarelnim bojama te fiksiranje slikanog sloja 6—8%-tnom otopinom Calatona.

Korpus je montiran na križ i učvršćen drvenim klinovima.

D: 67/6; F: 24; P: 1

95. GRAZ, palača Attems, 18. st.

n.z.: Östereichische Bundesdenkmalant; **kt.:** —; **ks.:** Landesmuseum Joanneum, Bild-und Tonarchiv; **in.:** Pokrajinska vlada Štajerske; **g.r.:** 1974—1980.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je kompletno uređenje unutrašnjosti šest dvorana na drugom katu palače — knjižnice i tzv. dvorana »ptica«, »bista«, »majmuna«, »Apolona« i »jednoroga«, koje su tako nazvane prema najistaknutijim dekoracijskim motivima. Izvedeni su radovi na štukaturama, zidnoj slikanoj dekoraciji, slikama na platnu, oslikanim drvenim tablama i keramičkim pećima. Štukatura na svodovima i u prozorskim nišama očišćena je od naknadnih premaza te su istraženi i dokumentirani izvorni slikani i metalizirani slojevi. Dijelovi koji su nedostajali rekonstruirani su prema sačuvanim motivima. Služeći se rezultatima laboratorijskih analiza izvornih materijala, štukatura je metalizirana raznim nijansama šlagmetala te zlatnim i srebrnim listićima.

Oštećenja slika na platnu, fiksiranih na svod, očitovala su se kao ovješenost i raspucalost nosača i labilnost slikanog sloja. Slike su već prije bile restaurirane, pa su zapaženi brojni preslici i neadekvatni retuši, te više slojeva potamnjeloga zaštitnog laka. Zbog velikih dimenzija slika (dužina osi i do 6 m), poseban je problem činila konstrukcija skele za demontažu i ponovnu montažu. Konzervatorsko-restauratorski zahvat proveden na tri slike obuhvatio je

izravnavanje i dubliranje platna, napinjanje na nove slijepe okvire, čišćenje slikanog sloja od lakova i preslika kemijskim i mehaničkim putem, pripremu podloge i izvedbu retuša.

Slikana zidna dekoracija (likovi iz commedie dell'arte, motivi vaza s cvijećem, medaljoni, zavjese) očišćena je i rekonstruirana.

Drveni elementi (vratnice, lamperija) također su temeljito istraženi pa je nakon sanacije drveta rekonstruirana mramorizacija i metalizacija profilacija i rezbarija.

Na keramičkim pećima rekonstruirani su dekorativni elementi koji su nedostajali, retuširana su manja oštećenja reljefa i izvedena je nova pozlata. Spomenute peći više ne služe za zagrijavanje, već su u sve prostorije postavljene termoakumulacijske peći maskirane metalnim rešetkama izrađenim prema nacrtima RZH.

Na temelju arhivske fotodokumentacije napravljeni su nacrti za izradu polica u knjižnici, koje su, prema tom projektu RZH, izveli austrijski stolari.

Tekstilne zidne tapete, koje stilski i koloristički odgovaraju prostorima palače, nabavljene su u Veneciji u skladu s propozicijama nadležnog zavoda i u suradnji s dr. W. Pavelić-Weinert. Prema jednom fragmentu originalne tapete pronađenom u »dvorani ptica« izatkana je nova tekstilna obloga za tu dvoranu.

Osim navedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, RZH je koordinirao i stalno nadzirao izvedbu svih radova u palači. Štukature i slike na stubištu restaurirali su austrijski radnici prema rezultatima istraživanja, izboru tehnologije i pod nadzorom RZH.

God. 1981, kao sljedeća etapa radova, razrađena je ponuda za kompletan zahvat u svim prostorijama na prvom katu palače.

D: 216; F: 106; P: 13

96. GROMAČA, spilja Gromačka vlaka, otisci stopala; gornji paleolitik
n.z.: ZDU i RZZP; **kt.:** —; **ks.:** MZ Gromača; **in.:** MZ Gromača **g.r.:** 1986.

U blizini mjesta Gromača kod Dubrovnika u spilji Gromačka vlaka pronađeni su otisci stopala ljudi iz starijega kamenog doba. Radiokarbonska analiza sigaste kore u kojoj su pronađeni otisci, a koja je nastala gotovo istodobno s otiscima, pokazala je starost od 12 000 godina. Budući da je to jedinstven nalaz na našem tlu, i jedan od triju dosad pronađenih u svijetu, bilo je potrebno poduzeti korake da se ti nalazi sačuvaju i prezentiraju javnosti.

Izrađen je zahtjev za financiranje zaštitnih radova, prije svega konzervatorskih radova na otiscima stopala, zatim istražnih arheoloških, paleontoloških i bioloških radova, te radova na izradi projektne dokumentacije za turističku prezentaciju objekta. Od konkretnih zahvata na objektu izrađeni su negativi otisaka stopala, što će poslužiti za daljnje proučavanje, te dokument u slučaju oštećenja originala.

D: 1145; F: 1

97. GROŽNJAN, revitalizacija grada

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** — grad Grožnjan; **in.:** RF i Muzička omladina Hrvatske; **g.r.** 1969—1972.

God. 1969. počinje suradnja između Urbanističkog instituta Hrvatske, Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Muzičke omladine Hrvatske i RZH sa svrhom da rade na studijama, projektima i planovima te na provedbi revitalizacije grada kao Međunarodnog centra Muzičke omladine. U sklopu tih aktivnosti RZH je bio nosilac arhitektonsko-restauratorskog projekta i organizacije izvođenja radova. Izrađene su arhitektonske snimke postojećeg stanja pojedinih objekata. Tehnički elaborat, idejni i glavni projekt adaptacije za novu namjenu izradio je AB »Ilijić«, projekt vodovodne i kanalizacijske instalacije Strojarski inženjering »Termoprojekt«, a projekt električnih instalacija dipl. inž. el. B. Vuletić.

Organizacija izvođenja radova sadržavala je projektantski, restauratorski i obračunski nadzor, izradu konzervatorske dokumentacije te odabir izvođača radova.

U tijeku 1970. adaptirani su objekti na k. č. 287, 289, 290 i objekti na župnom trgu.

Radove su izveli građevinski obrtnici P. Erlić i B. Pernić iz Umaga.

God. 1970/71. izrađeni su idejni projekti za obnovu objekata na k. č. 166, 169, 253, 263, 264, 265, 265/1.

D: 53; F: 39; P: 116

98. HRASTOVLJE, crkva sv. Trojstva, zidne slike; 14—90.

n.z.: Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Kubed; **in.:** Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran; **g.r.:** 1976, 1977.

RZH obavio je analizu bijelog sloja (koprene) koji je pokrivao zidne slike. Rezultati te analize pokazali su da je količina soli u masi žbuke vrlo mala i da je uglavnom organskog podrijetla. Prema sastavu, soli su kalcijev i ponešto magnezijev sulfat. Također je ustanovljeno da se udio u nastajanju bijelih mrlja može pripisati i anorganskim solima i da je vlaga glavni uzrok toj pojavi.

D: 313

99. HUM, kapela sv. Jeronima, zidne slike; druga pol. 12. st.

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Hum; **in.:** RF; **g.r.:** 1972, 1973.

Relativno loše građevinsko stanje kapele — pukotine na mjestu spoja apside i lađe, nedovoljna izolacija sjevernog zida, ispiranje veziva između kamene građe — dovelo je do prokišnjavanja, povećanja zemne vlage i do pojave mikroorganizama i zelenih algi u unutrašnjosti. Oštećenja zidnih slika očitovala su se kao podbulost fresko-sloja i žbuke prihvatnice.

Preventivno je provedena dezinsekcija apsidalnog dijela 2%-tnim natrijevim pentaklorfenolatom, vapnenom žbukom fugirane su otvorene sljubnice i zatvorene su vertikalne pukotine. Zatim je vapnenokazeinskom žbukom u omjeru 1:4 na sjevernom zidu, trijumfalnom luku i u apsidi obrubljen fresko-sloj i žbuka prihvatnica, obavljeno je mehaničko čišćenje vapnenih premaza i površinskih soli, vapnenom žbukom koja je odabiranjem prikladne granulacije i tona pijeska prilagođena izvornoj žbuci zapunjena su oštećenja, a u labilne dijelove slikanog sloja injektiran je vapneni kazeinat u omjeru 1:3 uz dodatak 2%-tnog natrijevog pentaklorfenolata.

Za vrijeme radova otkriveni su fragmenti biljnog ornamenta u apsidi i u prozorskoj niši, te dva posvetna križa na vapnenom sloju ispod sloja sa zidnim slikama. Izrađena je detaljna grafička i fotografska dokumentacija zatečenog stanja i pojedinih faza radova.

God. 1974. i i 1975. RSIZ-u u oblasti kulture upućeni su zahtjevi za završetak radova. Zbog nedostatka novčanih sredstava radovi nisu nastavljeni.

D: 164; F: 112; P: 9

100. HUM, polača **nz.:** RRI; **kt.:** —; **ks.:** grad Hum; **in.:** Odbor za obnovu Huma; **g.r.:** 1974.

Izrađen je projekt rekonstrukcije krovišta s tehničkim opisom, troškovnikom, statičkim računom i nacrtima u mjerilu 1:50, i detaljima u mjerilu 1:5.

D: 228;F: 25; P: 2

101. ILOK, ZIDINE; 15—16. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Grad Ilok; **in.:** —; **g.r.:** 1971.

Izrađeni su programi radova na valorizaciji povijesno-kulturnog nasljeđa Iloka, ponuda za izradu elaborata sanacije oštećenja kurije, kule Brnjakovića i dijela zidina oko kule s troškovnikom terenskih istraživačkih radova i geomehaničkih radova (»Geoexpert«, Zagreb). Radovi nisu izvođeni.

D: 54; F: 2

102. IVANEC, župna crkva sv. Magdalene, zidne slike 18. st. (Ant. Douetscher, 1779.?)

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Krapina, **in.:** —; **g.r.:** 1967.

RZH je obavijestio nadležni zavod o otkriću zidnih slika u unutrašnjosti crkve i preporučio da se ne premazuju neadekvatnim naličem.

D: 59

103. JAKOVLJE, dvorac, zidne slike; 18—19. st.
n.z.: RZG; **kt.:** GGG; **ks.:** Osnovna škola; **in.:** —; **g.r.:** 1975.

Izrađen je zahtjev za radove na otkrivanju i restauraciji zidnih slika pronađenih prilikom adaptacijskih radova u tri prostorije. Uz zahtjev priložene su fotografije te opis i troškovnik. Radovi nisu ostvareni.

D: 266; F: 27; P: 3

104. JANJA LIPA, kapela sv. Martina; 18. st. (?)

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Međurić; **in.:** Rkt. župa Međurić; **g.r.:** 1969, 1971.

Izrađene su arhitektonske snimke objekta i prijedlog sanacije s troškovnikom radova.

D: 31; F: 16; P: 5

105. JASENICA KOD BOSANSKE KRUPE, spomenik »Plod«; 20. st.; M. Kocković

n.z.: —; **kt.:** —; **ks.:** SO Bosanska Krupa; **in.:** SO Bosanska Krupa; **g.r.:** 1979—1980.

Radovi na spomeniku NOB-a isklesanom od bijeloga segetskog vapnenca obuhvatili su sanaciju pukotine injektiranjem niskoviskoznom jednokomponentnom cijanoakrilatnom smolom pod tlakom od 2 do 4 bara. Bušotine za injektiranje retuširane su toniranim poliesterskim kitom, a cijeli spomenik premazan je otopinom silikona i fungicida.

106. JASENOVAC, crkva sv. Nikole; 1791—1829. god.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Jasenovac; **ni.:** Rkt. župa Jasenovac; **g.r.:** 1971, 1984—85.

Uvidom u stanje objekta ustanovljeno je da je došlo do diferencijalnih slijeganja tla između dijela objekta ispod zvonika i dijela objekta ispod lađe, zbog čega su nastale pukotine na svodovima i zidovima.

Na temelju ponude »Geotehnike«, OOUR »Geoexpert«, Zagreb, za geotehničke istražne radove i ispitivanje konstrukcije sastavljen je troškovnik radova građevinske sanacije objekta.

God. 1985. investitor je u svojem aranžmanu iskopao dvije sondažne jame do dna temelja, uza zid i uz zvonik. Ustanovljeno je da je crkva temeljena bez pilota na tlu, a ispod temelja nalazi se uzdužna drvena greda.

Radovi se nastavljaju.

D: 17; F: 65

107. JASENOVAC, crkva sv. Nikole, oltar sv. Nikole; poč. 18. st. pavlinska radionica sjeverne Hrvatske; drvo, polikromirano i pozlaćeno

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Jasenovac; **in.:** RSIZK, SIZ Novska, Rkt. župa Jasenovac; **g.r.:** 1968—1986.

Oltar je god. 1714. bio postavljen kao glavni oltar sv. Križa u svetište istoimene crkve u Sisku. God. 1911. prebačen je u Jasenovac i tada je promijenjen oltarni patronicij, ikonografski program i dimenzije.

God. 1968. kao prva etapa konzervatorsko-restauratorskih radova obavljene su demontaže svih pokretnih elemenata oltara te plinska dezinsekcija metilbromidom, a skinuti dijelovi dopremljeni su u radionice RZH. Najoštećeniji su

bili dekorativni elementi, a oštećenja su se očitovala kao crvotočnost koja je oslabila i mjestimice potpuno razorila drvo. Manji dijelovi rezbarije bili su oštećeni mehanički, nedostajali su ili su u prijašnjim intervencijama nadoknađeni grubo rezbarenim detaljima. Originalni spojevi bili su olabavljeni ili potpuno razdvojeni, a mjestimice nestručno spojeni letvicama i zabijeni čavlima, što je oštetilo i drvo i slikane slojeve. Preko izvorne pozlate svi su elementi bili više puta premazani broncom, a svi slojevi zajedno s krednom podlogom odignuti od nosača ili otpali.

Skulpture su bile manje oštećene, ali ipak crvotočne. Istaknutiji dijelovi figura i svetačkih atributa bili su odlomljeni ili su nedostajali. Slikani slojevi bili su raspucani ili oljušteni.

107. NAKON RADOVA

Sondiranjem je ustanovljeno da je dekorativna ornamentalna plastika bila pozlaćena, a mjestimice posrebrena i crveno ili zeleno lazurirana. Sonde i mikropresjeci uzoraka s kipova pokazuju da su i odjeća i inkarnat preslikani tri puta, a na oštećenim mjestima prije boje nanesena je kredna podloga. U izvornom sloju odjeća je pozlaćena, unutrašnji dijelovi plašta posrebreni i lazurirani u crvenom i zelenom tonu. Inkarnat je sivoružičast s akcentima crvene boje na obrazima, a kosa tamnosivo smeđasta.

God. 1968—1972. obavljeni su radovi na 86 elemenata dekorativne plastike. S obzirom na velika i brojna oštećenja, potpuno su odstranjeni svi slojevi do drvenog nosača. Potom je sintetičkom smolom Paraloid B72 učvršćeno crvotočno drvo, odvojeni i napuknuti dijelovi spojeni su furnirom, dijelovi koji su nedostajali rekonstruirani su rezbarijama u lipovini, položena je kredno-tutkalna preparacija te obavljeno polimentiranje i pozlaćivanje 22-karatnim zlatnim listićima Katarinengold, odnosno posrebrivanje i lazuriranje.

God. 1972. g. zbog nedostatka novčanih sredstava rad je prekinut. Od 1973. do 1986. neprestano se radi na 23 svetačke figure. Zbog vrijednosti i relativno dobre očuvanosti izvornog sloja bilo je potrebno samo ukloniti naknadne preslike. Odignuti slojevi polikromije i pozlate privremeno su podlijepljeni 3—6%-tnim zečjim tutkalom. Preslici s inkarnata odstranjeni su mehanički i kemijski (mješavinom alkohola i terpentina, dimetilsulfoksidom $(CH_3)_2SO$), a s pozlate kemijskim putem (Moltofort, Abeizer, Paintoff). Maksimalno čuvajući izvornik, obavljen je retuš pozlate 22-karatnim zlatnim listićima Doppelgold, odnosno retuš inkarnata jajčanom temperom i uljenom bojom. Elementi koji su nedostajali rekonstruirani su od lipovine, položena je kredno-tutkalna preparacija te izvedena potpuno nova polimentna pozlata odnosno nova polikromija.

U predstojećoj etapi konzervatorsko-restauratorskog zahvata poduzet će se radovi na oltarnom arhitektonskom okviru.

D: 17/1; F: 300; P: 130

108. JASTREBARSKO, crkva Bl. Djevice Marije; poč. 16. st. — 1750.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan Jastrebarsko; **in.:** Franjevački samostan Jastrebarsko; **g.r.:** 1972—1975.

Prilikom skidanja slojeva žbuke u svetištu do visine od 150 cm, radi izvedbe izolacije zidova i polaganja električnih instalacija, otkriveni su slojevi zidnih slika. (Te radove izvodio je samostan u vlastitoj režiji.) Na traženje Samostana Zavod je godine 1972. proveo orijentacijska istraživanja na zidovima svetišta, a 1975. istraživanja su nastavljena na trijumfalnom luku i kapeli Majke Božje Škapularke. Najviše slojeva, šest, otkriveno je na trijumfalnom luku, dok su ranija sondiranja u svetištu utvrdila pet slojeva. U kapeli postoje tri slikana sloja na jednom sloju žbuke. Prvi slikani sloj (brojeći od najmlađeg prema najstarijem) i danas vidljiv u crkvi nastao je god. 1908. Slijedi sloj s arhitektonskom dekoracijom koji se može datirati u 19. stoljeće te sloj s biljnom dekoracijom u zelenoj i crvenoj boji koji treba vezati uz baroknu pregradnju. Slijede dva jednobojna sloja i na kraju ostaci sloja koji se može vezati uz gotičku fazu objekta. Debeli sloj žbuke između 6. i 5. sloja upućuje na obnovu s kraja 16. st. Na sjevernom zidu svetišta otkriven je kameni portal gotičkih obilježja (dimenzije svjetlog otvora 150x75 cm). Budući da su na zazidu nađena tri posljednja slikana sloja, zaključujemo da je portal zazidan u vrijeme barokne pregradnje.

God. 1972. institut »Geoexpert« »Geotehnike« iz Zagreba obavio je mjerenja vlage zidova u crkvi i dao ponudu za izradu projekta njezine sanacije. Božidar Vuletić izradio je glavni projekt rasvjete i razglasa.

Zbog nedostataka novčanih sredstava radovi nisu nastavljeni.

D: 100; F: 38; P: 4

109. JASTREBARSKO, dvorac; 16—17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1982, 1985.

Godine 1982. izrađeno je mišljenje o stanju krovne konstrukcije, a 1985. ponuda za konzervatorska istraživanja unutrašnjosti.

D: 489; F: 56

110. JURANDVOR, crkva sv. Lucije — Bogorodica s djetetom 16. st; drvo, polikromirano; vel. 120x45x32 cm

— Anđeo — 16. st; drvo, polikromirano; vel. 110x35x20

— Bog Otac (reljefna ploča); 16. st. drvo, polikromirano; vel. 36x21x10 cm

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Baška; **in.:** RSIZK, RKT Župa Baška; **g.r.:** 1975, 77, 78, 79, 80, 81.

Zbog nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta skulpture su bile zasićene vlagom. Drveni je nosač bio oštećen crvotočinom, a manji su dijelovi figura (ruke, stopala) nedostajali. Uništeno je do 80% polikromije. Preventivno je provedena plinska dezinsekcija i aklimatizacija odnosno konsolidirano sušenje kako bi se spriječile deformacije i pojava pukotina.

110. STANJE PRIJE I NAKON RADOVA

Ostaci slikanog sloja fiksirani su 0,5 do 6%-tnim zečjim tutkalom uz zagrijavanje. Drveni nosač postupno je učvršćivan 0,5 do 8%-tnom otopinom Paraloida B 72 i kasnije premazivan voštanom pastom do zasićenja. Manja oštećenja zapunjena su smjesom voska i damar-smola, a veća drvenim umecima. Umetnuti dijelovi tonski su usklađeni s originalom odmašćenim uljenim bojama. Tako obrađene površine zaštićene su mat-lakom.

Originalni slikani sloj na reljefu koji prikazuje Boga Oca bio je relativno dobro sačuvan, pa su mehanički očišćeni naknadni preslici i obavljeno konzerviranje tog sloja.

S obzirom na to da skulpture nemaju postolja, na poleđini su montirane visulje koje omogućuju sigurniju prezentaciju. Dok se ne riješi problem vlage u crkvi sv. Lucije skulpture su privremeno smještene uz trijumfalni luk u crkvi sv. Križa u Jurandvoru.

D: 67/13; F: 49

111. KALNIK, župna crkva sv. Brcka; 15. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Brcka; **in.:** —; **g.r.:** 1978, 1983.

Uviđajem je ustanovljeno da je u prvom svodnom polju svetišta otpala žbuka u promjeru od 1/2 metra, ali da pri tome nije nastala znatnija šteta. Nakon što je spomenuti dio nanovo ožbukan, obavljen je retuš.

D: 355/1044; F: 7

112. KAMENSKO, crkva sv. Marije Snježne, arhitektura; 15—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Marije Snježne; **in.:** RSIZK, SIZ Karlovac, Rkt. župa sv. Marije Snježne; **g.r.:** 1970—1978.

Djelomična statička sanacija izvedena je već 1958. g. prema projektu inž. Szavics-Nossana. God. 1970. zbog pojave novih pukotina na zidovima RZH je angažirao »Geoexpert« koji je u tijeku te i iduće godine proveo geotehničke istražne radove. Pokazalo se da se tla ne pomiču i da pukotine uzrokuju razuporne sile na mjestima gdje se lukovi upiru u zidove. God. 1971. izrađeno je idejno rješenje sanacije (projektant inž. N. Pintarić) pukotina injektiranjem i izvedbom prednapregnutih zatega i serklaža. God. 1973. angažiran je Zavod za ispitivanje materijala i konstrukcija Građevinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji je godinu dana kontrolirao pukotinu. Pokazalo se da se pukotine neće smiriti pa je 1975. izrađen izvedbeni projekt statičke sanacije objekta prednapregnutim zategama (projektant inž. N. Pintarić), koji je god. 1978. djelomično izmijenjen i nadopunjen. Odustalo se od izvedbe usjeka s nutarnje strane zidova kako bi se izbjegla oštećenja tek uređenih prostorija u samostanu. Iste godine počeli su radovi. Velika vertikalna pukotina na sjevernom zidu glavne lađe sanirana je izvedbom završnog AB-serklaža u potkrovlju s prednapregnutim zategama od čeličnog užeta sistema BBR CONA-MONO. Raspuknuto zide zapadnog pročelja samostana sanirano je izvedbom triju horizontalnih AB-greda iznad i ispod prozora, te injektiranjem zidova cementnim mlijekom uštrcanim pod pritiskom od 3 atmosfere. Te radove izvela je »Geotehnika« iz Zagreba. Prema planu, izvedbeni zahvat trebao je biti prva faza radova, međutim, kasnije, zbog nedostatka sredstava radovi nisu nastavljeni. God. 1972. na traženje župnog ureda izrađen je troškovnik i opis radova za obnovu kape tornja. Radovi su iste godine i dovršeni (zamijenjeni su truli dijelovi konstrukcije, izvedena nova oplata na koju je postavljen

bakreni lim, izvođač J. Geršek, limar iz Bistrice ob Sotli).

Usporedo s ovim radovima provođena su povijesno-umjetnička i konzervatorska istraživanja. Ti radovi bili su usmjereni u dva smjera: utvrđivanju tragova prvotne gotičke crkve i samostana te utvrđivanju tragova izvornog oblikovanja u baroknoj fazi.

Već 1969. otkrivena je gotička sedilija u svetištu i tragovi otučenih službi s fragmentima profilacije uzidanih kao spolija u novijem zidu. Kasnije, proširenjem sondi, pronađene su dobro očuvane službe u zaključku svetišta iza oltara. Sondiranjem i obijanjem žbuke sa zidova svetišta pronađeni su tragovi zazidanih gotičkih prozora i uklonjenih kontrafora. Položaji i širina kontrafora točno su fiksirani arheološkim sondama u podu uza zidove. Na temelju ovako prikupljenih podataka izrađena je grafička konstrukcija tlocrta objekta u gotičkoj fazi (izradio inž. Z. Horvat). God. 1973. s vanjskih pročelja svetišta uklonjena je stara i izvedena nova produžna žbuka (izvođač GP »Borac« iz Zagreba) koja je ponovno prekrila otkrivene gotičke elemente. Time je namjerno zadržan zatečeni barokizirani izgled svetišta. Prema razrađenoj koncepciji gotička faza objekta prezentirala bi se samo u unutrašnjosti u prizemnoj zoni svetišta ispod linije sačuvanih i obnovljenih zidnih slika gdje su i nalazi najcjelovitiji. Zbog nedostataka sredstava i prekida radova na objektu gotička sedilija do danas je ostala provizorno prekrivena dekorativnom draperijom.

God. 1971. arheološkom sondom utvrđen je položaj ugla samostanskog krila srušenog u 19. st. Pregledom i istraživanjem objekta utvrđeni su tragovi barokne međufaze iz vremena prije izvedbe svodova u svetištu (završni vijenac u potkrovlju). Tragovi starije krovne konstrukcije i žbuke na zvoniku u zoni današnjeg potkrovlja upućivali su na zaključak da je zabat glavnog pročelja crkve naknadno izmijenjen. Da je to točno, potvrdila su istraživanja slikanih slojeva na pročelju provedena 1978. Osim vrlo oštećenih likova u nišama, koji su se i prije nazirali, istraživanja su otkrila izgled baroknog oslikanog pročelja s naslikanom arhitekturom portala (zabat na stupovima), naslikanom dekoracijom oko prozora i niša, uglavnom kvadrima i vijencima. Naslikani detalji nekoliko su puta preslikavani. Usporedo s radovima na istraživanju pročelja crkve istraženo je i zapadno pročelje samostana, na kojem su utvrđeni tragovi naslikanih detalja (uglovni kvadri, vijenac) oker boje, koji su kasnije preličeni sivom bojom. Na sredini pročelja nađen je oštećeni kronogram s naknadno izmijenjenim tekstom. Na temlju rezultata tih istraživanja izrađen je projekt rekonstrukcije, prema kojem su 1978. radovi i izvedeni. Na pročelju samostana potpuno je uklonjena stara žbuka (osim kronograma) i izvedena nova produžna žbuka na koju je ponovno urezana kontura naslikanih detalja. Ličenje je izvedeno vapnenim bojama u nijansi pronađenog izvornog naliča. Na crkvenom području uklonjena je samo trošna žbuka i na tim mjestima izvedena nova, vapnena žbuka. Plohe stare žbuke očišćene su, a pukotine i oštećenja uz naslikanu dekoraciju zapunjena vapnenom žbukom. Pročelje je preličeno vapnenom bojom, a retuš naslikanih detalja fresko-pigmentom s dodatkom 2—3% Calatona kao punilom. Naslikani likovi u nišama fiksirani su vapnenom vodom. Planiran je nastavak radova i konačno uređenje pročelja, ali zbog nedostatka sredstava, nakon 1978. na objektu se više nije radilo.

God. 1978. zidarske je radove izvodio F. Glavač iz Zagreba, ličilačke I. Petrović iz Zagreba, a sve restauratorske radove RZH.

D: 2; F: 230; P: 62

113. KAMENSKO, crkva sv. Marije Snježne, zidne slike; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Marije Snježne; **in.:** RSIZK, SIZ Karlovac; **g.r.:** 1967—1974.

God. 1966. Konzervatorski zavod iz Zagreba proveo je prva sondiranja u svetištu crkve, koja su pokazala postojanje zidnih slika ispod postojeće slikane dekoracije iz god. 1914.

Istraživačke radove 1967. preuzeo je RZH pa je do 1970. u cijelosti dovršeno otkrivanje zidnih slika u svetištu.

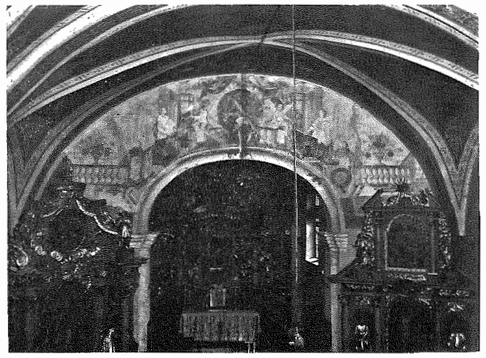

113. NAKON RADOVA

Na kupoli i svodu otkrivena je scena »Uznesenja Marijina na nebo« i četiri scene s prikazom legende o Mariji Snježnoj, na sjevernom zidu četiri medaljona s prikazom iste legnde, na južnom zidu dekorativna ornamentacija s motivima »rocaillesa«, a na nutarnjoj strani trijumfalnog luka dva anđela s medaljonom. Utvrđeno je da, osim preslika iz 1914. god., postoji još jedan preslik koji uglavnom prati stariju ikonografsku shemu. Najstariji je sloj s motivom »rocaillesa«. Na temelju arhivskih istraživanja (koja je provela dr. Đ. Cvitanović) i stilsko-umjetničke analize utvrđeno je da je sve slikane scene izveo F. Hamerlić u prvoj polovici 19. st., a u tijeku dočišćavanja ova je

atribucija dobila i materijalni dokaz jer je pronađen autorov potpis i datacija: »PINIX FREDERICUS HAMERLIC ANNO 837«. Na vanjskoj strani trijumfalnog luka, istraženoj 1971, pronađena je ispod secesijske dekoracije s naslikanim medaljonom Sv. Marije s Isusom Hamerlićeva scena raspeća a kao najdonji sloj scena adoracije sv. Euharistiji. Sudeći po pronađenoj godini najstarija scena nastala je god. 1760. Istraživanjem svoda lađe nađeni su dekorativni motivi s oblikovanim svojstvima iz Hamerlićeva vremena. Najdonji sloj ovdje je bio bijeli, bez tragova slikanja iz baroknog vremena. Sondiranjem u lađi 1973. otkrivene su zidne slike na južnom zidu zapadno od prozora gdje je figuralna scena ukomponirana u slikanu arhitekturu. Na sjevernom zidu uz propovjedaonicu pronađen je naslikani retabl oltara, a ispod njega crnom bojom naslikana profilacija ambona, vjerojatno s kraja 17. ili početka 18. stoljeća.

Nakon rušenja novijeg stubišta uz pjevalište dočišćeni su do tada prekriveni dijelovi naslikanog retabla otkrivenog 1966. Radovi na istraživanju slikanih slojeva trajali su do god. 1974, kada su obustavljeni zbog radova na arhitekturi, a kasnije zbog nedostatka novčanih sredstava nisu nastavljeni.

Do 1974. u cijelosti su obnovljene zidne slike u svetištu i na trijumfalnom luku. Radovi su obuhvatili injektiranje podbuhlina i kitanje oštećene žbuke vapneno-kazeinskom žbukom. Slikani je sloj fiksiran 2%-tnim Calatonom, Paraloidom B-72 i vapnenom vodom, ovisno o karakteru oštećenja. Sitne pukotine na slikanom sloju zapunjene su gustom bojom (vezivo Plextol 500B). Retuširanje je izvedeno akvarelom uz dodatak vapnene kristalne vode ili fresko-pigmentom s Plextolom 500 B kao vezivom.

U svetištu su prezentirane Hamerlićeve figuralne scene i stariji barokni dekorativni motivi, a na trijumfalnom luku najstarija scena, iz 1760. god., s tim što su uklonjeni noviji slojevi. Uz radove izrađena je iscrpna dokumentacija. Obavljene su laboratorijske analize pigmenata i mineraloško-petrografska analiza starih žbuka. (izradio dr. B. Crnković).

God. 1974. izrađen je projekt električne rasvjete (inž. B. Vuletić), prema kojem su iste godine izvedeni radovi. Postavljena je nova rasvjeta s mogućnošću različitog intenziteta svjetla prilagođena otkrivenim i prezentiranim slikama. Rezultati istraživanja objekta publicirani su 1973. u zborniku »Kamensko — crkva i samostan pavlina« koji su zajednički izdali RZH i Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu.

D: 2; F: 386; P: 15

114. KAMENSKO, crkva sv. Marije Snježne, drveni inventar; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Marije Snježne; **in.:** Rkt. Župa Sv. Marije Snježne, RF; **gr.:** 1968.

Provedena je dezinsekcija dijela drvenog inventara crkve Xylamonom BN.-Hell (»Bayer«-Desowag). Radovi su izvođeni na glavnom oltaru, dva pobočna oltara, procesijskom liku Marije Božje na prijestolju i dvije klupe u svetištu.

D: 2; F: 5

115. KAMPOR, franjevačka crkva sv. Bernardina, tabulat; 17. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan, Kampor; **in.:** RRI; **g.r.:** 1975.

Na temelju pregleda objekta i utvrđenih oštećenja izrađen je opis i predračun konzervatorsko-restauratorskog zahvata.
Radovi nisu izvedeni

D: 71/6; F: 1

116. KARLOVAC, crkva Presvetog Trojstva i franjevački samostan; 17—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Franjevački samostan; **in.:** RSIZK, SIZ Karlovac, franjevački samostan; **g.r.:** 1972, 1977—1981.

U radove na obnovi franjevačkog kompleksa Zavod je uključen 1972. god., kada je na traženje uprave samostana izrađeno mišljenje o potrebnim građevinskim i restauratorskim zahvatima i predračun troškova. Poslije toga Zavod je angažiran isključivo u vezi s pročeljima na kojima su 1977. i 1978. god. u sklopu akcije istraživanja karlovačke »Zvijezde« pronađeni tragovi naslikane dekoracije izvedene u nekoliko slojeva.

116. PRIJE RADOVA

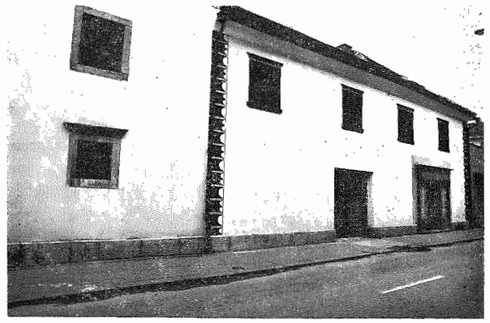

116. NAKON RADOVA

God. 1978. izrađen je elaborat o rezultatima tih istraživanja, a 1979. Zavod je uključen u radove na obnovi crkvenog pročelja. Ti radovi obuhvatili su dodatno sondiranje zidova prije uklanjanja žbuke, izradu tonske karte za ličenje pročelja te izradu kapitela za prozore i korekciju nekvalitetno izvedenih profilacija na dijelu sjevernog portala. Obnovom je potpuno zadržan vanjski izgled crkve nastao od 1894. do 1896.

God. 1980. u cijelosti su istražena pročelja zvonika i samostanskog pročelja u Marinkovićevoj ulici. Utvrđeni su tragovi prvotne obrade četverokatnog zvonika iz 17. st. s naslikanim uglovnim kvadrima, razdjelnim vijencima i prozorskim okvirima crne boje. Najviša etaža bila je rastvorena biforama i elipsoidnim prozorima. Taj, stariji zvonik preoblikovan je i nadograđen 1794. prema projektu J. Stillera (arhivska istraživanja dr. Đ. Cvitanović). Sondiranje je pokazalo izvornu boju Stillerova zvonika (bijela) i tragove profilacija koje su naknadno pojednostavljene ili uklonjene (pravokutni žbukani okvir u visini IV. kata, detalji resica na parapetnoj dekoraciji).

Dokumentacija istraživanja obuhvatila je arhitektonske snimke pronađenih detalja i grafičku rekonstrukciju prvotnog izgleda zvonika. Projektom obnove, prema kojem su iste godine izvedeni radovi, predviđena je cjelovita obnova izgleda Stillerova zvonika.

Istraživanja samostanskog pročelja u Marinkovićevoj ulici pokazala su dva slikana sloja crne boje s naslikanim uglovnim kvadrima i prozorskim okvirima. Projektom obnove predviđena je rekonstrukcija starijeg slikanog sloja, odzidavanje dvaju naknadno zazidanih prozora na katu i zazidavanje recentnih dućanskih otvora u prizemlju.

Vrata u prizemlju zadržala bi zatečeni oblik, mlađi s obzirom na slikanu dekoraciju, a bio bi zadržan i zatečeni oblik završnog vijenca. Prozorska stolarija projektirana je s gustim rasterom šprljaka prema jednom starom prozoru na pročelju.

Radovi na zvoniku i samostanskom pročelju obavljeni su 1980. g. Fasaderske radove izveo je samostan, uz nadzor RZH. Recepturu za novu žbuku i prijedlog zaštitno-ukrasnog premaza izradio je »Građevinski institut« iz Zagreba (produžna žbuka, premaz Chromosil PB). Stručnjaci Zavoda naslikali su detalje na samostanskom pročelju i prozorsku stolariju. Radovi na tom pročelju nisu u cijelosti dovršeni jer je u prizemlju i dalje ostao jedan dućanski izlog koji je, prema projektu, trebalo ukloniti. God. 1980. planiran je nastavak istraživanja na ostalim samostanskim pročeljima. Ti radovi, međutim, nisu realizirani jer je izvođač fasaderskih radova uklonio staru žbuku s pročelja. Tako su definitivno uništeni tragovi starijeg izgleda samostanskih pročelja, djelomično istraženih god. 1978. Tada su na samostanskom uglu u Mažuranićevoj ul. i na Trgu maršala Tita pronađeni tragovi naslikanih detalja izvedenih u četiri sloja (žuti, crveni i dva crna). Na dvorišnim pročeljima utvrđena su dva naslikana sloja (crveni i crni). Jedino pročelje koje je tada istraženo, a nije oštećeno u radovima iz 1980. jest vrtno pročelje na kojem su utvrđena dva slikana sloja (crveni i crni).

God. 1981. izrađen je prijedlog za uvrštavanje radova na tom pročelju u program kulturnog razvoja na razini republike, ali sredstva nisu odobrena.

D: 98; F: 237; P: 15

117. KARLOVAC, crkva Presvetog Trojstva, zidne slike; 1857. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan; **in.:** RSIZK, SIZ Karlovac, Franjevački samostan; **g.r.:** 1981—1983.

Komisija za obnovu kompleksa franjevačkog samostana u kojoj su uz predstavnike RZG, Instituta za povijest umjetnosti sudjelovali i predstavnici RZH razmatrala je 1981. varijante mogućeg pristupa bojenju unutrašnjosti crkve oslikane između 1925. i 1927. god. Da bi se dobio jasniji uvid u stariji izgled unutrašnjosti, 1982. sondirani su zidovi i svodovi. Pronađeni su tragovi starije naslikane dekoracije i figuralne scene iz 19. st. Komisijski je zaključeno da se u lađi i u svetištu, bez obzira na

117. NAKON RADOVA

spomenute nalaze, zadrži zatečena dekoracija uz određena pojednostavljenja, ali da se cjelovito obnovi pronađena zidna slika P. Godlera iz god. 1857. u apsidi svetišta u likovima sv. Petra i sv. Pavla. Radovi su započeli 1983, a iste su godine i dovršeni. Uklonjena je novija žbuka koja je prekrivala zidnu sliku. Slikani sloj dočišćen je mehanički, a vrlo velika oštećenja nastala nakucavanjem za prihvat novije žbuke zapunjena su vapnenom žbukom. Podbuhline su injektirane vapnenim kazeinatom. Oštećenja su retuširana u lokalnom tonu upotrebom fresko-pigmenta vezanog Plextolom. Isti preparat upotrijebljen je za fiksiranje cijele površine zidne slike. Radove na naslikanoj dekoraciji u lađi izveo je soboslikar I. Ganc kojeg je angažirao franjevački samostan.

D: 98; F: 73

118. KARLOVAC, crkva Presvetog Trojstva; oltari; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan; **in.:** Franjevački samostan; **g.r.:** 1983. god.

U toku 1983. Zavod je izvodio radove na dva oltara. Na glavnom oltaru nadopunjeni su oštećeni dijelovi kapitela, a na drvenom okviru oltarne slike izrađene su četiri rozetice koje su do tada nedostajale. Svi pozlaćeni detalji oltara i tabernakula nanovo su pozlaćeni 22-karatnim zlatom.

Na oltaru sv. Antuna radovi su obuhvatili rekonstrukciju otpalih i oštećenih detalja te pozlatu i posrebrivanje detalja koji su prvotno bili obrađeni na taj način. Čišćenje novijeg naliča s oltara izveo je o. Paškval Cvekan.

D: 98/1; F: 12

119. KARLOVAC, crkva Sv. Marije Snježne u Dubovcu; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Marije Snježne; **in.:** RZG; **g.r.:** 1983.

Na zahtjev RZG pročelja su istražena prije obnove žbuke. Utvrđeno je da je crkva prvotno bila bijela, s uglovima naglašenim tamnosivim naslikanim kvadrima. Pročelja su preoblikovana kada je god. 1732. prigrađen zvonik i izvedena nova žbuka grube površinske obrade na kojoj su se isticali zaglađeni žbukani okviri prozora, lezena i razdjelnih vijenaca. Sve površine prekrivene grubom žbukom tada su preličene crvenom bojom (o čemu svjedoče i arhivski izvori), a zaglađeni detalji bijelom. Vijenci su naglašeni s po dvije uske naslikane trake u crvenoj boji, a lučni otvori u prizemlju zvonika naslikanim okvirom, također crvene boje. Na brojčaniku sata na zvoniku utvrđen je položaj i oblik prvotnih brojki i pronađena oznaka godine izvedbe (1732). Pročelja lađe i sakristije kasnije su djelomično pregrađena rastvaranjem vrata na sjevernoj strani i mijenjanjem formata i oblika otvora, te nanošenjem novog sloja zaglađene žbuke. Komisijski je zaključeno da se zvonik obnovi sa svim detaljima izvorne obrade (žbuka, boja, naslikani detalji), a lađe i sakristija zadržale bi zatečeni izgled. Radove je izveo zidarski majstor P. Gidak. RZH je izradio tonsku kartu za ličenje pročelja prema uzorku originalne boje i izveo rekonstrukciju brojčanika sata na zvoniku.

D: 1040; F: 36

120. KARLOVAC, crkva Sv. oca Nikole, inventar

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Srpska pravoslavna crkvena opština u Karlovcu; **g.r.:** 1972, 1975.

U dva navrata, 1972. i 1975, na zahtjev Srpske pravoslavne crkvene opštine izrađene su ponude za izradu elaborata zaštitnih radova na crkvenom inventaru. Radovi nisu realizirani zbog nedostatka novčanih sredstava.

D: 96

121. KARLOVAC, Cesarčeva 1; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzička škola; **in.:** Tehnološki centar; **g.r.:** 1984.

Obavljen je pregled i izrađen izvještaj o stanju profilacija i ukrasa na pročeljima, ali radovi nisu poduzimani zbog kratkoće rokova za izvedbu.

D: 1090

122. KARLOVAC, Daničićeva 6, Hotel »Central«; 1894. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »Korana« ugostiteljska RO; **in.:** »Korana« ugostiteljska RO; **g.r.:** 1984.

U sklopu obnove pročelja na traženje RZG Zavod je angažiran za istraživanje slojeva boja na pročeljima i izradu tonskih karti. Utvrđeno je da zgrada od vremena gradnje nije naknadno ličena te da je prvotna boja bila krembijela.

D: 1086; F: 1

123. KARLOVAC, Gajeva 20, Preradovićeva 14; 18—19. st.

n.z: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RZG; **g.r.:** 1981.

Izrađeno je mišljenje o statičkoj ugroženosti objekta i mogućnostima sanacije.

D: 460

124. KARLOVAC, Radićeva 9; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Komercijalna banka; **in.:** GRO »Tehničar«, Karlovac; **g.r.:** 1985.

Radovi su obuhvatili čišćenje šest kamenih stupova i parapeta pročelja pljeskarenjem i hidrofobiziranje svih površina silikoniziranjem. Radove je kao kooperant RZH izveo Restavratorski center SR Slovenije.

D: 1126

125. KARLOVAC, Vladimira Nazora 1, zidne slike, 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Oš »Ivo Lola Ribar«; **in.:** **Oš** »Ivo Lola Ribar«; **g.r.:** 1984.

Izrađen je troškovnik radova na obnovi naslikane stropne dekoracije.

D: 1084; F: 3

126. KARLOVAC, Zrinjski trg 10; 1805. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Projektni biro AGI 46; **g.r.** 1984

Na traženje RZG prije obijanja i popravaka žbuke istražena su pročelja. Utvrđene su promjene izvornog pročelja s početka 19. st. na kojemu su naknadno, vjerojatno još u prvoj pol. 19. st. izvedene lezene, a još kasnije preoblikovana prizemlja izvedbom žbukanih kvadara i novih dućanskih izloga umjesto prvotnih stiliziranih traka rustike i prozora. God. 1919. cijelo pročelje je prežbukano hirofom. Za vrijeme radova hirofa je uklonjena, a zadržani su kvadri i izlozi u prizemlju. RZH je izradio tonsku kartu za ličenje pročelja prema nijansama boja upotrijebljenih u vrijeme pregradnje prizemlja pa je obnovljeno pročelje preličeno u kombinaciji sive i bijele boje. Prvotno je pročelje bilo preličeno svijetlim bojama (bijelo i oker).

D: 1086; F: 30

127. KARLOVAC, »Zvijezda«, istraživanje boja na pročeljima

n.z.: RZG; **in.:** SIZ u stambenoj oblasti za područje Karlovac; **g.r.:** 1978. god.

U sklopu akcije uređenja karlovačke »Zvijezde« u suradnji s Institutom za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu poduzeta su istraživanja boja na pročeljima određenog broja zgrada. Istražena su ova pročelja: Strossmayerov trg broj 1—6, Miškinina 1, Banjavčićeva br. 10, 14, 20, Šimunićeva 1, 3, 6, 8, 10, 15, 19, 21, 23. Prešernova br. 1, 11, 13, 17, 19, Frankopanska br. 2, 7, 9, 11, Ul. 6. maja br. 2, 6, 7, Križanićeva br. 18, 34, J. Kraša br. 2, Trg maršala Tita/Daničićeva 2, Cesarčeva 4 i 6, Kukuljevićeva br. 1, Radićeva broj 1, 4, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 27, 28, te pročelja franjevačkog samostana.

Rezultati istraživanja obrađeni su u zasebnom elaboratu kojem su priložene tonske karte najstarijih slojeva na pročeljima.

D: 359

128. KARLOVAC, Knežićev miljokaz; 1843. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Karlovac; **in.:** SIZ Karlovac; **g.r.:** 1986.

Pregledom spomenika ustanovljeni su približni horizontalni pomaci njegova vrha: 50-ak cm prema naprijed gledano iz profila, odnosno 30-tak cm udesno gledano s prednje strane. Također je utvrđeno da je njegovo nagnuće uzrokovalo korijenje drveća koje svojim rastom pritiskuje temelje spomenika. Približnim statičkim računom dobiven je koeficijent sigurnosti na prevrtanje 1,4, koji upozorava na to da bi svako daljnje naginjanje spomenika moglo izazvati i njegovo rušenje.

D: 1142

129. KARLOVAC, spomenik NOB; 1956. god.; Radauš

n.z.: RZG; **kt.:** A; **ks.:** Općina Karlovac; **in.:** SO Karlovac; **g.r.:** 1975, 1983. god.

God. 1975. izrađena je fotodokumentacija i arhitektonske snimke postojećeg stanja — tlocrt, pogledi i presjeci, te troškovnik i opis potrebnih radova.

God. 1983. revidiran je prijašnji troškovnik. Radovi nisu provedeni.

D: 227; F: 20; P: 2

130. KARLOVAC, monoksil

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Gradski muzej Karlovac; **in.:** Gradski muzej Karlovac; **g.r.:** 1971.

Monoksil dugačak 11 metara izdubljen od hrastova debla bio je nestručno izvađen iz rijeke Kupe. Privatni poduzetnik koji je pronašao čamac raspilio ga je u dva dijela radi lakšeg vađenja iz rijeke. Neki dijelovi čamca pritom su se polomili ili napuknuli. Zbog izloženosti suncu i vjetru čamac se rasušio pa su nastale radijalne koncentrične i poprečne pukotine.

Nakon čišćenja od mulja provedena je dezinfekcija 3%-tnom otopinom natrijeva pentaklorfenolata. Kada se vlažnost u drvu smanjila ispod 14%, započeta je konsolidacija otopinom Calatona u etanolu. Bokovi čamca učvršćeni su stezačima kako ne bi došlo do deformacije. Polomljeni dijelovi lijepljeni su i retuširani epoksidnom smolom.

Poslije završetka radova korisniku su date upute o smještaju čamca kako ne bi došlo do naknadne destrukcije. Određivanje vrste drva i mjerenje vlage obavio je inž. Salopek iz Instituta za drvo.

D: 55/1; F: 12; P: 4

131. KARLOVAC, Stari grad Dubovac; 14—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.;** —; **in,:** Gradski muzej Karlovac; **g.r.** 1975, 1984—1986.

Godine 1975. izrađen je izvještaj o stanju grada s troškovnikom potrebnih sanacijskih radova (zidarski, stolarski i soboslikarski).

Ponovno je 1984. obavljen uviđaj kako bi se utvrdilo moguće pogoršanje statičkog stanja objekta, na temelju kojeg su predloženi potrebni zaštitni radovi.

D: 1075; F: 30

132. KAŠTEL-GOMILICA, crkva sv. Kuzme i Damjana, zidne slike

n.z.: ZST; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župni ured; **in.:** ZST; **g.r.:** 1976.

Na poziv ZST Zavod je obavio sondiranja zidova u crkvi koja su potvrdila pretpostavku o postojanju zidnih slika. Obavezu da dokumentira i interpretira nalaze preuzeo je ZST.

D: 298

133. KAŠTEL-LUKŠIĆ, crkva Majke Božje od Ružarija

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župni ured; **in.:** RST; **g.r.:** 1968

Radovi su obuhvatili dezinsekciju drvenih antependija sa pet oltara trajnim insekticidom Xylamonom BN-Hell.

D: —

134. KELEMEN, kapela sv. Benedikta, drveni inventar; prva pol. 18. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Jalžabet; **in.:** RF i rkt. župa Jalžabet; **g.r.:** 1968. god.

Provedena je dezinsekcija crvotočnoga crkvenog inventara: glavnog oltara sv. Klementa i bočnih oltara sv. Rozalije i sv. Tri Kralja. Drvo je obrađeno insekticidnim sredstvima Xylamon Combi Hell i Ksilolin i učvršćeno sintetičkom smolom Paraloid B 72.

D: —

135. KLANJEC, crkva Bl. Dj. Marije od Navještenja; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I, **ks.:** Franjevački samostan Klanjec; **in.:** SIZ Klanjec; **g.r.:** 1986.

Djelomično je istražena žbuka na pročeljima (sjeveroistočni, ugao zvonika, svetište). Na svetištu su utvrđene tri promjene izgleda pročelja: 1. bijelo pročelje s naslikanim dijamant-uglovnim kvadrima sive boje, 2. sivo pročelje s naslikanim bijelim pilastrima, 3. ružičasto pročelje s bijelim završnim vijencem. Najstarija faza točno je datirana godinom urezanom u žbuku (1639).

D: 1046; F: 53; P: 1

136. KLANJEC, crkva Bl. Djevice Marije od Navještenja, sarkofazi; 17. st.

n.z: RZG; **kt.:** —; **ks:** Franjevački samostan; **in:** SIZ Klanjec, Mjesna zajednica Klanjec; **g.r:** 1983—1986.

Na zahtjev SIZ-a u oblasti kulture god. 1983. pregledani su oštećeni metalni sarkofazi Emerika i Sigismunda Erdödija koji se nalaze u crkvenim grobnicama. Na temelju pregleda dan je opis stanja i izrađen troškovnik istražnih radova. God. 1985. metodom difrakcije rendgenskih zraka analizirani su uzorci metala sa sarkofaga, a iste godine angažirana je Đ. Gabričević-Stojanović koja je nakon pregleda dala stručno mišljenje o stanju i mogućnostima konzervacije.

D: 1046

137. KLANJEC, crkva Bl. Dj. Marije od Navještenja, oltar sv. Antuna Padovanskog; druga pol. 18. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno, vel. 6x4,80 m

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan, Klanjec; **g.r.:** 1983.

Na temelju uviđaja napravljen je troškovnik s opisom potrebnih radova na drvenom retablu i na dvjema slikama.

D: 1053

138. KLANJEC — Novi dvori; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** —; **in.:** RZG; **g.r.:** 1966—1968. g.

Radovi su obuhvatili popravak krovne konstrukcije na sjevernom krilu u ratu srušenog dvorca. Krovište je preletvano, pretresen je pokrov, a zabatna stijena prema urušenju zatvorena je

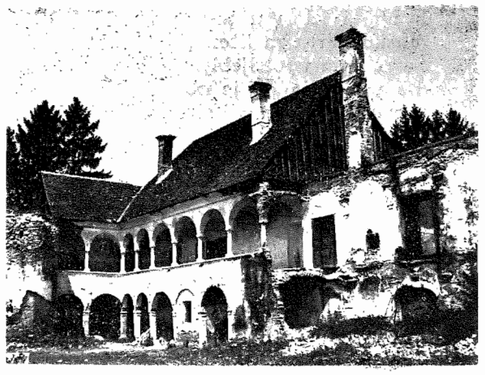

138. STANJE NAKON RADOVA 1968.

daščanom oplatom zaštićenom ljepenkom. Sve radove izveo je ovlašteni graditelj iz Zagreba Stanko Hauptfeld.

D: 277

139. KLANJEC, salon Galerije A. Augustinčić, zidna slika; 1918. god. O. Iveković, vel. 200x100 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Galerija A. Augustinčić; **in.:** Galerija A. Augustinčić; **g.r.:** 1981.

Izrađen je prijedlog i troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova.

Radovi nisu izvedeni.

D: 437

140. KLANJEC, spomenik Antunu Mihanoviću, 1908—1910. god. R. Fangeš-Mihanović, visina 1,20 m

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Općina Klanjec; **in.:** SIZ Klanjec; **g.r.:** 1981.

Brončano poprsje bilo je prevučeno slojem crne patine, a na kamenim elementima (rudistni vapnenac) primjećuju se počeci erozije i manja mehanička oštećenja. Ploče i stube bile su pomaknute iz prvobitnog ležišta. Uklesani i izvorno pozlaćeni natpis naknadno je oličen »zlatnom broncom«.

Konzervatorsko-restauratorski postupak obuhvatio je pranje brončane biste neonskim deterdžentom, uklanjanje patine, čišćenje kamenih elemenata mehaničkim putem i pozlatu slova u izvornoj tehnici.

D: 473; F: 18

141. KLIMNO (Krk)), crkva sv. Klimenta, poliptih; 16. st., vel. 210x160 cm, drvo rezbareno, polikromirano i pozlaćeno

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** RKT župa Dobrinj; **in.:** RSIZK, SIZ Krk; **g.r.:** 1979—1986.

Poliptih nije sačuvan cjelovito. God. 1946. na novu drvenu konstrukciju montirani su izvorni dijelovi predele, retabla i zabata. Drvo je uništeno crvotočinom a reljefne table prekrivene slojem grunda i bronce. Sonde su pokazale da na izvorniku postoje tri preslika. Dva starija

zadržavaju princip polikromije mijenjajući raspored boja i pozlate. Izvorni dijelovi poliptiha su demontirani i preneseni u radionicu Zavoda gdje je izvršena plinska dezinsekcija. U postupak su uzete dvije reljefne table s likovima sv. Ivana Krstitelja i sv. Nikole. Otvorene su sonde na svim karakterističnim mjestima i izrađeni mikropresjeci uzoraka. Na crtežima su grafički prikazana oštećenja drva i izvornog slikanog sloja i napravljena tonska rekostrukcija dvaju preslika. Slikani sloj podljepljen je zečjim tutkalom a preslici mehanički skinuti. Obzirom na stupanj oštećenja drva table su ojačane sa stražnje strane furnirom u kombinaciji s kaliko platnom. Kao vezivo korišten je drvofiks. S prednje strane manja su oštećenja zatvorena mješavinom grinda, kudelje i tutkala a veća umecima od lipovog drva. U toku je rekonstrukcija oblika i priprema za retuš. Radovi se nastavljaju.

D: 367; F: 74; P: 18

142. KLOŠTAR IVANIĆ, nekadašnji Franjevački samostan; 16—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** Karmel Sv. M. Terezije; **in.:** RSIZ u oblasti kulture; Karmel Sv. M. Terezije; g.r.: 1983—1986.

Radovi na samostanskoj zgradi obuhvatili su obnovu krovišta i vanjskih pročelja, a u toku su pripremni radovi za obnovu crkvenog zvonika.

Radovi na krovištu obuhvatili su izradu arhitektonskog snimka i projekta sanacije dotraja-

142.PRIJE RADOVA

142. NAKON RADOVA

le krovne konstrukcije. Proveden je nadzor nad izvedbom radova (izvođač A. Punjek, zidarsko-tesarska radionica, Zagreb, i Lj. Baškaj, limarska radionica, Zagreb).

Na pročeljima samostana provedena su konzervatorska istraživanja kojima su utvrđeni tragovi prvotnoga gotičkog samostana s početka 16. st. (vrata, fragmenti prozora), pregradnji u 17. st. (fragment naslikanog prozora, holkel obrubljen crnom trakom). Utvrđen je prvotni oblik i mjere prozorskih okvira iz 18. st., teško oštećenih prilikom nedavne ugradnje prozorske stolarije. Utvrđena je koloristička obrada pročelja u 18. st. s bijelim zidovima i žutim istacima. Projektom je (nacrti u mjerilu 1:50, 1:10 i 1:1) zadržan izgled pročelja nastao u 18. st., s tim što su nadopunjeni naknadno oštećeni detalji. Zadržan je zatečeni izgled svih vrata na ulazu u samostan koja su nedavno prerađena, a nije bilo podataka o prijašnjem izgledu. Vođen je projektantski i konzervatorski nadzor nad izvedbom fasaderskih radova (izvođač S. Ferenčak, zidarsko-tesarska radnja, Zagreb), a izvedeni su restauratorski radovi na obnovi dva naslikana sunčana sata s kojih je zbog velikih oštećenja uklonjena stara žbuka i ponovno izveden crtež na novoj žbuci. Određena je boja za ličenje pročelja (bijela i žuta) prema nalazima.

U sklopu pripremnih radova za obnovu zvonika izrađen je arhitektonski snimak i projekt rekonstrukcije barokne lukovice koja bi zamijenila ruševni neogotički šljem izveden početkom stoljeća.

D: 494; F: 283; P: 11

143. KLOŠTAR PODRAVSKI, skulptura »Bijeg u Egipat«; god. 1766, obnovljena 1899, kamen, polikromiran postamenta 230 x 137 x 81 cm, figura 151 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Kloštar Podravski; **in.:** Rkt. župa Kloštar Podravski; **g.r.:** 1976.

Sastavljen je opis spomenika, utvrđena su oštećenja i uzeti su uzorci kamena za analizu.

D: 304; F: 12

144. KNEGINEC, tzv. Kula Andrije II; 16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** SIZ Varaždin; **g.r.:** 1977—1978.

Izrađen je elaborat sanacije dotrajale višestruko pregrađene kule, koji obuhvaća arhitektonske snimke postojećeg stanja, grafičku rekonstrukciju pretpostavljenoga prvotnog izgleda objekta, tehnički izvještaj o stanju konstrukcije i prijedlog statičke sanacije te troškovnik radova s tehničkim opisom. Izradi elaborata prethodio je uviđaj i iskop sondažnih jama uz temelj. Projektom je predviđeno podbetoniravanje temelja i izvedba AB-serklaža na gornjem rubu kule, izvedba novog krovišta (kula je bila

bez krova), te drvenih kapaka na prozorima i vratima. Projekt je na traženje RZG donekle izmijenjen.

D: 335; F: 15; P: 6

145. KOMIN, crkva Sv. Tri Kralja; 18. st.

n.z.: RZG; **kt:** —; **ks.:** Rkt. župa u Bisagu; **in.:** RZG; **g.n.:** 1981.

Izrađen je prijedlog za uvrštavanje s programom kulturnog razvoja na razini republike. Predložena je obnova zvonika.

D: 434; F: 5

146. KOPRIVNICA, Trg L. Brozovića 1; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej grada Koprivnice; **in.:** —; **g.r.:** 1974.

Na traženje RZH stručnjaci »Geoexperta« iz Zagreba pregledali su objekt i predložili redoslijed radova u vezi sa sanacijom vlage.

D: 217

147. KOPRIVNICA, grupa pilova; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Koprivnica; **in.:** OF Koprivnica, Centar za kulturu Koprivnice, OOUR Muzej grada Koprivnice; **g.r.:** 1967—1969, 1972, 1985—1986. g.

Radovi su obuhvatili preventivnu zaštitu skulptura: čišćenje kamena od lišajeva, mahovine, algi i gljivica i potom zaštitu kamena silikonom. Kamen je nakon čišćenja zaštićen silikonom, i to dvostrukim prskanjem silikona Bayer LN otopljenog u »White spiritu«. Time je za duže vrijeme postignuta hidrootpornost kame-

147. NAKON RADOVA

ne površine, a također je na određeno vrijeme spriječen ponovni razvitak flore na skulpturama. Zimska zaštita skulptura provedena je oblaganjem skulptura slojem staklene vune koja je od atmosferilija zaštićena PVC-folijom. Da bi se spriječila pojava kondenzne vode napravljen je ventilacijski sistem koji je omogućavao strujanje zraka između termičke izolacije i PVC-folije.

Nakon što su detaljno snimljeni profili i dimenzije postolja skulptura, isklesana su nova, ali ona nisu postavljena.

Godine 1985. investitor je iznova zahtijevao uviđaj nakon kojeg je RZH predložio izradu elaborata. Tim elaboratom ponajprije bi se analiziralo oštećenje nastalo između 1968. i 1985. godine. Utvrđena su, naime nova oštećenja. Budući da na kipovima koji su 1968. očišćeni i zaštićeni silikonom nije periodično provođena hidrofobizacija, ponovno su obrasli lišajevima i mahovinom, a kip se sv. Ivana Nepomuka zbog dotrajalosti kamena i vibracija izazvanih prometom srušio s postolja i pri čemu se slomio na više mjesta. Postolja kipova izrazitije su nagnuta i zahtijevaju što skorije uklanjanje i postavljanje za tu priliku već isklesanih novih postolja. U toku je izrada elaborata.

D: 8; F: 142; P:1

148. KOPRIVNIČKI IVANEC, crkva sv. Ivana Krstitelja, zidne slike; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Koprivnički Ivanec; **in.:** RZG; **g.r.:** 1980.

Na zahtjev RZG, koji je ustanovio oštećenja zidnih slika, sastavljen je prijedlog za uvrštenje u Program kulturnog razvoja na razini republike za 1981. god.

D: 423

149. KOPRIVNIČKI KUZMINEC, crkva sv. Kuzme i Damjana, zidne slike; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Koprivnički Kuzminec; **in.:** RZG; **g.r.:** 1981. g.

Izrađen je prijedlog za uvrštavanje u Program kulturnog razvoja na razini republike za 1981. god.

D: 423

150. KORČULA, zvonik katedrale; 15. st.

n.z.: RST; **kt.:** 0; **g.r.:** 1973. god.

Na molbu dr. I. Matijace Zavod je dao upute za pripremu podloge i izbor boje pri obnovi sata na zvoniku katedrale.

D: 210

151. KORČULA, ikona »Bogorodica Galaktotrophusa« tempera na drvu, vel. 55x35 cm

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** privatno vlasništvo; **in.:** vlasnik; **g.r.:** 1969, 1972.

Zbog nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta u kojima je ikona bila smještena te djelovanjem crvotočine, došlo je do visokog stupnja destrukcije i rasušivanja drveta. Slikani sloj prekriven je potamnjelim lakom, raspucan, labilan i na više mjesta otpada. Oko 40% slikane površine nagoreno je i prekriveno čađom. Nestručnom ranijom intervencijom nastala su mehanička oštećenja boje i pozlate, a na poleđinu nosača zalijepljen je karton. Originalni format

ikone izmijenjen je prema okviru u koji je smještena. Sondiranjem i mikroskopskim pregledom ustanovljena su dva preslika kojima nisu promijenjeni izvorni kolористički odnosi i slikani detalji.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je obradu slikanog sloja i konzerviranje nosača. Slikana je površina očišćena, a nezaštićeni dijelovi lakirani tankim slojem damar-laka »Talens«. Da bi se na poleđini mogli izvesti radikalniji zahvati, slikani sloj preventivno je učvršćen lijepljenjem cigaret-papira rastvorom lucelina u vodi u omjeru 1:20.

Obrada nosača obuhvaćala je uklanjanje kartona močenjem, dočišćavnje ostataka tutkala, izravnavanje glačanjem, impregniranje i zapunjavanje crvotočne površine smjesom rastopljenog bijelog voska i kalofonija u omjeru 2:1, te izvedbu parketaže voskom, trakama lipova furnira i gazom u više slojeva. Odignuti dijelovi slikanog sloja su podlijepljeni, veća oštećenja zapunjena voskom uz dodatak pigmenta, izveden je retuš i zaštitno lakiranje.

D: 71/1; F: 7

152. KOSTAJNICA, franjevačka crkva Sv. Antuna; 1729. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** Fond za kulturu i fizičku kulturu općine Kostajnica; **g.r.:** 1972.

U radovima na obnovi crkve Zavod ja angažiran u istraživanju i rekonstrukciji slikane dekoracije pročelja, te u izvedbi novih stuba pred ulazom.

152. PRIJE RADOVA

Provedena istraživanja dala su sve potrebne elemente za rekonstrukciju slikane dekoracije. Utvrđena su dva slikana sloja, crni, stariji, iz vremena gradnje, koji je i rekonstruiran te mlađi, crveni. Dekoracija se sastoji od oslikanih neprofiliranih greda (vijenaca) koje nose stupovi s definiranim bazama i kapitelima. Uglovi crkve i zvonika istaknuti su oslikanim ugaonim kvadrima (na zvoniku u istoj visini kao i na crkvi). Četiri niše u prizemlju i dvije na katu kao i veliki prozor obrubljeni su trakom prekinutom na mjestu kapitela i zaglavnog kamena jednostavnim oslikanim kvadrima. U nišama su naslikane školjke. Ulaz u crkvu ima u dubokoj niši oslikane pilastre s kapitelima, dok svijetli otvor prati okvir izveden na način kao kod niša pročelja. Iznad niše ulaza oslikan je zabat s medaljonom u sredini, u kojem su u

152. NAKON RADOVA

radovima upisane rimskim brojkama godine početka gradnje i obnove pročelja crkve. Iznad ulaza u samostan, u prizemlju zvonika, u zabatu unutar jednostavno oslikanog okvira naslikan je franjevački grb i arapskim brojkama godina osnutka samostana. Oslikavanje je izvedeno »Keim-dekor« mineralnim bojama u dva premaza. Stubište je oštećeno u prometnoj nezgodi, a novo je izvedeno kamenom iz Bala s gazištima od kamena Kornerija iz Grožnjana.

D: 127; F: 4—; P: 4

153. KOSTAJNICA, Stari grad; 14—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** SO Kostajnica **in.:** OF, RSIZK; **g.r.:** 1966—1986.

Radove je 1966. god. pokrenula SO Kostajnica, narudžbom projekta uređenja Starog grada. Projektnim zadatkom što ga je izradio investitor, predviđen je smještaj unutar Starog grada reprezentativnog ugostiteljskog i manjeg muzejskog sadržaja. Na projekt dipl. inž. arh. Nine Filipovića izdana je Prethodna dozvola uz niz ozbiljnih primjedbi koje je trebalo otkloniti. Zbog nedostatka novčanih sredstava projekt nije izveden. Zaštitni radovi na najugroženijim dijelovima grada izvode se postupno. Budući da nije postojala odgovarajuća arhitektonska dokumentacija, grad je fotogrametrijski snimljen, a nacrti kartirani (1:100, Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu).

Zaštitna istraživanja kojima je kroz duže razdoblje obuhvaćena gotovo cijela površina gra-

da, omogućila su sagledavanje razvoja svih građevinskih faza grada. U prizemlju četverokutne kule, čija je unutrašnjost bila u potpunosti preoblikovana i dijelom nasipana, otkriven je na sjevernom zidu (prema Uni) manji portal za pješake i veći za kolni promet s djelomično sačuvanim mehanizmom za pokretni most. Na suprotnom zidu (prema dvorištu) istraženi su prije uočeni tragovi portala. Nakon uklanjanja prizida zapadnom zidu pokazalo se teško oštećenje temelja donjeg dijela zapadnog zida, raščlanjenog dvostrukom nišom.

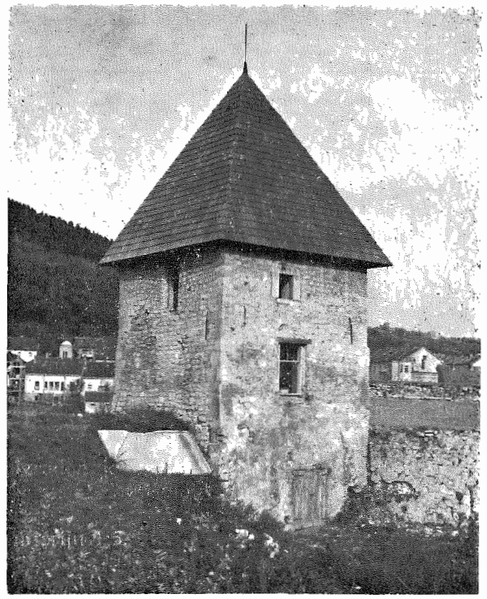

153. PRIJE RADOVA

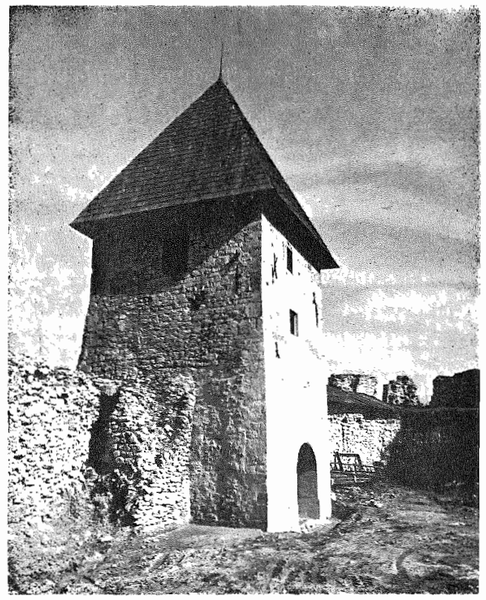

153. NAKON RADOVA

Jasni tragovi na južnom zidu dali su podatak o bačvastom svodu u prizemlju, a tragovi na zapadnom zidu podatak o izvornom podu od drvenih greda. U podu je otkriven temelj izvornog, sjevernog obrambenog zida najstarije faze grada, a na katu ostaci kamina sa zirkom. U dvorištu su otkriveni temelji prigradnji uz južni zid, bunar i sistem kanala. Istraživanja okrugle kule i njezine veze s unutrašnjošću grada dalo je elemente za njezinu rekonstrukciju. Otkriveni su ostaci izvornog ulaza, s visokom ljevkastom i presvođenom nišom, tri puškarnice donjeg niza te dijelovi izvornog pravokutnog istaka unutar kule.

U sjevernom, dvaput pojačavanom bedemu, otkriveni su dijelovi izvornog obrambenog zida s nizom djelomično očuvanih ili cijelih puškarnica.

Valorizacijom je treća razvojna faza grada (oko 1700. god.) ocijenjena kao najcjelovitija i najvažnija, na temelju čega je izrađen novi idejni projekt prezentacije grada. Umjesto ugostiteljskog sadržaja za čiji smještaj ne postoje odgovarajuća rješenja predviđen je scenski (u dvorištu ljetna pozornica za kino, kazališne i ostale predstave) a u kulama muzejski i galerijski sadržaj.

Provedena geomehanička istraživanja tla (tri bušotine i dvije sondažne jame, »Geotehnika«, Zagreb) omogućila su potpunije sagledavanje uzroka teških oštećenja grada i dala elemente za izradu projekta statičke sanacije pojedinih cjelina (»Geotehnika«, OOUR »Geoexpert«, Zagreb). Uzorci drveta pilota na kojima su temeljni zidovi, analizirani su metodom C-14 (Laboratorij C-14 Instituta »Ruđer Bošković«, Zagreb). Radovi su u početnom razdoblju obuhvatili sanaciju najugroženijih dijelova grada. Na četverokutnoj i peterokutnoj kuli popravljena je krovna konstrukcija i postavljen novi pokrov od kalane šindre zaštićene sredstvom protiv crvotočnosti i truljenja te postavljena gromobranska instalacija. Neposredno nakon potresa u Banjoj Luci sanirano je djelomično urušeno vanjsko lice okrugle kule, a na kruništu zida izvedena hidroizolacija ljepenkom i smolom ispod završnog sloja kamena.

Nakon toga poduzeta je statička sanacija pojedinih cjelina uz istodobnu prezentaciju nalaza otkrivenih u istraživanjima. Četverokutna kula: statička sanacija obuhvatila je prezidavanje JI i JZ ugla u visini 7m, podbetoniravanje dijela temelja, sanirano je razrahljeno lice na svim pročeljima, rekonstruirana je dvostruka niša u prizemlju, portal na južnom pročelju (umjetni kamen odgovarajuće armiran) i prozor na prvom katu (južnog pročelja). Peterokutna kula: zapadni ugao, dio JI i SI zida nisu imali odgovarajući temelj, a ostali su zidovi temeljeni na obrambenom zidu, što je uzrokovalo pucanje zidova i svoda prizemlja. Podbetoniravanje je izvedeno u kampadama u cijeloj širini zida i dubini od 4 m (do nosivog tla). Okrugla kula:

unutrašnjost je snižena na izvornu razinu (oko 1,80 m), odstranjen je recentni prizid djelomično urušenom izvornom pravokutnom istaku unutar kule. Pravokutni je istak saniran, očišćene su i izidane duboke kaverne u osima puškarnica s unutrašnje strane, rekonstruirana je izvorna sjeverna puškarnica donjeg niza (djelomično uništena probijanjem recentnog vanjskog ulaza u kulu) te izvorni ulaz u kulu.

Sjeverni bedem: nakon odstranjivanja recentnih pojačanja prezentiran je izvorni obrambeni zid s puškarnicama. Gornje plohe zidova izolirane su ljepenkom i smolom ispod završnog sloja kamena, a oborinska voda usmjerena ispustima. Prije toga prezidani su svi razrahljeni dijelovi, a nekoliko jakih kaverni očišćeno je i izidano.

Uklonjena je visoka vegetacija s vanjske strane sjevernog zida, snižena razina terena oko okrugle kule na onu u unutrašnjosti, izveden je valobran uz temelj četverokutne kule, u dvorištu djelomično snižena razina terena na razinu predviđenu projektom, a u grad je uvedena i struja.

Građevinske radove izveo je građ. poduzetnik Ivan Švaga, iz Kostajničkog Majura. Radovi se nastavljaju.

D: 4; F: 958; P: 70

154. KOSTAJNICA, Trg maršala Tita 3, kuća »Sonnenschein«; 1788. g.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Obitelj Sonnenschein; **in.:** RZZZSK; **g.r.:** 1983.

Udarom automobila teško su oštećeni kameni okvir zapadnih vrata i željezna vratna krila. Na traženje Općinskog suda u Kostajnici obavljena je procjena štete.

D: 1043; F: 3

155. KOSTAJNICA, zgrada gimnazije; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Srednjoškolski obrazovni centar »Nina Maraković«, **in.:** —; **g.r.:** 1981.

Izrađen je troškovnik i ponuda za obnovu pročelja.

D: 234; F: 3

156. KOŠLJUN (Krk), crkva sv. Bernardina; 13/14. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan **in.: RF,** Franjevački samostan **g.r.:** 1970—1975.

Pregradnjom iz 1912. crkvena lađa pretvorena je u dvokatni objekt. God. 1970. poduzeti su konzervatorski radovi kako bi se crkva obnovila u izvornom obliku i u nju smjestila samostanska muzejska zbirka. Zatečeno je stanje arhitektonski snimljeno u mjerilu 1 : 50. Na temelju fotografija snimljenih prije spomenute adaptacije i istraživanja na objektu dobiveni su podaci o izvornom obliku i mjestu prozora, zapadnog ulaza i krovišta, a što je omogućilo izradu idejnog i izvedbenog projekta rekonstrukcije. Radovi su započeti 1973. Demontirana je krovna konstrukcija i porušene su međukatne konstrukcije s pregradnim zidovima. Recentni prozori su zazidani na način izvorne strukture okolnog zida. Zidovi lađe povezani su AB-serklažima, podignuto je dvostruko krovište od jelove građe i postavljen pokrov od novih kupa kanalica. Građevna limarija je od pocinčanog lima. Kroz dvije iduće godine Zavod se natjecao za sredstva za nastavak radova kod RF, no sredstva nisu osigurana pa radovi nisu nastavljeni.

D: 64; F: 59; P: 16

157. KOŠLJUN (Krk) franjevački samostan, Corpus Christi; druga pol. 15. st., drvo rezbareno i polihromirano, vel.: 160 x 165 x 30 cm

n.z.: RRI; **kt:** —; **ks.:** Franjevački samostan Košljun; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1978—1985. god.

Drvo je oštećeno crvotočinom. Otkinuti su dijelovi prstiju na rukama i nogama a torzo raspuknut po sredini. Slikani sloj je raspucan i odvojen od podloge. Sonde i mikropresjeci uzoraka su pokazali da na izvorniku postoje 4 preslika. Zadnji preslik izveden je uljanom bojom u debelom namazu.

Nakon plinske dezinsekcije, slikani slojevi podljepljeni su zečjim tutkalom. Treći i četvrti preslik skinuti su otapalom Peintof a prvi i drugi mehanički. Manja oštećenja zatvorena su kredno-tutkalnom smjesom a veća umecima od lipovog drva. U lipovini su rekonstruirani prsti na rukama i nogama i dijelovi trnove krune. Retuš je izveden akvarel bojama. Izvršena je trajna dezinsekcija drva xylamonom a slikani sloj zaštićen 2% paraloidom.

D: 384; F: 76

158. KOŠLJUN (Krk), franjevački samostan, tri sveca, druga pol. 15. st., drvo rezbareno, polikromirano i pozlaćeno, vel: sv. Bernardin Sijenski 131 x 45 x 10 cm, sv. Ivan Krstitelj 120 x 42 x 9 cm, Svetac bez atributa 117 x 37 x 10 cm

n.z.: RRI; **k.t:** —; **ks.:** Franjevački samostan Košljun; **in.:** RSIZK, Franjevački samostan Košljun; **g.r.:** 1973—1979. god.

Reljefi su dijelovi uništenog poliptiha. Drvo je oštećeno crvotočinom a prsti na nogama odrezani. Izvorni slikani sloj je u dva navrata preslikan uljenim bojama. Slikani slojevi su podbuhli, raspucani i mjestimično otpali.

Nakon plinske dezinsekcije slikani slojevi su učvršćeni zečjim tutkalom. Preslici su skinuti otapalima Moltofort i Dimetyl Sulfoxydatum i skalpelima. Manja oštećenja su zatvorena kredno-tutkalnom smjesom a veća umecima od lipovog drva. Retuš je izveden akvarel bojama a pozlata smrvljenim zlatnim listićima potopljenim u gumiarabici. Izvršena je trajna dezinsekcija xylamonom i nanesen zaštitni premaz od 2% paraloida.

D: 67/9; F: 17

159. KOŠLJUN (Krk), franjevački samostan, kotige iz muzejske zbirke

n.z.: ZRI; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan Košljun; **in.:** RRI; **g.r.:** 1974—1976.

Vanjska suradnica Zavoda, viši preparator Milica Glavočić iz Zagreba, poduzela je konzervatorski zahvat na četiri kotige iz samostanske muzejske zbirke. Radovi su obuhvatili čišćenje, krpanje, glačanje kože, našivanje obruba te osvježenje cjelokupne površine kotiga.

D: 191; F: 17

160. KOTARI, crkva i samostan Sv. Leonarda, 1746, Kopas

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Župa sv. Leonarda; **in.:** Župa sv. Leonarda, USIZ Zagreb; **g.r.:** 1966, 1976—1986.

God. 1966. na zahtjev župnog ureda izrađen je troškovnik s uvjetima za sanaciju i popravak krovne konstrukcije. Zavod je sudjelovao u odabiru najpovoljnijeg ponuđača koji je u 1967. i 1968. i izveo radove.

God. 1976. zaključkom stručne komisije (RZG, Institut za povijest umjetnosti, RZH) utvrđeni su najnužniji radovi na objektu: statička sanacija, sanacija vlage uz prethodno rješenje odvodnje oborinskih, površinskih i krovnih voda, sanacija potkrovlja, zaštita crkvenog inventara. Iste godine izrađeno je mišljenje o stanju konstrukcije objekta i iznesen prijedlog sanacije (izradio prof. dr. E. Erlich), a iduće godine izrađena je ponuda za izradu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnim slikama na samostanskom sjevernom pročelju. Izradi zahtjeva prethodio je uviđaj i pokusna sondiranja. U toku te i idućih godina uzastopce su postavljeni zahtjevi za uvrštenje ovih radova u program kulturnog razvoja na razini republike, ali novčana sredstva nisu dodijeljena. Radovi su počeli tek 1984, a u skladu s ranijim zaključcima najprije su izvedeni geomehanički istražni radovi radi utvrđivanja građevinskog i statičkog stanja objekta.

Radove je izvela »Geotehnika«, OOUR »Geoexpert«, iz Zagreba, a ista organizacija izradila je i »Projekt zaštite od djelovanja procjednih i oborinskih voda uz pomoć drenažnog i rigolnog sistema«, prema kojem su u 1985. i 1986. godini objavljeni radovi (izvođač: »OZAS«, Samobor. God. 1985. kao izuzetno hitna intervencija zbog velikih oštećenja konstrukcije i pokrova provedena je građevinska sanacija krova nad sakristijom.

U toku je izrada projekta statičke sanacije crkve.

D: 115; E: 94; P: 44

161. KOTOR, sanacija šteta od potresa

n.z: Opštinski zavod za zaštitu spomenika kulture Kotor; **kt.:** O; **ks.:** Grad Kotor **in.:** —; **g.r.:** 1980—1982.

Izrađena je ponuda za izradu elaborata arhitektonsko-povijesne obrade Perasta i Risna (analize, arhitektonski snimak svakog objekta u mjerilu 1:50), zatim ponuda za radove na raščišćavanju ruševina, osiguranje teško oštećenih dijelova građevina, ponuda za istraživačke radove i valorizaciju spomenika, programsku studiju i idejni projekt za kompleks zgrada koji čine stara vijećnica, palača providura, kula gradske straže i bastion u Kotoru. Ponude nisu prihvaćene.

D: 392/1

162. KRAPINA, Samostanska ul. 2 (vila Mojmir); 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** privatnik; **in.:** RZG; **g.r.:** 1983.

Na zahtjev RZG izrađena je studija obnove pročelja vile koje je vlasnik pojednostavnio uklonivši gotovo sve stilske detalje. Studija obuhvaća opis stanja, tehnički opis i troškovnik obnove, te fotografije s ucrtanim detaljima koje bi trebalo rekonstruirati.

D: 1029; F: 5

163. KRAPINA, Muzej evolucije, figure krapinskog pračovjeka

n.z.: Republički zavod za zaštitu prirode; **ks.:** Muzej evolucije; **in.:** Muzej evolucije; **g.r.:** 1982. god.

Na narudžbu Muzeja evolucije sastavljena je ponuda za izradu pet figura obitelji krapinskog pračovjeka. Radovi nisu izvođeni.

D: 495

164. KRK, crkva Gospe od Zdravlja; 11. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Krčka biskupija; **in.:** JAZU; **g.r.:** 1981.

Na traženje JAZU Zavod je pregledao kamene stupove i kapitele u crkvi. Vidljiva su oštećenja uzrokovana djelovanjem topivih soli. Ona su posebno izražena na trećem stupu južnog niza. Uzeti su uzorci kamena i žbuke te napravljene mineraloško-petrografske analize (dr. B. Crnković). JAZU je dostavljen izvještaj, uz napomenu da je potrebno osigurati sredstva za izradu elaborata konzervatorskog zahvata. Budući da sredstva nisu osigurana, radovi nisu nastavljeni.

D: 477

165. KRK, Vijećnica; 15. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Grad Krk; **in.:** Skupština općine Krk; **g.r.:** 1972. g.

Na traženje Skupštine općine Krk Zavod je izradio idejni projekt adaptacije objekta za muzejsko-galerijsku namjenu. Napravljeni su arhitektonski snimci postojećeg stanja (mj. 1:50) i približni troškovnik radova u kojem je predviđena i obnova dotrajala krovišta.

D: 84; F: 22; P: 7

166. KRK, kaštel, zidne slike

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Grad Krk; **in.:** RRI; **g.r.:** 1971.

Provedena je preventivna zaštita fragmenata zidnih slika na svodu kule.

F: 7

167. KRK, katedrala, srebrna pala; 1477. god., Pavao Koler, drvena podloga, srebro, pozlaćeno, iskucano vel. 125 × 290 cm

n.z.: RRI; **kt.:** I; Rkt. **ks.:** Rkt. župa Krk; **in.:** RF; **g.r.:** 1972. god.

Srebrni je lim s vremenom postao krut i nesavitljiv pa je napuknuo. Srebro je oksidiralo, a pozlata je prekrivena nečistoćom. Drvena podloga bila je uništena crvotočinom i raspucala. Izrađena je detaljna fotodokumentacija i grafički prikaz prednjeg dijela pale u mjerilu 1:6,3.

Ikonografski sadržaj identificirao je prof. A. Badurina. Sondiranjem su ustanovljena tri slikana sloja na podlozi: recentni crveni sloj izveden je industrijskom temperom, drugi, modri, uljenom bojom, a izvorni crveni sloj jajčanom temperom. Što se tiče izvornog sloja, kemijske su analize pokazale da se radi o organskoj crvenoj boji na bazi alizarina i purpurina (Mader). Nakon dokumentiranja pala je demontirana, svi metalni dijelovi skinuti su s drvene podloge te izravnani i ojačani srebrnim limom. Pri rekonstrukciji elemenata koji su nedostajali, primijenjen je sistem ornamentacije kao prilikom restauracije iz 18. st. (1742. god., prema dataciji na ugrađenoj pločici). Radove na tim elementima izvela je Radionica za metal Škole primijenjene umjetnosti.

Radovi na drvenoj podlozi obuhvatili su obradu fungicidom (Pentol), dezinsekciju metilbromidom, mehaničko povezivanje, armiranje i ispunjavanje raspuklina lipovim furnirom, izvedbu parketaže na poleđini i impregnaciju drveta 10%-tnom otopinom Calatona. Preslici su odstranjeni preparatom Lava. Izvorni bojeni sloj retuširan je jajčanom temperom i premazan lanenim uljem. Restaurirani metalni elementi ponovno su stavljeni na podlogu.

D: 79/1; F: 77; P: 3

168. KUMROVEC — zaštićena ruralna cjelina

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** — **in.:** RZG; **g.r.:** 1966—1969.

Na temelju narudžbe RZG izrađeni su arhitektonski snimci slijedećih objekata: br. 21, br. 21a, br. 22a, br. 47, br. 47a, br. 49, br. 50, br. 48a, br. 49a, br. 51 i br. 52.

Također su izrađeni troškovnici obnove rodne kuće druga Tita, štaglja uz rodnu kuću, i kuća br. 23, 24, 25, 28 i 33.

D: 11; F: 35

169. KUMROVEC, rodna kuća druga Tita; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec: **g.r.:** 1979—1980.

Radovi su obuhvatili izradu projektne i tehničke dokumentacije za obnovu objekta te stručni i obračunski nadzor za vrijeme izvedbe (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca).

D: 311/1; F: 37; P: 3

170. KUMROVEC, gospodarski objekt uz rodnu kuću druga Tita; 19—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1980.

Izvorni gospodarski objekt srušen je 1946. zbog dotrajalosti. Projektnu dokumentaciju za rekonstrukciju izradila je RO »Projekt« iz Zagreba prema usmenim informacijama mještana koji su se još sjećali objekta. Fotografije objekta snimljene prije rušenja pronađene su tek nakon dovršenja projekta pa se pokazalo da rekonstrukcija nije u cijelosti vjerodostojna. Kada su započeli radovi, Zavod je vodio konzervatorski nadzor nad izvedbom. Kao prvo, predloženo je da se otkopaju temelji i da se novi objekt postavi na mjestu prvotnog. U toku izvedbe radova (izvođač: Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca) davane su upute u vezi s načinom obrade zidova i drvene građe. Izrađena je studija rekonstrukcije izvornog izgleda ograde na katu da bi se zamijenio pogrešno izvedeni detalj. Ta zamjena nije ostvarena.

D: 311/2,3 i 311/16; F: 68; P: 3

171. KUMROVEC, stara škola; 1891. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1980—1981.

Zavod je izradio projekt obnove zgrade nekadašnje pučke škole kojim je ponovno uspostavljen prvotni tlocrtni raspored s jednom učionicom i prostorom učiteljskog stana. U tim je prostorima nakon dovršetka građevinskih radova (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca) uređen muzejski postav o školstvu u Hrvatskom zagorju. Zavod je također izradio projekt unutrašnjeg uređenja i obavio neke manje restauratorske radove (obnova školskog križa, izrada kamene spomen-ploče).

D: 311/5; F: 88; P: 29

172. KUMROVEC, objekt br. 14; 19—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec, **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1981—1982.

Izrađena je projektna i tehnička dokumentacija za rekonstrukciju objekta prema kojoj su radovi izvedeni 1982. god. (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca i RO »V. Četković« iz Zagreba).

D: 311/15; F: 6; P: 26

173. KUMROVEC, objekt br. 16 S; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982.

Godine 1982. Zavod je izradio tehničku i konzervatorsko-restauratorsku dokumentaciju za obnovu objekta prema kojoj su radovi i izvedeni (izvođač : »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca). Unutrašnjost je adaptirana za slastičarnicu.

D: 311/34; F: 6; P: 27

174. KUMROVEC, gospodarski objekt br. 18a; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1981—1984.

Izrađena su dva projekta rekonstrukcije objekta: prvi, kojim je predviđena prenamjena i pregradnja unutrašnjosti za tržni prostor i, drugi, kojim se u cijelosti zadržava zatečeni izgled unutrašnjosti i vanjštine. Radovi su izvođeni prema drugom projektu. Objekt je zbog dotrajalosti srušen i sagrađen je novi u starom obliku. Radove je izvela Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca uz stručni i obračunski nadzor Zavoda. U izradi projekta sudjelovao je »IPZ« iz Zagreba.

D: 311/14; F: 149; P: 3

175. KUMROVEC, objekt br. 19; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1980—1981.

Radovi su obuhvatili izradu izvedbenog elaborata obnove koji je sadržavao projekt adaptacije unutrašnjosti za potrebe uprave muzeja. Objekt je preuređen 1981. god. (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca).

D: 311/7; F: 36; P: 22

176. KUMROVEC — objekt br. 19a; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1969.

Godine 1969. Zavod je izradio troškovnik rekonstrukcije štaglja koji je nekoliko godina kasnije srušen zbog dotrajalosti.

Godine 1981. izrađena je projektna i tehnička dokumentacija za gradnju novog štaglja koji je podignut 1982. god. (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca). Novi je štagalj oblikovan poput staroga s unutrašnjošću uređenom za fotolaboratorij muzeja.

D: 311/9; F: 54; P: 23

177. KUMROVEC, objekt br. 21; 1937. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1983.

Na temelju glavnog projekta obnove izvedeni su svi potrebni radovi kojima je objekt vraćen u izvorno stanje (uklanjanje kasnijeg sloja boje na pročelju i na drvenoj stolariji), izvedena je drenaža i regulirana je odvodnja oborinskih voda. Najcrvotočniji dijelovi vanjskih zidova zamijenjeni su novim mosnicama. S obzirom na novu namjenu, u lojpi je postavljen pod od klinker-opeke, a u svim ostalim prostorima daščani pod. Radove je izvela Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca.

D: 311/28; F: 3; P: 12

178. KUMROVEC, objekt br. 22, kovačnica obitelji Broz; poč. 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1983.

Izveden je glavni projekt sanacije i glavni projekt kanalizacije objekta (»TEI«, OOUR »Instalatorski biro«, Zagreb).

Građevinske zahvate izvodio je »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca, a elektroinstalatorske radove obavila je RO »V. Četković« iz Zagreba. Radove su nadzirali stručnjaci RZH.

D: 311/22; F: 10; P: 6

179. KUMROVEC, objekt br. 22. G, štagalj; 1929.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1983.

Izveden je glavni projekt sanacije s arhitektonskim snimkama postojećeg stanja i prijedlogom sanacije. Glavni projekt kanalizacije te električnih i gromobranskih instalacija izveo je »TEI«, OOUR »Instalaterski biro«, Zagreb. Građevinske i zanatske poslove obavio »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca. Stručnjaci RZH nadzirali su radove.

D: 311/21; F: 68; P: 6

180. KUMROVEC, objekt br. 23/24 ; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1966, 1980—1982. god.

Godine 1966. Zavod je izradio arhitektonski snimak objekta. Projektnu dokumentaciju izradili su 1980. RZG i RO »Projekt« iz Zagreba, a u toku izvođenja radova Zavod je vodio stručni i obračunski nadzor.

D: 311/4 i 11; F: 106; P: 2

181. KUMROVEC, koš kuružar uz objekt br. 23/24; 1892. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1981.

Kuružar je prvotno bio smješten južno od objekta br. 23/24, a naknadno je preseljen i smješten uz novi štagalj. Projektom su predviđeni vraćanje na prvotnu lokaciju i rekonstrukcija naknadno promijenjenih detalja. Radovi su izvedeni 1981. god. (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca).

D: 311/11; F: 13; P: 2

182. KUMROVEC, objekt 25 S; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1983.

Stambena kuća sagrađena sredinom 19. st. srušena je god. 1969. Izrađen je glavni projekt rekonstrukcije. Radovi nisu izvođeni zbog neposredne blizine postojećeg stambenog objekta.

D: 311/35; P: 6; F: 1

183. KUMROVEC, objekt br. 28; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1980.

Projektnu dokumentaciju za rekonstrukciju drvenog objekta izradila je RO »Projekt« iz Zagreba. Projektom je predviđeno rušenje originalnog i gradnja novog objekta. Stručnjaci Zavoda pregledali su projekt i dali stručno mišljenje. Predloženo je da se neki dijelovi objekta, kao zidana peć s pocakljenim pećnjacima, sačuvaju i obnove. Za vrijeme radova (izvođač: Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca) Zavod je vodio nadzor. Dane su upute u vezi s načinom izvedbe tesarskih vezova, sanacijom kalote od lomljenog kamena u kuhinji, obradom podova te bojenjem i obradom pročelja.

D: 311/2,3; F: 88

184. KUMROVEC, svinjac uz objekt br. 28; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1981.

Svinjac je srušen godine 1970. pa je projektna dokumentacija izrađena prema starim fotografijama. Nanovo je sagrađen 1981. od stare hrastove građe (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca).

D: 311/11; F: 102; P: 2

185. KUMROVEC — objekt 29 N; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1984.

Izrađen je glavni projekt adaptacije novog objekta neprimjerenog ambijentu starog sela. Projektom je predviđeno preoblikovanje krovišta i pročelja. Radovi su izvedeni god. 1984.

D: 311/37; F: 6; P: 6

186. KUMROVEC, objekt br. 29 S; poč. 20 st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1984.

Stari objekt srušen je oko god. 1960. zbog dotrajalosti. Rekonstrukcijski projekt Zavod je izradio prema starim fotografijama, katastarskom snimku, rezultatima istraživanja prof. dr. M. Gušić i informacijama dobivenim od starih mještana Kumrovca (informacije prikupili etnolozi Spomen-parka prof. D. Bledšnajder i prof. B. Šprem-Lozić). Radove je izvela Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca uz stručni i obračunski nadzor Zavoda. Objekt je rekonstruiran na mjestu starih temelja, a upotrijebljeni su autohtoni materijali. Umjesto zemljanog namaza na pročeljima izvedena je produžna žbuka kako bi se dobio izgled »hiže mazanke«. Unutrašnjost nije obnovljena, već je prostor adaptiran za izložbu »Povijest Kumrovca«. U izradi projekta sudjelovao je »TEI«, OOUR »Instalaterski biro«.

D: 311/25; F: 40; P: 27

187. KUMROVEC, objekt 29 N; —

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1984.

Prema projektno-tehničkoj dokumentaciji, srušen je kat i dozidan objekt do projektiranih kota. Građevinske i zanatske radove sanacije i održavanja objekta izvela je zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca pod stručnim nadzorom RZH.

D: 311/37; F: 6; P: 3

188. KUMROVEC, objekt br. 30 S; 19. st.

kt.: RZG; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1984. god. Stari objekt srušen je oko god. 1950. zbog dotrajalosti i regulacije Stare ceste. Projekt rekonstrukcije Zavod je izradio prema starim fotografijama, katastarskom snimku, tragovima otkopanih temelja te informacijama dobivenim od starih mještana Kumrovca (informacije su prikupili etnolozi Spomen-parka prof. D. Bledšnajder i prof. B. Šprem-Lozić). Radove je izvela Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca uz stručni i obračunski nadzor Zavoda. Objekt je rekonstruiran na mjestu starih temelja, a upotrijebljeni su autohtoni materijali. Umjesto zemljanog namaza na pročeljima je izvedena produžna žbuka kako bi se dobio izgled »hiže mazanke«. Unutrašnjost nije rekonstruirana. U izradi projekta sudjelovao je »TEI«, OOUR »Instalaterski biro« iz Zagreba.

D: 311/26; F: 23; P: 13

189. KUMROVEC, objekt 30 N; 1982. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1983.

Novi visoki objekt narušio je izgled Kumrovca pa je projektom predviđeno snižavanje i preoblikovanje zgrade kako bi se uklopila u ruralni ambijent starog sela. Radovi su dovršeni god. 1983.

D: 311/38; F: 6; P: 23

190. KUMROVEC, objekt br. 33 S; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1985.

Godine 1969. Zavod je izradio arhitektonski snimak objekta, koji je nadopunjen 1982. Iste godine izrađen je projekt rekonstrukcije, prema kojem su do god. 1985. izvedeni radovi. Radove je izvela Zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca uz stručni i obračunski nadzor Zavoda. Zbog

višestrukih oštećenja stari je objekt srušen i sagrađen novi u obliku staroga. U izradi projekta sudjelovalo je »TEI«, OOUR »Instalaterski biro« iz Zagreba.

D: 311/23 i 11; F: 60; D: 37

191. KUMROVEC, objekt br. 34 S; oko 1840.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1985. god.

Izvedena je projektno-tehnička dokumentacija održavanja objekta, prema kojoj je građevinsko-zanatske radove izvela zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca pod stručnim nadzorom RZH.

D: 311/19; F: 67; P: 41

191. PRIJE RADOVA

191. NAKON RADOVA

192. KUMROVEC, objekt br. 35, 19. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1980—1985. god.

Izrađen je projekt obnove prema kojem su radovi i izvedeni (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca). Projekt elektroinstalacija izradio je »IPZ« iz Zagreba. Unutrašnjost objekta adaptirana je za galeriju.

D: 311/6

193. KUMROVEC, objekt br. 36 G, 19. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982.

Radovi su obuhvatili izradu tehničke dokumentacije za obnovu objekta. U unutrašnjosti je projektiran javni nužnik.

D: 311/39; F: 10; P: 5

194. KUMROVEC, objekt 36 S; 1985. god.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1985. god.

Izrađena je projektna i tehnička dokumentacija za obnovu objekta. Projektom je uspostavljen prvotni oblik objekta sa zabatnim lastavicama na krovu. Radove je izvela zanatska zadruga »Zenit« iz Kumrovca uz stručni i obračunski nadzor Zavoda. Zbog višestrukih oštećenja objekt je srušen i nanovo sazidan.

D: 311/21; F: 21; P: 33

195. KUMROVEC, gospodarski objekt br. 43/44 C; 1877. god.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1985. god.

Izrađena je projektna i tehnička dokumentacija za obnovu objekta prema kojoj su radovi izvedeni u toku 1983. i 1984. god. (izvođač: »Zenit«, građevinska zadruga iz Kumrovca).

D: 311/27; F: 100; P: 23

196. KUMROVEC — objekt 45 S; 19—20. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982.

Izrađen je glavni projekt rekonstrukcije višestruko pregrađenog objekta. Projektom je uspostavljen izgled objekta iz vremena prije pregradnji 1928. i 1952. god. Unutrašnjost je prilagođena novoj namjeni (izložba nakita Hrvatskog zagorja)

D: 311/33; F: 7; P: 6

197. KUMROVEC, objekt br. 48; 19—20. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982.

Budući da postojeći objekt zbog višestrukih pregradnji nije imao gotovo nikakvu kvalitetu, izrađen je projekt za izvedbu nove »hiže mazanke« oblikovane na temelju analogije sa sličnim objektima.

D: 311/30; F: 11; P: 26

198. KUMROVEC, objekt br. 48—51 G; 19. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982.

Izrađena je projektna i tehnička dokumentacija za obnovu objekta. Projektom je uspostavljen prvotni izgled dijelova objekta koji su naknadno izmijenjeni.

D: 311/29; F: 65; P: 31

199. KUMROVEC, objekt br. 51, oko 1800.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1981—1982.

Projekt rekonstrukcije srušenog objekta izrađen je na temelju starih fotografija i opisa. Radovi su izvedeni 1982. god. (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca).

D: 311/10; F: 76; P: 21

200. KUMROVEC, objekt 51 N; 1960.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1983. god.

Novi objekt sagrađen 1960. god. narušio je ambijent starog sela pa je 1982. izrađen projekt i analiza mogućnosti preoblikovanja vanjštine.

D: 311/36; F: 14; P: 29

201. KUMROVEC, objekt br. 53 S; 19. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982. god.

Izrađen je projekt adaptacije objekta u kojem bi, prema provedbenom urbanističkom planu, bila seoska krčma. Projekte instalacija izradila je projektna organizacija »TEI« iz Zagreba, a projekt ugostiteljske opreme RO »Rade Končar« iz Zagreba. Radovi nisu izvedeni.

D: 311/31; F: 2; P: 32

202. KUMROVEC, objekti br. 54 i 54 G, 19. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** —.

Radovi su obuhvatili izradu, projektne i tehničke dokumentacije za obnovu mlina i gospodarskog objekta. Projektom se nastojalo sačuvati što više orignalnih detalja objekta.

D: 311/32; F: 28; P: 38

203. KUMROVEC, interpolacije novih objekata

in.: Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1981—1982. god.

Izrađeni su projekti interpolacije četiriju novih objekata (br. 27 a, 27 b, 33 b i 34) na neizgrađenim parcelama u starom selu. Vanjština objekata projektirana je u oblicima tradicionalnih kumrovečkih kuća.

D: 311/8; 311/12, 311/13; F: 90; P: 115

204. KUMROVEC, etno-predmeti.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1983.

Na investitorov zahtjev, a za potrebe stalne muzejske izložbe u Kumrovcu, prema izvornim keramičkim posudama napravljeni su sadreni odljevi etno-predmeta: kruhova, pogača, kolača i kaša.

D: 311/41

205. KUMROVEC, Razvor, kurija Erdödy; 18. st.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Spomen-park Kumrovec; **in.:** Spomen-park Kumrovec; **g.r.:** 1982—1986.

Odlukom uprave »Spomen-parka Kumrovec« i Koordinacionog odbora »Umjetnici Jugoslavije Titu« tri preostala objekta nekadašnjeg dobra Razvor trebala bi postati muzejsko-galerijski prostor. U ostvarenju tog plana RZH je angažiran za izradu konzervatorske dokumentacije te idejne, glavne i izvedbene projektne dokumentacije s projektom interijera. Prema projektnom programu definiranom god. 1983, u kuriji bi bio stalni postav galerije, u stambenom objektu (»pisarnici«) prostor za povremene izložbe, a u štaglju višenamjenski prostor za izlaganje većih umjetničkih djela, te ujedno spremište, priručna garderoba i sanitarni čvor za posjetioce i osoblje. Projektni program donekle je izmijenjen 1985. pa je u štaglju predviđen prostor za povremeni rad likovnih umjetnika i kustosa te sanitarije.

God. 1983. dovršen je glavni projekt rekonstrukcije kurije, 1986. stambenog objekta, a za štagalj je dovršen samo idejni projekt prema prvom projektnom programu. Izradi projekata prethodila su konzervatorska istraživanja koja su obuhvatila sondiranje slojeva boja i žbuka na svim zidovima. Prema projektu rekonstrukcije, u prizemlju kurije bili bi probijeni lučni otvori u zidu prema nekadašnjem podrumu, čime bi se omogućila bolja protočnost izložbenog prostora. Na katu bi bio potpuno zadržan zatečeni tlocrtni raspored i stari inventar (peći, parket, vratnice), a na oštećenim svodovima u dvije prostorije nanovo bi se izvela štukatura uklonjena u prošlom stoljeću. Bio bi srušen nužnik prigrađen uz sjeverno pročelje i rekonstruirani oštećeni detalji, štukatura i naslikani slijepi prozori prema tragovima utvrđenim istraživanjem. Na svim pročeljima korigirala bi se veličina naknadno povećanih prozora i izradile klupčice i parapetna dekoracija uklonjena također u prošlom stoljeću. Predviđena je zamjena prozorske stolarije i izrada nove »krilo na krilo« s ostakljenjem heksagonalnim staklacima u olovu prema izgledu prvotne stolarije i ostakljenja vidljivog na izvornim naslikanim prozorima. Pročelja bi se preličila u dva tona (bijelo i oker), prema izvornim nijansama utvrđenim istraživanjima. Projektom rekonstrukcije stambenog objekta (pisarnice) predviđeno je grupiranje izložbenog prostora po etažama uz upotrebu starog otvorenog stubišta. U prizemlju bi bile dvije izložbene prostorije, mala prostorija za centralno grijanje, te hodnik i vjetrobran. Takvim rješenjem gotovo je u cijelosti zadržan prvotni tlocrt objekta sagrađenog polovicom 19. st. Predviđeno je odzidavanje naknadno zazidanih otvora (prozori na južnom pročelju) i zazidavanje naknadnih otvora.

Izrađeni su projekti instalacije vodovoda i drenaže, projekt toplinsko-energetskih uređaja, električne i plinske instalacije. Ove projekte

izradio je »TEI«, OOUR »Instalaterski biro«, na temelju projektnog programa RZH.

Za vrijeme radova na obnovi krovišta i pokrova kurije god. 1984. rekonstruiran je natpis na dimnjaku (REN-1849-OVATA) i naslikan novi natpis s godinom obnove na drugom dimnjaku.

D: 498; F: 211; P: 110

206. KUTINA, crkva sv. Marije Snježne, 1729—1779; štukature i zidne slike J. Gönnera

n.z.: RZG; kt.: —; **ks.:** Rkt. župa Kutina; **in.:** RSIZK, Rkt. župni ured Kutina, Muzej Moslavine; **g.r.:** 1971—1978.

Na objektu su vidljiva oštećenja nastala statičkim poremećajima i djelovanjem zemne i kondenzne vlage. Vlaga je uništila dio zidnih slika i štukatura na sjevernom zidu i ogradi pjevališta, a na ostalim je dijelovima uzrokovala pojavu isoljavanja i rast mikroorganizama. Sa svoda su otpali veći dijelovi žbuke sa zidnim slikama. Inventar koji je naknadnim intervencijama više puta prebrojen napadnut je aktivnom crvotočinom i mehanički oštećen. U sklopu pripremnih radova Zavod je obavio arhitektonsko snimanje crkve (mj. 1:50) i izradio elaborat stanja i konzervatorskih radova na zidnim slikama. S »Geotehnikom« iz Zagreba ugovorena je suradnja pri rješavanju problema statike i vlage. Spomenuta je institucija god. 1972. izradila »Izvedbeni projekt za sprečavanje kapilarnog dizanja zemne vlage metodom elektroozmoze« i »Idejni projekt statičke sanacije objekta«. God. 1973. proveden je konzervatorski zahvat na svodu lađe. Originalna žbuka oko oštećenja opšivena je vapneno-kazeinskim kitom i očišćene su sljubnice opeka na svodu šupljine i pukotine injektiran je također vapneno-kazeinski kit (1:3) uz dodatak 1% pentolata. Na očišćenu površinu opeka položena je žbuka prihvatnica (odnos cementa, vapna i pijeska 3:1:12) te dva sloja podložne žbuke (1:3:12 i vapna i pijeska 1:3).

God. 1975. poduzeće »Instalacije« iz Zagreba izradilo je glavni projekt odvodnje površinske i krovne vode, a 1976. Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu obavio je fotogrametrijsko snimanje i kartiranje objekta (mj. 1:50). Tri godine kasnije Zavod je izradio Elaborat stanja s prijedlogom konzervatorskog zahvata na glavnom oltaru, štuko-dekoracijama i zidnim slikama u svetištu. Iz elaborata je vidljivo da je oltar nagnut prema naprijed jer su se spojevi rasušili, a vezani elementi konstrukcije dijelom propali i nestručno zamijenjeni novima.

Zrakasta gloriola pala je već prije, a boja na donjim dijelovima propala je od vlage. Cijeli oltar prebojen je dva puta. Iz literature je poznato da su god. 1896. sisački obrtnici Bruckner i Liephard ponovno obojili i pozlatili oltar i popravili zidne slike u svetištu (prizore Navještenja i Zaruka Bl. D. Marije). Na štuko-dekoracijama utvrđen je samo jedan preslik koji najvjerojatnije potječe iz 1931. godine kada je graditelj Hamer obavljao popravke u svetištu. Na zidnim slikama nema tragova preslika (osim na dvjema spomenutim kompozicijama).

U prijedlogu radova preporučuje se kao najhitniji zahvat statičko ukrućenje glavnog oltara, injektiranje žbuke i fiksiranje pulverziranoga slikanog sloja. U tu je svrhu RSIZK-u upućen zahtjev za dodjelu sredstava, no ona nisu odobrena pa radovi nisu nastavljeni.

D: 48; F: 94; P: 17

207. KUZMICA, crkva sv. Kuzme i Damjana, drveni inventar, 18. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno

n.z.: ROS; **kt.:** O; **ks.:** Rkt. župa Kuzmica; **in.:** RF i rkt. župa Kuzmica **g.r.:** 1969. g.

Drveni crkveni inventar — glavni oltar, svijećnjaci, korske klupe i malo raspelo u ormariću — bio je vrlo oštećen crvotočinom. Manji dijelovi figura i mnogi dekorativni detalji bili su odlomljeni ili su nedostajali. Obavljena je demontaža oltara, dezinsekcija svih elemenata premazivanjem i injektiranjem Xylamona BN Hell i modeliranje nedostajućih dijelova od mase Paraloida B 72, piljevine i krede.

D: 21; F: 9

208. LEPAVINA, konak manastira Vavedenja Bogorodice; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Eparhija zagrebačka; **in.:** RZG; **g.r.:** 1972, 1981—1983. god.

God. 1972. na traženje vlasnika objekta obavljen je uviđaj kojim su utvrđena izrazito velika oštećenja istočnog dijela konaka (zapadni dio srušen je nakon bombardiranja 1943. god.). God. 1981. Zavod je preuzeo akciju obnove konaka, koju je do tada vodio RZG. Kao prvo, izrađeno je mišljenje o statičkoj stabilnosti preostalog dijela konaka pa je kaojedinstveni zaključak istaknuto da je stabilnost objekta kritična. U 1981. i 1982. god. provedena su konzervatorska istraživanja i izrađena arhitektonska dokumentacija postojećeg stanja. God. 1983. izrađen je idejni projekt obnove kojim je predviđena sanacija postojećeg i prigradnja novog krila u tlocrtnom gabaritu porušenog dijela konaka. U starom dijelu konaka predviđen je izložbeni prostor (stalna izložba crkvene umjetnosti Eparhije zagrebačko-ljubljanske), a u novom spavaonice i gospodarski dio. Novi dio konaka bio bi izveden suvremenim konstrukcijama, dok bi se u starom sanirale stare konstrukcije i maksimalno poštovao izvorni tlocrt.

God. 1983. RZG je izdao prethodnu dozvolu za taj projekt. Iste godine izrađen je prijedlog za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike za 1984. god. Planirano je da se te godine dovrši izvedbeni projekt i započne statička sanacija zidova. Uprava manastira i Eparhijski upravni odbor započeo je 1983. obnovu konaka. U tim radovima RZH nije sudjelovao.

D: 444; F: 93; P: 23

209. LEPOGLAVA, crkva sv. Marije; 15—18. st.

n.z.: RZG; **kt:** O; **ks.:** KPD Lepoglava; **in.:** RF, RSIZK; **g.r.:** 1966—68, 1980. god.

Organizaciju opsežnih konzervatorsko-restauratorskih radova u početku je kao mlada stručna ustanova preuzeo RZH, da bi ubrzo radove u cijelosti nastavio Jugoslavenski institut za zaštitu spomenika kulture.

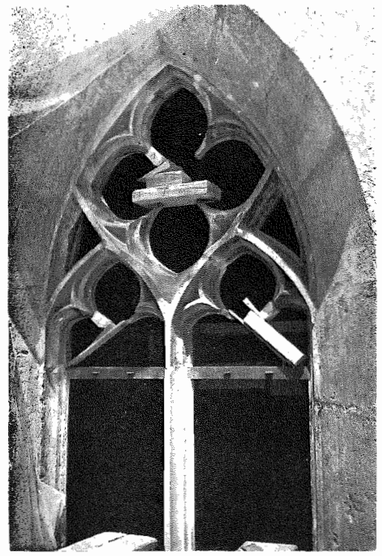

209. ZA VRIJEME RADOVA

God. 1980. zamijenjeni su dotrajali dijelovi okvira najzapadnijeg prozora na južnom pročelju svetišta, isklesani i ugrađeni dijelovi koji su nedostajali (prozorski stupić), zamijenjeni oštećeni dijelovi vijenaca uz prozor i okapnica susjednog kontrafora. Za klesanje novih dijelova upotrijebljen je kamen tipa vinicit (Ivanec) i vinkuran (Pazin). Cijeli je prozorski kameni okvir očišćen, a manja oštećenja rekonstruirana su umjetnim kamenom uz prethodno armiranje bakrenim klinovima.

D: 121; F: 5; P: 9

210. LEPOGLAVSKA PURGA, kapela Sv. Jurja; 18. st.

n.z.: RZG; **kt:** I; **ks:** Rkt. župni ured Lepoglava; **in.:** RSIZ kulture; **g.r.:** 1975—1986. god.

Pogrešno izvedena konstrukcija krovišta iznad lađe i djelomično popuštanje elemenata krovne konstrukcije uzrokovalo je pucanje zidova u gornjoj zoni lađe, i znatno oštećenje Rangerovih zidnih slika. Posebno su jako bila izražena oštećenja na trijumfalnom luku, gdje je došlo do izmicanja površine, mjestimičnog odvajanja i otpadanja žbuke. Budući da je prijetilo daljnje otpadanje dijelova zidnih slika, najprije je provedena njihova sanacija, ali se stanje pogoršalo i potresom iz god. 1982. Nakon mehaničkog čišćenja mjesta, ispiranja bistrom vapnenom vodom, sva su oštećenja zatvorena vapnenom žbukom u više slojeva uz uklanjanje pojedinih neravnina s površine zidnih slika. Sva su kritična mjesta injektirana.

Nekoliko godina praćeno je kretanje vlage u zidovima, posebno u donjoj zoni, gdje je utvrđeno postojanje kolonija mrtvih mikroorganizama. Sva ta mjesta očišćena su 2—5%-tnom otopinom Cetavlona ili pranjem bistrom vapnenom vodom.

Oko kapele izvedena je drenaža, izrađen je statički projekt i projekt nove krovne konstrukcije iznad lađe te projekt sanacije krovne konstrukcije iznad svetišta. Kupljena je drvena građa za krovište te izvedeni svi radovi na krovu svetišta (popravak konstrukcije, zamjena dijela letava i prekrivanje pokrova biber-crijepom). Radove je izveo građevinski poduzetnik Srećko Ferenčak iz Zagreba. Radovi se nastavljaju.

D: 258; F: 66; P: 8

211. LETOVANIĆ, kapela sv. Fabijana i Sebastijana; 1771. god; **n.z.:** RZG; **kt.:** Rkt; **ks.:** župa sv. Nikola B. i sv. Žažina; **g.r.:** 1975.

Obavljen je uviđaj i pritom ustanovljeno da je slikana dekoracija u unutrašnjosti kapele u kritičnom stanju. Radovi nisu izvedeni.

D: 286

212. LIČKO PETROVO SELO, spomenik NOB; 1960. god.

n.z.: RZG; **kt.:** C; **ks.:** Općina Titova Korenica; **in.:** Skupština općine Titova Korenica; **g.r.:** 1970. 1972.

Zbog smrzavanja vode u bazenu u podnožju spomenika popucali su betonski dijelovi bazena, a oštećene su teraco-obloga i ploča s uklesanim tekstom. Također je oštećena vodovodna instalacija. Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su izradu dokumentacije (arhitektonske snimke postojećeg stanja, projekt rekonstrukcije), kiparsko-klesarske radove na izradi novog granitnog obeliska te oblaganje postolja kamenim pločama vrste »Bihacit«. Za vrijeme izvedbe provođen je nadzor nad radovima. Kao vanjski suradnici RZH sudjelovali su ak. kipar V. Herljević, klesari A. Dešković i A. Štambuk, građevinske radove vodio je V. Vulić, a sve radove nadzirao je inž. G. Poljanec.

D: 133; F: 27; P: 9

213. LIMSKA DRAGA, crkva sv. Mihovila; 6—11. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RF, RSIZK; **g.r.:** 1971—1975. god.

Radovi su obuhvatili statičku sanaciju svodne konstrukcije i dijela zidova ranokršćanske kapele te konzervaciju ostataka zidnih slika u svetištu ranokršćanske kapele i romaničke crkve. Nakon arhitektonskog snimanja postojećeg stanja (1:50) i istraživanja uzroka statičkih

poremećaja izrađen je projekt statičke sanacije po kojem su izvedeni radovi (projekt »Geotehnike« Zagreb, a pripremne radove izveo je Arheološki muzej u Puli, a građevinske radove građevinski poduzetnik Vladimir Gortan iz Pazina). Postojeći je pokrov od ploča škriljaca skinut, a svod kapele osiguran drvenim oblučilima. Sa svoda je uklonjen stari nasip čiji je sastav omogućavao duže zadržavanje vlage u svodu. Sva oštećenja konstrukcije su sanirana. Iznad svoda, na novom šljunčanom nasipu, izvedena je kontinuirana armirano betonska ploča, pojačana s pet armirano-betonskih greda »T«-presjeka u koja su čeličnim upuštenim sidrima učvršćene pojasnice svoda. Iznad armirano-betonske ploče izvedena je vodonepropusna žbuka te položene ploče od škriljaca na istoj visini i istom nagibu kao što je bilo prije. Oštećeni dijelovi zidova sanirani su prezidavanjem i injektiranjem (vapnena žbuka 1:3). S obzirom na vidljive pukotine, obavljen je pregled stanja romaničke crkve i postavljeni reperi za mjerenje rada pukotina. Mjerenja su pokazala da se pukotine smiruju.
U svetištu kapele i u svetištu crkve djelomično su očišćeni fragmenti zidnih slika te izvedeno obrubljivanje, zatvaranje oštećenja i injektiranje (smjesa vapna i kazeina u omjeru 1:4 uz 2%-tni natrijev pentolata).

D: 81; F: 54; P: 10

214. LIPA, kapela sv. Jelene, zidne slike; —

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Lipa; **in.:** RRI; **g.r.:** 1971. g.

Provedeno je sondiranje zida u unutrašnjosti kapele. Na sjevernom zidu lađe otkrivena je relativno dobro očuvana srednjovjekovna zidna slika s prikazom sv. Jurja i zmaja. Na trijumfalnom luku pronađeni su fragmenti slika kasnijeg razdoblja, a na rebrima svoda apside vegetabilni ornament, vjerojatno iz 18. st.

RF-u upućen je prijedlog radova koji bi obuhvatili dodatna sondiranja i konzervaciju otkrivenih fragmenata te izradu tehnološke, grafičke i fotografske dokumentacije. Radovi nisu nastavljeni.

D: 80

215. LIPIK, dvorana Mramornih kupki; 19. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Lječilište »Božidar Masleša; **in.:** —; **g.r.:** 1981. god.

Na traženje glavnog projektanta obnove lječilišta, Arhitektonskog biroa »Centar 51«, obavljen je uviđaj i izrađena ponuda obnove stropne slikane dekoracije. Ponuda nije prihvaćena.

D: 450; F:

216. LOBOR — dvorac Keglević; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Dom starih i nemoćnih; **in:** Dom starih i nemoćnih; **g.r.:** 1968—1972.

Na zahtjev uprave doma god. 1966. obavljen je komisijski uviđaj i utvrđeni razlozi slijeganja svoda u dvorani na prvome katu u južnom krilu. Već tada predložene su mjere preventivne zaštite, a 1968. izrađen je tehnički elaborat sanacije, prema kojem su iste godine obavljeni radovi (izvođač GIP »Ivica Gluhak« iz Zlatar Bistrice). Sanacija je izvedena AB-gredama koje su preuzele kompletno opterećenje podne i težinu stropne konstrukcije. Prenošenje opterećenja svodne konstrukcije AB-grede izvedeno je šipkama AB-željeza ulijepljenim u svod dvokomponentnim ljepilom Araldit CB. Prije početka tih radova svod je poduprt uz prethodnu zaštitu kasnobarokne slikane scene staničevinskom vatom položenom u debelom sloju na mosnice koje su zatim klinovima priljubljene uz svodne plohe.
God. 1969. izrađen je projektni elaborat zatvaranja arkadnih trijemova na dvorišnim pročeljima sjevernog i istočnog krila, koji obuhvaća i projekte vrata u hodniku. Radovi su izvedeni iste godine. Otvori su zatvoreni čeličnom konstrukcijom s radijalno postavljenim šprljcima montiranom u nutarnjoj ravnini parapeta.
U tijeku 1971. i 1972. izrađeni su troškovnici fasaderskih, tesarskih, krovopokrivačkih, limarskih, stolarskih i ličilačkih radova te postavljanja gromobranske instalacije i gradnje bolničkog lifta. God. 1971. izrađen je projekt uređenja dvorišta koje je, prema projektnom programu, trebalo služiti kao vanjski prostor za boravak štićenika doma i prilaz skladištima i kotlovnici. Zbog toga je središnja površina izvedena kao čvrsta i glatka ploha opločena klinkerom formata opeke, a rubovi dvorišta ozelenjeni kako bi se stvorio ugodniji prostor za boravak štićenika. Otjecanje kišnih voda riješeno je izvedbom padova i podnim rešetkama. Rasvjeta je riješena suvremenim tipskim tijelima. Prije dovršetka radova na uređenju dvorišta razmišljalo se o mogućnosti ponovnog otvaranja zazidanog trijema u prizemlju sjevernog krila, gdje su sondiranjem pronađeni djelomice oštećeni kameni stupovi. U tu svrhu izrađen je projekt s troškovnikom, statičkim proračunom i nacrtima, ali radovi nisu izvedeni.
U 1971. i 1972. godini izrađen je projekt vratarske kućice i vrtne ograde. Ograda je sagrađena od gotovih AB-stupova s razapetom žicom skrivenom s nutarnje strane živicom. Vrtlarska kućica projektirana je tako da se novi objekt uskladi s ambijentom dvorca.
U izradi projekta sudjelovala je dipl. inž. arh. Antenora Babić. Za vrijeme radova na obnovi pročelja istražene su boje na vanjskom zapadnom pročelju (zidno platno krem bijelo, istaci svijetloružičasti).

D: 1; F: 81; P: 23

217. LOBOR, kapela MB Gorske; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Župa sv. Ane, Lobor; **in.:** Župa sv. Ane, Lobor; **g.r.:** 1968.

Na traženje župnog ureda obavljen je pregled i dane su upute za radove na oltaru koje je izvodio majstor T. Deglin.

D: —; F: 32

218. LOPUD, crkva Gospe od Šunja, glavni oltar; 16. st., drvo rezbareno, polikromirano i pozlaćeno, vel.: 6 × 4 m.

n.z.: ZDU; **kt.:** I; **ks.:** RKT župa Lopud; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1969, 1983. god.

God. 1969. izvršena je dezinsekcija Xylamonom i izrađena nova nosiva konstrukcija zabata.

God. 1983. izvršeni su pripremni radovi za izradu elaborata stanja i zahvata: CB i kolor-fotografije, sondiranje slikanog sloja i uzimanje uzoraka za mikropresjeke. Radovi nisu nastavljeni.

D: 1022; F: 22

219. LOPUD, crkva sv. Ilije, zidne slike

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** ZDU; **g.r.:** 1973—1975.

Dva fragmenta zidnih slika, i to: glava sveca iz apside i ornament iz prozorske niše, skinuti su sa zida, postavljeni na novi nosilac i vraćeni ZDU.

D: 207

220. LOPUD, dominikanska crkva, kip sv. Nikole; 16. st., drvo polikromirano i pozlaćeno;

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Lopud; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1982, 1983, 1986. god.

Kip je središnja figura poliptiha. Drvo je oštećeno crvotočinom i mehaničkim udarima, a boja odvojena od podloge i mjestimice otpala.

God. 1982. upućen je zahtjev RSIZ-u za sredstva, a iduće godine načinjena je fotodokumentacija stanja i uzeti podaci za izradu ambalaže za transport. Zatim je kip presenesen u župni ured Lopud gdje je obavljena fumigacija metilbromidom.

God. 1986. kip je dopremljen u RZH gdje je u toku konzervatorsko-restauratorski zahvat.

D: 1020; F: 17

221. LOVČIĆ, kapela sv. Martina, zidne slike; B/14. st.

n.z.: ROS; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** RF, OF Slavonski Brod; **g.r.:** 1967, 1972. god.

U dva navrata rađen je program i prijedlog za izradu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnim slikama. Budući da OF Slavonski Brod nije osigurao sredstva, radovi i nisu započinjani.

D: 101; F: 14

222. LOVREČAN, kapela sv. Lovre; 15 (?)—19. st.

n.z.: RZG; **ks.:** Rkt. župni ured Zlatar; **in.:** SO Zlatar; **g.r.:** 1984—1986. god.

Na zahtjev RZG, nakon što je potres u proljeće 1982. pogoršao ionako loše stanje objekta, provedena su detaljna povijesna, arhivska i terenska istraživanja kapele, geomehanički i geofizički istražni radovi (»Geotehnika«, OOUR »Geoexpert«) te detaljno fotografsko i arhitektonsko snimanje (1:50) i temelju toga izrađena je valorizacija, prijedlog prezentacije i glavni projekt.

Istraživanjem su utvrđena dva osnovna građevinska sloja: a) svetište — donji dio, b) na presvođeno svetište dograđeni su lađa, predvorje, toranj i sakristija sa sjeverne strane svetišta, sve u kratkom vremenskom slijedu. Kasnije promjene na kapeli ili su narušile izvornu arhitektonsku koncepciju i smanjile njezinu vrijednost (zazidavanje arkadnih otvora predvorja, uklanjanje vanjskih kapelica, zazidavanje dvaju prozora na svetištu) ili su značila određena poboljšanja i unošenje nove kvalitete (rušenje stare i gradnja nove sakristije s južne strane svetišta, zamjena drvenog pjevališta zidnim).

Zbog ograničenih sredstava dodijeljenih za uklanjanje šteta od potresa iz god. 1982. izvedena je samo djelomično prva faza statičke sanacije svetišta: armirano-betonski prsteni oko temelja i na vrhu zidova svetišta, dotrajali biber-crijep zamijenjen je novim i postavljena je bakrena limarija. Radove je izveo građevinski poduzetnik Srećko Ferenčak. Radovi se nastavljaju.

D: 1092; F: 111; P: 27

223. LOVREČINA, Stari grad; 16—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** II; **ks.:** Samostan sestara milosrdnica; **in.:** —; **g.r.:** 1980. god.

Izrađen je prijedlog za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike. Predloženi su radovi sanacije vlage i uređenja odvodnje oborinskih voda.

D: 188; F: 1

224. LUBENICE (Cres), zvonik; 18. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Lubenice; **in.:** MZ Lubenice; **g.r.:** 1982—1984.

Na traženje MZ Lubenice Zavod je proveo sanaciju piramide mjesnog zvonika koja je stradala od udara groma. Izrađeni su arhitektonski snimci postojećeg stanja (mj. 1:50, 1:10, 1:1) te prijedlog obnove s troškovnikom. Skinuta je dotrajala žbuka, vrh piramide prezidan starim materijalom, a cijela piramida ožbukana produžnom žbukom. U istoj žbuci izvedeni su i horizontalni profili. Na vrh piramide montiran je novi kameni akroterij s križem i postavljena gromobranska instalacija prema projektu inž. B. Barkića iz »IPZ-a« Zagreb. Radove je izvelo poduzeće »Elektrovod« iz Cresa, novi akroterij isklesao je klesar B. Martinčević, a križ izradio bravar P. Hursa.

D: 1004; F: 38; P: 9

225. LUDBREG, dvor Battyány, zidne slike; 1761, M. Peck;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Općinski sekretarijat za poslove uprave općine Ludbreg; **in.:** Općinski sekretarijat za poslove uprave općine Ludbreg; **g.r.:** 1984—1985. god.

Napravljen je zahtjev za sanaciju vlage u prizemnoj dvorani zapadne gospodarske zgrade (sadašnjoj dvorani za vjenčanja), koji je upućen RZG-u. Radovi nisu izvođeni.

D: 1085; F: 5

226. LUKAVEC, Stari grad; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Turistički savez općine Velika Gorica; **in.:** Turistički savez općine Velika Gorica; Savez za esperanto Hrvatske, Zagreb; **g.r.:** 1973—1975, 1984. god.

U razdoblju između 1973. i 1975. god. razmišljalo se o mogućnostima korištenja napuštenog grada za potrebe RZH i tu svrhu izrađena je projektna studija.

God. 1978. izrađen je tehnički opis i ponudbeni troškovnik za sanaciju oštećenja nastalih iste godine za vrijeme snimanja filma »Prijeki sud« (»Adriafilm«).

God. 1984. u sklopu akcije za osnivanje »Međunarodnog omladinskog centra Lukavec«, Zavod je izradio investicijski program. Izrađena je studija korištenja grada s prizemljem namijenjenim javnim sadržajima (snack-bar, prostor za priredbe u dvorištu) i katom u kojem bi bili radni prostori Centra (višenamjenska dvorana, knjižnica itd.) Arkadni hodnici na katu upotrijebili bi se kao prostor za povremene izložbe, a dio potkrovlja i toranj sa satom kao prostor stalne izložbe o povijesti Lukavca.

D: 373; F: 44; P: 11

227. LJUBLJANA, Vodnjak kranjskih rek; 1731. god. F. Robba;

n.z.: Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo; **kt.:** 0; **ks.:** Grad Ljubljana; **in.:** Investicijski zavod za izgradnjo Trga revolucije Ljubljana **g.r.:** 1981—1982. god.

Izrađena je ponuda za demontažu stare te klesanje i montažu nove fontane. U sklopu natječaja za radove isklesana je u cararskom mramoru kopija glave jedne od figura (izradio akad. kipar V. Fabris, vanjski suradnik RZH). Ponuda nije prihvaćena.

D: 468; F: 14

228. MALA MLAKA, kurija Plavšić — Kušević; 19. st;

n.z.: RZG; **kt.:** IV/III; **ks.:** obitelj Plavšić; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1982—1986. god.

U radove koje je vlasnik objekta počeo vlastitim sredstvima 1979. god. Zavod je uključen 1982. Iste godine započeta je sanacija krovne konstrukcije i obavljeni najnužniji radovi (zamjena trulih greda i ugradnja novih elemenata koji su povećali sigurnost konstrukcije). Izrađen je projekt stolarije za vrata u prizemlju na južnom pročelju objekta. Radovi su nastavljeni 1984. pa je izvedeno poprečno ukrućenje krovne konstrukcije zategama od betonskog željeza i čeličnim profilima ojačan nadvoj nad jednim prozorom u prvome katu. Za 1985. god. planirana je sanacija dijela objekta od zemne i kondenzne vlage, ali budući da su se pojavile deformacije rogova na dijelu krovišta, zamijenjeni su rogovi premalih dimenzija.

God. 1986. izrađen je troškovnik radova za sanaciju vlage. Radovi se nastavljaju.

D: 1005; F: 3; P: 2

229. MARIJA BISTRICA, dvorac Hellenbach; 18—19. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Zdenko Hellenbach; **in.:** RZG; **g.r.:** 1967—1969. g.

God. 1967. izrađen je tehnički opis i arhitektonski snimljeno postojeće stanje (tlocrti, presjek i pročelja) (u mjerilu 1:50), a iduće godine sanirano je krovište. Radovi su obuhvatili tesarske (zamjena svih trulih dijelova konstrukcije i oplate — izvođač »Borongaj«, Zagreb), i limarske (potpuna izmjena limenog pokrova, žljebova, krovootpadnih cijevi itd. — izvođač »Instalolim«, Zagreb).

D: 12; F: 45; P: 11

230. MARIJA BISTRICA, kip Majke Božje Bistričke; poč. 16. st., rad domaćeg majstora (drvo, polikromirano) vel. 117 x 40.5 x 26,5 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Marija Bistrica; **in.:** RSIZK, Nadbiskupski duhovni stol; **g.r.:** 1984. god.

Drveni kip prekriven je pocrnjelim slojem voska. Destrukcija drveta uzrokovana je djelovanjem crvotočine. Ranije intervencije ograničile su se na zatvaranje većih pukotina i rekonstrukciju oštećenih ekstremiteta. Pokusnim sondiranjem utvrđeni su tragovi izvorne polikromije i dva preslika.

Na sastanku konzultativne komisije za određivanje konzervatorsko-restauratorske metode iznesena je investitorova želja da se kip istraži i konzervira, pri čemu bi se poštovala sadašnja crna faza, a naknadne rekonstrukcije ostavile bi se u zatečenom stanju. U tom slučaju bilo bi potrebno učvršćivanje drveta injektiranjem voska ili Paraloida. Drugo je mišljenje da se na kipu obavi potpuna konzervacija, tj. da se uklone svi preslici i prezentira izvorni slikani sloj. Dojam crnine, koji se zbog tradicije želi zadržati, mogao bi se postići prikladnim osvjetljenjem i postavljanjem filtara.

Budući da je kip morao biti ranije vraćen zbog crkvenih potreba, provedeni su samo najnužniji zaštitni radovi: dezinsekcija Xylamonom, zatvaranje većih oštećenja i fiksiranje odignutih slojeva polikromije voskom.

D: 1078; F: 10

231. MARTIJANEC, crkva sv. Martina, drveni inventar; oko 1787. god.; drvo, polikromirano, pozlaćeno i intarzirano;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Martijanec; **in:** RF i rkt. župa Martijanec; **g.r.:** 1968. god.

Premazivanjem i injektiranjem insekticidnih preparata Xylamon BN Hell i Ksilolin provedena je dezinsekcija crvotočnog crkvenog inventara: oltara Blažene Djevice Marije, »Ecce Homo«, propovjedaonice i sakristijskog ormara.

F: 20

232. MARTIN POD OKIĆEM, župna crkva sv. Martina;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Martina pod Okićem; **in:** Rkt. župa sv. Martina pod Okićem; **g.r.:** 1966—67. god.

Niz recentnih pregradnji, popuštanje potpornog zida, razorno djelovanje atmosferilija i loša odvodnja oborinskih voda narušili su stabilnost zvonika. Izrađen je sanacijski projekt po kojem su izvedeni radovi. Potporni zid sa sjeverne strane djelomično je prezidan, temelj podbetoniran, stara komunikacija s katovima zvonika zazidana, a izvedena je nova. Sanirani su svi razrahljeni dijelovi zida, sa sjeverne strane zvonika izvedena je drenaža, postavljena je nova građevinska bakrena limarija, a otvori zvonika zatvoreni fiksnim griljama.

Radove je izveo građevinski poduzetnik Đuro Lisak.

D: 114; F: 6; P: 5

233. MARTINŠĆINA, kapela sv. Martina; 15—19. st;

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa Lobor; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1980—1981. god.

Na zahtjev RZG provedeno je djelomično istraživanje kapele. Na južnom pročelju lađe, sondiranjem su utvrđeni ostaci izvornog ulaza i dvaju prozora, čiji su kameni okviri znatno oštećeni probijanjem novih otvora u 19. st. Iznad ulaza otkriveni su ostaci manjeg četvrtastog prozora iz jedne od međufaza. Na nekoliko mjesta otkriveni su ostaci zidnih slika, preslikani s nekoliko slojeva boje, čija se kompozicija zbog ograničenog opsega istraživanja nije mogla sagledati. Sloj s ornamentom što prati četvrtasti prozorski okvir iznad ulaza odgovara onom na pročelju zvonika (kasnije prizidan). Razine terena oko kapele i u njoj izvorno su bile niže.

Izrađen je program istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova. Prijedlog za uvrštavanje u Program kulturnog razvoja na razini republike nije prihvaćen pa radovi nisu provedeni.

D: 405; F: 77

234. MEDVEDGRAD; 13—16. st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** USIZ kulture grada Zagreba; **g.r.:** 1973—1986.

Pripremni radovi (1973—1978) obuhvatili su izradu programa, reambulaciju terena, izradu pristupnog puta od sedla Glog do Medvedgrada (425 m) i popravak šumskog puta od ceste »Šestinski lagvić« — Kraljičin zdenac do Gloga (300 m), izradu idejnog i izvedbenog projekta transporta materijala, nabavu prijeko potrebne opreme i prikupljanje potrebnih suglasnosti.

Istraživanja su započeta god. 1979. Istražena je površina stambenog dijela, dvorišta, južne kule, podgradnja. Dosadašnja istraživanja otkrila su gotovo u cijelosti tlocrt najstarije faze grada. Središnji prostor sastoji se od tri dijela: stambenog na sjeveru, južne kule i prostranog dvorišta između, koje okružuje vanjski obrambeni zid i graba s triju strana. U grad se ulazilo sa sjevera, a da bi se ušlo u stambeni dio,

234. KAPELA NAKON RADOVA

moralo se nakon prvih vrata i uskog ljevkastog koridora sa zapadne strane proći kroz još dvoja dobro branjena vrata. Dvostruki prsten obrambenih zidova i dvije branič-kule zidane su kamenom (pločasti vapnenac gornje krede), a stambeni prostori, kapela i posljednji kat južne i sjeverne kule zidani su opekom.

U stambeni dio ulazi se iz dvorišta kroz monumentalna vrata zidana jastučastim i glatkim klesancima (litotamnijski vapnenac od kojeg su klesani i svi ostali dijelovi arhitektonske plastike). Središnji put kojim se uspinje prema sjevernoj, glavnoj medvedgradskoj kuli, smještenoj na najvišoj točki terena, dijeli stambeni dio na niži, zapadni i viši, istočni dio. S istočne strane na stijeni zelenog škriljevca podignut je dio palasa i kapela, a sa zapadne strane nastavlja se palas koji se kasnije proširuje prema sjeveru. Gotovo cijelu sjevernu polovicu stambenog dijela zauzimala je sjeverna branič-kula kojoj se kasnije sa zapadne i istočne strane pri-

građuju zgrade. Uglovi su pojačani jastučastim kvadrima, ulaz je bio na prvom katu južnog pročelja. Palas je smješten u južnom dijelu, uz jugoistočni i jugozapadni ugao, pri čemu se za vanjske zidove koristi unutrašnjim obrambenim zidom, dok su unutrašnji, znatno tanji zidovi od opeke i konstruktivno nepovezani s ostala dva kamena zida. Od dijelova arhitektonske plastike palasa ističe se veći broj cijelih ili djelomično sačuvanih nadvoja bifora s trolisnim završecima svijetlih otvora, dijelovi bogato profiliranih portala i dijelovi kamenih prozorskih okvira sa šprljcima na križ.

Od nalaza svakako je najvažnija kapela sv. Filipa i Jakova, kojoj se može pristupiti stubama sa sjeverne ili južne strane terase. Orijentirana je točno u smjeru istok—zapad. Na pravilnu osmerokutnu lađu s istočne strane nadovezuje se svetište oblika pet stranica osmerokuta. Najbolje su sačuvani zidovi svetišta (djelomično do visine nadvoja prozora, odnosno kapitelne zone), najslabije zid zapadnog pročelja koji je u donjem dijelu bio rastvoren monumentalnim ljevkasto usječenim portalom, a u gornjem velikom prozorskom šesterolatičnom ružom u bogato profiliranom okviru. Unutrašnjost su, osim prozorske ruže, osvjetljavali i prozori na zidovima lađe i zaključka svetišta. Prozori imaju lagano šiljasti nadvoj, skošenje s obiju strana i utor za staklo s unutrašnje strane. U istraživanjima je pronađeno mnogo dijelova arhitektonske plastike (dijelovi portala, prozorske ruže, prozora, polustropova, polukapitela, rebara i ostalog). Od zidnih slika ostale su sačuvane manje površine potlošnog registra, dok su tragovi poliikromacije na arhitektonskoj plastici sačuvani na svim bitnim dijelovima. Pod u svetištu bio je prekriven opekama (kasnije podignut za još jednu stubu s površinom od estriha), dok je u lađi bio od nabijene zemlje, kasnije također pokriven estrihom. Vanjska pročelja nisu žbukana.

Sjeverno je od kapele cisterna s kamenim filtrom, okružena kamenim zidom. U istraživanjima je pronađeno mnoštvo ulomaka posuđa, pećnjaka, stakla, predmeta od stakla, zatim željezne strelice, puščana zrna, lokoti, škare, noževi i ostalo.

Usporedo s istraživanjima izvođeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na otkopanom ziđu, arhitektonskoj plastici, keramici, predmetima od metala. Svi su otkopani zidovi očišćeni, a razrahljeni dijelovi prezidani. Tamo gdje se pouzdano moglo, a radi učvršćenja i boljeg povezivanja zida i moralo, zidovi su djelomično rekonstruirani (veliko urušenje zapadnog unutrašnjeg zida, urušenje uz jugoistočni ugao južne kule).

Zahvaljujući visokom postotku (do 84%) arhitektonske plastike kapele pronađene u istraživanjima, podacima koje su pružali dijelovi sačuvani na izvornom mjestu, uočenim pravilnostima u proporcijama kapele te nakon analiza mogućih načina prezentiranja, pristupilo se izradi projekta rekonstrukcije kapele. Na temelju pravilnosti uočene na tlocrtu i s pomoću sačuvanih dijelova elevacije izvedena je rekonstrukcija kapele. Neki radovi na rekonstrukciji pojedinih cjelina arhitektonske plastike obavljeni su odmah nakon otkrića kapele god. 1981. Povezani su svi ulomci i rekonstruirana je prozorska ruža, dijelovi portala, rebara, polustupova i polukapitela. Svi teško oštećeni dijelovi, sačuvani na izvornom mjestu, zamijenjeni su faksimilima od kamena iste vrste (baze portala, dijelovi sjeverne strane trijumfalnog luka, vijenac), nakon čega su u dvije sezone izvedeni i svi ostali radovi na rekonstrukciji kapele (1984—1985). Prema statičkom projektu, izvedena su dva armirano-betonska serklaža, donji neposredno iznad prozora lađe, koji obuhvaća i prozorsku ružu, i gornji, na vrhu zidova lađe i svetišta, u koji je sidrena krovna konstrukcija. Svod nije zidan opekom, kako je to izvorno bio, nego je izveden ferocementnim ljuskama (debljina 2 cm), a s gornje su strane izvedena armirano-betonska kontrarebra u koja su ovješena kamena rebra lađe. Da bi se zbog toplinskih značajki ferocementa spriječilo kondenziranje vlage na svodu, s gornje strane obaju svodova položena je toplinska žbuka (Perlit), debljine 10 cm. Izvedena je drvna konstrukcija krovišta (nagib krova 63°), a krov je pokriven kalanom smrekovom šindrom učvršćenom vruće pocinčanim čavlima. Krovna konstrukcija zaštićena je sredstvom protiv crvotočnosti i truljenja (Xylamon-Combi, proizvođač »Bayer«, SR Njemačka), a šindra sredstvom za zaštitu od vlage i crvotočnosti (Xyladecor, ton palistander, proizvođač »Chromos«, Zagreb). Kapela je zaštićena od groma diskretnom gromobranskom instalacijom. Prozorski otvori ostakljeni su vitrajima (romboidna polja od »ledenog« stakla). Unutrašnjost je ožbukana tankom vapnenom žbukom, na vanjskim zidovima sljubnice su ispunjene produžnom žbukom, zidovi zaštićeni sredstvom protiv vlage, a izvorna arhitektonska plastika sredstvom za učvršćivanje kamena (Steinverfestiger H, »Wacker-Chemie«, München).

Sve građevinske radove izveo je »Goi« iz Zagreba, fotogrametrijsko snimanje i kartiranje nacrta u mjerilu 1:20 i 1:100 izveo je Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a projekt hortikulture šireg područja Medvedgrada dipl. inž. pejz. arh. Mira Halambek-Wenzler, projekt statike kapele dipl. inž. arh. Egon Lokošek, projekt i izvođenje gromobranske instalacije IPZ, Zagreb, ostakljenje kapele »Staklo«, Zagreb, a kamenoklesarske radove Abram Dešković, Božo Martinović i Ante Štambuk. Radovi se nastavljaju.

D: 204; F: 2795; P: 102

235. MILJANA, dvorac, 16—19. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Dr. Franjo Kajfež; **in.:** Dr. Franjo Kajfež; **g.r.:** 1980—1982. god.

U radovima na spašavanju statički ugroženog, dotrajalog i neodržavanog dvorca, što ih je poduzeo novi vlasnik dr. Franjo Kajfež iz Zagreba, Zavod je angažiran za obnovu pročelja i kapele.

Već je prije u stručnoj literaturi upozoreno da su pročelja dvorca bila oslikana (dr. V. Marković) pa su na temelju mišljenja stručne komisije RZG, koja je uvjetovala istraživačke radove, pročelja sondirana prije obijanja stare žbuke. Utvrđena je slojevitost gradnje dvorca koji je postupno od kraja 16. do 19. st. rastao i mijenjao izgled. Prvotni dvorac (današnje sjeverno krilo) bio je jednokrilan s trijemom u prizemlju i bijelih pročelja. Vjerojatno već u prvoj polovici 17. st. pregrađen je kat i izveden trijem s kamenim stupovima, rastvoreni novi prozori, pročelja nanovo prežbukana i preličena svijetlosivom bojom na kojoj su se isticali bijeli naslikani pilastri, razdjelni vijenci i medaljoni. Treća adaptacija dvorca točno je datirana god. 1690-om koja je crvenom bojom naslikana na zapadnom, tada prigrađenom krilu. Time je dvorac dobio tlocrtni »L«-oblik, ali pročelja novog krila uz neznatne izmjene preuzimaju oblikovni repertoar starijeg krila. U prvoj četvrtini 18. st. izgled dvorca bitno je izmijenjen. U toj, četvrtoj adaptaciji, sagrađen je zid oko dvorišta, prigrađeno novo stubište uza sjeverno krilo koje je prekrilo dio trijema te sagrađen nužnik uz zapadno krilo. Oba su krila povišena i izveden je novi završni vijenac, a u dijelu trijema zazidavanjem jedne arkade uređena malena kapela. Svi prozori na prizemlju povećani su i preoblikovani, a oni na katu dobili su nove vanjske žbukane okvire i parapetnu dekoraciju. Sva pročelja nanovo su ožbukana i preličena crnom bojom i oslikana detaljima bijele boje (razdjelni vijenci, uglovni kvadri, medaljoni). Prozorski okviri tada su preličeni rumenim okerom. U drugoj polovini 18. st. dvorac je ponovno pregrađen (peta faza). Sagrađeno je novo, južno krilo s tornjićem za sat prislonjeno na nekadašnji ogradni zid dvorišta. U sjevernom produžetku zapadnoga krila prigrađena je još jedna prostorija, a uz zapadno krilo novi nužnik s visokim zabatom kakav je nadograđen i na stariji nužnik preostao iz prethodne faze. Sva pročelja preličena su bijelom, kao osnovnom bojom, i žutom kojom su naznačene profilacije i naslikani detalji (uglovni kvadri). Na pročeljima su naslikani prozori (na zidovima nužnika npr.), dvije sunčane ure u dvorištu i brojčanik na tornjiću. U 19. st. nadograđeno je stubište na kojem je izveden erker, a u 20. st. prošireno je južno krilo i izgrađen spoj južnog i zapadnog krila. Dokumentacija istraživanja obuhvatila je nacrte u mjerilu 1:50 s ucrtanim nalazima i snimke detalja u mjerilu 1:1, 1:5 i 1:10. Napravljena je zbirka uzoraka žbuka i profilacija koje su ugrađene u gipsane okvire i pohranjene u Zavodu. Na temelju rezultata istraživanja i analogija izrađena je grafička rekonstrukcija izgleda dvorca u svakoj pojedinoj fazi i mapa koloriranih nacrta u mjerilu 1:100 na kojima je prikazan razvoj dvorca.

Projektom rekonstrukcije pročelja, na temelju kojeg su radovi i izvedeni, naglašena je povijesna slojevitost dvorca. Obnovljena je četvrta građevinska faza s crnim oslikanim pročeljima na kojima se ističu i bjelinom odvajaju volumeni kasnijih prigradnji.

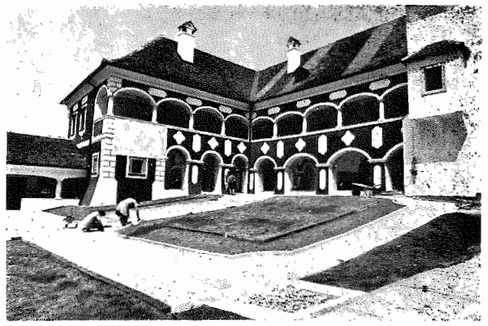

235. NAKON RADOVA

Radovi su obuhvatili izvedbu nove žbuke prema recepturi što ju je izradio »Građevinski institut« iz Zagreba. Kao gruba žbuka upotrijebljena je Tera-Termo PŽ (»Samoborka«, Samobor), a kao fina na licu mjesta pripravljena vapnena žbuka. Kao zaštitno-ukrasni premaz upotrijebljena je silikatna boja tvrtke »Keim«, i to dvokomponentni tip Purkristalat Farbe. Naslikani detalji na pročelju izvedeni su uz prethodno urezivanje konture lika na još nestvrdnutu žbuku. Na dvorišnim pročeljima čišćenjem nečistoća, kitanjem oštećenja vapneno-kazeinskom žbukom i retušom obavljena su dva sunčana sata. Na brojčaniku sata na tornjiću uklonjeni su naknadni preslici i retuširana oštećenja originala. Kazaljke su pozlaćene. Nanovo su naslikana četiri slijepa prozora na zapadnom krilu i dva okvira na sjevernom krilu.

Fasaderske i ličilačke radove izvodila je zadruga »Zenit« iz Kumrovca.

Radovi u kapeli obuhvatili su istraživanja slojevitosti i čišćenje kasnijih naliča, učvršćivanje i retuš slikarije pučkog karaktera iz god. 1849. Zbog velikih oštećenja dijelovi slikarije nanovo su naslikani na novoj žbuci (anđelčići u svetištu). Otvorena je niša prozorčića prema susjednoj prostoriji koja je zazidana u prošlom stoljeću. Sondom je prezentiran najstariji slikani sloj s naslikanim opekama (18. st.)

D: 379; F: 406; P: 122

236. MODRUŠ, ruševine srednjovjekovnog grada; 13—17. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1976—78.

Izrađen je prijedlog za uvrštavanje u Program kulturnog razvoja na razini republike, kojim smo predložili financiranje fotogrametrijskog snimanja ruševina, izvedbu komunikacije i sanaciju najugroženijeg dijela. Budući da je dodijeljen novac samo za dio predloženog programa, izrađen je idejni i izvedbeni projekt teretne žičare, koja se u usporedbi s pristupnim pu-

tem pokazala kao bolje rješenje (dipl. inž. stroj. Petar Rakamarić).

D:312; F: 65; P: 10

237. MODRUŠ, nadgrobna ploča;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Ogulin; **in:** —; 1977—1978. god.

U Zavičajnom muzeju u Ogulinu čuva se pet fragmenata nadgrobne ploče iz crkve sv. Marka u Modrušu. Izrađen je troškovnik radova, ali radovi nisu izvedeni.

D: 77/16

238. MOTOVUN, crkva sv. Stjepana, relikvijar; 15. st; venecijansko-bizantski rad; drvo, srebrne pozlaćene pločice, staklo; dim. 25 cm, ⌀ 12 cm;

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Motovun; **in.:** RRI; **g.r.:** 1968. god.

Drvena konstrukcija kutije relikvijara bila je rasušena i djelomice uništena crvotočinom. Nedostaje oko 50% reljefnih pozlaćenih srebrnih pločica, a preostali dio odignut je od podloge i nezaštićenih rubova. Nedostaje također jedna minijatura sa staklom i brušeni kristal na poklopcu, a perlice oko minijatura uglavnom su otpale.

Obavljeno je detaljno dokumentiranje postojećeg stanja: fotodokumentacija — CB, kolor, snimke pod UV-svjetlom, makrosnimke detalja i grafička dokumentacija: tlocrt i nacrt relikvijara s označenim oštećenjima u mjerilu 1:1.

Srebrne i zlatne pločice preventivno su učvršćene za podlogu, a drvo je impregnirano Paraloidom B 72. Nakon demontaže svih osjetljivih ugrađenih dijelova (stakla, poludragog kamenja, zlatnog raspela, minijatura na pergameni, svilene presvlake u unutrašnjosti) provedena je dezinsekcija Xylamonom BN Hell. Reljefi su za podlogu učvršćeni injektiranjem Paraloida B 72, oštećenja su ispunjena masom od bolonjske krede, drvnog brašna i Paraloida B 72, a poludrago kamenje fiksirano je utiskivanjem u podlogu. Retuš u lokalnom tonu izveden je akvarelnim bojama. Kao podloga minijaturama stavljeni su impregnirani listići papira. Stakleni kristal koji je nedostajao zamijenjen je brušenim fiberglasom. Čitava vanjska površina relikvijara zaštićena je tekućim bijelim voskom otopljenim u terpentinu.

D: 273; F: 8; P: 2

239. NARTA, crkva sv. Georgija, 1770. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Srpska pravoslavna općina u Narti; **in.:** Srpska pravoslavna općina u Narti; **g.r.:** 1973—1975, 1978, 1981. god.

God. 1973. izrađen je idejni, a 1974/1975. izvedbeni projekt rekonstrukcije prednjeg dijela lađe i srušenog zvonika. Projekt je izrađen na temelju izmjere sačuvanog dijela crkve, te prijeratnih fotografija na kojima je vidljiv izvorni izgled objekta. Visine su verificirane fotogrametrijski (Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu). Projektom je predviđena izvedba betonskog temelja na kojem bi se sagradili dio lađe i zvonik zidani opekom. Srušeni dio svoda u lađi nadopunio bi se armiranim betonom, jednako kao i lučni elipsasti otvor iznad pjevališta koji nosi zvonik. Projektni elaborat sadrži statički račun i troškovnike.

God. 1978. izrađen je troškovnik koji je 1981. nadopunjen i aktualiziran. Iste godine izrađena je ponuda za kompletiranje elaborata (izrada nacrta za stolarske radove).

D: 187; F: 13; P: 26

240. NAŠICE, dvorac Pejačević, arhitektura; 19. st;

n.z.: ROS; **kt.:** O/I; **ks.:** —; **in.:** RSIZK, SIZ Našice; **g.r.:** 1983—1986. god.

God. 1983. izrađen je troškovnik restauratorskih radova u unutrašnjosti cijelog dvorca (štukaterski, pozlatarski, rezbarski, kovački, klesarski itd.). Iste je godine djelomično istražena unutrašnjost dvorca sondiranjem slojeva žbuka u prostorijama i utvrđeno je da uglavnom sva sačuvana stara oprema u dvorcu (lamperija, štukature) potječe s kraja 19. ili početkom 20. st. Izrađena je idejna studija namjene objekta i nadopunjena arhitektonska dokumentacija postojećeg stanja.

God. 1985. provedeni su geomehanički istražni radovi radi utvrđivanja sastava i značajki tla kako bi se odredili uzroci pojave vlage u zidovima (radove je izvodila »Geotehnika« iz Zagreba). Utvrđeno je da se voda kapilarno diže iz temelja zbog prikladne hidroizolacije. Iste godine poduzeti su građevinski radovi u podrumu (u kojem će biti izložba keramike Baranje i Slavonije) i do sada je iskopana zemlja i pripravljena podloga za betoniranje poda.

Radovi se nastavljaju.

D: 176; F: 124; P: 37

241. NAŠICE, dvorac Pejačević, štukature; 19. st.

n.z.: ROS; **kt.:** 1/0; **ks.:** —; **in.:** RSIZK, SIZ Našice; **g.r.:** 1973—1974, 1979—1986.

God. 1973. izrađen je elaborat obnove štukatura u stubišnom prostoru višestruko oštećenih prokišnjavanjem krova. Pregledana je nosivost stropnih greda (mjerenje vlage i ispitivanje Presslerovim svrdlom) i provedene laboratorijske analize žbuka. Utvrđena je tehnologija kojom su štukatire izvedene: profilacije su izvučene šablonama, a ornamentirani detalji ugrađeni kao gotovi gipsani odljevi. Analizama je utvrđeno da je proces destrukcije originalnog materijala tako uznapredovao da je predložena potpuna zamjena stropnih štukatura i izrada novog stropa. Godine 1974. izrađen je arhitektonski snimak i demontirani uzorci originalnih štukatura. Strop je tada srušen i izvedena nova konstrukcija s monta-gredicama (izvođač: GP »Novogradnja«, Našice).

Radovi na štukaturama nastavljeni su 1979. Demontirani originalni komadi očišćeni su od naknadnih premaza, oštećenja retuširana pa su, prema tako priređenim uzorcima, izrađeni kalupi od silikonkaučuka u kojima je izlivena potrebna količina novih gipsanih komada. Na stropu je izvedena nova žbuka sa završnim slojem štuko-žbuke Betonfiks i Teramiks proizvodnje »Samoborka« iz Samobora). Gipsane štukature montirane su tako da su najprije iskopani kanali u koje su nakon vlaženja akrilgrundom polagani elementi vezani Betonfox žbukom.

241. NAKON RADOVA

Radovi na zidovima obuhvatili su čišćenje štukature, retuš oštećenja te učvršćivanje za podlogu (oko 90% bilo je odvojeno od podloge). Stara dotrajala žbuka je uklonjena i izvedena nova zaglađena u tehnici gipsane žbuke. Stupići na početku ograde srušeni su i ponovno izidani, a kamene vaze mehanički očišćene i slijepljene poliesterskim vezivom. Odlomljeni detalji nadopunjeni su umjetnim kamenom na bazi poliesterskih smola. Svi obnovljeni dijelovi zidova i stropa preličeni su vapnenim premazom u tri sloja.

Za vrijeme radova pronađeni su tragovi prvotne prebijeljene žbuke ispod profilacije i štukatura, što dokazuje da je stubišni prostor prvotno bio riješen znatno jednostavnije i bez štukatura.

Radovi na zidnim i stropnim štukaturama u sobi Dore Pejačević poduzeti su 1985. Obuhvatili su uklanjanje naknadno izvedenog sloja žbuke, dočišćavanje zidova i štukatura, retuš oštećenja i ličenje vapnenom bojom.

D: 176; F: 280; P: 12

242. NAŠICE, crkva Sv. Martina; 13. st.

n.z.: ROS; **kt.:** I; **ks:** —; **in:** RF; **g.r.:** 1972. god.

Izrađen je Zahtjev za zaštitne radove u 1972. god. i proslijeđen Republičkom fondu. Predložena je izmjena dotrajalih dijelova krovne konstrukcije i pokrova, kontrola vlage, izrada statičkog projekta uz prateća istraživanja i izradu odgovarajuće dokumentacije. Zahtjev nije prihvaćen.

D: 102; F: 17

243. NAŠICE, crkva sv. Antuna, drveni inventar; 1373—1774;

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks:** Franjevački samostan Našice; **in.:** RSIZK, SIZ Našice; **g.r.:** 1972, 1973, 1977, 1978. god.

Na traženje samostana Zavod je 1972. i 1973. godine uputio RF-u zahtjev za financiranje istraživanja slojevitosti objekta i izradu projekta unutrašnjeg uređenja.

God. 1977. osigurana su sredstva za izradu elaborata stanja drvenog inventara s prijedlogom konzervatorskog zahvata. Istražni radovi provedeni su na pet oltara, oratoriju, propovjedaonici, kućištu orgulja, ogradi pjevališta i korskim klupama na pjevalištu. Utvrđeno je da su svi nabrojeni predmeti, izuzevši glavni oltar, izrađeni od drva, polikromirani, pozlaćeni ili broncirani, posrebreni i lazurirani. Glavni oltar izrađen je od mase »stucco-lustro«. Korske klupe nisu bojene. Svi predmeti napadnuti su crvotočinom. Statika oltara je dobra i nema pojava truljenja drva. Sondama je ustanovljeno da je sav drveni inventar, osim oltara sv. Križa i prije spomenutih korskih klupa, prebojen u nepoznato vrijeme. Može se pretpostavljati da se to dogodilo potkraj 19. i početkom 20. st. kada je crkva dobila neobaroknu dekoraciju. Stanje je preslika dobro, a kako se sondama moglo utvrditi, u dobrom je stanju i originalni slikani sloj. Svi su nalazi dokumentirani CB-fotografijama i crtežima.

U prijedlogu radova kao hitan zahvat preporučuje se dezinsekcija, što je i učinjeno iduće godine. Fumigaciju kombinacijom cijanovodika i metilbromida obavila je »Sanacija« iz Zagreba. Budući da se u dogledno vrijeme ne predviđa skidanje preslika, sonde otvorene prilikom istraživačkih radova ponovno su zatvorene.

D: 94; F: 49; P: 11

244. NAŠICE, grob Dore Pejačević; 20. st.; Đ. Jovanović

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** —;
in: SIZ za kulturu općine Našice;
g.r.: 1985. god.

Izrađen je prijedlog konzervatorskog postupka i troškovnik obnove višestruko oštećenog spomenika koji se nalazi uz mauzolej obitelji Pejačević. Radovi nisu izvođeni.

D: 176/1; F: 6

245. NIN, crkva sv. Križa, nadvratnik s natpisom župana Godečaja; 9. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** RSIZK;
g.r.: 1969—1976.

Prilikom konzervatorskih radova na crkvi 1969. godine, nadvratnik je skinut i dopremljen u Zavod a na njegovo mjesto ugrađen je faksimil od epoksidne smole. Na nadvratniku su uočena oštećenja kamena uzrokovana mehaničkim udarima i razornim djelovanjem soli, atmosferilija, algi i lišajeva.

Ekstrakcija topivih soli vršena je kroz godinu dana potapanjem u destiliranoj vodi uz dodatak fungicida. Usporedo, mjerena je količina soli u ekstraktu. Kad se je sadržaj soli u ekstraktu spustio do dozvoljivih vrijednosti, nadvratnik je izvađen iz vode i ostavljen da se suši prirodnim putem. Poslije nekog vremena primjećeno je lagano ljuskanje površine kamena pa je primjenjen tretman barijevim hidroksidom nakon čega je proces ljuskanja zaustavljen. 1976. god. nadvratnik je dopremljen u Zadar i izložen u Arheološkom muzeju.

D: 22; F: 33

246. NIN, riznica župne crkve;

n.z.: ZZD; **kt:** —; **ks:** Župni ured Nin; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1973. god.

Na traženje ZZD-a Zavod je prihvatio da izradi projekt vitrina i unutrašnjeg uređenja prostora riznice. Radovi nisu obavljeni zbog nedostatka novca.

D: 209

247. NOVI MIKANOVCI, crkva sv. Bartolomeja; 13—18. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks:** —; **in.:** ROS; **g.r.:** 1985—1986. god.

God. 1985. na traženje ROS-a provedena je preventivna zaštita otkrivene zidne slike u sedilji u crkvenom svetištu, a u toku je izrada elaborata potrebnih konzervatorsko-restauratorskih radova.

D: 1111; F: 20

248. OČURA, crkva sv. Jakova; 16—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Presv. Trojstva; **in:** RSIZK; **g.r.:** 1985—1986. god.

Crkva, oštećena u ratu, danas je u ruševnom stanju. Izrađen je program radova, crkva je fotogrametrijski snimljena (1:50, tlocrti pročelja, presjeci, Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu). Radovi se nastavljaju.

D: 1140; F: 62; P: 9

249. OKUČANSKI BENKOVAC, Rimska ladanjska vila, podni mozaik; 2./3. st;

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks:** Općina Nova Gradiška; **in:** Općina Nova Gradiška; **g.r.:** 1978—1982.

Izrađeni su opis i troškovnik potrebnih radova za konzervaciju i prezentaciju nalazišta, te zahtjev RSZIK-a za odobrenje sredstava. S obzirom na to da korisnik nije osigurao participaciju, radovi nisu poduzimani.

D: 383

OMIŠALJ, crkva Uznesenja Marijina, ploča s glagoljskim natpisom; 1405. god;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks:** Rkt. župa Omišalj; **in.:** RF, Fond za kulturu općine Krk; **g.r.:** 1972—1975.

Ploča s glagoljskim natpisom nalazi se nad glavnim portalom župne crkve u Omišlju. Prema mineraloško-petrografskoj analizi koju je izradio dr. B. Crnković s Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta u Zagrebu, kamen od kojeg je isklesana klasificiran je kao rekristalizirani olitičko-foraminiferski vapnenac. Ploča je raspucana i na više mjesta se ljuska tako da nedostaje oko četvrtina teksta. Labave ljuske podlijepljene su umjetnim smolama, a potom je izvedena konsolidacija barijevim hidroksidom. S tako učvršćene ploče uzet je otisak načinjen od silikonskog kaučuka i sadre, a potom su dvije kopije ploče izlivene u poliesterskoj masi s dodatkom kamenog praha kao punila. Sa stražnje strane ploče su pojačane laminiranim poliesterom. Jedna je kopija pohranjena u župnoj crkvi u Omišlju, a druga u RRI.

Nakon uzimanja otiska površina je originalne kamene ploče hidrofobizirana otopinom silikona.

D: 77/5; F: 5

251. OMIŠALJ, crkva Uznesenja Marijina, poliptih; 16. st., drvo rezbareno, polikromirano i pozlaćeno, vel.: 150 x 135 cm

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** RKT župa Omišalj; **in.:** RSIZK, župni ured Omišalj; **g.r.:** 1973—1980.

Poliptih je retabl glavnog oltara. Drvo je oštećeno crvotočinom, a slikani sloj raspucan, odvojen od podloge i mjestimice otpao. Pozlaćeni reljefni okviri su rasušeni a dijelovi profila uništeni. Kredni reljef je na nekoliko mjesta otpao a ondje gdje je sačuvan prekriven je slojem grunda i zelene boje. Sonde i mikropresjeci uzoraka su pokazali da je izvorno okvir bio pozlaćen a reljefne table dva puta preslikane. Kod svakog preslikavanja nanesena je nova kredna podloga pa je dubina reljefa smanjena. Po dopremi u Zavod izvršena je fumigacija metyl-bromidom i napravljen elaborat stanja i konzervatorskog zahvata. Na crtežima su grafički prikazana oštećenja i izvedena tonska rekonstrukcija izvornog oslikanja i dvaju preslika. Slikani sloj podljepljen je zečjim tutkalom (1—6%) a preslici skinuti mehanički. Na poleđinu središnje table ugrađena je elastična parketaža a dijelovi okvira povezani sistemom drvenih štapića i zalijepljeni drvofiksom. Sa krednih reljefa skinut je naknadni sloj grunda i boje, a uništeni dijelovi rekonstruirani u kredno-tutkalnoj smjesi. Veća oštećenja na reljefnim tablama i okviru ispunjena su umecima od lipovog drva koji su rezbareni i brušeni do željene forme. Manja oštećenja su zapunjena i oblikovana u kredno-tutkalnoj smjesi. Retuš pozlate izvršen je zlatnim listićima i zlatnim prahom a retuš polikromacija akvarel bojama s primjenom šrafature. Poleđine tabli i okvira obrađene su voskom i zaštićene mat-lakom. Izvršena je trajna dezinsekcija drva Xylamonom i zaštita slikanog sloja 2% Paraloidom.

D: 90; F: 300; P: 34

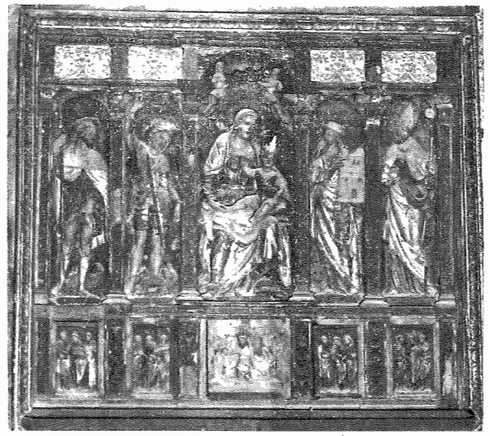

251. PRIJE RADOVA

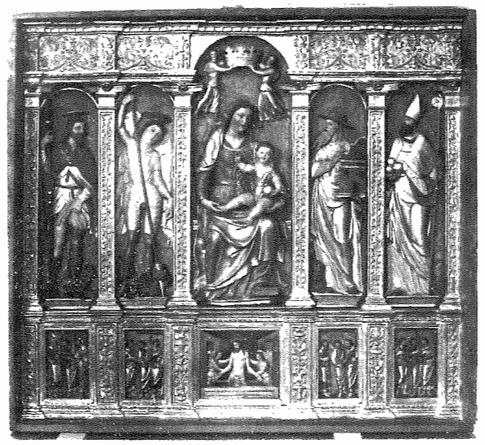

251. NAKON RADOVA

252. OSIJEK, palača Županije; 1842, J. Hild;

n.z.: ROS; **kt:** —; **ks:** —; **in:** —; **g.r.:** 1982.

Izrađena je ponuda za izradu elaborata obnove dekorativnih elemenata u dvorani na prvome katu.

D: 485; F: 15

253. OSIJEK, Hrvatsko narodno kazalište; 1866, K. Klausner;

n.z.: ROS; **kt:** —; **ks:** HNK Osijek; **in:** HNK Osijek; **g.r.:** 1984.

Napravljen je »Elaborat stanja i obnove dekoracije u gledalištu«. Osim opisa postojećeg stanja u kojem su sažeti rezultati konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, elaborat je sadržavao i prijedlog obnove gledališta s troškovnicima konzervatorsko-restauratorskih radova, te priloge (fotografije, tonske karte, fotogrametrijske snimke s upisanom nomenklaturom dekorativnih elemenata i sl.). Radove na obnovi HNK u Osijeku nije izvodio RZH.

D: 1088; F: 106; P: 2

254. OSIJEK, kapucinska crkva sv. Jakoba Starijeg, zidne slike; 19/20. st;

n.z.: ROS; **kt.:** I; **ks:** Kapucinski samostan; **in.:** Kapucinski samostan; **g.r.:** 1986.

Obavljen je pregled zidnih slika u unutrašnjosti crkve. Tom prilikom izvođačima su dane upute u vezi s načinom rada.

D: 1151; F: 15

255. OSIJEK, Pil sv. Trojstva; 1730. god. (skulpturama dopunjen 1784. god.);

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks:** Grad Osijek; **in:** Fond za zaštitu i uređenje tvrđe Skupštine općine Osijek, RF; **g.r.:** 1966—1967, 1973—1976, 1979. g.

Nekoliko godina nakon prvog uviđaja, prema kojem je napravljen program i troškovnik radova, koji, međutim, zbog nedostatka novca nisu realizirani, ponovo se pristupilo izradi prijedloga konzervatorsko-restauratorskih radova s troškovnikom. Tom prijedlogu prethodile su detaljne analize oštećenja, mineraloško-petrografska analiza kamena i kvantitativna analiza vodenog ekstrakta. Također je provedeno i fotogrametrijsko snimanje objekta. Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su mehaničko čišćenje kamena i spajanje polomljenih fragmenata s pomoću mjedenih šipki (vezivo: dvokomponentni poliesterski kit). Fragmenti su spojeni bez nadopune dijelova koji nedostaju na skulpturama. Površine kamena prane su tekućom vodom i četkama te konzervirane po Lewinovoj metodi, nakon čega je površina premazana otopinom etilnog estera silicijeve

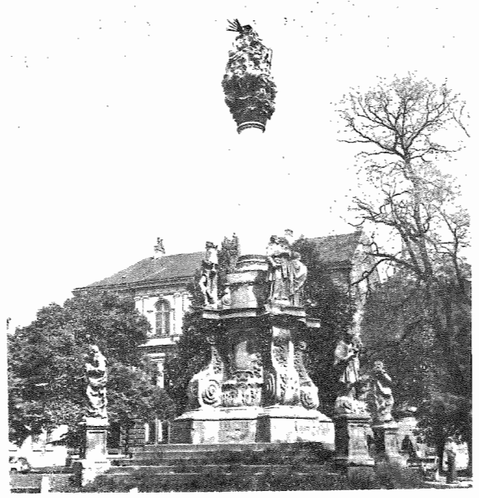

255. NAKON RADOVA

kiseline. Površina kamena hidrofobizirana je otopinom silikona (IGMOSIL-OH-IGMO Ozalj). Zbog dotrajalosti većim dijelom izmijenjene su stube, a u cijelosti baze postamenata i postamenti četiriju donjih skulptura. Nanovo su klesane i volute konzola na postamentu stupa te cilindrično profilirano i kvadratično neprofilirano podnožje stupa (kamen »Lakovići« iz Pazina). Promijenjeni su i recentni umeci i dopunjeni novima, te sanirane oštećene profilirane baze stupa (otklesavanjem do zdrave jezgre, armiranjem i stavljanjem kamene obloge vrste bihacit iz Bihaća). Amonijevim kloridom (NH_4CL) i amonijakom (NH_3) očišćene su metalne zrake i trokut s vrha grupe Sv. Trojstva, dok je za goluba (Sv. Duh) zbog velikih oštećenja napravljena kopija od poliestera, a originalni dijelovi pohranjeni su u Muzeju Slavonije u Osijeku. Od građevinskih radova obavljeno je betoniranje temeljne trake ispod prve stube u zemlji (MB — 150) i betoniranje podloga za ostale stube.

Od vanjskih suradnika u obnovi pila sv. Trojstva sudjelovali su prof. dr. Branko Crnković, prof. inž. Eugen Erlich, Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu, Institut građevinarstva Hrvatske, »Progres«, proizvodno-građevno poduzeće Beli Manastir i kovinopojasar iz Zagreba Josip Pintar.

D: 179; F: 74; P: 20

256. OSIJEK, intarzirani stol; 1640 god., dim. ploče 106 x 79 x 2,5 cm, postolja 70,5 x 88;

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Slavonije, Odjel umjetničkog obrta; **in:** Muzej Slavonije; **g.r.:** 1981. god.

Gornja ploča stola bila je na više mjesta vertikalno raspucana, nedostajali su manji rubni dijelovi furnira, a politura je bila otšećena. Donja strana ploče i postolje stola bili su u manjoj mjeri nagriženi crvotočinom.

Radovi su obuhvatili čišćenje svih površina alkoholom, zatvaranje pukotina drvenim umecima, patiniranje umetnutih dijelova vodenim močilom, furniranje oštećene intarzije orahovim furnirom, izvedbu politure narančastim šelakom i natapanje postolja voštanom pastom.

D: 467; F: 4; P: 7

257. OSIJEK, postolje kabinetskog ormara; 18. st., dim. 53 x 98 x 83 cm;

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Slavonije, Odjel umjetničkog obrta; **in.:** Muzej Slavonije; **g.r.:** 1981. god

Oštećenja su se očitovala kao olabavljenost konstrukcije postolja, ljuskanje crnog lakiranog sloja oslikanog kineskim motivima, te nedostatak dijelova kapitela.

Radovi su obuhvatili učvršćivanje konstruktivnih elemenata, podlepljivanje slikanog sloja zečjim tutkalom, rezbarenje oštećenih dijelova kapitela nogu koji su nedostajali, preparaciju podloge te pozlaćivanje 23-karatnim zlatnim listićima tradicionalnim postupkom.

D: 467; F: 2; P: 8

258. OSIJEK, tapecirana sofa i klupčica za noge; 18. st.

n.z.: ROS; **kt:** —; **ks:** Muzej Slavonije, Odjel umjetničkog obrta; **in.:** Muzej Slavonije; **g.r.:** 1985. god.

Konzervatorsko-restauratorskim radovima odstranjen je premaz broncom preko izvorne pozlate, zapunjena su oštećenja u drvu i podloga spojena krednim kitom. Uz to, obavljeno je brušenje, polaganje polimenta, pozlaćivanje 22-karatnim zlatnim listićima i poliranje, odnosno mikstioniranje i metaliziranje schlag-metalom dijelova koji su i izvorno bili obrađeni na taj način.

D: 467; F: 20

259. OSOR, katedrala sv. Marije; kraj 15. st;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks:** RKT župa Osor; **in.:** RSIZK, SIZ Cres-Lošinj; **g.r.:** 1983—1986. god.

Cijeli je objekt vrlo vlažan. Građevna limarija je dotrajala, a krov na više mjesta propušta vodu. Na korskim klupama uz zapadni zid svetišta dolazi do truljenja drva zbog zemne vlage. Na svim zidovima zamjećuju se vlažne mrlje premda je unutrašnjost ožbukana prije deset godina. Ispitivanja su pokazala da oborinska voda prodire i kroz sljubnice, a neprikladna žbuka pojačava hidroskopičnost zidova pa time i kondenznu vlagu u objektu.

Zavod je izradio dugoročni program sanacije objekta, koji predviđa postupno otklanjanje uzroka današnjeg stanja. Započelo se s radovima na krovištu: nad cijelim objektom preložen je pokrov od kupa kanalica i promijenjena je krovna ljepenka. Novi žlijebovi i opšavi na spojevima krovnih ploha sa zidovima napravljeni su od bakrenog lima. Očišćene su sljubnice na vanjskom licu zidova glavne i istočne apside i zapunjene hidrofobnom žbukom Teramineral-V (»Samoborka«, Samobor). Prozorska stolarija je preličena. Demontirane su korske klupe uz zapadni zid svetišta. Pokazalo se da ispod klupa ne postoji popločenje pa je izvedena betonska podloga s hidroizolacijom i klupe vraćene na mjesto. Građevinske radove izveo je »Adriakop« iz Buzeta, a limarske »Oluk« iz Zagreba.

Radovi se nastavljaju.

D: 1042; F: 117

260. OSOR, katedrala sv. Marije, zvonik; 1575, s pregradnjama u 18. i 20. st;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** RKT župa Osor; **in.:** RSIZK, SIZ Cres-Lošinj; **g.r.:** 1980—1983. god.

Zbog statičkih poremećaja na piramidi zvonika već su duže vrijeme vidljive pukotine, a znatan broj kamenih blokova na pročeljima mehanički je oštećen u bombardiranju u drugome svjetskom ratu. Na traženje SIZ-a Cres-Lošinj, Zavod je izradio projekt statičke sanacije u kojem se predlaže postava čeličnih obujmica s prednaponom na koti loma zida iz vertikale u kosinu, a ukrućenje baze šatorastog krova osigurava se izvedbom unutrašnjih zatega. Radove je prema projektu izvela GRO »Građevinar« iz Malog Lošinja.

260. PRIJE I NAKON RADOVA

Mineraloško-petrografska analiza kamena koju je izradio dr. B. Crnković pokazala je da je za gradnju zvonika upotrijebljen kamen iz lokalnih kamenoloma. Najbliži originalnom kamenu bio bi kamen tipa Dolit, ali se može upotrijebiti i Kirmenjak iz Istre. Iz objektivnih razloga (brža isporuka i ekonomičnija dostava) odlučeno je da se oštećeni kameni blokovi zamijene kamenom tipa Kirmenjak. Na temelju detaljnog pregleda kamenih blokova pročelja određeni su komadi koje treba promijeniti, a podaci su ucrtani u arhitektonski snimak. Klesarske radove izveli su klesari A. Štambuk i B. Martinčević. Površinska obrada kamenih blokova obavljena je finom zubatkom. Na kraju su očišćene sve sljubnice na pročeljima i zapunjene cementnim mortom (sivi i bijeli cement 3:1, uz dodatak agregata).

D: 422; F: 17; P: 12

261. OSOR, vijećnica; 15—20. st;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks:** Arheološka zbirka Osor; **in.:** SIZ Cres-Lošinj; **g.r.:** 1984., 1985.

Zavod je izradio projekt uređenja prvoga kata bivše vijećnice za potrebe Arheološke zbirke. Projektom su definirani građevinska sanacija zidova i krovišta, izvedba novog stubišnog kraka i izrada vitrina. Autor je projekta rasvjete inž. Božidar Barkić iz »IPZ-a« Zagreb. Građevinske radove izveo je SGP »Konstruktor« iz Maribora, a stolarske RO »Jasen« iz Rijeke.

D: 1077; F: 37; P: 66

262. OSOR, biskupski dvor; 15. st;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** RKT župni ured Osor; **in.:** SIZ Cres-Lošinj; **g.r.:** 1984. god.

Zavod je izradio arhitektonske snimke velike dvorane.

D: 1082; F: 38; P: 8

263. OŠTARIJE, crkva sv. Marije; 15. st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župni ured Oštarije; **in.:** Nadbiskupija Riječko-senjska; **g.r.:** 1978. god.

Na traženje Nadbiskupije Riječko-senjske i uviđaja na objektu dano je mišljenje o potrebnim radovima i troškovnik za prvu fazu radova. Od radova naznačenih u Prijedlogu za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike za god. 1979. izvedeno je samo fotogrametrijsko snimanje crkve (bez kartiranja, Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), a ostali predviđeni radovi nisu izvedeni zbog nedostatka novca.

D: 322; F: 27

264. OTAVICE, Mauzolej I. Meštrovića; 1930—1938;

n.z.: RST; **kt.:** O; **ks.:** Obitelj Meštrović; **in.:** RSIZK, SIZ Drniš; **g.r.:** 1969, 1977—1983. god.

Da bi se spriječio prodor oborinske vode u objekt, RST je 1968. god. izveo zaštitne radove na kupoli mauzoleja: skinute su kamene pokrovne ploče i postavljena nova hidroizolacija (bituminozni premaz). Potom su ploče vraćene na mjesto i sljubnice zapunjene hidrofobnom žbukom (latex).

Na traženje SIZ-a općine Drniš, stručnjaci Zavoda god. 1977. pregledali su objekt i pritom utvrdili da je loše riješena i slabo održavana vodozaštita glavni uzrok njegova propadanja. Zbog prodora oborinske vode kroz sljubnice dolazi do stvaranja sigovine na pročeljima i u nadvojima prozora i vrata. Najkritičnija su mjesta ravni dijelovi pokrova i spoj kupole i serklažnog vijenca. Zbog vlage koja prodire u unutrašnjost i djelovanja topljivih soli ljuska se kamen i stvaraju sivkaste mrlje. U kripti mauzoleja za jačih kiša ima i do 20 cm vode. U suradnji s Institutom »Geoexpert« poduzeća »Geotehnika« i Zavodom za zgradarstvo GI Zavod je god. 1977. izradio Elaborat sanacije i prezentacije mauzoleja i iste godine započeo sa zaštitnim radovima. Budući da nije primijećeno da kupola ponovno propušta vodu, zaključeno je da je hidroizolacija postavljena 1968. god. dobra i da je ne treba mijenjati. Zahvat na kupoli ograničio se na obnovu žbuke sljubnica: stara je žbuka odstranjena, sljubnice dobro očišćene i zapunjene u dva sloja. Za donji sloj upotrijebljena je hidraulična žbuka VB-4, a za gornji vapnena žbuka V-1 (proizvođač »Igmo« iz Ozlja). Isti postupak primijenjen je i na ravnim plohama pokrova, a potom je cijela površina dvaput premazana igmosilom OH (»Igmo«, Ozalj).

Drenaža oko objekta izvedena je sistemom drenažnih cijevi, prema projektu »Geoexperta«. Budući da je pri iskopu ustanovljeno da objekt nema hidroizolaciju, izvedena je vertikalna izolacija temelja ljepenkom i toplim premazima te njezina zaštita zidom od opeke. Na kraju je postavljena nova gromobranska instalacija. Pročelja mauzoleja očišćena su od sigovine i ocakline. Na prozorima kupole ponovno su otvorene vodoravne reške izvorno postavljene radi ventilacije unutrašnjosti. Popucane oniks ploče na prozorima slijepljene su poliesterom, pričvršćene novim mjedenim rozetama i s vanjske strane zaštićene pločama od pleksiglasa. Zidovi su kripte ožbukani, a raspucane ploče na njezinom ulazu zamijenjene su novima. Budući da nije bilo moguće nabaviti ploče od iste vrste (»Bokit«), one su izrađene od armiranog betona i na njih je navučena poliesterska masa koja oponaša originalan kamen.

U sklopu uređenja unutrašnjosti mauzoleja trebalo je riješiti problem smještaja originalnih predložaka za oslikanje kupole. Tu zamisao Meštrović nije ostvario, a izvedeni predlošci — tri trokutasta segmenta i jedan oval — bili su pohranjeni u Galeriji »Meštrović« u Zagrebu. Segmenti se sastoje od drvene konstrukcije na koju su pričvršćeni komadi šperploče. Lice je šperploče prekriveno krednim slojem u tonu okera i na njemu izveden crtež ugljenom. Zavod je još 1969. na traženje Galerije »Meštrović« poduzeo restauratorski zahvat na spomenutim »kartonima«. Drvena konstrukcija preventivno je tretirana Xylamonom, a mehanička oštećenja šperploče zakitana su i retuširana vodenim bojama. Crteži u ugljenu fiksirani su fiksativom Talens. Prilikom izvedbe novog postava u Galeriji »Meštrović« »kartoni« su prebačeni u Otavice s namjerom da budu prezentirani u prostoru kojem su i namijenjeni. Ta je ideja napokon ostvarena 1979. Segmenti su ovješeni s pomoću čeličnih užadi na zapadnom dijelu kupole. Prije toga cijela je površina kupole premazana cementnim mlijekom.

Projekt rasvjete izradio je G. Zubović iz Šibenika, a njegovu reviziju i dopunu inž. I. Lončarić iz Zagreba. Unutrašnjost je osvijetljena samo jednim svijećnjakom obješenim na tjeme kupole. Spomenuti svijećnjak, koji je sam Meštrović namijenio mauzoleju, bio je pohranjen u Galeriji »Meštrović« u Splitu. Izvana je mauzolej osvijetljen reflektorima, a prilazni put niskim rasvjetnim tijelima.

Godine 1983. primijećeno je da oborinska voda ponovno prodire u objekt. Pregledom pokrova ustanovljeno je da žbuka sljubica nije dovoljno čvrsta i da se mjestimice osipa. Prema prijedlogu što ga je izradio dr. J. Francišković iz GI, ponovljen je zahvat iz 1977. g. uz primjenu žbuka iz proizvodnog programa »Samoborke« iz Samobora (Teramineral V za sljubnice deblje od 4 mm, Integral-most za sljubnice deblje od 1,5 mm i Terafil za sljubnice uže od 1 mm).

Građevinske radove izveli su građevinski poduzetnici Ivan Lipović iz Šibenika i Ante Vukušić iz Drniša, a postavljanje električnih instalacija organizirao je SIZ za kulturu općine Drniš.

D: 326; F: 133; P: 7

265. OVČARE, namještaj; 19. st;

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** PPK Kutjevo, Radna jedinica Ratarstva, Ovčare; **in.:** PPK Kutjevo, Radna jedinica Ratarstva, Ovčare; **g.r.:** 1969, 1970 i 1983. g.

Dezinsekcija crvotočnog namještaja provedena je injektiranjem, natapanjem i premazivanjem preparatom Xylamon Combi-Hell, proizvodom tvrtke Bayer. Otpali dijelovi zalijepljeni su Drvofixom. Dezinsekcijom je obuhvaćeno 25 komada stilskog namještaja, uglavnom iz druge polovice 19. stoljeća. Također je napravljen i prijedlog uređenja reprezentativnog prostora u upravnoj zgradi Radne jedinice Ratarstva u Ovčarama, u kojem je namještaj pohranjen. Na investitorov zahtjev ponovno je nakon više od desetak godina napravljen predračun troškova izvedbe dezinsekcije te i predračun izrade troškovnika za obnovu namještaja.

D: 33

266. OZALJ, Stari grad, 13—18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Narodno sveučilište Ozalj; **in.:** RSIZK, SIZ Ozalj; **g.r.:** 1967—1986.

Provedeni su zaštitni radovi na ovim dijelovima grada: »Žitnica«, potporni zid terase na sjeveroistočnom uglu, polukula uz »Tršku kulu« i dio sjevernog krila. Radovi su, osim na »Žitnici«, izvođeni na najugroženijim dijelovima grada kao hitna intervencija, a ne kao etapa definiranog programa njegove obnove. Izrada takvog programa planira se u srednjoročnom razdoblju 1986—1990.

»Žitnica«

Radove je započeo Konzervatorski zavod iz Zagreba i do 1967. sagradio nove stropne grednike i krovnu konstrukciju s pokrovom od šindre. Zatečeno stanje i radovi dokumentirani su arhitektonskim nacrtima i crno-bijelim fotografijama. Nakon preuzimanja radova RZH proveo je zaštitu zidnih slika i grafita u dvije prizemne prostorije. Grafite u glagoljskom pismu obradio je dr. B. Fučić. God. 1971. prof. M. Kruhek arheološki je istražio ulazni prostor i došao do podataka relevantnih za projekt njegova uređenja. Zavod za ispitivanje materijala i konstrukcija Građevinskog fakulteta u Zagrebu ispitao je čvrstoću zidnih struktura (ispitivanje kamena ultrazvukom, mjerenja vlažnosti morta i žbuke), a dr. B. Crnković s RGN fakulteta u Zagrebu proveo je mineraloško-petrografsku analizu uzoraka morta i žbuke. Na temelju dobivenih podataka prof. E. Erlich izradio je projekt statičke sanacije, a GRO »Geotehnika« iz iz Zagreba, elaborat injektiranja zidova. Cementnim mortom injektirani su oslabljeni dijelovi zida, ležišta krovnog vezača i jugoistočni ugao zgrade. Stropni su grednici dopunjeni i uz njih postavljene zatege. Armiranobetonske ploče izvedene su preko grednika u prizemlju i na katu. U ulaznom prostoru načinjeni su novi stropni grednik i čelična konstrukcija stubišta iz prizemlja na kat, a neravni pod u prizemlju prekriven je čeličnim roštiljem na koji će biti položene hrastove mosnice.

Otkrivena su i ponovno uspostavljena vrata između istočne i zapadne prostorije u prizemlju i strijelnica u sjeveroistočnom uglu prostorije na katu. Oštećeni dijelovi kamenih klupa u prozorskim nišama i vratnih i prozorskih okvira, obnovljeni su od umjetnog kamena. Opšiveni su dijelovi stare žbuke sa zidnim slikama i grafitima, a okolni zid prekriven je novom žbukom čija je površina grubo obrađena i upuštena u odnosu prema originanoj. Nova prozorska stolarija načinjena je od ariševa drva. Osim navedenih suradnika, pri izradi projektne dokumentacije pomogli su prof. T. Stahuljak, prof. M. Vajdić, dipl. inž. arh. V. Delfin i dipl. inž. el. B. Vuletić. Građevinske radove izveli su građevinsko poduzeće »Begrad« iz Črnomelja i GRO »Geotehnika« iz Zagreba. Radovi su prekinuti zbog hitnosti zahvata na sjevernom krilu.

D: 7/1; F: 279; P: 124

Potporni zid terase na sjeveroistočnom uglu

Dio zida odronio se zbog skupljanja oborinske vode u nasipu terase te zbog širenja korijenja smreke koja raste uza zid. Rastreseni dijelovi lica zida uklonjeni su zajedno s dijelom nasipa, smreka je posječena i korijenje odstranjeno. Iskop nasutog materijala površine 4,5 x 3 m obavljen je u prisutnosti arheologa prof. M. Kruheka. U donjim slojevima pronađeni su ulomci keramičkih peći i posuđa. Prijedlog građevinsko-statičke sanacije izradio je prof. E. Erlich. Ostaci urušenog zida očišćeni su i fuge zatvorene cementnim mortom. Na najnižem mjestu izveden je drenažni otvor. Na pripremljene vodoravne i okomite zidne površine dozidan je novi zid, a iza njega suhozid. Prostor iza suhozida nasut je u slojevima od 30 cm.

D: 7; F: 50; P: 41

Polukula uz »Tršku kulu«

God. 1974. dio zida polukule s nasipom urušio se u obrambeni jarak. Nakon uviđaja GRO »Geotehnika« iz Zagreba izradila je program radova. U 1976. i 1977. nasip u polukuli arheološki je istražen u suradnji s prof. M. Kruhekom. Iskop je bio nužan i zbog statičko-građevinske sanacije, a obuhvatio je nasip od razine gradskog dvorišta do žive stijene na kojoj je polukula temeljena. Već na dubini od 30 cm otkriven je zid od kamena lomljenca širok 1 m koji se pruža od sredine »Trške kule« na sjever i lomom pod pravim kutem spaja s polukulom. Nalazi materijalne kulture pripadaju razdoblju od 17. do 20. st. Otkrivene su i dvije puškarnice, te ostatak drugog zida koji se ne vezuju uz postojeće fortifikacije. Ti nalazi uvjetovali su način sanacije i prezentacije objekta. God. 1977. Zavod za fotogrametriju izradio je snimke u mj. 1:20. Projekt građevinsko-statičke sanacije izradio je prof. E. Erlich. Novi zid podignut je od starih kamenih blokova i ojačan sa dva horizontalna armirano-betonska serklaža. Na najnižoj točci zida izveden je drenažni otvor. Armatura serklaža: 4 ϕ 16, vilice: ϕ 8/25. Serklaži su sidreni u gradski zid i u zid polukule u dubini od 40 cm. U novom zidu rekonstruirana je oštećena puškarnica.

Građevinske radove izvelo je poduzeće »Begrad« iz Črnomelja.

D: 7/3; F: 8; P: 18

Sjeverno krilo

Radovima je obuhvaćen najugroženiji dio krila, od branič-kule do stubišnoga kraka. Drveni stropni grednici bili su truli, a nosili su pregradne zidove prvog i drugog kata. Na poprečnom kamenom luku u prizemlju, ležao je zid debeo 60 cm u visini dva kata, pa je na tom mjestu pročelje dobilo trbušasto izbočenje. Stropni grednik na drugom katu bio je opterećen slojem ilovače, a krovna konstrukcija izvedena od već upotrebljavanih greda malog presjeka.

Usporedo s ispitivanjem stanja konstrukcije i materijala, provedena su konzervatorska istraživanja i izrađena arhitektonska i fotografska dokumentacija stanja i nalaza (mj.: 1:50, 1:20, 1:10). Na južnom pročelju, u visini prvoga kata, otkriveni su ostaci triju gotičkih prozora. Nakon skidanja žbuke sa zidova u unutrašnjosti pokazala se razlika u njihovu slogu pa je tako potvrđeno uvriježeno mišljenje da je drugi kat mlađi.

Projekt građevinsko-statičke sanacije izradili su prof. E. Erlich i dipl. inž. građ. E. Lokošek. Porušeni su pregradni zidovi i stropovi prizemlja i prvog kata, a krovište je demontirano. Nove stropne konstrukcije izrađene su od hrastovih greda i na njih su položene AB-ploče debljine 6 cm. Iznad rasterećenog kamenog luka postavljena je armiranobetonska greda i na nju oslonjen novi zid kroz dva kata. Na mjestu deformacije pročelja, ugrađen je AB-stup za prihvat gornjih opterećenja. Sagrađena je nova krovna konstrukcija s AB-serklažem i poprečnim AB-gredama i pokrivena biber-crijepom. Postavljena je gromobranska instalacija i bakrena limarija. U unutrašnjosti su provedeni razvodi električnih instalacija, a zidovi ožbukani.

Građevinske radove izvelo je poduzeće »Begrad« iz Črnomelja. Radovi se nastavljaju.

D: 7/4; F: 317; P: 38

267. OZALJ, Stari grad, ploča s natpisom Jurja Zrinskog; 1599;

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Zavičajni muzej Ozalj; **in.:** Narodno sveučilište Ozalj; **g.r.:** 1980. god.

Kamena ploča ugrađena u zid ulazne kule bila je izgrižena djelovanjem atmosferilija. Kamen

je konsolidiran otopinom etilsilikata i silikona. Za potrebe Zavičajnog muzeja izrađena je kopija ploče od laminirane poliesterske mase s kamenim prahom kao punilom. Kalup je izrađen od silikonskog kaučuka i sadre.

D: 7/5; F: 1

268. OZALJ, kipovi sv. Pavla i sv. Stjepana; 18. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —;
in.: Narodno sveučilište i SIZ Ozalj;
g.r.: 1977, 1978, 1981. god.

Drvo je bilo znatno oštećeno crvotočinom, manji dijelovi figura su nedostajali (stopala, prsti, dijelovi draperije). Kredno-tutkalna podloga s slikanim slojem i pozlatom bila je raspucana i djelomice oljuštena. Sondiranjem su otkrivena tri preslika. Izrađeni su mikropresjeci i obavljena kemijska analiza pigmenata.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su obradu drva i obradu polikromije. Provedena je dezinsekcija metilbromidom, mehanički su učvršćene napukline u drvetu i rekonstruirani su dijelovi figura koji su nedostajali. Slikane i pozlaćene površine očišćene su mehaničkim i kemijskim putem (mješavinom alkohola i terpentina), odignuti slojevi podloge podlijepljeni su zečjim tutkalom, površinska oštećenja obrubljena su kredno-tutkalnom masom i tonirana u neutralnom tonu, u tehnici akvarela.

D: 67/17; F: 57; P: 14

269. OZALJ — monoksil; 18. st. (?);

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Ozalj;
in.: Narodno sveučilište Ozalj; **g.r.:** 1977. god.

Čamac je pronađen u rijeci Kupi kod sela Trg u blizini Ozlja. Izdubljen je u hrastovu deblu od jednog komada. Dugačak je 5,5 m, a širok 0,8 m. Drvo je bilo prilično sačuvano, izuzev jedne uzdužne pukotine u krmi. Nakon otkrića čamac je bio pohranjen u rijeci sve dok nisu osigurani prostor za rad i kemikalije za konzervaciju. Nakon izrade nadstrešnice i improviziranog bazena u dvorištu Starog grada Ozlja čamac je izvađen iz vode i hitno prevezen do mjesta predviđenog za konzervaciju, a pritom su poduzete mjere protiv nagla isušivanja drva. Konzervacija monoksila izvedena je vodenom otopinom polietilenglikola Polidiol 1500 tvornice »Teol« iz Ljubljane. Za dezinfekciju i drva i otopine upotrijebljen je boraks uz dodatak borne kiseline. Datiranje uzoraka drva s čamca izvedeno je u Institutu »Ruđer Bošković« radiokarbonskom metodom. Prema toj dataciji, monoksil, odnosno drvo od kojeg je izdubljen, star je 114 ± 62 godine.

D: 7/2; F: 10; P: 1

270. PAG, crkva Uznesenja Bl. Dj. Marije; 18. st;

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Pag;
in.: Rkt. župa Pag; **g.r.:** 1974. g.

Na traženje župnog ureda Pag, a na temelju uviđaja, Zavod je izradio ponudu za restauratorske radove na štukaturama na crkvenom svodu.

Ponuda nije prihvaćena.

D: 162

271. PAKRAC, Eparhijski dvor i Dijecezanska crkva; 18—19. st. /H. Bolle/

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RZG;
g.r.: 1982. g.

Izrađena je ponuda za pripremne radove koji bi obuhvatili konstrukcijska i konzervatorska istražavanja kao podlogu za izradu izvedbenog projekta obnove. Obavljena su mjerenja vlage u oba objekta nedestruktivnom metodom s pomoću instrumenta »Souvereigu Electronic Moisture Master«.

D: 444; F: 6

272. PAZIN, crkva sv. Nikole; 15—16. st.

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Pazin;
in.: RRI; **g.r.:** 1973, 1983. god.

Mišljenjem RZH o predloženom zagrijavanju crkve termogenom takav način ocijenjen je kao nepodesan. Izravnim izgaranjem nafte nastajale bi komponente sumpornih spojeva koje bi oštećivale prirodnu zaštitnu opnu zidnih slika. God. 1983. ponovo je postavljeno pitanje zagrijavanja i kao najpovoljnija mogućnost prihvaćena je ugradnja grijaćih elemenata tvrtke »Elwa« iz Münchena. Takav sistem ne zahtijeva veće građevinske zahvate, a omogućuje postupno postizanje željene temperature uz zadržavanje unutar granica najpogodnijih uvjeta potrebnih za održavanje zidnih slika. U pokusnoj fazi grijanja treba mjeriti temperaturu i vlažnost zraka te pratiti eventualne promjene mikroklime i makroklime.

D: 200

273. PETROVA GORA, Memorijalni park Petrova gora; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks:** Uprava za spomen-objekte »Petrova gora«, (Memorijalni park Petrova gora); **in.:** RF, Spomen-park Petrova gora;
g.r.: 1967—1970. god.

Dezinsekcija krovišta i zidnih ploha baraka i brvnara izvedena je Xylolinom. U barakama su promijenjeni podovi i izvršena horizontalna hidroizolacija. Uzeti su negativi natpisa na stablima i napravljeni pozitivi u sadri. Zemunica uz kirurišku salu u cijelosti je rekonstruirana. Izolirana je betonskom stijenkom ojačanom gamacementolom i ugrađenim sustavom za elektroosmozu, zidovi s unutrašnje strane obloženi su drvenim oblicama, a ventilacija je provedena kroz stare panjeve postavljene iznad zemunice. Na baraki koja je bila pokrivena jednostrukim biber-crijepom obavljen je pretres pokrova s dodatkom 50% crijepa, Vidljivi betonski temelji baraka maskirani su nasipom

zemlje, nasadima i suhim lišćem. Napravljeni su novi križevi na groblju od kalanih kestenovih oblica, a načinjene su i staze u sklopu bolničkog kompleksa groblja. Staze i stube također su izvedene od kestenovih poluoblica koje su prije ugradnje impregnirane Xylolinom.

273. NAKON RADOVA

Elaboratom »Prihvatnog centra za posjetioce sklopa Centralne partizanske bolnice« obuhvaćeno je idejno rješenje s tehničkim obrazloženjima i glavni projekt. Sastavni dio glavnog projekta bili su arhitektonski elaborat, statički proračun i nacrt armature, nacrt električnih instalacija te nacrt vodovoda i kanalizacije. Prilikom izrade glavnog projekta kao vanjski suradnici RZH sudjelovali su V. Marčelja (statika), dipl. inž. el. B. Vuletić (elektrika i gromobranske instalacije), arh. teh. M. Ilić i Đ. Peričić (vodovod i kanalizacija) i Građevinska zanatska radnja Trebović Marinko iz Vojnića.

D: 13; F: 33; P: 47

274. PETROVARADIN, crkva sv. Jurja;

n.z.: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Novi Sad; **kt.:** —;
ks.: Rkt. župni ured sv. Jurja, Petrovaradin;
in.: —; **g.r.:** 1983. god.

Izrađena je ponuda za rekonstrukciju kamenih okvira portala.

Radovi nisu provedeni.

D: 1074

275. PETROVINA, crkva sv. Petra, arhitektura, 15.—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Petra;
in.: RSIZK, SIZ Jastrebarsko, župni ured Petrovina; **g.r.:** 1976—1982.

Od 1971. do 1975, u sklopu radova na svetištu što ih je vodio dipl. inž. arh. M. Fučić, a financirao župni ured, u zoni krovnog vijenca postavljen je armiranobetonski serklaž i popravljena krovna konstrukcija s pokrovom. Ojačani su temelji upornjaka i nabavljen kamen tipa Vinicit za zamjenu oštećenih klesanaca na njima.

Nakon preuzimanja radova izradili smo arhitektonske snimke svetišta i u suradnji s dipl. inž. građ. D. Pavletićem dopunili statički projekt njegove sanacije. Prema tom projektu, obavljeno je podbetoniranje temelja jugoistočnog upornjaka i promijenjeni oštećeni klesanci na svih upornjacima. Oko cijelog svetišta postavljen je novi kameni sokl. Ispravljena je streha krovišta i postavljen limeni žlijeb s olucima. Drenaža oko objekta izvedena je prema projektu Instituta »Geoexpert« iz Zagreba. Od-

275. PRIJE RADOVA

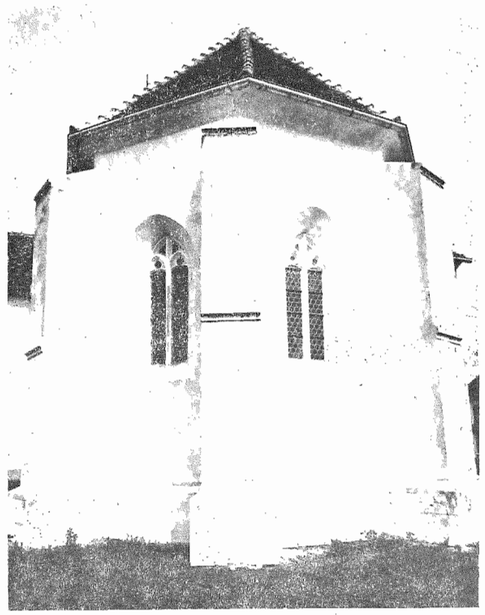

275. NAKON RADOVA

zidani su lukovi iznad dvaju pravokutnih prozora i otkriven treći u čijem su zazidu pronađeni dijelovi izvornog oblikovanja: ulomci mrežišta i središnjeg stupića. Prema tome, svetište je izvorno imalo tri gotičke bifore. Jedna od njih rekonstruirana je od originalnih ulomaka povezanih šipkama od nerđajućeg čelika. Uništeni dijelovi isklesani su od umjetnog kamena. Mrežište i stupić na dvjema drugim biforama isklesani su od kamena bihacita, a oštećeni dijelovi klupčica i doprozornika obnovljeni od umjetnog kamena. U bifore su ugrađeni nosači od plosnog željeza i na njih pričvršćene staklene leće položene u olovo.

Na pročeljima južnog zida crkve i prigrađene kapele otkriveni su tragovi oslikanja iz 18. st. Crvenom bojom naslikani su na uglovima dijamantni kvadri. Zidne plohe bile su bijele. Na temelju tih podataka iscrtali smo idealnu rekonstrukciju izgleda vanjštine crkve u 18. st. Ovi tragovi otučeni su prilikom žbukanja pročelja koje je samoinicijativno proveo župni ured.

D: 296; F: 308; P: 17

276. PETROVINA, crkva sv. Petra, zidne slike; 15. st.;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Petrovina; **in.:** RSIZK, SIZ Jastrebarsko, Rkt. župa Petrovina; **g.r.:** 1984—1986.

Kada su god. 1984. počeli konzervatorsko-restauratorski radovi u svetištu, na većem dijelu okomith zidova naknadna je žbuka bila obijena i kroz vapnene su se slojeve nazirale zidne slike s velikim oštećenjima: pukotinama, podbuhlinama, rupama od nakucavanja i zarezima dlijeta nastalim pri obijanju naknadne žbuke. Ranije su bili učvršćeni samo fragmenti fresaka u špaletama obnovljenih gotičkih prozora. Za svod se još nije znalo da je oslikan jer je, zajedno s rebrima, bio prekriven naknadnim slojevima žbuke i boje.

Do sada su odstranjeni svi naknadni slojevi, a freske su učvršćene obrubljivanjem žbukom, injektiranjem vapneno kazeinske mase u podbukline i fiksiranjem pulverziranog pigmenta bistrom vapnenom vodom. Velike šupljine u kamenom zidu i svodu zapunjene su vapnenom žbukom. Labilni i razmaknuti segmenti kamenih rebara vraćeni su na svoje mjesto i učvršćeni. Sva velika oštećenja fresaka, odnosno sve površne zidova u svetištu gdje nije nađena gotička žbuka, zažbukane su u dva sloja. Obavljen je i pokusni retuš na manjem dijelu freske na slavoluku. Sustavno se kontrolira stanje i kretanje vlage u zidovima.

Predviđa se da će konzervatorsko-restauratorski radovi u svetištu trajati još 4—5 godina.

D: 296; F: 128

277. PIVA, manastir Uspenja Bogorodice; 1604—1606;

n.z.: RZZSK Crne Gore; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RZZSK Crne Gore; **g.r.:** 1971—1974. god.

Provedeno je ispitivanje stanja zidnih slika, tehnike slikanja, te pokusno skidanje i vraćanje raznim postupcima. Tom prilikom uzeti su uzorci pigmenata (34), žbuke (3) i soli(4). Ti su uzorci iste godine analizirani u laboratoriju RZH. Utvrđeno je da je slikanje započeto u frescotehnici, a završno u secco-tehnici, pa je to utjecalo na izbor metoda skidanja. Pokusi skidanja obavljeni su umetnim ljepilima (Rivil B i Rivil BUM) i tutkalom, i to metodom »di stacco«. Već su prvi pokusi pokazali da će najveće teškoće pri skidanju činiti velika vlažnost u donjim dijelovima zida, djelomično pulverzirani slikani sloj i građa nosača. Pokusno fiksiranje slikanog sloja obavljeno je Paraloidom B-72, Calatonom CB različitih koncentracija.

Rezultati tih ispitivanja bili su temelj za restauratorske radove u 1972. godini u kojoj je sudjelovala i ekipa restauratora RZH.

D: 61.

278. PLOMIN, crkva sv. Jurja Starog, zidne slike;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Plomin; **in.:** —; **g.r.:** 1973. god.

Prilikom radova na uređenju unutrašnjosti crkve ispod više kasnijih slojeva žbuke, nađeni su fragmenti zidnih slika.

God. 1973. sastavljen je zahtjev s opisom i troškovnikom potrebnih konzervatorskih radova.

D: 181

279. PODSREDA, Stari grad, 13—18. st.

n.z.: Zavod za spomeničko varstvo Celje; **kt.:** —; **ks.:** Spominski park Trebče; **in.;** Spominski park Trebče; **g.r.:** 1984—1985.

Radovi su obuhvatili geomehaničke i geofizičke istražne radove, izradu prijedloga idejnog rješenja statičke sanacije Starog grada, projekt sanacije i izvedbu prve faze radova na statičkoj sanaciji jugoistočnog ugla grada i sanaciju arkada prvog i drugog južnog krila. Na jugoistočnom uglu izvedeno je podupiranje i postavljena je skela za izvedbu statičke sanacije tog ugla. Na temelju projekta (dipl. inž. E. Lokošek, dipl. inž. B. Uršić) sanirane su arkade prvog i drugog južnog krila. Svodovi i arkade su prezidani, postavljene su nove uzdužne i poprečne zatege, a dva su kapitela obnovljena. Geomehaničke i geofizičke istražne radove te seizmička opažanja izvela je »Geotehnika« iz Zagreba, a građevinske i obrtničke radove »Zenit« iz Kumrovca.

D: 1079; F: 68

280. POGANČEC, crkva Marije Lauretanske; 18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Preseka; **in.:** RSIZK, SIZ Vrbovec; **g.r.:** 1980. g.

Budući da je objekt mnogo godina bio bez krovišta, pojavile su se pukotine i vlaga u temeljnoj zoni. Upravo stoga je prijedlog za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike predvidio ove tri etape radova: odvod

oborinske vode od objekta, ojačanje temelja i zapunjavanje pukotina i otklanjanje vlage iz zida. Radovi nisu izvođeni.

D: 432

281. POREČ, Eufrazijana, mramorna oltarna menza dim. 199 × 75, 5 × 10 cm;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Poreč; **in.:** Spektar, RO za izdavačku djelatnost, Zagreb; **g.r.:** 1984. god.

Na temelju uviđaja sastavljen je opis i troškovnik potrebnih radova za sanaciju mramorne oltarne menze. Radovi nisu provedeni.

D: 1083

282. POREČ, Istarska sabornica; 1751. god., G. Montevinti;

n.z.: RRI; kt.: —; **ks.:** Općina Poreč; **in.:** Zavičajni muzej Poreštine; **g.r.:** 1976, 1982. god.

Zbog rezanja konzola prilikom postavljanja rasvjetnih tijela došlo je do oštećenja i otpadanja dijelova štukature na stropu bivše crkve sv. Franje, preuređene za Istarsku sabornicu. Izvedeni zahvat obuhvatio je montiranje skinutog komada žbuke sa štuko-ukrasima (veličine 30 x 30 cm) i retuš oštećenja.

D: 303

283. POZNANOVEC, dvorac; 18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** II; **ks.:** Poljoprivredna zadruga Poznanovec; **in.:** RZG; **g.r.:** 1966. god.

Izrađena je studija upotrebe prostora dvorca kojom se, umjesto dotadašnje (uzgoj pilića) predviđa hotelska namjena. Predloženo je da se objekt preuredi za odmarište jedne ili više privrednih organizacija koje bi bile zainteresirane za takav sadržaj. Studijom je predviđena upotreba prizemlja za društvene prostorije, kuhinju, priručna spremišta i administraciju, a prostorije na katu i u potkrovlju služile bi kao spavaonice (kapacitet oko 100 kreveta). Posebno je valorizirana reprezentativna dvorana na katu u kojoj bi bila društvena prostorija. U podrumu je predviđeno uređenje zabavnog prostora. Elaborat obuhvaća topografsku orijentacijsku skicu, historijat, fotografije, opis objekta, prijedlog namjene, približni troškovnik i nacrte.

Radovi nisu ostvareni.

D: 72; F: 23; P: 17

284. PRELOG, župni dvor; 18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1982. god.

Na traženje RZG obavljen je uviđaj i izrađeno mišljenje o mogućnosti sanacije zidova župnog dvora koji je korisnik zbog dotrajalosti namjeravao srušiti.

D: 488

285. PREMANTURA, crkva sv. Lovre, drveni inventar; prva pol. 17. st; rad južnoistarske radionice (?) drvo, polikromirano i pozlaćeno;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** rkt. župa Premantura; **in.:** RF i rkt. župa Premantura; **g.r.:** 1967—1968. god.

Najviše oštećenja drvenog inventara — oltara sv. Marije, Gospe od Ružarija, sv. Antuna i sv. Elizabete, propovjedaonice i korskih klupa — uzrokovano je djelovanjem crvotočine. Krednotutkalna preparacija sa slikanim slojem i pozlatom djelomice je odignuta od podloge i ljuska se, a manji dijelovi figura mehanički su oštećeni ili nedostaju.

Provedna je dizensekcija cjelokupnog inventara injektiranjem i premazivanjem preparatima Xylamon BN Hell i mješavinom Xylamona LX Härtend i trikloretilena u omjeru 1:1.

Zbog ograničenih novčanih sredstava kompletan konzervatorsko-restauratorski zahvat — sondiranje radi utvrđivanja izvornih slojeva, učvršćivanje ugroženih dijelova, rekonstrukcija elemenata koji su nedostajali i podljepljivanje polikromije i pozlate — izveden je samo na osam skulptura s oltara sv. Marije.

F: 2

286. PREMANTURA, drvena škrinja; 1772. god. vel. 152 × 46 × 68 cm;

kt.: —; **ks.:** Privatno vlasništvo; **in.:** —; **g.r.:** 1972. god.

Oštećenja drveta uzrokovana su djelovanjem crvotočine i vlage: mjestimice je drvo potpuno uništeno, a mjestimice su oštećeni samo rubni dijelovi nogu i profilirane letvice. Poklopac je svinut i zbog toga ne zatvara škrinju u potpunosti. Radovi su obuhvaćali dezinsekciju Xylamonom, čišćenje drveta postrugom, rezbarenje ukrasnih profilacija u orahovini i nosivih elemenata (nogu) u hrastovini, montiranje navedenih elemenata, zatvarnje dubljih oštećenja orahovim drvetom, patiniranje vodenim močilom i šelak-politurom te ravnanje poklopca.

D: 74/1; F: 3; P: 2

287. PRESEKA, crkva sv. Petra; 18. st. (?) — poč. 20 st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Preseka; **in.:** **g.r.:** 1974. god.

Provedeno je konzervatorsko-restauratorsko istraživanje vanjskog i unutrašnjeg crkvenog zida. U potkrovlju iznad sakristije, koja je prizidana u kasnijoj građevnoj fazi, otkrivena je vanjska završna žbuka s naslikanim crnim ugaonim kvadrima. Ostaci unutrašnje završne žbuke iznad svodova lađe upućuju na ranije postojanje drvenog gredника. Na sjevernom zidu svetišta pronađena je kustodija nadsvedena plitkim šiljastim lukom.

Ispod postojećih vapnenih i krednih slojeva iz 1927. i 1903. g. (bordure s geometrijskim i vege-

tabilnim ornamentom), na zaobljenom zidu iza glavnog oltara, utvrđeno je postojanje zidne slikarije. Otkriveni su mramorizirani arhitektonski dijelovi naslikanog retabla i lik sv. Barbare.

Sonde u kapeli sv. Rozalije pokazale su da su zidovi i ugaoni piloni oslikani pejzažnim motivima. Ovo je slikarstvo formalno i tehnološki srodno onome iza glavnog oltara. Predloženo je da se otvorene sonde preventivno zaštite kako bi se nakon osiguranja novca moglo pristupiti etapnom otkrivanju i konzerviranju zidnih slika.

D: 221; F: 9

288. PRIBISLAVEC, dvorac Festetić; 19. st;

n.z.: RZG; **kt.:** II; **ks.:** OŠ Pribislavec; **g.r.:** 1982—1983. g.

Izrađena je grafička dokumentacija kamenog erkera koji se zbog dotrajalosti morao demontirati. Dokumentacija je obuhvatila fotogrametrijski snimak pročelja u mjerilu 1:20 (Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) i arhitektonski snimak razvijenog plašta vanjske i nutarnje strane erkera s tlocrtima i detaljima u mjerilu 1:10, 1:2 i 1:1. Radove na demontaži erkera izveo je korisnik objekta u vlastitu aranžmanu pod stručnim nadzorom i uz upute RZH.

D: 1008; F: 5; P: 5

289. PROZORJE, crkva sv. Martina; 16—18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** župa sv. Martina, Dugo Selo; **in.:** RSZIK; 1985—1986.

U toku su pripremni radovi za demontiranje lukovice i stavljanje privremenog pokrova radi zaštite zvonika od atmosferilija te podupiranje otvora radi sprečavanja daljnjeg zarušavanja.

D: 1069; F: 35; P: 3

290. PULA, zgrada »Zagrebačke banke«; II pol. 19. st;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks:** Zagrebačka banka, PJ Pula; **in.:** Zanatoprema, Rijeka, PJ Pula; **g.r.:** 1979. god.

Na temelju arhitektonske snimke postojećeg stanja izrađen je projekt i izvedena je rekonstrukcija dotrajalih profiliranih kamenih okvira oko ulaza, izloga i kamenog podnožja. U skladu s propozicijama nadležnog zavoda, neoštećeni su dijelovi zadržani, a dijelovi koji su nedostajali isklesani su od kamena tipa Vinkuran i postavljeni na pročelje.

D: 391; P: 9

291. RAB, katedrala sv. Marije Velike, štukature; 1799; Clemente i Giazomo Samozzi

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Nadžupni ured Rab; **in.:** RRI; **g.r.:** 1968. god.

Na traženje RRI Zavod je demontirao tri reljefa u štuku sa svoda glavne lađe i postavio ih na novu podlogu.

D: 245; F: 2; P: 1

292. RADATOVIĆI, osnovna škola, zidna slika; 1943—45. Z. Prica;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Osnovna škola Radatovići; **in.:** Narodno sveučilište Ozalj; **g.r.:** 1984. god.

Sondiranjem otkrivena zidna slika veličine 5,7 × 1,6 m naknadno je preličena s četiri sloja vapnenih preslika. Zidna slika izvedena je na nepripremljenoj podlozi kazeinskom tehnikom. Ispod slike nađeno je nekoliko starijih vapnenih slojeva, tako da je slikani sloj zidne slike vrlo labilan. Njezino stanje pogoršalo je i opće stanje objekta (dotrajala građevinska limarija, vlaženje zida). Izrađena je ponuda za izradu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova.

Radovi nisu izvođeni.

D: 1099

293. RATKOVICA, kapela sv. Mihovila; 15. st. (?);

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Velika Kapela; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1976, 1979. god.

Zidne slike na bočnim stijenama trijumfalnog luka duže su bile izložene atmosferilijima, pa su zbog toga nastala brojna sitna oštećenja na površini slikane žbuke: pukotine, šupljine i otpali djelići, a slikani je sloj većim dijelom ispran. Osnovni tonalitet sačuvan je tek toliko da je moguće raspoznati prikaze: na sjevernom zidu »Krunjenja Bogorodice«, a na južnom »Raspeće«. Dvije godine nakon što su zidne slike preventivno zaštićene drvenom oblogom, budući da je kapela bila bez krovišta od god. 1978. poduzete su konzervacija podloge i slikanog sloja. Prljavština je sa slikanog sloja odstranjena mehanički ispiranjem vapnenom vodom. Labilni dijelovi i šupljine učvršćeni su vapnenom žbukom, tonski usklađenom s postojećom podlogom i slikanim slojem. Učvršćivanje je izvedeno bistrom vapnenom vodom.

D: 318; F: 23;

294. RAVNA GORA, kapela sv. Tri Kralja, inventar; 18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Bednja; **in.:** Rkt. župa Bednja; **g.r.:** 1967. god.

Na poziv župnog ureda Bednja obavljen je uviđaj kako bi se procijenila šteta nanesena provalom u kapelu. Na temelju pregleda napravljena je i ponuda za saniranje štete, no, budući da na ponudu nije odgovoreno, RZH radove nije izvodio.

D: 55

295. RIBNIK, Stari grad, grb obitelji Frankopan; 15. st;

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** Mjesna zajednica Ribnik; **in.:** Narodno sveučilište Ozalj; **g.r.:** 1980. god.

Ploča sa starim frankopanskim grbom ugrađena je nad starim zazidanim portalom starog grada Ribnika. Na gornjem dijelu ploče ima mehaničkih oštećenja. Cijela ploča bila je obrasla mahovinama i lišajevima. Grb i ploča očišćeni su i konzervirani etilsilikatom i silikonom. Za potrebe zavičajnog muzeja u Ozlju izrađena je kopija ploče s grbom. Za kalup upotrijebljen je silikonkaučuk s kapom od armirane sadre. Kopija je izvedena od laminirane poliesterske mase s kamenim prahom kao punilom.

D: 351; F: 50

296. RIJEKA, katedrala sv. Vida, raspelo; 14. st.; drvo, polikromirano (230 x 150 cm, tijelo 168 x 130 cm);

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Riječko-senjska nadbiskupija, Rijeka; **in.:** RSIZK, SIZ Rijeka; **g.r.:** 1980. god.

Na korisnikov zahtjev obavljen je uviđaj i napravljen prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova, međutim, budući da nisu osigurana novčana sredstva, radovi nisu izvođeni.

D: 440; F: 2

297. RIJEKA, crkva Uznesenja Marijina; 14—19. st;

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Uznesenja Marijina; Rijeka; **in.:** GPZ Rijeka, Rkt. župni ured Rijeka; **g.r.:** 1980, 1983. god.

God. 1980. na traženje Građevno-projektnog zavoda u Rijeci izrađena je ponuda za demontiranje i konzervaciju nadgrobnih ploča uzidanih u pročelja. Ponuda nije prihvaćena.

God. 1983. izrađen je elaborat obnove zidnih i stropnih dekoracija u unutrašnjosti crkve. Elaborat se temeljio na pregledu objekta, pokusnom sondiranju i na dokumentaciji kojom raspolaže župni ured. Elaborat sadrži opis stanja i oštećenja, te troškovnike restauratorsko-konzervatorskih radova u svetištu i u lađama.

D: 460, 1060; F: 153

298. RIJEKA, franjevački samostan na Trsatu; 1629—1631. god;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan Trsat; **in.:** Franjevački samostan Trsat; **g.r.:** 1978. god.

Sve lunete trijema koje predstavljaju niz od 32 prizora iz života Majke Božje, oko god. 1860. obnovio je fra Prokopije Godler, a početkom 1930. novu obnovu izveli su Ljudevit Zajc i Ciril Križnar. Ta, posljednja obnova izvedena je uljenim bojama, a to je uzrokovalo ljuštenje, a mjestimice i otpadanje boje zajedno sa žbukom. Oštećenja su nastala nestručnim zahvatom prije dvadeset godina.

Nakon uviđaja napravljen je prijedlog i troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova, RZH nije izvodio radove.

D: 354; F: 32

299. RIJEKA, kapela na trsatskim stubama

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Zavod za komunalnu djelatnost Rijeka; **g.r.:** 1974. god.

U kapeli je nedostajao jedan kapitel, a drugi je bio oštećen. Nakon mehaničkog čišćenja naslaga žbuke i slojeva boje, napravljen je kalup od silikona (Wacker silikon kaučuka RTV-M-530 i RTV-M-540), a gipsane kape armirane su kudeljom. Odljevi su izvedeni od poliesterske mase (Cromoplast LP), a kao punilo poslužilo je kameno brašno. Oba odljeva patinirana su mineralnim pigmentima.

D: 229

300. RIJEKA, kapela na trsatskim stubama, reljef »Madona s djetetom«, dva medaljona i dvije natpisne ploče

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.;** —; **in.;** Zavod za urbanizam i komunalne poslove, Rijeka; **g.r.:** 1973. god.

Prilikom pregleda kamenog reljefa uočeni su tragovi polikromije pa je napravljena grafička dokumentacija nalaza. S obzirom na to da boja na reljefu nije ocijenjena kao važan faktor, potpuno je odstranjena.

Kamen je od taloga nečistoće očišćen mehaničkim putem i vodom, premazan 2%-tnom otopinom fungicida Pentola i konzerviran 10%-tnom otopinom »Bayer« silikona. Medaljoni su očišćeni od naknadnih premaza žbukom. Dijelovi koji nedostaju rekonstruirani su žbukom (pijesak i cement u omjeru 2:1), površine su obrađene skalpelom i plovučcem te konzervirane silikonom.

Kamene natpisne ploče očišćene su plovućcem i vodom, premazane 2%-tnom otopinom Pentola i konzervirane silikonom.

D: 76/4; F: 5; P: 1

301. RIJEKA, HNK »Ivan Zajc«; 1883. god; Fellner-Helmer;

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** HNK »Ivan Zajc«; **in.:** RRI, Stambeno poduzeće Rijeka, Zavod za izgradnju Rijeke, GP »Jadran«, Rijeka, HNK »Ivan Zajc«; **g.r.:** 1968, 1973, 1978—1981. god.

Nakon predračuna za izvedbu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova na obnovi pročelja, vestibula, foajea, stubišta i gledališta god. 1968, 1973. izrađena je ponuda za radove na obnovi pročelja. Međutim, tek 1978. sklopljen je ugovor i započeti su konzervatorsko-restauratorski radovi u gledalištu i foajeima. Što se tiče radova na obnovi kazališta prije sklapanja tog ugovora, zatraženo je od RZH da angažira kiparsku grupu koja bi nadzirala radove poduzeća »Polet« iz Beograda. Nadzorom je bilo predviđeno stručno nadgledanje i usmjerava-

nje restauratorskih radova na gipsanim dekoracijama u unutrašnjosti objekta koje je preuzeo »Polet«. Kiparska nadzorna grupa također je modelirala dotrajala, otpala i nedovoljno precizno izrađene elemente što su ih radili radnici »Poleta«, a izvodila je studije i rješenja maski za zvučnike na parapetima prvog i trećeg kata loža, te poslove vezane za izradu dokumentacije, stručno vodstvo i organizaciju radova i sl. Konzervatorsko-restauratorskim radovima u gledalištu i foajeima obuhvaćena je metalna rozeta lustera, strop gledališta, strop iznad orkestra, scenski portal, glumačke lože, prvi, drugi, treći i četvrti red loža, glavni ulaz, predvorje, bočne dvorane, slike na stropu gledališta i drugo. Restauriranje osam slika sa stropa gledališta, dvije manje slike i preslikavanje dekorativne slike iznad scenskog portala izveo je Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Konzervatorsko-restauratorski radovi, osim kiparskih, obuhvatili su i pripremu podloge za pozlatu i slikanje, te pozlatu i bojenje štuko-dekoracije. U lipnju 1979. svi su konzervatorsko-restauratorski radovi prekinuti isključivo na zahtjev investitora (Građ. poduzeće »Jadran«, Rijeka), a nastavljeni su nakon nešto više od godinu dana. U trenutku prekida radovi u gledalištu bili su u završnoj fazi. U gledalištu su uglavnom bili završeni svi radovi na pripremi podloge za pozlatu i slikanje, a u bočnim dvoranama, foajeu i vestiblu pripremala se podloga za pozlatu i slikanje. Radovi su nastavljeni u srpnju 1980. korekcijom pozlate i njezine zaštite, te korekcijom i bojenjem štuko-dekoracije. Oslikan je metalni zastor između pozornice i gledališta i obnovljena rasvjetna tijela u ložama i u gledalištu, halu i foajeu, te svjetiljke ispred kazališta. Radovi na rasvjetnim tijelima uključili su popravak polomljenih elemenata i izradu onih koji su nedostajali, te pozlatu (metalnim listićima). Potpuno su rekonstruirani konzola i konzolna ogledala (učvršćivanje i lijepljenje polomljenih postojećih dijelova, rezbarenje dijelova koji su nedostajali i pozlaćivanje metalnim listićima). Također je napravljena projektna dokumentacija dopune interijera, a prilikom izvedbi interijera u povijesnim prostorijama kazališta obavljeni su nadzor i konzultacije.
Pri obnovi kazališta kao vanjski suradnici RZH sudjelovali su Laboratorij za opću mikrobiologiju Tehnološkog fakulteta u Zagrebu, »Elektrolux«, Rijeka, »Likum«, Zagreb, »Dekor«, Zabok, dipl. inž. Ivan Stamać, dipl. inž. First i kovinopojasar Josip Pintar.

D: 192; F: 782; P: 3

302. RIJEKA, Gradski toranj; 18. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Grad Rijeka;
in.: SIZ Rijeka; **g.r.:** 1983. god.

Nakon uviđaja napravljena je ponuda za izvedbu konzervatorsko-restauratorskih radova na sanaciji figurativno-dekorativne kompozicije. Radovi nisu izvođeni.

D: 1035; F: 1

303. RIJEKA, Palazzo Modello; 1886. god., Fellner-Helmer

n.z.: RRI; **kt.:** I;
ks.: RO Stambeno gospodarenje;
in.: GRO »Kvarner«, OOUR »Građevinska operativa«, Rijeka; **g.r.:** 1981. god.

U sklopu radova na obnovi pročelja RZH je angažiran za istraživanje slojeva boja i izradu tonskih karti. One su izrađene prema nijansama izvornih boja tako da je u obnovi nakon toga ponovno uspostavljen izvorni višebojni izgled pročelja.

D: 192; F: 5

304. RIJEKA, »Rimski luk«

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Grad Rijeka;
in.: Građevinsko projektni zavod Rijeka;
g.r.: 1982. god.

Na zahtjev investitora pregledom je utvrđeno stanje spomenika i napravljen pismeni izvještaj. Izvještaj je, uz opis stanja, sadržavao mineraloško-petrografsku analizu kamena koju je za potrebe RZH napravio dr. Branko Crnković, diferencijalno-termičku analizu uzoraka kamena, kvalitativnu analizu u vodi topivih soli, kvantitativnu kemijsku analizu kamena, rezultate analize Na i K metodom plamene fotometrije iz vodenih ekstrakata uzoraka što ju je napravio Zavod za rudarsku kemiju RGN Fakulteta iz Zagreba, te prijedlog zaštite. Na prijedlog da se izradi program konzervatorsko-restauratorskih zahvata s troškovnikom nije odgovoreno.

D: 496; F: 10; P: 1

305. RIJEKA, hipokaust termi; 1/2 st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RRI;
g.r.: 1967. god

Na zahtjev RRI Zavod se uključio u rad komisije koja je rješavala problem zaštite i prezentacije nalaza hipokausta antičkih termi i problem zaštite od nadiranja podzemnih voda

D: 248

306. RIJEKA, stup barjaka; 16. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Grad Rijeka;
in.: Zavod za komunalnu djelatnost Rijeka;
g.r.: 1968, 1970. god.

Stup je bio oštećen mehanički, i djelovanjem atmosferilija. Napravljene su dvije varijante konzervatorsko-restauratorskog zahvata, a prihvaćena je druga. Ta varijanta predviđala je preventivno konzerviranje kamena i izradu negativa stupa za barjak koji je pohranjen u Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja u Rijeci. Kameni stup očišćen je mehaničkim putem od uljene i pastelne boje, cementne žbuke iz naknadno uklesanih rupa te od ostalih nečistoća. Boja je omekšavana smjesom organskih otapala. Nakon što je prljavština očišćena sljubnice na kapitelu ispunjene su bijelim cementom, a za popravak oštećenih mjesta upotrijebljen je kameni granulat s poliesterom kao vezivom. Nakon što je napravljen gipsani kalup koji je smješten u muzej, stup je postavljen na novo postolje.

D: 35; F: 66

307. RIJEKA, reljef »Dva lava«

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Kavana »Dva lava«;
in.: Građevno poduzeće »Graditelj«, Matulji;
g.r.: 1976. god.

Kameni reljef »Dva lava« koji se nalazi na kamenom portalu u Ulici Garibaldi očišćen je od cementa, uljene boje, ljepila i sličnih materijala. Nakon čišćenja i mjestimice nakucavanja novih dijelova kamen je patiniran, a patina učvršćena Calatonom. Potom je kamen zaštićen silikonom.

D: 77/13; F: 2

308. RIJEKA, grb prve hrvatske tiskare

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Jugobanka, Rijeka;
in.: Jugobanka, Rijeka; **g.r.:** 1978. god.

Kameni grb dopremljen je u RZH gdje je očišćen od naknadnih preslika i rekonstruiran.

D: 364; F: 2

309. RIJEKA, Spomenik »Oslobođenje«, 1955. god, N. Matković, Z. Sila

n.z.: RRI; **kt.:** C; **ks.:** Grad Rijeka;
in.: Zavod za urbanizam i komunalne poslove, OOUR Zavod za komunalnu djelatnost Rijeka;
g.r.: 1974. god.

Na temelju pregleda objekta izrađena je ponuda za sanaciju spomenika. Predviđeno je mehaničko čišćenje kamena od patine i curkova malahita i hidrofobizacija očišćene površine silikonom. Radovi nisu izvođeni.

D: 214

310. RIJEKA, spomenik »Ruke slobode«; 1979. god, J. Bogdanović

n.z.: RRI; **kt.:** C; **ks.:** Grad Rijeka;
in.: Skupština općine Rijeka; **g.r.:** 1983. god.

Na osnovi uvida u stanje spomenika i razgovora s autorom, te imajući u vidu »Prijedlog sanacije« Građevinskog instituta iz Zagreba, dana je ponuda za sanaciju. Radovi su obuhvatili: čišćenje i obradu površina. Šupljine u betonu popunjene su masom kojoj se osnovna receptura sastojala od bijelog cementa, punila »15« i akrilgrunda, nakon čega su pojedine plohe na autorov zahtjev izravnane i obrađene. Hidrofobizacija spomenika provedena je u dva sloja i za to je upotrijebljen Chromosil-S (»Chromos«, Zagreb).

D: 1033

311. RIJEKA, kip »Žalosne Gospe« na Kozali; 20. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** —;
in.: Komunalno poduzeće »Parkovi i nasadi«, Rijeka; **gr.r:** 1977. god.

Izrađen je opis i troškovnik konzervatorsko-restauratorskog zahvata.
Radovi nisu izvršeni.

D: 76/7

312. RIJEKA, Pieta; druga pol. 15. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno; veličina 95 x 75 x 26 cm

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja;
in.: RSIZK, Pomorski i pov. muz. Hrv. primorja; **g.r.:** 1975—1980. god.

Drveni nosač bio je destruiran crvotočinom i mehanički oštećen. Skulptura je sastavljena od više rezbarenih dijelova drveta pa su se spojevi s vremenom rasušili i razdvojili. Slikani sloj odignut je od podloge, ljuska se i prekriven je nečistoćom i potamnjelim lakom. Zbog debljine višestrukih preslika djelomice se iz-

312. PRIJE RADOVA

312. NAKON RADOVA

gubila plastičnost. Sondiranjem su ustanovljena četiri sloja pozlate i posrebrenja s lazurama na draperiji, odnosno dva sloja uljene boje na inkarnatu. Izrađena je grafička dokumentacija nalaza. Obavljene su kemijske analize pigmenata i probe za dokazivanje voska koje su pokazale da je skulptura već prije bila obnavljana i tretirana voskom. Provedena je plinska dezinsekcija metilbromidom i trajna dezinsekcaja Xylamonom Combi Hell natapanjem poleđine skulpture. Drvo je mehanički učvršćeno umecima od lipovine, miksiranim Drvofixom. Naknadni preslici odstranjeni su mehaničkim i kemijskim putem (mješavnom alkohola i terpentina). Drvo je očišćeno voštanim sapunom na bazi amonijaka i natopljeno voštanom pastom uz zagrijavanje. Zbog prijašnjeg tretmana voskom nije bilo moguće podljepljivanje polikromije tutkalom, pa je izvorni slikani sloj učvršćen voštanom masom (vosak, damar-smola, kalofonij, venecijanski terpentin) vrućim uglačavanjem. Istom masom zatvorena su oštećenja od crvotočine. Veće površine voštane mase retuširane su uljenom bojom. Čitava skulptura zaštićena je mat-lakom »Schmincke«.

D: 67/14; F: 42; P: 2

313. ROVIŠĆE, crkva sv. Velikomučenika Georgija; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Eparhija zagrebačko-ljubljanska; **in.:** —; **g.r.:** 1983. god.

Na temelju uviđaja i utvrđenih oštećenja crkve (rušenje zvonika zbog nevremena, raspucani zidovi lađe) sastavljen je prijedlog za uvrštavanje u Program kulturnog razvoja na razini republike za 1984 god.

Programom radova predviđeno je arhitektonsko snimanje i dokumentiranje ostataka objekta i arhitektonske plastike te potpuno rušenje i rekonstrukcija objekta metodom faksimila.

D: 1067

314. SAMOBOR, Trg kralja Tomislava, zdenac; 1986. god, (srušen 1949. god)

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** SO Samobor; **in.:** SIZ stambeno komunalnih djelatnosti; **g.r.:** 1984—1986. god.

Projekt rekonstrukcije srušenog zdenca izrađen je prema starim fotografijama na kojima su bili vidljivi detalji obrade i upotrijebljeni materijali (kameno postolje, crvena i žuta opeka, bakrena kupola). Projekt instalacije vodovoda i kanalizacije izradila je projektna organizacija »TEI«. Zdenac je rekonstruiran 1986.

D: 1080; F: 4; P: 6

315. SAMOBOR, most »Lavica«; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** SO Samobor; **in.:** SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Samobor; **g.r.:** 1983. god.

Na temelju prijeratnih fotografija izrađen je projekt rekonstrukcije srušenog nadgrađa drvenog mosta. Projekt sadrži tlocrte, presjeke, detalje sidrenja stupova i konzola te detalj kaldrme.

D: 1058; F: 4; P: 11

316. SAMOBOR — ANINDOL: obilježje na mjestu održavanja osnivačkog kongresa KPH; 1959. god, Z. Kolacio

n.z.: RZG; **kt.:** A; **ks.:** SO Samobor; **in.:** CK SKH; **g.r.:** 1977. god.

Spomenik je izrađen od organogenog vapnenca podrijetlom iz jadranske regije. Bio je obrastao algama i lišajevima. Prednja ploha bila je izgrebena i iscrtana. Dijelovi nekad brušenih ploha ohrapavljeni su korozijskim djelovanjem kišnice i ostalih atmosferilija. Duž gornjeg dijela spomenika uočene su duge prsline.

Konzervatorski rad sastojao se u mehaničkom čišćenju, ispiranju nečistoća neionskim deterdžentom, brušenju glatkih ploha brusovima za kamen, premazivanju spomenika fungicidnim sredstvom (natrijev pentaklorfenolat), preventivnom konzerviranju barijevim hidroksidom i hidrofobiziranju cijele površine otopinom silikona.

D: 329; F: 6; P: 2

317. SAMOBOR, franjevačka crkva sv. Marije, oltar sv. Franje i propovjedaonica; oko 1735. god. rad franjevačke ljubljanske radionice; drvo, polikromirano i pozlaćeno; veličina oltara 7 x 2,60 m

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Franjevački samostan, Samobor; **in.:** RF i Franjevački samostan, Samobor; **g.r.:** 1968. god.

Oltar sv. Franje bio je napadnut crvotočinom, pa je struktura drva postala spužvasta. Mnogi dijelovi skulptura bili su slomljeni ili su nedostajali. Propovjedaonica je također bila crvotočna, a nedostajalo je oko 70% dijelova.

Provedena je dezinsekcija natapanjem i injektiranjem Xylamona BN Hell i Ksilolina, impregniranje drvenog nosača Paraloidom B 72, parketiranje konstruktivnih dijelova arhitekture oltara, lijepljenje odlomljenih komada skulptura i montiranje oltara.

Da bi se spriječila ponovna oštećenja, oltar je odmaknut od zida s kojeg je obijena vlažna žbuka.

D: 173; F: 13

318. SAMOBOR, drveni žlijeb

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Gradski muzej Samobor; **g.r.:** 1980. god.

Prilikom gradnje jedne obiteljske kuće u naselju Perivoj u Samoboru otkopan je na dubini od 120 cm drveni žlijeb izrađen od hrastovine koji je bio položen na poprečnom drvenom nosaču. Otkopani dio žlijeba dugačak je 200 cm. Pretpostavlja se da je služio za odvodnju vode s izvora koji je danas dislociran nekoliko desetaka metara dalje. Izvor je bio na posjedu koji je nekada pripadao kuriji Bistrac.

Izrađen je izvještaj o stanju žlijeba i prijedlog konzervatorskog postupka, ali zahvat nije realiziran zbog nedostatka sredstava.

D: 449; F: 10; P: 4

319. SAMOBOR, Balagovi dvori; 1830. god.

n.z.: RZG; **kt.:** II; **ks.:** Zavod za profesionalnu rehabilitaciju omladine; **in.:** Zavod za profesionalnu rehabilitaciju omladine; **g.r.:** 1973. god.

Izrađen je troškovnik za izradu arhitektonske dokumentacije.

D: 193

320. SARAJEVO, Narodno pozorište; 19. st, K. Paržik

n.z.: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Sarajevo; **k.t.:** —; **ks.:** Narodno pozorište; **in.:** Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu; **g.r.:** 1979. god.

Izrađen je elaborat zaštite i obnove slikane dekoracije gledališta. Elaborat sadrži: a) opis postojećeg stanja, oštećenja i prijašnjih intervencija, rezultate konzervatorsko-resaturatorskih istraživanja i laboratorijskih analiza pigmenata, te grafičku i fotografsku dokumentaciju, b) prijedlog obnove u dvjema varijantama: potpuna obnova, odnosno konzerviranje sačuvanih oslikanih zidnih površina s djelomičnom obnovom, c) troškovnik radova za obje varijante.

Ponuda RZH nije prihvaćena. Nakon što je drugi izvođač obavio radove, RZH je na poziv investitora sudjelovao u ocjenjivanju njihove kvalitete.

D: 349; F: 42; P: 6

330. SARAJEVO, Gazi Husrev-begova džamija; 1521—1531. god.

n.z.: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Sarajevo; **kt.:** —; **ks.:** Islamska zajednica Sarajevo; **in.:** Starješinstvo islamske zajednice; **g.r.:** 1983. god.

Na traženje Starješinstva islamske zajednice, Zavod je izradio troškovnik za konzervatorsko-restauratorske radove na slikanoj zidnoj dekoraciji u unutrašnjosti džamije. Troškovnik nije prihvaćen.

D: 1034; F: 21

331. SELA, crkva sv. M. Magdalene; 1759—1765. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. M. Magdalene; **in.:** RSIZK, SIZ Sisak; **Rkt.** župa sv. Magdalene; **g.r.:** 1971. god.

U radove na obnovi dotrajalog krovišta i crkvenog pokrova, koji su počeli 1967. god. (tada je obnovljena kapa južnog zvonika prema projektu dipl. inž. M. Fučića), RZH je uključen 1971. U tijeku te i iduće godine obnovljena je kapa sjevernog zvonika, koja je zbog višestrukih oštećenja srušena pa je izveden AB-serklaž i potpuno nova konstrukcija krovišta, a zatim i nova oplata i pokrov bakrenim limom. Nova kapa u cijelosti je izrađena prema staroj. Obnova krovišta lađe trajala je s prekidima od 1972. do 1980. Radovi su obuhvatili konstruktivno učvršćenje baze kupole izvedbom AB-serklaža koji

331. ZA VRIJEME RADOVA

je zamijenio stari drveni prsten. Svi truli dijelovi konstrukcije zamijenjeni su novom hrastovom građom, postavljena je nova daščana oplata, a sva drvena građa impregnirana je zaštitnim sredstvom. Sve krovne plohe prekrivene su bakrenim limom kojim je zamijenjen dotadašnji pokrov od škriljevca izveden u 19. st. umjesto originalnog pokrova šindrom. Napravljeni su novi viseći oluci i vertikalni odvodi koji su 1981. i 1982. god. spojeni na oborinsku kanalizaciju koja je izvedena oko cijelog objekta. Osim toga, saniran je završni vijenac izvedbom gornjega betonskog sloja i nanošenjem nove hidrofobne žbuke kojom su šablonama izvučeni profili. U cijelosti su obnovljeni žbuka i profili na tornjiću lanterne na kupoli. Prežbukani dijelovi preličeni su bijelom vapnenom bojom jer je za vrijeme radova utvrđeno da su crkvena pročelja prvotno bila bijela. Na cijelom objektu izvedena je gromobranska instalacija. Odzidani su ovalni prozorčići na krovnim kućicama kupole i postavljena nova stolarija od hrastova drveta projektirana s pravokutnim rasterom šprljaka.

U god. 1983. izrađen je izvedbeni projekt građevinske stolarije na zvonicima, a 1984. i 1985. na crkvenoj lađi. Stolarija je projektirana prema zatečenoj originalnoj stolariji i analognim detaljima na objektima iz 18. st. U izradi projekata sudjelovali su APB »Ilijić« iz Zagreba, »Industrijski projektni zavod« iz Zagreba te stručnjaci dipl. inž. B. Vuletić i inž. I. Lončarić. Radove su izvodili GP »Borongaj«, »Amper« i »Kada«, limarska radionica iz Zagreba. Tesarske i zidarske radove izveli su M. Juračak iz Martinske Vasi te V. Vulić i F. Glavač iz Zagre-

ba, limarske J. Geršek iz Bistrice ob Sotli, a stolarske Z. Klanjčić iz Zagreba.

D: 62; F: 195; P: 72

332. SESVETE, crkva Svih Svetih; 18. st;

n.z: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Svih Svetih; **in.:** Rkt. župa Svih Svetih; **g.r.:** 1977, 1986. god.

God. 1977. na traženje župnog ureda obavljen je uviđaj stanja kamenih detalja i štukature na pročelju. God. 1986. izrađeno je stručno mišljenje o sanaciji vlage u svetištu. Prije toga obavljena su mjerenja vlage, a u izvještaju je dan prijedlog sanacije.

D: 1118; F: 5

333. SESVETE, kurija; 18. st;

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** SO Sesvete; **g.r.:** 1973—1974. god.

U sklopu natječaja za izradu idejnog projekta adaptacije kurije, koji je raspisala općina Sesvete, izrađeno je idejno rješenje. Projekt nije prihvaćen.

D: 205; F: 10; P: 6

334. SINJ, Alkarska nošnja; 17—19. st;

n.z.: RST; **kt.:** O; **ks.:** Viteško alkarsko društvo Sinj; **in.:** RSIZK, SIZ Sinj, Viteško alkarsko društvo Sinj; **g.r.:** 1981—1986.

Na traženje RSIZK-a, Zavod je preuzeo organizaciju radova na obnovi i zaštiti alkarske odjeće, oružja i opreme. Stručne poslove obnove i zaštite vodila je do 1982. autorska grupa prof. M. Kovačević, dr. D. Turkalj i prof. A. Kuduz, a od 1983. Zavod ih je obavljao samostalno. Spomenuti radovi odvijali su se prema dugoročnom programu izrađenom 1980. g. koji je realiziran u skladu s raspoloživim izvođačima za pojedine grupe predmeta i materijale i financijskim mogućnostima investitora.

Do danas, radovi su bili usmjereni na izradu kopija originalnih predmeta a prema Stručnoj ekspertizi koju je izradila stručna komisija imenovana od Savjeta za zaštitu i obnovu alkarske nošnje. U Stručnoj ekspertizi određeni su kontrauzorci, broj potrebnih kopija i eventualne izmjene i dopune kroja veza i srebrnih ukrasa.

Sve nove tkanine izrađene su na temelju analiza sastava, konstrukcije i boje originalnih tkanina. Istim postupkom izrađena su prediva od svile, zlata i srebra potrebna za vezenje i izradu ukrasnih i obrubnih vrpca. Za kopije srebrenih ukrasa na nošnji, oružju i konjskoj opremi, korišteno je srebro finoće 925 i 1000. Do 1986. nabavljeni su svi materijali potrebni za izradu kopija i djelimično materijali za restauriranje. Plan obnove izvršen je cca 50%, dok radovi na restauraciji originalnih predmeta zaostaju zbog nedostatka adekvatnog radnog prostora. Nadzor nad izvršenim radovima vrši Stručna komisija, a realizaciju godišnjih i dugoročnih planova prati Savjet za zaštitu i obnovu alkarske nošnje. U realizaciju ovih radova uključen je velik broj radnih organizacija i pojedinaca od kojih izdvajamo suradnju s dr. D. Raffaelli na problemima nabave i obrade nekih tekstilnih materijala.

Radovi se nastavljaju.

D: 652; F: 1200; P: 65

335. SISAK, urbanistička cjelina;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **in.:** Muzej Sisak; **g.r.:** 1968—1970. god.

Od 1968. do 1970. god. RZH sudjelovao je u izradi dokumentacije za inventarizaciju gradske jezgre starog Siska. God 1968. dokumentacija je obuhvatila iscrtavanje sekcija gradskih blokova u mjerilu 1:200 s ucrtavanjem tlocrta pojedinih (unaprijed određenih) zgrada, snimanje i iscrtavanje pojedinih zgrada u mjerilu 1:100 te kratak tehnički opis konstrukcije i stanja zgrada. Na taj način obrađeno je 12 sekcija starog Siska i 75 pojedinih zgrada.

God. 1969. izrađen je opis i povijesno-umjetnička analiza 80 zgrada, a 1970. obrađeno je još 26 zgrada.

Iste godine izrađeno je mišljenje o urbanističkom rješenju središta Siska.

D: 242; F: 16; P: 74

336. SISAK, Stari grad; 16. st;

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** Muzej Sisak; **in.:** Muzej Sisak; **g.r.:** 1978. god.

Izrađeni su nacrti i troškovnik za izradu i zamjenu dotrajalih vrata u prizemlju sjevernog pročelja grada. Projektom je riješen novi AB-dovratnik i trokrilna puna drvena vrata s detaljima metalnih alki.

D: 360; F: 30; P: 2

337. SISAK, crkva sv. Kvirina; 18—19. st;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Skupština općine Sisak; **g.r.:** 1972. god.

Izrađen je fotogrametrijski snimak pročelja, vanjskih obrisa tlocrta i presjek (Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu) i arhitektonski snimak tlocrta, unutrašnjih presjeka, detalja krovišta i konstrukcije.

D: 161; F: 46; P: 15

338. SISAK, Trg slobode 6, »Veliki kaptol«; 1832. god., pregradnje u 19. i 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej Sisak; **in.:** Muzej Sisak, SIZ Sisak, RSIZK; **g.r.:** 1966—1986.

God. 1966. na traženje Muzeja, koji je dobio na korištenje zgradu nekadašnjeg hotela i restorana, izrađena je ponuda za krovopokrivačke radove. Iduće godine program je radova proširen pa je sklopljen ugovor o izvedbi investicijsko-tehničke dokumentacije za adaptaciju cijele zgrade. U tijeku 1968. izrađen je idejni, glavni i izvedbeni projekt arhitekture, električnih instalacija, vodovoda, sanitarnog uređenja, centralnog grijanja i klima-uređaja. Projektom je predviđena rekonstrukcija prvotnog izgleda zgrade i uklanjanje istočnog krila (kino »Sloboda«) prigrađenog 1901/02. god. Pročelja izvornog trokrilnog objekta, preoblikovana u dva navrata rekonstruirala bi se prema nalazima utvrđenim istraživanjima (klasicističke profilacije, lunete nad prozorima prizemlja). Bilo bi uklonjeno naknadno prigrađeno stubište uz dvorišno pročelje zapadnog krila, a središnji dio istog krila povisio bi se iznad linije završnog vijenca kako bi se omogućila rekonstrukcija gabarita nekadašnje »Ilirske dvorane« koja je projektom posebno valorizirana. Adaptacija prema tom projektu počela je 1969, a prekinuta je 1971. zbog nedostatka novca. Izvedena je horizontalna izolacija objekta podrezivanjem vanjskih zidova, pripremni radovi u unutrašnjosti, krila i AB-ljuskama ojačani su stupovi u lapidariju (južno krilo). Izgrađena je prozorska stolarija i rešetke, ali zbog prekida radova nije ugrađena. Radove je izvodilo GP »Međimurje« iz Čakovca. U razradi projekta, kao kooperant RZH, sudjelovao je projektni biro »Ilijić« iz Zagreba.

God. 1972. izrađen je program dovršenja rekonstrukcije, a u dva navrata, 1976. i 1977, postavljen je zahtjev za dodjelu sredstava za nastavak radova.

God. 1978. izrađen je investicijski program kojim je određena etapnost budućih radova (prva faza južno i dio zapadnog krila), a 1979. troškovnik preventivne zaštite zgrade i približni troškovnik radova u prvoj fazi. Iste godine Muzej je izradio novi projektni program kojim je, za razliku od prethodnog iz 1967. god., predviđeno uređenje cjelokupnog krovišta s tavanskom etažom korištenom za galerijski prostor. U tijeku 1979. i 1980. izrađeni su novi projekti građevinskih radova, električnih instalacija, rasvjete, utičnica, telefona i vatrodojave, vodovodne i kanalske instalacije te statički proračun. Kao kooperant RZH u izradi projekta sudjelovao je »Industrijski projektni zavod« iz Zagreba.

God. 1982. ponovno su započeli radovi na građevinskoj i statičkoj sanaciji objekta pa je u toj i idućoj godini saniran središnji dio zapadnog krila. Srušeno je krovište, vanjsko stubište i nagnuti zapadni zid koji je nanovo sazidan. Izvedena je statička sanacija tog dijela zgrade i rekonstruiran gabarit »Ilirske dvorane« prema projektu iz god. 1968. Izrađeni su izvedbeni projekti za rekonstrukciju krovišta, a za vrijeme radova koje je izvodilo GP »Gortan« iz Siska vođen je projektni nadzor. Radovi su nastavljeni 1984. god. Iste godine izrađen je izvedbeni projekt rekonstrukcije pročelja kojem su prethodila konzervatorska istraživanja (sondiranje slojeva žbuke i boja) i arhitektonsko snimanje profilacija. Iduće godine izmijenjen je građevinski projekt za jugozapadni dio južnog krila i izrađen statički račun i plan oplate podne konstrukcije i armatura novih greda u podu prizemlja.

God. 1986. dan je prijedlog izbora žbuke za žbukanje (Teramineral V, »Samoborka«, Samobor) i ličenje pročelja (Chromosil PB, »Chromos«, Zagreb). Također je izrađena tonska karta za ličenje pročelja usklađena s nijansom izvorne boje na staroj žbuci.

D: 47; F: 127; P: 242

339. SISAK, čardak-kuća Jakopović br. 58;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1980. god.

Izrađen je prijedlog za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike. Predloženi su demontiranje, obilježavanje, sortiranje i deponiranje drvenih elemenata koji bi se zbog velikih oštećenja mogli srušiti.

D: 431

340. SLANO, crkva sv. Jeronima, 16. st;

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan Slano; **in.:** Franjevački samostan Slano; **g.r.:** 1980. god.

Na zahtjev franjevačkog samostana Zavod je izradio idejni projekt statičke sanacije crkve i zvonika oštećenih u potresu iz 1979. godine.

D: 405/1; F: 70; P: 3

341. SLANO, Franjevački samostan, dogradnja; 15 st, s pregradnjama do 20. st;

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan Slano; **in.:** Franjevački samostan Slano; **g.r.:** 1979—1982. god.

Na traženje Samostana, a prema propozicajama ZDU, Zavod je izradio idejni i izvedbeni projekt gradnje novog i rekonstrukcije južnoga samostanskog krila. Novi objekt smješta se na mjestu gospodarskih zgrada podignutih nakon rata uz južno samostansko krilo. Dimenzijama i pokrovom te veličinom i oblikom prozora on ostaje u gabaritu postojećih samostanskih zgrada, a dispozicijom slijedi logiku širenja samostanskih kompleksa — dodavanjem klaustara. Uz njegovo sjeverno pročelje prislonjen je stakleni hodnik kojim se odvija komunikacija unutar objekta te sa susjednim krilom i vrtom. Na južnom pročelju otvara se niz prozora s kamenim okvirima neznatno izbačenim iz ravnine ožbukanog zida. U vezi s gradnjom novog objekta projekt predviđa i zahvat na južnom krilu. U njegovu su sklopu i ostaci četverokutne kule koja je još nakon rata bila uočljiva premda znatno snižena. Budući da je 50-ih godina cijeli istočni zid toga krila bio iz temelja prezidan, nestali su i tragovi sjeveroistočnog ugla kule koji su, sigurno, bili vidljivi na njemu. Međutim kraj kule nije vidljiv ni na zapadnom zidu spomenutog krila pa je i on vjerojatno nekad ranije prezidan. Na to upućuje južni zid kule vidljiv na spoju s gospodarskim zgradama koji pokazuje drugačiju zidnu strukturu. Naprotiv o sjevernom se zidu sačuvanom unutar objekta ne može suditi jer je prekriven žbukom

premda njegova debljina govori da nije nastao kao pregradni zid. Jedinstven krov pokriva i ostatke kule i južno krilo, što je također rezultat poslijeratnog zahvata. Tada je kula snižena, a zidovi južnog krila malo povišeni. Zatvorena su tri prozora na istočnome zidu i pomaknuta vrata u vrt. Na tlocrtu iz vremena prije pregradnje opisani su svi zahvati i precizirano kamo će se prenijeti i gdje će se ugraditi pojedini arhitektonski elementi (okviri prozora i vrata), što omogućuje da se ponovno uspostavi stanje i prije zahvata. U tu svrhu predviđa se rušenje zapadnog i istočnog zida južnog krila, što će omogućiti da se sjeverni zid kule bolje istraži i izvede propisna hidroizolacija. Oba zida sazidat će se potom istim kamenim blokovima i definirati njihov spoj sa zidovima kule.

Sama kula izronit će iz mase južnog krila laganim povišenjem uglova. Potreba i mogućnost da se južni i najbolje očuvani zid kule sačuva i prezentira i da se izbjegne sidrenje nosivih struktura ponukali su projektanta da između kule i sjevernog zida objekta postavi stakleni hodnik. To rješenje bilo je nužno i zbog zadane širine objekta u koju je bilo nemoguće smjestiti sobe i hodnik.

U izradi projekta sudjelovali su i vanjski kooperanti Zavoda. Glavni projekt vodovoda i kanalizacije izradio je IPZ Zagreb, OOUR »Uniprojekt« (dipl. inž. J. Fundurulja), statički proračun Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu (dipl. inž. E. Lokošek), glavni projekt električnih instalacija i gromobrana IPZ Zagreb, OOUR »Industrijsko projektiranje«, a elaborat o geomehaničkim uvjetima za gradnju novog objekta SOUR »Investprojekt« az Sarajeva.

Radove je samostan u Slanom izvodio u vlastitoj režiji. Odstupanja su od projekta znatna, no budući da samostan sa Zavodom nije ugovorio projektantski nadzor, nije bilo moguće utjecati na tok i kvalitetu radova.

D: 405/1; F: 70; P: 3

342. SLAVETIĆ, dvorac; 15—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Arhiv Hrvatske;
in.: Arhiv Hrvatske; **g.r.:** 1967—1976. god.

U razdoblju između 1967. i 1976. organizirana je i provedena adaptacija i uređenje pojedinih dijelova dvorca kojim se od 1966. koristi Arhiv Hrvatske za pohranu arhivske građe.

U početnoj fazi izvedeni su najnužniji radovi, a zamjenom trulih dijelova konstrukcije sanirani su krovište i pokrov. Budući da nije prihvaćen prijedlog da se krovište palasa prekrije šindrom (krovište je konstruirano za lagani pokrov), ubacivanjem novih parova rogova između starih postavljenih na razmaku od 150 cm ojačana je konstrukcija. Takvo rješenje pokazalo je nedostatke pa su više puta bili nužni popravci.

Na krovu branič-kule šindra je sanirana sredstvom Wolmanit-CB i protupožarnim premazom »Varles«. Na svim krovištima postavljena je gromobranska instalacija U prostorijama na drugom katu palasa ojačanjem postojeće međukatne konstrukcije novim grednikom (u prostoriji orijentiranoj prema dvorištu) i izvedbom novih daščanih podova sanirani su stropovi. Ti radovi izvedeni su 1967. god., a 1973. napravljena je statička ekspertiza nosivosti istog grednika s projektom smještaja polica arhivskog spremišta.

God. 1967. izrađen je projekt za izradu kapaka i grilja na prozorima, a 1969. ulaznih trezornih vrata koja je iste godine izradilo poduzeće »1. Maj« iz Banja Luke. God. 1972. otklonjeni su nedostaci montaže tih vrata (nisu brtvila) dodatkom drvene letve uz prethodnu sanaciju kamenog dovratnika u tehnici umjetnog kamena.

God. 1967. sanirana je cisterna rabiciranjem i cementnom žbukom kojoj je dodan 50%-tni gamacementol.

God. 1976. izrađeni su troškovnik, opis i nacrt uređenja prostorije u prizemlju palasa.

Sve građevinske radove izvodila je Zidarsko-tesarska radnja Punjek Andrije iz Bidrovca.

D: 14; F: 13; P: 25

343. SLAVONSKI BROD, Franjevački samostan; 18. st.

n.z.: ROS; **kt.:** I; **ks.:** Franjevački samostan;
in.: RSIZK, SIZ Slavonski Brod, Franjevački samostan; **g.r.:** 1984—1986. god.

Zbog popuštanja nosivosti god. 1978. izvedene su betonske ovojnice na kamenim stupovima u klaustru samostana. Budući da je to provizorno rješenje bilo neprihvatljivo zbog više razloga, god. 1984, na traženje ROS-a, angažiran je Zavod da izradi idejnu i izvedbenu dokumentaciju sanacije cijelog objekta. Kao prvo,

343. NAKON RADOVA

određen je redoslijed radova prema stupnju ugroženosti pojedinih dijelova objekta i zaključeno je da se sanacija izvodi po fazama: 1. sanacija stupova klaustra, 2. sanacija svoda sakristije, 3. sanacija krovne konstrukcije, 4. sanacija južnog zida. Kako bi se dobio uvid u stanje temelja i terena oko objekta, provedeni su geomehanički istražni radovi koji su pokazali da su temelji u dobrom stanju te da je tlo

dobrih karakteristika. Također su provedena ispitivanja stanja konstrukcije objekta pa je određen stupanj vlažnosti zidova, materijal građe temelja, građa nosivih zidova i kemijske osobine tla uz temelje i materijala građe objekta. Pomaci konstrukcije praćeni su s pomoću ugrađenih markica. Ta istraživanja provela je »Geotehnika«, OOUR »Geoexpert« iz Zagreba.

Mineraloško-petrografska analiza kamena, koju je obavio dr. B. Crnković, pokazala je loše stanje pa je predložena zamjena svih stupova klaustra novih isklesanim od kamena »bihacit«. Ove spoznaje ugrađene su u idejni elaborat sanacije koji obuhvaća tehnički opis, troškovnike, arhitektonske snimke postojećeg stanja i statičku provjeru. Spomenuti elaborat dovršen je god. 1984, a iste godine dovršeni su i izvedbeni elaborati sanacije stupova, svoda sakristije i krovišta.

Radovima se pristupilo 1985. god. pa su do 1986. zamijenjeni svi kameni stupovi u klaustru, poduprt je svod u sakristiji i dovršena kompletna sanacija krovišta. Radove su izvodili: GRO »Izgradnja«, Bihać, »Sipograd«, Pula, SOOUR »Radnik«, Doboj, i zadruga »Jedinstvo« iz Slavonskog Broda.

Radovi se nastavljaju.

D: 1087; F: 86; P: 91

344. SLAVONSKI BROD, monoksil (kerep); 17/18. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Brodskog Posavlja; **in.:** Muzej Brodskog Posavlja;
g.r.: 1976. god.

Monoksil od hrastovine, tzv. kerep, dužine 13,8 m, nakon vađenja iz Save devet mjeseci ležao je na obali nezaštićen od nagla sušenja pa je drvo raspucalo, a bokovi se ovjesili. Radovi su obuhvatili postupno pritezanje bokova stegačima i impregnaciju otopinom polivinilacetata u organskom otapalu. Takvo stanje uvjetovalo je da se monoksil pohrani u natkrivenom prostoru. Radiokarbonska analiza drva provedena u Institutu »Ruđer Bošković« pokazala je starost od 242 ± 58 godina.

D: 55/5; F: 8; P: 2

345. SLAVONSKA POŽEGA, Crkva sv. Lovre, zidne slike; 13/14, 14. st. i 1734. god.

n.z.: ROS; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Terezije Avilske, Slavonska Požega;
in.: ROS, RF, OF, Slav. Požega, RSIZK, SIZ Slav. Požega; **g.r.:** 1966—1973. god.

Radove na zidnim slikama počeo je 1964. godine Konzervatorski zavod iz Zagreba sondiranjima na svodu i zidovima svetišta, a 1966. radove je preuzeo i nastavio RZH. Te godine radovi su nastavljeni otkrivanjem i čišćenjem na svodu svetišta i pokusnim sondiranjem na južnom zidu glavne lađe. Zidne slike na svodu svetišta preventivno su zaštićene obrubljivanjem i injektiranjem, a najugroženije plohe na južnom zidu lađe iznad propovjedaonica mjestimice su zapunjene vapneno-kazeinskom žbukom. Iduće, 1967. godine nastavljeni su radovi na svodu i zidovima svetišta te u gornjoj zoni istočnog zida trijumfalnog luka. Osim sondiranja i čišćenja obavljeno je obrubljivanje, zapunjavanje i injektiranje vapneno-kazeinskom žbukom pripravljenom u omjeru 1:3 s dodatkom 2%-tne otopine Pentola. Pokusna čišćenja provedena su sa sapocalinus-pastom u ovom sastavu: 5 dijelova sapocalinusa, 1 dio abrazivnog sredstva (pudera). Vapneno-kazeinska masa modificirana je mljevenim kamenom

345. NAKON RADOVA

(terra buona) granulacije do 3 mm za grubu žbuku, odnosno sitne granulacije do 1 mm. Za finu žbuku masa je miješana s ispranim dravskim pijeskom u omjeru 1:1. Slikani sloj fiksiran je akrilnom smolom Paraloid B-72 otopljenom u toluolu i upotrijebljenom u rastvoru 1—2%. U 1968. nastavljeni su radovi na otvaranju novih površina u srednjoj zoni zidova svetišta. Te su godine pokusna injektiranja obavljena emulzijom 2 II A 5,4% otopine preparatom MM proizvedenim u Sovjetskom Savezu. Iduće godine radovi na zidnim slikama nastavljeni su u donjim zonama svetišta, na južnom zidu i u donjoj zoni zapadnog zida trijumfalnog luka. Osim konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnim slikama provedena su i istraživanja tehnika slikanog sloja. Obavljene su kemijska i mineraloško-petrografska, i rendgenska analiza žbuke, mineraloško-petrografska i preliminarna ispitivanja uzoraka žbuke, te analize pigmenata na ukupno 39 uzoraka. Spomenuta istraživanja za potrebe RZH obavio je dr. Branko Crnković. Radovi su nastavljeni god. 1972. na južnom zidu glavne lađe i na zapadnoj strani trijumfalnog luka. Tom prilikom otkriveni su fragmenti zidnih slika iznad postojećeg stropa. Injektiranje je provedeno vapneno-kazeinskom masom u omjeru 1:3,5 s dodatkom 2%-tne otopine Pentola. Manja otšećenja zapunjena su vapne-

no-kazeinskom žbukom u omjeru 1:4, i to na svim mjestima gdje je provedeno injektiranje. Fragmenti zidnih slika iznad postojećeg stropa obrubljeni su vapneno-kazeinskom žbukom u omjeru 1:3,5. Gljivice koje su bile vidljive u svetištu poprskane su natrijevim pentolatom razrijeđenim u 96%-tnom etilnom alkoholu u omjeru 2:9. Nakon prskanja zidne plohe očišćene su od gljivica. U 1972. i 1973. pokusno je sondiran sjeverni zid bočne lađe. Pritom je otkriveno nekoliko fragmenata veće kompozicije, čime su potvrđeni arhivski izvori iz 18. st.

Ciklus slika na svodu svetišta vezan je uz prikaze iz Apokalipse (Majestas Domini), a na zidovima svetišta nalaze se fragmenti iz ciklusa Kristova djetinjstva (Rođenje Kristovo) i Kristove muke (Pomazanje u Betaniji). Na zapadnoj strani trijumfalnog luka, u donjoj zoni sjevernog zida, stoji scena Raspeća, a iznad nje u dva sloja prikaz Bogorodice zaštitnice. Na južnom zidu glavne lađe, neposredno do trijumfalnog luka, nalaze se prikazi dviju mučenica (sv. Margareta i sv. Katarina Aleksandrijska), a do njih scena Raspeća iz istog sloja, te fragmenti scene Nebeskog Jeruzalema. U bočnoj lađi otkriveni fragmenti zidne slike trebali bi prema izvorima iz 18. st. predstavljati scenu Navještenja koja je bila iznad ulaza u bivšu kapelu Loretske Bogorodice. Osim fragmenata iz bočne lađe, koje, prema izvorima, možemo točno datirati (1734), najstariji sloj zidnih slika, onaj na svodu svetišta, možemo datirati u vrijeme postanka crkve, tj. na prijelaz 13. u 14. st. Međutim, budući da se konzervatorsko-restauratorski radovi nastavljaju, tek će daljnja istraživanja izvora i proučavanja komparativnog materijala donijeti konačan sud o nastanku i uzorima koji su utjecali na njihov postanak.

D: 3; F: 174; P: 8

346. SLAVONSKA POŽEGA, crkva sv. Lovre; 13—19. st.

n.z.: ROS; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Terezije Avilske, Slav. Požega; **in.:** ROS, RSIZK, SIZ Slav. Požega; **g.r.:** 1966—1986. god.

Od godine 1966. poduzeta su sustavna istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi kojima je obuhvaćen čitav objekt. Arheološka, povijesna, arhitektonska istraživanja slikanih slojeva međusobno su se isprepletala i nadopunjavala. Otkrivanjem zidnih slika, istraženo je i zide s mnoštvo do tada skrivenih ili tek djelomice naslućenih arhitektonskih detalja (gotička sedilija i kustodija, gotička vrata između svetišta i sadašnje sakristije itd.). S druge strane, arheološkim istraživanjima otkriveni su ne samo tragovi izvorne razine svetišta i lađe već su iskopani i zidovi starije arhitekture u svetištu i u istočnom dijelu lađe. Povijesna istraživanja, napose ona temeljena na izvorima iz 18. st., umnogome su pomogla pri istraživanju slikanih slojeva u bočnoj lađi, a njihova vjerodostojnost potvrđena je i kada je arheološkim istraživanjima otkrivena barokna grobnica u istočnom dijelu bočne lađe. Povijesna istraživanja u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu i u Arhivu Družbe Isusove u Zagrebu, započeta 1968, nastavljena su i dovršena 1969. godine. Spomenuta istraživanja (za potrebe RZH proveo je Josip Langhamer. Godine 1970. dr. Stjepan Krasić poduzeo je istraživanje u generalnom arhivu Dominikanskog reda u Rimu kako bi se potvrdilo postojanje dominikanskog samostana u srednjovjekovnoj Požegi, odnosno ne bi li se crkva sv. Lovre mogla atribuirati kao samostanska crkva dominikanskog reda. Sondiranja slikanih slojeva i zida u svetištu, osim već spomenutih gotičke kustodije, te fragmenata sedilije i vratiju, otkrila su tragove kapitela i baza polustupova, čime je ustanovljena izvorna visina poda svetišta. Godine 1970. rekonstruirani su arhitektonsko-plastički elementi: zaglavni kamen, svodna rebra i kapiteli. Rekonstrukcija kapitela izvedena je u umjetnoj smoli s dodatkom punila. Rekonstrukcija gotičkih vrata i sedilje, te obnova donjih zona polustupova s njihovim bazama provedene su u toku 1984.

Godine 1971. RZH je u prostoru crkve priredio izložbu o toku i rezultatima konzervatorsko-restauratorskih radova u crkvi sv. Lovre. Tri godine kasnije dovršena je studija o upotrebi crkve kao koncertne dvorane i kulturnog središta Slavonske Požege. Autor studije i projekta bio je dipl. inž. arh. Zorislav Horvat. Spomenuti projekt dopunjen je 1980. godine Prijedlogom postave stolica za glazbeno-scensku namjenu prostora. Sanacija trijumfalnog luka, započeta 1968. otvaranjem zazida od opeke u tjemenu luka i izradom skele kojom je osigurana stabilnost luka, dovršena je 1977. U međuvremenu provedena je mineraloško-petrografska analiza kamena iz trijumfalnog luka (1970. proveo ju je dr. Branko Crnković), a također su obavljena ispitivanja ultrazvukom donjih zona trijumfalnog luka radi ustanovljavanja kvalitete njegova zida (1974. godine ispitivanja je proveo Zavod za tehničku mehaniku i ispitivanje materijala i konstrukcija Građevinskog fakulteta u Zagrebu). Na temelju prijedloga recepture za vapnenu žbuku autora dr. Jure Frančiskovića (IGH Zagreb), izvedeno je 1976. godine injektiranje zida trijumfalnog luka (ekipa »Geotehnike« iz Zagreba). Rekonstrukcija propalih i sanacija labavih elemenata kamene arhitektonske plastike trijumfalnog luka izvedena je 1977. masom koja se sastojala od pješčanog punila i bijelog cementa. Manje pukotine u kamenu lijepljene su umjetnom smolom i talkom kao punilom. Prilikom većih oštećenja umjetno kamena masa armirana je bakrenim šipkama i bakrenom žicom. Usporedo sa sanacijom zida izmodelirana je arhitektonska plastika trijumfalnog luka. Godine 1978, prema elaboratu Instituta »Geoexpert« iz Zagreba, napravljena je drenaža uz južni crkveni zid, a odvodnja je spojena na mrežu gradske kanalizacije. Te godine prozori

su privremeno djelomično zazidani opekom kako bi se spriječile provale u crkvu i pustošenje crkvenog namještaja (orgulja, oltara i dr.). Ostaci vitraja skinuti su i spremljeni. Iste godine napravljena su dva projekta prezentacije arheoloških nalaza: jedan s pristupom u prostor pod svetištem iz svetišta i drugi s pristupom iz sakristije. Za te je projekte napravljen i statički proračun (Juraj Vuković), a za prvu je varijantu napravljen i projekt elektrifikacije (IPZ, Zagreb, OOUR »Industrijsko oblikovanje«). Budući da 1981. nije izdana građevinska dozvola za nastavak radova, radovi su prekinuti. Godine 1982. popravljen je krovni pokrov i izvedena bakrena limarija na crkvenoj lađi. Iduće, 1983. godine u svetištu je umjesto AB-ploče, kojom su se namjeravali prezentirati arheološki nalazi, izveden nasip tucanikom i betonska ploča s dilatacijom, te stubište ispred svetišta. Nakon što je 1984. rekonstruirana gotička sedilija, gotička vrata u svetištu i polustupovi s bazama, te donji dijelovi gotičkih prozora god. 1985. u cijelosti su ožbukani zidovi u svetištu. Prema projektu RZH, 1986. godine naručena je izrada drvenih vrata sakristijskih, a prema troškovniku radova za uređenje stropa u glavnoj lađi drvena građa. Te godine također je skinut strop postavljen 1891, a djelomice su izvedeni i pripremni radovi za postavljanje novog stropa. Građevinske radove, izuzevši uređenje krovišta i crkvenog pokrova koje je izveo »Primat«, proizvodno-prometna uslužna zadruga iz Slavonske Požege, proteklih je godina izvodila Samostalna zidarsko-fasaderska radnja Duška Vukušića iz Slavonske Požege. Radovi se nastavljaju.

D: 3; F: 224; P: 44

347. SLAVONSKA POŽEGA, crkva sv. Lovre, arheološka istraživanja

n.z.: ROS; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Terezije Avilske, Slav. Požega;
in.: RSIZK, SIZ Slav. Požega;
g.r.: 1968, 1971, 1976, 1977, 1979. god.

Arheološka istraživanja, započeta god. 1968. sondiranjem tla svetišta, nastavljena su 1971. proširivanjem postojećih sondi i otvaranjem novih. Otkriven je temelj zida koji se polukružno proteže iz smjera glavne lađe prema sakristiji te dvije grobnice unutar i jedna izvan tog zida. Dno te grobnice popločeno je fragmentima rimske opeke, a na rimsko razdoblje upućivao je i dio nađene keramike. Osim keramike iz rimskog razdoblja, nađeni su i fragmenti slavenske keramike iz 11—12. st., fragmenti srednjovjekovne keramike i stakla iz 12—15. st. i ulomci glazirane keramike iz 18. st. God. 1971. napravljene su i sonde u sakristiji, glavnoj i bočnoj lađi te s vanjske strane južnog zida glavne lađe. Prilikom arheoloških istraživanja surađivali su prof. Dubravka Sokač iz Muzeja Požeške kotline i dipl. inž. arh. Zorislav Horvat koji je arhitektonski snimio arheološke sonde. Iskopavanja su nastavljena 1976. u glavnoj i bočnoj lađi, a u 1977. nastavljena su s vanjske strane južnog zida. Sonde učinjene tom prilikom poslužile su i uvidu u sastav tla radi odabiranja najpovoljnije metode zaštite od podzemne vode. Godine 1979. obavljena su revizijska iskopavanja kako bi se upotpunile već poznate činjenice o postojanju starijih struktura ispod današnje crkve, koje se zbog prijašnjih, pretežno sondažnih istraživanja nisu mogle u potpunosti istražiti. Istraženo je svetište, istočni dio glavne lađe i dio bočne lađe. Razina izvornoga gotičkog svetišta viša je za 68 cm od postojećeg, a razina je poda u lađi 18 cm niža od poda sadašnjeg svetišta. Izvorna razina stubova bočne lađe nešto je niža od postojeće. Ranije pretpostavljeno postojanje »Scuole cantorum« nije potkrijepljeno arheološkim istraživanjima. Također je odbačena pretpostavka o istodobnom nastanku glavne i bočne lađe.

D: 3; F: 117; P: 10

348. SLAVONSKA POŽEGA, crkva sv. Lovre, kustodija; 1500—1520. god.

n.z.: ROS; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Terezije Avilske, Slav. Požega; **in.:** RSIZK, SIZ Slav. Požega; **g.r.:** 1985—1986. god.

Renesansna kustodija sastavljena od četiriju kamenih elemenata (postament, srednji dio s otvorom za kalež-ciborij, arhitrav i završni vijenac) dopremljena je u RZH gdje je djelomice rekonstruirana. Polomljeni komadi završnog vijenca međusobno su spojeni bakrenim šipka-

348. NAKON RADOVA

ma i potom slijepljeni poliesterom i kamenim brašnom kao punilom. U cijelosti je, osim završnog vijenca, rekonstruiran središnji dio kustodije (kalež, pilastri, okviri otvora i dr.) i arhitrav (profilacija i astragal). Dijelovi koji nedostaju domodelirani su smjesom bijelog cementa i kamenog brašna. Ostali reljefi samo su očišćeni. Budući da su na tjemenu srednjeg dijela vidljive pomoćne klesarske linije, bilo je moguće rekonstruirati izvorni međusob-

ni položaj pojedinih elemenata i način njihove ugradnje. Osim spomenutih četiriju kamenih elemenata kustodije, očišćena su i dva kamena komada, također reljefirana, ali vrlo oštećena, za koje se nije moglo sa sigurnošću utvrditi jesu li pripadali kustodiji, odnosno koji bi im položaj pripadao u njezinoj kompoziciji. Zbog toga su nakon čišćenja ta dva kamena komada nanovo ugrađeni na mjesto gdje su i nađeni.

D: 3; F: 67; P: 4

349. SLAVONSKA POŽEGA, pil. sv. Trojstva; 1749. god., Grancini

n.z.: ROS; **kt.:** —; **k.s.:** Grad Slavonska Požega; **in.:** OF, SIZ Slavonska Požega; **g.r.:** 1969, 1985, 1986. god.

Tri puta rađeni su prijedlozi konzervatorsko-restauratorskih radova s troškovnicima, ali radovi nisu poduzimani.

D: 246; F: 15

350. SLAVONSKA POŽEGA, zastava Požeške županije; 18. st., ulje i pozlata na damastu, veličina 99 x 89 cm

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Požeške kotline; **in.:** RSIZK, SIZK Slavonska Požega; **g.r.:** 1977. god.

Zastava je načinjena iz svijetlozelenog damasta, oslikana je obostrano; u središnjem je dijelu na jednoj strani medaljon s grbom Požeške županije, a na jednakoj površini druge strane prikaz Imakulate. Na rubnim je dijelovima s obiju strana identičan pozlaćeni biljni ornament. Uz gornji rub prišivena je traka tkanine koja se natiče na stijeg, a ostale tri stranice opšivene su zeleno-zlatnim resama.
Za dugotrajne upotrebe bila je izložena raznovrsnim oštećivanjima i brojnim primitivnim popravcima. Prije početka radova bilo je vidljivo da se sastoji od dva sloja svile, zašivena po rubovima. Bila su očita i vrlo teška oštećenja: tkanina u stanju raspadanja, prljava i krta, preslici na slikanom dijelu, zakrpe. Pravo stanje otkriveno je tek nakon razdvajanja dviju tkanina; ona s prikazom Imakulate naknadno je bila našivena preko originala slikanog na poleđini grba. Na slikanom grbu nađen je manji broj obojenih naljepaka, ali je originalna slika bila dvaputa potpuno preslikana.
Nakon odstranjivanja svih nalijepljenih materijala s obiju strana slikani dio zastave ostao je razlomljen u komadiće, a oko 10% slikane površine je nedostajalo. Preslici su pažljivo odstranjeni mehaničkim putem.
Oko slike u središnjem dijelu, tkanina je bila prljava, razderana, grubo šivena, retuširana uljenom bojom, pokapana voskom svijeće i lomljiva. Čišćenje i regeneracija provedeni su u suradnji sa stručnjakom za tekstil prof. M. Kovačević. Slijedilo je slaganje i privremeno spajanje odvojenih djelića trakama folije od umjetne smole (Paraloid B-42) laganim toplim uglačavanjem preko Melinex-folije, tako da je trake bilo moguće bez oštećivanja podloge (originala) opet odstraniti. Na jednak su način zatvorene rupe u slikanom dijelu precizno ukrojenim komadićima obostrano prepariranog posebno tankog platna. Tada je na drugu stranu zastave preko cijele površine toplim uglačavanjem prilijepljen krepelin (sasvim tanka prozirna svila), toniran čajem i prebojen razrijeđenim Plextolom B 500 (Rohm). Zastava je ponovno okrenuta, odstranjene su trake paraloidne folije te i na tu stranu prilijepljen krepelin. Nakon lakiranja središnjeg, oslikanog dijela pristupilo se retušu i rekonstrukciji dijelova koji su nedostajali odmaštenom uljenom bojom. Radovi će, prema planu, biti dovršeni u 1987. god.
Recentni je dio zastave s kopijom Imakulate konzerviran. Obavljeno je čišćenje, dubliranje na pripremljenu i prikladno obojenu tkaninu, a slikani je sloj retuširan. Kopija će prije vraćanja Muzeju poslužiti pri restauriranju slikanih dijelova prikaza Imakulate, koji nedostaju

D: 75/3; F: 121

351. SMILJAN, kuća Nikole Tesle, 1954.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej Like, Gospić; **in.:** Sabor SRH, Odbor za spomen obilježavanje ličnosti i djela Nikole Tesle; **g.r.:** 1984—1986.

Radovi su obuhvatili rekonstrukciju kuće Nikole Tesle i gospodarskog objekta neposredno uz kuću. Na temelju istraživanja izrađena je studija rekonstrukcije te idejni i glavni projekt. Postojeća kuća koja je sagrađena god. 1954. na temelju rodne kuće Nikole Tesle, srušena je do visine sokla, a gospodarski objekt do temelja. Pri rekonstrukciji poštovani su izvorni materijali (zidovi su zidani kamenom lomljencem, uglovi pojačani klesancima, završni je vijenac profiliran u kamenu, podgledi su daščani, pokrov je od kalane šindre itd.). Konstrukcija gospodarskog objekta izrađena je od tesane hrastovine, krovna konstrukcija od oble četinjače, a pokrov od ražene slame. Prema projektima RO za projektiranje »Žerjavić« iz Zagreba izvedene su instalacije jake struje, telefona i vatrodojave. Oko kuće izvedena je drenaža s odvodom u potok Vaganac. Pri uređenju unutrašnjosti vodilo se računa o zahtjevima nove muzejske namjene. Građevinske, obrtničke i instalaterske radove izveli su »Zenit« iz Kumrovca i »OZAS« iz Samobora.

D: 1103; F: 153; P: 75

352. SMILJAN, crkva sv. Petra i Pavla, 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Eparhijski upravni odbor Eparhije Gornjo-karlovačke; **in.:** Eparhijski upravni odbor Eparhije Gornjo-karlovačke; **g.r.:** 1985.

Projektnu dokumentaciju za obnovu srušene crkve izradili su dr. V. Matić (idejni projekt) i »GAP« iz Zagreba (izvedbeni projekt). Zavod je izradio projekte za rekonstrukciju prvotnog izgleda zvonika (zvonik na preslicu) i pokrova (šindra).

D: 1128; F: 2; P: 17

353. SOLIN, Marusinac, zidne slike u grobovima; 4/5. st.

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Arheološki muzej Split; **in.:** RSIZK, RST; **g.r.:** 1972, 1973, 1975. god.

Grobnice u kojima su otkriveni ostaci zidnih slika smještene su uza sjeverni zid južne bazilike.

Na traženje RST Zavod je 1972. proveo preventivnu konzervaciju zidnih slika. Zidovi su očišćeni od korijenja, zemlje i gline a isprani vodom. Labilni dijelovi žbuke opšiveni su vapnenom žbukom, a slikani sloj premazan 2%-tnim pentolatom. Oko grobnice iskopan je drenažni jarak.

God. 1973. i 1975. od RSIZK su zatražena sredstva za nastavak radova, no, budući da nisu odobrena, radovi nisu nastavljeni.

D: 122; F: 14; P: 3

354. SPLIT, katedrala sv. Duje, vratnice; 1214. god, A. Buvina, drvo s tragovima polikromacije

n.z.: RST; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Duje; **in.:** RST; **g.r.:** 1968. god.

Godine 1908. vratnice su impregnirane nepoznatim sredstvom da bi se uništila crvotočina i spriječio njezin ponovni razvoj. Budući da je primijećeno da je crvotočina i dalje aktivna, stručnjaci Zavoda su 1968. obavili dezinsekciju vratnica. Primijenjeno je dezinsekcijsko sredstvo Xylamon BN-Hell koje je u drvo unošeno injektiranjem i premazivanjem.

D: 231

355. SPLIT, katedrala sv. Duje, podni mozaik; poč. 4. st.

n.z.: ZST; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Duje; **in.:** ZST; **g.r.:** 1975. god.

Prilikom konzervatorskih radova u kapeli sv. Staša, koje je izvodio ZST, otkriveni su ostaci izvornog poda Dioklecijanova mauzoleja u površini 1 m². Pod je izveden tehnikom mozaika od crnih i bijelih kamenih pločica. Na traženje ZST na mozaiku je proveden preventivni zahvat. Površina je mozaika očišćena od žbuke i prašine i u sljubnice kamenih pločica ulijevana mliječna vapnena voda radi učvršćenja podložne žbuke. Potom su sljučnice zapunjene vapnenom žbukom (dehidrirano vapno i prosijani mljeveni pijesak 0,2-1mm u omjeru 1:2).

D: 260

356. SPLIT, krstionica sv. Ivana, svod; poč. 4. st.

n.z.: ZST; **kt.:** 0; **ks.:** Rkt. župa sv. Duje; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1984—1986. god.

Na traženje ZST Zavod je izradio elaborat o uzrocima propadanja kasetiranoga kamenog svoda s programom i troškovnikom konzervatorskih radova.

Istraživanja koja su prethodila izradi elaborata pokazala su da je glavni uzrok propadanja kamena prodor oborinske vode, budući da je objekt već dugo bez krova. Prisutnost topivih soli potvrdila je kemijska analiza uzoraka kamena. Drugi je uzrok kondenzacija vlage, koja je bila pojačana u vrijeme postojanja zvonika. Tada su na svodu probijena dva otvora za užad od zvona, što je omogućilo jače strujanje zraka i unošenje štetnog aerosola. Na tim je mjestima kamen svoda i najviše oštećen. Paljenje svijeća nataložilo je sloj čađe na stropu i zidovima. Taj je sloj mjestimice ispran prodorima vode pa je površina svoda neugodno išarana. Budući da zatvaranje sljubnica postojećeg kamenog pokrova ne može dati trajnije rezultate, nužno je prije svega na objektu obnoviti krov koji je izvorno postojao. Tek tada bi se pristupilo vađenju topivih soli papirnatim pulpama i čišćenju cijelog svoda od čađe i prašine. Poduzeta pokusna čišćenja neionskim deterdžentom i pastom Monumentique dala su dobre rezultate. Na kraju bi kamenu površinu trebalo konsolidirati akrilsilikonskim učvršćivačem. U god. 1986. osigurana su sredstva za spomenute radove. U toku je izrada projekta novog krova u ZST.

Radovi se nastavljaju.

D: 1059; F: 6

357. SPLIT, krstionica sv. Ivana, krsni zdenac; 11. st.

n.z.: RST; **kt.:** 0; **ks.:** RKT župa sv. Duje; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1972—1975 god.

Prijedlog konzervatorskih radova na krsnom zdencu Zavod je izradio god. 1972. na traženje RST-a. Zbog objektivnih okolnosti (neusklađena mišljenja stručnjaka i nadležnih institucija o mjestu na koje treba vratiti ploču s reljefom hrvatskog vladara) radovi su počeli tek 1974. Ploče od kojih je sastavljen krsni zdenac demontirane su i očišćene od nečistoće, voska i cementnih mrlja. Čišćenje je obavljeno skalpelima uz ispiranje destiliranom vodom. »Geoprojekt« iz Splita obavio je fotogrametrijsko snimanje i kartiranje ploče s reljefom hrvatskog vladara u mjerilu 1:2 (izohipse s ekvidistancom od 2 mm). Za potrebe Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu izrađena je kopija iste ploče. Otisak je napravljen u silikonkaučuku, a odljev od poliesterske mase s mramornim prahom kao punilom. Nakon spomenutih radova ploče su vraćene na mjesto i međusobno vezane sistemom mjedenih spona.

D: 77/3; F: 18

358. SPLIT, Poljud, crkva Uznesenja Marijina, oltarna pregrada, 1450.

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan; **in.:** Franjevački samostan; **g.r.:** 1978.

Na traženje Samostana Zavod je izradio ponudu za rekonstrukciju dijela oltarne pregrade. Ponuda nije prihvaćena.

D: 356

359. SPLIT, Hrvatsko narodno kazalište; 1893. god., A. Bezić i E. Vachietti

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Hrvatsko narodno kazalište u Splitu; **in.:** Odbor za obnovu i proširenje HNK u Splitu; **g.r.:** 1976—1979. ogd.

U požaru god. 1968. izgorilo je većim dijelom gledalište (potpuno je uništena zidna slika i dio lože). U radovima na cjelokupnoj obnovi i proširenju kazališta (glavni projektant prof. Božidar Rašica, Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, glavni izvođač RO »Ivan Lučić Lavčević«, Split) RZH je bio angažiran na restauriranju praktično cjelokupne unutrašnjosti kazališta i dijela pročelja. Nakon provedenih istraživanja i dokumentiranja svih nalaza i detalja, radilo se

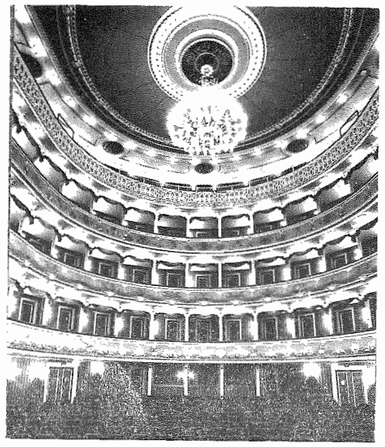

359. NAKON RADOVA

na rekonstrukciji svih dekorativnih dijelova gledališta, restauraciji ulaznog hola, vestibula, foajea prvoga kata i pročelja. U gledalištu su svi dekorativni elementi bili izvorno izvedeni od papirne smjese oblikovane kalupima (papier-maché) i stavljene na drvenu podlogu. Poseban problem pri izvođenju radova u gledalištu bio je izuzetno kratak rok predviđen za rekonstrukciju cjelokupne dekoracije. Samo su se primjenom suvremene tehnologije i materijala radovi mogli završiti u roku od četiri mjeseca (određenim otvaranjem »Mediteranskih igara«). Zato je umjesto »papier machen« nova dekoracija napravljena od suvremenih materijala. Na mjestima gdje je to bilo moguće primijenjena je industrijska sadrena žbuka, čime je omogućeno stavljanje dekorativnih elemenata na betonsku podlogu bez izvođenja međuslojeva, a kada dekoracija nije smjela biti teška, izvedena je od poliestera sa završnom obradom na izvoran način. U ulaznom holu i vestibulu rekonstruirana je izvorna slikana dekoracija na zidovima i stropovima i popravljeni su pod, podni tarac i stupovi. U najreprezentativnijem prostoru kazališta, u foajeu prvoga kata, obnovljen je veći dio plastične dekoracije od poliestera i obrađen na izvoran način. Izvorni tonalitet obnovljen je na stropnim dekoracijama, umjesto slikane pozlate izvedena je prava. Djelomično su rekonstruirani svijećnjaci u gledalištu, a dekoracija metalnog zastora rekonstruirana je na temelju sačuvanih izvornih dijelova. Na glavnom su pročelju od poliestera rekonstruirane figure koje su nedostajale te grb grada Splita. Potpuno je obnovljena štukatura pročelja. Manji je dio nadopunjen, a veći je nanovo izliven (armatura od pocinčane mreže i masa Teratekt univerzal, »Samoborka«, Samobor). U radovima su, osim brojne ekipe učenika Škole primijenjene umjetnosti, studenata Likovne akademije te akad. kipara i akad. slikara, sudjelovali Josip Pintar, kovinopojasar iz Zagreba, i Radionica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

D: 51; F: 867; P: 1

360. SPLIT, dvije antičke skulpture iz Salone; prva pol. 1. st. n. e.

n.z.: RST; **kt.:** I; **ks.:** Arheološki muzej Split; **in.:** Arheološki muzej Split; **g.r.:** 1971—1984. god.

Dvije skulpture pronađene u Solinu god. 1826. isklesane su od svijetlog organogenodetritarnog vapnenca koji, prema mineraloško-petrografskoj analizi, vjerojatno potječe s otoka Brača. Već početkom ovog stoljeća kamen se počeo ljuskati, ali posljednjih desetljeća skulpture propadaju sve brže. Osim toga, bile su razlomljene u nekoliko dijelova, a manjem je kipu nedostajala glava.

Pretpostavljalo se da je ljuskanje kamena uzrokovao veći sadržaj topivih soli pa su skulpture podvrgnute desalinizaciji u kupkama destilirane vode. Kemijske analize ekstrakta pokazale su da je sadržaj topljivih soli mali. Nakon desalinizacije skulpture su obrađene otopinom barijeva hidroksida, s odgovarajućim aditivima. Nakon razdoblja praćenja djelotvornosti tog postupka ustanovljeno je da nije dao zadovoljavajuće rezultate. Dapače, kamen se ponovno počeo ljuskati. U međuvremenu dijelovi skulptura slijepljeni su epoksidnim vezivom uz upotrebu mjedenih klinova, a spojevi retuširani poliesterskom masom. Potom je pokušana obrada skulptura sredstvom Steinverfestiger tvrtke »Wacker-Chemie« izrađenim na bazi metilsilikata. Ni taj preparat nije zaustavio proces ljuskanja kamena. Na kraju poduzeta proba učvršćivanja kamena sredstvom »consolidante acrilsilconico« tvrtke ARD koja je dala pozitivne rezultate. Stoga su nakon dvogodišnjeg promatranja obje skulpture obrađene navedenim sredstvom i vraćene korisniku.

D: 76/2; F: 8

361. SPLIT, ciborij iz Biskupije kod Knina; druga pol. 11. st.

n.z.: RST; **kt.:** O; **ks.:** Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split; **in.:** Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split; **g.r.:** 1976. god.

Od šesterostranog kamenog ciborija iz Biskupije sačuvalo se 38 ulomaka, što je otprilike 20% cjeline. Na temelju skice za rekonstrukciju izrađene u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika rekonstruiran je oblik spomenika bez skulptorskih detalja. upotrijebljen je umjetni kamen na bazi poliestera i kamenog brašna. Mjestimce je korištena staklena vuna za armiranje poliesterske smole. Originalni ulomci ugrađeni su na odgovarajućim mjestima rekonstruirane površine uz isticanje razlike u razini. Rekonstruirani su dijelovi patinirani prema tonu originalnog kamena. Obnovljeni je ciborij montiran u izložbenom prostoru Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

Istom metodologijom obnovljen je i krov ciborija iz crkve sv. Marte u Bijaćima.

D: 301; F: 40; P: 4

362. SPLIT, tranzena s likom Bogorodice iz Biskupije kod Knina; 11. st.

n.z.: RST; **kt.:** O; **ks.:** Muzej hrvatskih arheoloških spomenika; **in.:** RF; **g.r.:** 1970—1971. god.

Kamena transena s likovima Bogorodice, sveca s tonsurom, ratnika i simbolima evanđelista bila je razbijena i sačuvana u fragmentima. Prema skici dr. S. Gunjače načinjen je prototip transene u gipsu u koji su uloženi originalni dijelovi. Nakon komisijskog pregleda prototipa (dr. S. Gunjača i dr. I. Petricioli) odlučeno je da se od njega odlije kopija. Negativ je izrađen od silikonskog kaučuka, a kopija od poliesterske mase. Originalni dijelovi transene izvađeni su iz gipsane mase i uloženi u nosač od pleksiglasa u istom prostornom rasporedu i bez dopuna. Tako su u istoj zbirci izloženi originalni dijelovi transene i njezina rekonstrukcija.

D: 77/9; F: 2

363. SREMSKI KARLOVCI, gimnazija »Branko Radičević«, svečana dvorana; 1891. god., J. Partoš

n.z.: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture. Novi Sad; **kt.:** —; **ks.:** Gimnazija »Branko Radičević«, Sremski Karlovci; **in.:** Gimnazija »Branko Radičević«, Sremski Karlovci; **g.r.:** 1977. god.

Izrađena je ponuda za izradu elaborata obnove svečane dvorane. Prije toga obavljen je uviđaj i pokusna sondiranja kojima je utvrđeno da su zidne slike pojednostavljene naknadnim preslicima.

Radovi nisu ostvareni.

D: 336

364. SRIMA, crkva Gospe Srimske, zidne slike; 12. st.

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Dolac; **in.:** RST; **g.r.:** 1972. god.

Na traženje RST obavljen je uviđaj na objektu i zaključeno da je zidne slike moguće konzervirati in situ. U tu svrhu upućen je zahtjev RF za financiranje elaborata zahvata. Sredstva nisu odobrena pa radovi nisu nastavljeni.

D: 158

365. STOLAC, spilja Badanj, paleolitske gravure; gornji paleolitk

n.z.: Rep. zavod za zaštitu prirode BiH; **kt.:** — **ks.:** Zemaljski muzej Sarajevo; **in.:** Fond za naučni rad SRBiH; **g.r.:** 1977. i 1986. god.

Gravure u Badnju kod Stoca u Hercegovini prema iskopanim artefaktima koji su poslužili kao komparativni materijal datirane su u gornji paleolitik. Predstavljaju lik konja kojem dobar dio nedostaje zbog kasnijeg oštećenja kamena. Kamen s gravurama istrošio se djelovanjem atmosferilija sve dok s vremenom nije bio zatrpan i time sačuvan od daljnjeg propadanja. Površina kamena s gravurama najprije je očišćena od zemlje, a zatim je provedeno učvršćenije etilsilikatom. Za slučaj da se originalne gravure unište, izrađena je vjerna kopija koja je kasnije pohranjena u Zemaljskog muzeju u Sarajevu. Za kalup je upotrijebljen silikonski kaučuk tvrtke »Wacker-silicone« uz pojačanje sadrenom kapom. Odljev, koji je izrađen od dva dijela, napravljen je od laminiranog poliestera s kamenim prahom kao punilom.

Devet godina kasnije obnovljena je konzervacija gravura, ali ovaj put drugim sredstvom. Upotrijebljen je Consolidante acrilsiliconico tvrtke »Ard« iz Padove, koji se pokazao pogodnijim za konzervaciju ove vrste kamena.

D: 319

366. STON, crkva sv. Mihajla, zidne slike; 11. st.

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Samostan dominikanski; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1972, 1984—1986. god.

Na traženje RST obavljen je uviđaj na objektu. Utvrđeno je da su zidne slike od posljednjeg zahvata god. 1960. nanovo oštećene. U prvoj niši lijevo od ulaza odvojeni dijelovi žbuke preventivno su učvršćeni vapnenom žbukom.

RSIZK upućen je zahtjev za financiranje elaborata zaštitnih radova. Budući da sredstva prvi put nisu odobrena, zahtjev je ponovljen nekoliko puta do pozitivnog ishoda 1984. Izrada elaborata je u toku.

D: 167; F: 25

367. SUBOTICA, Stara gradska kuća; 20. st.

n.z.: Pokrajinski zavod Vojvodine; **kt.:** —; **ks.:** Dom kulture Subotice; **g.u.:** 1983—1984. god.

Izrađena je analiza postojećeg stanja, prijedlog s dvjema varijantama sanacije kamenih elemenata sjevernog pročelja i ponude za konzervatorsko-restauratorske radove na kamenim elementima sjevernog pročelja.

D: 1065; F: 23

368. SUSEDGRAD, ruševine grada; 14—16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **g.r.:** 1986. god.

Na traženje općine Susedgrad pregledan je objekt i utvrđeno stanje i potrebni prioritetni radovi. Prijedlogom je predviđeno fotogrametrijsko snimanje i kartiranje nacrta (1:50, 1:100) uz prethodno čišćenje terena, geomehanički i geofizički istražni radovi kako bi se utvrdili uzorci popuštanja zida na jugozapadnom uglu te najnužniji radovi na sanaciji tog ugla. Uz prijedlog izrađen je približni troškovnik za predložene radove. Zbog nedostatka novca radovi nisu izvedeni.

D: 1136; F: 61

369. SVETICE, bivša Pavlinska crkva i samostan; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Mahično; **in.:** SO Ozalj, RF; **g.r.:** 1968, 1972—1978. god.

God. 1968. obavljena je dezinsekcija korskih klupa Xylamonom BN Hell uz prethodno čišćenje prljavštine. Sva vrlo crvotočna mjesta obrađena su Paraloidom, a detalji otpali ponovno su slijepljeni.

God. 1972/73. izrađen je idejni projekt statičke sanacije kojem je prethodila dopuna arhitektonske dokumentacije snimcima pročelja (1:50) s ucrtanim pukotinama i oštećenjima. Prije toga djelomično su istraženi slikani slojevi u unutrašnjosti crkve (sonde na zidovima nisu dale rezultat, a na dijelovima svoda pokazala se dekorativna ornamentacija u vrlo tankom sloju) i na pročelju samostana. Detaljno je istraženo zapadno pročelje na kojem su se pokazali tragovi rustike, razdjelnih vijenaca i pilastara naslikanih crnom bojom na obijeljenom zidu te sunčana ura naslikana crvenom i žutom bojom. Ti nalazi dokumentirani su arhitektonskom snimkom u mjerilu 1:25 s detaljima u mjerilu 1:5.

U elaboratu dana je analiza oštećenja objekta i utvrđeno je da su uzroci pojave pukotina djelovanje horizontalnih sila svodova na zidove s oslabljenim vezivom.

Sanacija je predviđena prednapregnutim zategama (švicarski sistem BBR-CONA) i vertikalnim AB-serklažima. Pukotine u zidovima nakon izvedbe sistema zatega i serklaža zapunile bi se injektiranjem.

Elaborat sanacije objekta sadrži tehnički opis, približni troškovnik zidarskih, armiranobetonskih, tesarskih, pokrivačkih, injekcijskih i radova na izvedbi zatega te nacrte. Poseban dio troškovnika čine restauratorski radovi na rekonstrukciji oslikanog zapadnog pročelja samostana. God. 1975. izrađen je reducirani troškovnik i podnesen zahtjev za radove na najugroženijem dijelu samostana (zapadni dio).

Dvije godine kasnije ponovljen je zahtjev za radove i izrađen troškovnik za sanaciju svetišta i dijela crkve, a 1978. obavljeno je kontrolno mjerenje pukotina na objektu, koje je trebalo poslužiti kao podloga za izradu izvedbenog projekta statičke sanacije.

Radove na najugroženijim dijelovima objekta izvodio je korisnik objekta (Rkt. župni ured Mahično) u vlastitom aranžmanu, koristeći se projektom Zavoda.

D: 20; F: 29; P: 18

370. SV. LOVREČ PAZENATIČKI, crkva sv. Martina, zidne slike; 11. st.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Lovreč Pazenatički; **in.:** RRI; **g.r.:** 1973. god.

Uzrok vlage na freskama u južnoj apsidi trobrodne bazilike utvrđen je mjerenjem vlage i uzimanjem uzoraka na osnovi kojih je napravljena kompletna kemijska analiza soli. Ispitivanje uzroka vlažnosti obavljeno je u suradnji s »Geoexpertom«.

D: 32; F: 6

371. SV. LOVREČ PAZENATIČKI, crkva sv. Martina, rezbareni poliptih; 17. st., drvo, polikromirano.

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. sv. Lovreč Pazenatički; **in.:** RRI; **g.r.:** 1969. god.

Drvena plastika, (13 skulptura) i oltarna arhitektura napadnute su crvotočinom. Nedostaju pojedini manji dijelovi figura (ruke, svetački atributi, dijelovi draperije). Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvaćao je preventivno učvršćivanje oslabljenih dijelova drva Paraloidom B 72, dezinsekciju injektiranjem i premazivanjem Xylamonom Combi Hell, lijepljenje odlomljenih dijelova skulptura Drvofixom te ponovnu montažu oltara.

Radi postizanja boljih mikroklimatskih uvjeta, a time i zaštite vrijednog crkvenog inventara, predložena je sanacija objekta.

D: 23; P: 1

372. SVETI PETAR NA MREŽNICI, crkva sv. Petra Apostola; 1726. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Petra Apostola; **g.r.:** 1983. god.

Na zahtjev RZG izrađena je ponuda za istraživačke radove na pročeljima na kojima su ispod novijih naliča bili vidljivi naslikani detalji crne boje.

Radovi nisu provedeni.

D: 1051; F: 3

373. SV. PETAR U ŠUMI, crkva i samostan sv. Petra i Pavla; 13—18. st.

n.z.: RRI; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Petra i Pavla; **in.:** R. F., SIZ Pazin, Rkt. župa sv. Petra i Pavla; **g.r.:** 1969—1975, 1984—1986. god.

Godine 1969. na traženje RF pregledan je kompleks crkve i samostana, konstatirana su oštećenja i izrađen program najnužnijih radova. Prema programu, Zavod je u suradnji s Institutom za povijest umjetnosti arhitektonski snimio kompleks (mjerilo 1:50) i obavio pripremne radove za sanaciju samostanskog krovišta.

Na traženje RRI godine 1973. Zavod je izradio elaborat stanja i program konzervatorsko-restauratorskih radova na drvenom inventaru u crkvi. Elaboratom su obuhvaćeni: glavni oltar i četiri bočna oltara, korske klupe u svetištu, klupe na pjevalištu, kućište orgulja, ograda pjevališta, propovijedaonica, dvije ispovjedaonice i kožne tapete na zidovima sjeverne i južne kapele. Sondiranjem polikromacije i pozlate utvrđeno je da su glavni oltar, propovjedaonica i ograda pjevališta preslikani, a ostali inventar više puta prelakiran. Stanje i nalazi dokumentirani su fotografijama i crtežima na kojima je provedena i tonska rekonstrukcija originalne polikromacije i pozlate na karakterističnim dijelovima predmeta. Utvrđeno je također da su najviše oštećeni predmeti ili dijelovi predmeta koji su najviše izloženi djelovanju sunca i vlage, i da je cijeli inventar crvotočan. Stanje kožnih tapeta ocijenjeno je kao alarmantno. Iduće je godine RRI osnovao komisiju za kontrolu projektne dokumentacije i praćenje i nadzor nad zaštitnim radovima. Od stručnjaka Zavoda u komisiju je imenovana dipl. inž. Lj. Smailagić. Iste godine iz sjeverne kapele skinuta su tri kvadratna fragmenta kožnih tapeta i dopremljena u Zavod na restauraciju.

U sklopu zaštitnih radova na crkvi i zvoniku koje je izvodio RRI, stručnjaci Zavoda sondirali su oslikane površine pročelja i uzeli uzorke žbuka i kamena za analizu. Zbog nedostatka sredstava radovi su ponovno prekinuti, a iz istog razloga prekinut je i zahvat na tapetama od kože.

Godine 1985. Zavod je izradio elaborat obnove pročelja crkve s troškovnikom i u proljeće 1986. poduzeo radove. Oštećeni kameni elementi pročelja obnovljeni su od kamena tipa »vinkuran unito«, prema prijedlogu dr. B. Crnkovića. Obradu i ugradnju novih kamenih elemenata izveo je Toni Rabak iz Pazina, a čišćenje originalnih (vodenim mlazom) Gordan Grgić iz Zagreba pod nadzorom Zavoda.

Radovi se nastavljaju.

D: 6; F: 64; P: 11

374. ŠĆITARJEVO, rimski kupališni kompleks; 2—4. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Arheološki muzej Zagreb; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1983—1986. god.

Arheološka istraživanja započeta su pod vodstvom Arheološkog muzeja iz Zagreba 1971. godine. Otkopani dio bio je dugačak preko 30, a širok više od 27 metara. Zbog razvedenosti i sačuvanosti arhitekture nametnula se potreba da se kompleks zaštiti, konzervira i djelomično rekonstruira u okviru arheološkog parka. U 1984. godini izrađen je prijedlog konzervacije kamenih elemenata portala. Te godine praćenjem nivoa podzemnih voda ustanovljeno je da one ugrožavaju zidove. Na temelju rezultata praćenja vodopropusnih osobina terena dane su propozicije za idejni projekt drenaže. Osim toga, napravljena je receptura žbuke na osnovi postojeće, te izrađen prijedlog najpovoljnije žbuke za zidanje i učvršćivanja rastresenog zida. Geodetska snimanja lokaliteta u mjerilu 1:50 obuhvatila su snimke karakterističnih točaka zidova, presjeke svih profila zidova i visinske pozicije sondi za praćenje propusnosti oborinskih voda. God. 1985. konzervatorski radovi nastavljeni su čišćenjem fuga na zidovima. Te godine demontirani su gornji rubovi zida (1 do 2 reda kamena s trulim vezivom), mlađeg zida između prostora 7 i 9, te ostaci podova s padom prema drenažnim bunarima (prostorije 7 i 9). Dijelovi temeljnih zidova koji nedostaju zidani su u dužini od 6 metara, visini od 0,80 do 1 metra i širini od 0,56 metara. Za vrijeme fugiranja i zidanja zidovi su višestruko obrađeni vapnenom vodom. U drenažu rupe na dubinu od 4,20 metara stavljene su perforirane cijevi. U 1986. iskopavan je teren oko zidova do dubine od 0,70 do 1 metra. Arheološka iskopavanja što ih je obavio Arheološki muzej iz Zagreba imala su, među ostalim, za svrhu utvrđivanje originalne razine temelja zidova. Konzervirani su ostaci apside u sjevernom dijelu kompleksa i svi do sada otkriveni zidovi. Također su konzervirani i pragovi, jedan in situ, a druga dva potrebno je još postaviti na njihovo mjesto. Kod apside provedena je drenaža s vanjske i unutrašnje strane zida, a ugrađene su i četiri drenažne upojne cijevi. Radovi se nastavljaju.

D: 1054; F: 156

375. ŠEHITLUCI KOD BANJE LUKE, spomenik NOB-a; 1960. god., A. Augustinčić

n.z.: Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH; **kt.:** A; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1969. god.

Na traženje Zavoda za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine u Sarajevu Zavod se uključio u rješavanje problema u vezi sa sanacijom monumentalnog spomenika borcima Bosanske krajine u NOB-u. Zavod je dao sugestije s obzirom na upotrijebljeni kamen i primjedbe na pogreške pri izvođenju (hidroizolacija).

D: 86; F: 15

376. ŠENKOVEC, kapela sv. Jelene, zidne slike; 15. st. (?)

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Općina Čakovec; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1981. god.

Zbog velike vlažnosti u podu i u zidovima te zbog naknadnih žbukanih slojeva zidne slike u unutrašnjosti kapele bile su neposredno ugrožene. U lošem stanju bio je i pokrov od crijepa te stolarija prozora koje je, osim toga, trebalo i ostakliti. Zbog svih tih razloga napravljen je zahtjev s prijedlogom zaštitnih radova upućen RSIZ-u kako bi spomenuti radovi ušli u programsku djelatnost RZH. Budući da sredstva nisu odobrena, radovi nisu izvođeni.

D: 476; F: 22

377. ŠIBENIK, katedrala sv. Jakova; 1431—1555, L. Pincino, P. P. Bussato, F. di Giacomo, J. Dalmatinac, N. Firentinac.

n.z.: RST; **kt.:** 0; **ks.:** RKT župa sv. Jakova; **in.:** RSIZK, SIZ Šibenik; **g.r.:** 1970—1986.

Oštećenja kamena na pročeljima i u unutrašnjosti katedrale uputila su nas da je nužno istražiti njihove uzroke i na temelju dobivenih rezultata odrediti metode zaštite. S tim ciljem izradili smo dugoročni program istraživanja koji smo kroz navedeno razdoblje realizirali prema raspoloživim novčanim sredstvima. Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu izradio je snimke postojećeg stanja (mj: 1:50, 1:25, i 1:10). Pribavljeni su podaci o konzervatorskim zahvatima iz 50-ih godina prošlog stoljeća i onima nakon drugog svjetskog rata. Cijeli objekt je detaljno snimljen CB i kolor-fotografijama. Oštećenja kamena na zapadnom portalu i frizu glava J. Dalmatinca dokumentirana su makro fotografijama i grafički prikazana na crtežima. Od 1978. kontinuirano se vrši mjerenje temperature i vlage zraka u objektu (3 mjerna mjesta) i izvan njega (1 mjerno mjesto), Statistička obrada dobivenih podataka izvršena je samo djelomično. Mjerenje zemne kapilarne vlage izvršio je Institut »Geoexpert« na 12 mjesta u unutrašnjosti a do maksimalne visine od 260 cm. Dobiveni rezultati pokazuju da su vrijednosti vlažnosti vrlo niske pa se zidovi po građevinskim normama mogu smatrati suhima. Radi utvrđivanja štetnog djelovanja kondenzne vlage započeli smo 1979. mjeriti temperaturu i vlagu u zidovima (nedestruktivnom metodom), i brzinu zračnih strujanja na karakterističnim mjestima u unutrašnjosti. Ova istraživanja su u toku. Radi identifikacije vrste kamena dr. B. Crnković sa RGN fakulteta u Zagrebu obradio je 37 uzoraka. Uzorci su klasificirani kao organogeni vapnenci različitih tipova koji potječu sa otoka Brača s izuzetkom tipa dismikrit koji potječe sa Čiova. Paralelno, izrađene su kvalitativne i kvantitativne kemijske analize kamena i analize »patine«. Na 21 uzorku »patine« analizirani su % vlage, ugljika, mangana, željeza i silicija, dok su kod 38 uzoraka kamena određeni % vlage suhog ostatka, sulfata, klorida, natrija, kalija, kalcija, magnezija, hidrokarbona i karbonata.

Mogućnosti čišćenja i zaštite kamena ispitane su na frizu glava i na zapadnom portalu. Probe čišćenja su vršene mehanički (četkama, skalpelima, dlijetima za drvo i kamen) te ispiranjem vodom. Rezultati su bili različiti ali u cjelini nisu zadovoljili. Očišćena mjesta tretirana su antiseptikom (pentalon 1,5%) i zaštićena silikonom (Wacher). Probe učvršćivanja kamena otopinom kalatona i paraloida dale su negativne rezultate zbog stvaranja »filma« na površini. Ni probno čišćenje kamena metodom Mora nije dalo prihvatljive rezultate pa zaključujemo da je najpovoljnija metoda ispiranje površine kamena mlazom vode.

Kako je u međuvremenu došlo do procurivanja pokrova na velikim površinama, 1976. započeli smo s radovima na njegovoj sanaciji. Izbor metode izvršili smo u suradnji s dr. J. Frinciškovićem iz GI Hrvatske. Nakon čišćenja, sljubnice pokrovnih ploča zatvorene su vapnenom žbukom priređenom industrijski na temelju MPA stare žbuke. Ploče su očišćene od mahovina, algi i lišajeva, tretirane baktricidnim sredstvom i hidrofobizirane silikonom. Ovim postupkom sanirana je približno polovica krovne površine. Ostakljeni su prozori kupole i glavne apside.

Od kamena tipa »Veselje-unito« isklesana su nova gornja sjedišta korskih klupa, te kamene klupe u sjevernom i južnom transeptu s naslonima i dijelovima zida iznad njih. Ove radove izvela je klesarska grupa A. Štambuk, A. Dešković i B. Martinčević. Radovi se nastavljaju.

D: 82; 82/1; 82/2; F: 534; P: 22

378. ŠIBENIK, Narodno kazalište, 1864—1870.

n.z.: RST; **kt.:** —; **ks.:** Narodno kazalište Šibenik; **in.:** Centar za scensku kulturu Šibenik; **g.r.:** 1969—1970.

Zavod je izradio investicijsko-tehničku dokumentaciju za instalaciju grijanja i ventilacije. Dokumentacija sadrži arhitektonske snimke objekta (u mjerilu 1:50), glavni projekt adaptacije zračnog grijanja i ventilacije (vanjski suradnici inž. I. Krhlanko i inž. Z. Fišer), glavni projekt električnih instalacija za pogon i rasvjetu u kotlovnici (vanjski suradnik inž. B. Vuletić) i glavni projekt adaptacije kotlovnice s troškovnikom radova vezanih za postavljanje instalacija grijanja i ventilacije (nacrti u mjerilu 1:50).

D: 126; F: 41; P: 39

379. ŠIPAN (Pakljena), crkva Velike Gospe, »Odmor na putu u Egipat«; prva pol. 16. st., P. C. van Aelst, tempera na dasci, vel.: 104 x 72 cm

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** RKT župa Šipanska Luka; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1985.

Drvo je oštećeno crvotočinom a oslikane table svinute. Uz vertikalne spojeve slikani sloj ispucan, odvojen od podloge i mjestimice otpao. Površina požutjela od zaštitnih lakova i posuta mrljama od vapnene boje.

Po dopremi u Zavod izvršena je fumigacija metyl-bromidom. Pukotine su stabilizirane ugradnjom lipovih štapića. Na izravnanu poleđinu ugrađena je elastična parketaža. Slikani sloj je očišćen kemijski (mješavina alkohola i terpentina, firnis odstranjivač i voštani sapun) i mehanički. Oštećenja su zatvorena kredno-tutkalnom smjesom i voštanim kitom. Odignuti dijelovi podljepljeni su voštano-smolnim kitom i upeglani. Retuš je izveden odmaštenim uljenim bojama.

D: 1021; F: 87

380. ŠIPAN (Pakljena), crkva sv. Nikole, poliptih; prva pol. 16. st., tempera na drvu, vel.: 203,5 x x 141 cm

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** RKT župa Šipanska Luka; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1983—1986.

Oslikane table su oštećene crvotočinom i izvijene. Slikani sloj je mjestimice otpao, mjestimice labilan, potamnio i zamrljan. Pozlaćeni reljefni okviri su rasušeni a drvo crvotočno. Kredni reljef je u velikoj mjeri uništen a sačuvani dijelovi ispucani i prekriveni broncom. Prije transporta slikani sloj je zaštićen voskom i svilenim papirom.

Po dopremi u Zavod, izvršena je fumigacija metyl-bromidom. Drvo okvira je impregnirano paraloidom i montirano na novu nosivu konstrukciju. Uništeni dijelovi krednih reljefa izliveni su u kredno-tutkalnoj smjesi uz dodatak plekstola, a sačuvani su podljepljeni zečjim tutkalom. Istom smjesom zapunjena su manja oštećenja. Retuš pozlate izveden je zlatnim prahom. Na poleđini oslikanih tabli izvedena je elastična parketaža. Zaštitni sloj je skinut a površina slika odmaštena benzinom i goveđom žuči. Slikani sloj je očišćen mješavinom alkohola i terpentina, učvršćen tutkalom i uglačan. Na četiri manje table, oštećenja su zapunjena kredno-tutkalnom smjesom i retuširana odmaštenim uljenim bojama. U toku su radovi na središnjoj tabli.

D: 1018; F: 180; P: 4

381. ŠIPAN (Šilovo), crkva sv. Ivana, zidne slike, 11. st.

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Šipanska Luka; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1977—1986.

Zidne slike bile su prekrivene slojevima žbuke, vapnenim premazima i inkrustacijama. Površina im je raspucana, a veza žbuke i zida olabavljena. U svim zidovima ima temeljne vlage. Nakon orijentacijskog sondiranja odstranjeni su slojevi žbuke i vapnenih premaza. Mjesta zaražena algama tretirana su cetavlonom. Rubovi su opšiveni vapnenom žbukom (vapno:pijesak = 1:2), a potklobučenja injektirana vapneno-kazeinskom masom. Veći dio vrlo čvrstih inkrustacija odstranjen je s površine slikanog sloja skalpelima uz primjenu Morove paste. Otučena je cementna žbuka kojom su nedavno ožbukana pročelja crkvice. Topljive soli odstranjuju se iz zidova s pomoću vapnene žbuke-pulpe koja se na pročeljima obnavlja u određenim vremenskim razmacima. Za vrijeme radova analizirani su uzorci žbuka, pigmenata i soli. a od 1977. mjeri se kriptoklima u objektu i kretanje vlage u zidovima.

Radovi se nastavljaju.

D: 310; F: 60; P: 2

382. ŠIPAN (Šipanska Luka), crkva sv. Stjepana, predela oltara sv. Križa; 1526./28. god., Pier Francesco Sacchi, tempera na drvu

n.z.: ZDU; **kt.:** —; **ks.:** RKT župa Šipanska Luka; **in.:** RSIZK, SIZ Dubrovnik; **g.r.:** 1983—1986.

Drvo je oštećeno crvotočinom i djelimično trulo. Na dvjema postranim kompozicijama slikani sloj je uništen do 50%, a na središnjoj oštećen nadignutim krakelirama. Zbog prilagodbe predele užem oltaru središnja tabla je skraćena pa su uništeni dijelovi zastora koji uokviruje prikaz Posljednje večere. Prije transporta u Zavod oslikani sloj je zaštićen zečjim tutkalom i svilenim papirom. Nakon fumigacije metyl-bromidom, zaštita je skinuta a slikani sloj podljepljen jesetrinim tutkalom i upeglan. Sa stražnje strane drvo je konzervirano zečjim tutkalom i paraloidom (0,5—10%). Ugrađen je sistem elastične parketaže ojačane čeličnom žicom. Prethodno su rekonstruirani otpiljeni dijelovi predele. Sloj bronce skinut je sa profilacija mehanički i kemijski a uništeni dijelovi obnovljeni u lipovom drvu i pozlaćeni zlatnim prahom. Slikani sloj je priređen za retuš. Radovi se nastavljaju.

D: 1019; F: 60; P: 5

383. ŠKARIĆEVO DONJE, Kurija Filipović; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Obitelj Filipović; **in.:** RZG; **g.r.:** 1980. god.

Izrađen je prijedlog za uvrštavanje u program kulturnog razvoja na razini republike. Predložena je izrada projektne dokumentacije i nastavak rekonstrukcije požarom oštećenog objekta koji je vlasnik počeo obnavljati vlastitim sredstvima.

D: 438

384. ŠTRIGOVA, Kapela sv. Jeronima; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župni ured Štrigova; **in.:** RSIZ, SIZ kulture općine Čakovec; **g.r.:** 1984—1986. god.

Radovi na obnovi dotrajale kapele obuhvatili su izradu dokumentacije i istraživanja. U tijeku 1984. i 1985. god. obavljena su geomehanička i geofizička istraživanja (izvela RO »Geotehnika«, OOUR »Geoexpert« iz Zagreba). Ta istraživanja pokazala su da je crkva građena na slabom rastresitom tlu te da je objekt temeljen na masivnim temeljima. Uzroci su deformacija u nekontroliranom odvođenju oborinskih voda. Napravljen je arhitektonski snimak krovišta, a u 1985. god. istraženo je glavno pročelje. Otkrivena je velika naslikana kompozicija s prikazom apoteoze sv. Jeronima te dva pavlinska sveca u nišama iza novijih kamenih figura. U toku je izrada projekta rekonstrukcije pročelja i projekta statičke sanacije.

D: 1045; F: 120; P: 3

385. TITOV VELES, Narodni muzej — analize pigmenata

g.r.: 1972. god.

Za potrebe iskopavanja u Stobima analizirani su pigmenti na temelju 21 uzorka i rezultati

dostavljeni direktoru projekta »Stobi excavations« Jamesu Wisemanu.

D: 157

386. TKALEC GORNJI, dvorac; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** PIK Vrbovec OOUR Trgovina; **in.:** RZG; **g.r.:** 1980—1981. god

Na zahtjev RZG god. 1980. izrađeno je mišljenje o građevinskom stanju i statičkoj stabilnosti dvorca. U mišljenju je istaknuto da je do velikih oštećenja dvorca došlo god. 1979. preopterećenjem poda zbog uskladištenja velike količine cementa u objektu (137 tona na površini od 75 m²). To mišljenje nadopunjeno je god. 1981. jer su se pojavila nova oštećenja zbog velikog nevremena koje je razorilo krovište i uzrokovalo razmicanja već prije raspuknutih zidova. Predloženo je da se dvorac momentalno sanira ili sruši zbog opasnosti od zarušavanja koje bi ugrozilo život stanara susjednih kuća i sigurnost prometa regionalnom cestom koja ide uza sam objekt.

D: 435; F: 20

387. TOPUSKO, lječilišna restauracija; 19. st. st.

n.z.: RZG; **kt.:** A; **ks.:** Spomen-dom ZAVNOH-a; **in.:** Spomen-dom ZAVNOH-a; **g.r.:** 1974, 1983—1985. god.

Izvođeni su radovi na zidnoj slici Zlatka Price (naslikanoj 1944. g.) i na uređenju pročelja. Nakon čišćenja slike alkoholom površina je učvršćena 2,5 %-tnom otopinom Calatona, manje pukotine zapunjene vapnenim kazeinatom (1:3 + 1% pentolata), a veća oštećenja zatvorena su kazeinskom žbukom i retuširana fresko-pigmentima uz dodatak 2,5%-tnog Calatona. U sklopu opsežnih radova na preuređenju za Spomen-dom ZAVNOH-a izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na dekorativnim dijelovima arhitektonske plastike, željeznoj ogradi trijema, ogradi ispred zgrade, i opremi pročelja. Prema sačuvanim izvornim dijelovima i sačuvanoj staroj dokumentaciji, izrađeni su akroteriji zabata (3), ukrasni elementi atike (10), balustri (85), reljefi ispod konzola (20), konzole (60) te vaze na parapetima stubišta (4). Reljef zabata očišćen je pjeskarenjem i retuširan, izrađene su šablone za sve vrste profilacije pročelja, proveden je nadzor nad izvođenjem profilacija i istražene su izvorne boje pročelja. Lijevanjem u bronci izrađena su četiri nova polja ograde na trijemu, željezni stupovi trijema očišćeni su od višeslojnih uljenih premaza, izrađena je nova ograda od vučenog profiliranog željeza, a umjesto velikog natpisa »Lječilišna restauracija« postavljen je novi od brončanih slova: Spomen-dom ZAVNOH-a. Radove su uz stručnjake RZH, izveli i kooperanti kovinopojasar Josip Pintar, Zagreb, »Drvodjelac«, Zagreb, i »Kristal«, Samobor.

D: 166; F: 46

388. TOPUSKO, ruševine cistercitske opatije, 13—16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1972—1973. god.

Izrađen je program terenskih istraživanja s troškovnikom svih potrebnih radova te ponesen zahtjev za financiranje radova upućen RF-u.

D: 166; F: 26

389. TRAKOŠĆAN, dvor Trakošćan; 15—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Dvor Trakošćan; **in.:** Dvor Trakošćan; **g.r.:** 1985—1986. god.

Na temelju ugovora sklopljenog god. 1985. za izradu projektne dokumentacije sanacije dvora Trakošćan napravljen je u god. 1986. »Izvedbeni projekt građevinske i statičke sanacije II. kata jugozapadnog dijela Dvora Trakošćan« s troškovnicima.

D: 1125; F: 15

390. TRAKOŠĆAN, jednokatni gospodarski objekt; 18—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Dvor Trakošćan; **in.:** Dvor Trakošćan; **g.r.:** 1985—1986. god.

Prema ugovoru sklopljenom 1985. god. napravljen je »Izvedbeni projekt građevinske i statičke sanacije«. Spomenuti projekt nastao je na temelju »Programa uređenja jednokatne zgrade s podrumom« koji je RZH-u predložio investitor. Izvedbeni projekt uz arhitektonske snimke postojećeg stanja i povijesnu obradu i valorizaciju nalaza sadrži izvedbeni projekt i tehnički opis, statički račun, troškovnik za građevinske i građevno-obrtničke radove i fotografije. »Glavni projekt el. instalacije jake i slabe struje s gromobranskim instalacijama« izveo je »IPZ« Zagreb, OOUR »Industrijsko oblikovanje«.

D: 1125/1; F: 60; P: 29

391. TRAKOŠĆAN, prizemni gospodarski objekt; 18—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Dvor Trakošćan; **in.:** Dvor Trakošćan; **g.r.:** 1986. god

Napravljena je ponuda za izradu projektne dokumentacije sanacije prizemnog gospodarskog objekta u kompleksu dvorca.

D: 1125/2; F: 5

392. TREBČE, kuća Ane Kolar

n.z.: Zavod za spominško varstvo Celje; **kt.:** —; **ks:**. Spominski park Trebče; **in.:** Spominski park Trebče; **g.r.:** 1984—1985. god.

Kuća Ane Kolar porušena je god. 1972. pa je projekt obnove izrađen prema starim fotografijama, opisima i snimku sačuvanih temelja. Kuća je obnovljena 1985. god. (izvođač: »Zenit«, zanatska zadruga iz Kumrovca).

D: 1061; F: 45; P: 31

393. TROGIR, Lucićeva palača; 15. st.

n.z.: RST; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** RST; **g.r.:** 1981. god.

Oštećena trifora na zapadnom pročelju palače nadopunjena je detaljima koji su nedostajali. Novi elementi isklesani su od kamena vapnenca tipa seget i površinski obrađeni prema originalu. Novi i originalni elementi povezani su klinovima i zalijepljeni umjetnim smolama. Oštećena profilacija na klupčici nadopunjena je tašelima. Manja oštećenja na originalnim kamenim elementima nisu retuširana.

D: 446; F: 7; P: 1

394. TUROPOLJSKI LUG, »Vrata od Krča«, 1916. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Šumsko gospodarstvo Zagreb; **in.:** Osiguravajuće društvo »Croatia«; **g.r.:** 1983—1984. god.

Vrata su teško oštećena udarom automobila. Masivne elemente konstrukcije bilo je potrebno izvući iz duboka potoka (težina 8 t, dužine više od 7 m), sanirati oštećenja i ponovno ih ugraditi. Oštećeni i odlomljeni dijelovi nadopunjeni su kulir-betonom nakon odgovarajućeg armiranja te povezani s jezgrom poliesterom. Sve su površine kulira očišćene, iskucane, brušene i, na kraju, zaštićene silikonom. Truli dijelovi hrastove grede zamijenjeni su tašelima, tonirani prikladnom bojom i impregnirani sredstvom Xylamon-Combi-Hell. Nakon sanacije svih dijelova konstrukcije izvedena je montaža (povezivanje čeličnim trnovima zalivenim u poliester) na proizvedenom temelju (MB 15). Da bi se uspostavilo izvorno stanje, cijela je konstrukcija podignuta za 45 cm.

D: 478; F: 31; P: 1

395. UDBINA, spomenik palim borcima i žrtvama fašizma; 1955. god., P. Perić

n.z.: RZG; **kt.:** C; **ks.:** Općina Titova Korenica; **in.:** Skupština općine Titova Korenica; **g.r.:** 1970. god.

Na temelju pregleda spomenika i konzultacije s dr. B. Crnkovićem u pogledu izbora kamena za novi postament, budući da je stari, izrađen od bračkog kamena, potpuno propao, napravljena je ponuda za izradu novog postamenta. Ponudom je predviđena upotreba bihacitnih ploča koje bi bile premazane silikonom. RZH nije izvodio radove.

D: 89

396. VALPOVO, Župna crkva; 18. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Valpovo; **in.:** Rkt. župa Valpovo; **g.r.:** 1968—1970. god.

God. 1968. izrađeno je idejno rješenje rekonstrukcije kape zvonika i krovišta lađe. Rekonstrukcija se temeljila na grafičkom prikazu crkve iz god. 1774. na kojem je vidljiv oblik kape te na tragovima na samom objektu iz kojih se može uočiti da je sljeme krovišta lađe naknadno povučeno do zvonika.

God. 1969. izrađena je studija rekonstrukcije kape zvonika u dvije varijante: 1. lukovica s piramidalnim završetkom (analogija s crkvom u Petrijevcima), 2. lukovica s lanternom (analogija s crkvom sv. Ivana u Zagrebu). Druga varijanta rješavana je podvarijantom sniženog vijenca ispod lukovice. Kao konačno rješenje odabrana je druga varijanta. Iste godine izrađen je izvedbeni projekt s troškovnicima i nacrtima izvedbenih detalja koji je obuhvatio i gromobranske instalacije.

God. 1970. izvedeni su radovi na rekonstrukciji kape zvonika.

D: 34; F: 6; P: 28

397. VARAŽDIN, crkva Uznesenja Marijina (pavlinska); 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Čazmanski kaptol; **in.:** RSIZK, SIZ Varaždin, GK »Zagorje«, Varaždin; **g.r.:** 1984—1985. god.

God. 1984. izrađen je elaborat obnove glavnog pročelja koji obuhvaća: 1. rezultate konzervatorskih istraživanja, 2. projekt obnove s troškovnicima i 3. tonske karte. Istraživanjem je utvrđena slojevitost gradnje pročelja. Prvotno, isusovačko pročelje imalo je trokutasti zabat, dva široka pilastra na uglovima, polukružne i okrugle prozore grupirane u trokutastoj kompoziciji i detalje izvedene oslikavanjem. Od tog pročelja danas su preostali kameni portal i četiri niše bez kipova. Današnje pročelje nastalo je kao rezultat pregradnje koju su 80-ih godina 18. st izveli pavlini.

Sondiranjem je utvrđeno da je to pročelje prvotno bilo preličeno u kombinaciji ružičaste i bijele boje. U naknadnim popravcima bitni elementi nisu mijenjani, a dugogodišnje neodržavanje dovelo je do velikih oštećenja na svim detaljima, a pogotovo na reljefu s prikazom Presvetog Trojstva s kojeg je otpalo oko 70% površine. Budući da nisu pronađene fotografije reljefa prije oštećenja, on je najprije na nacrtima, a zatim i na pročelju rekonstruiran na temelju analogije.

Obnova pročelja započela je 1985, a iste je godine i dovršena pa je tako u cijelosti obnovljen izgled pavlinskog pročelja.

Građevinske i obrtničke radove izvodio je GK »Zagorje«, a kiparsko-klesarske i konzervatorsko-restauratorske RZH. Uz pročelje je izvedena hidroizolacija sistemom »Aquathrill«, uklonjena je stara žbuka i stavljena nova, produžna žbuka kojom su nanovo izvučene sve profilacije šablonom. Kapiteli pilastra, volute i reljef modelirani su štuko-žbukom koja je armirana bakrenim klinovima i žicom.

Kamenarski radovi obuhvatili su zamjenu dotrajala kamena. Nanovo je izvedeni cijeli sokl, baze pilastra u prizemlju i na katu te postolje stupova portala koje je provizorno zaštićeno i

nanovo zasuto dok se ne riješi pristup portalu sniženim puteljkom. Za sve isklesane detalje upotrijebljen je kamen »bizek«, osim na najdonjem dijelu portalnog postolja, gdje je upotrijebljen kamen Bale. Gornji dijelovi kapitela, prozorski okvir i portal s kipom sv. Marije očišćeni su od nečistoća i skrame, a sva oštećenja retuširana su u tehnici umjetnog kame-

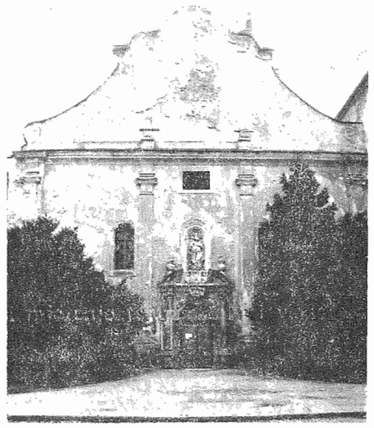

397. PRIJE RADOVA

397. NAKON RADOVA

na. Na kipu sv. Marije zalijepljena je odlomljena šaka i rekonstruirani prsti na jednoj ruci. Pozlaćeni su drvena jabuka s križem na istom kipu, i natpis na portalu s imenom donatora i godinom gradnje. Crkvena pročelja impregnirana su i preličena premazom Chromosil PB u dvije nijanse, prema izvornim nijansama upotrijebljenim u 18. st. (ružičasto i bijelo). Pročelje kapele Drašković, koje je obnovljeno istodobno, preličeno je nijansama što ih je odredio RZG.

D: 471; F: 310; P: 12

398. VARAŽDIN, kapucinska crkva, zidna slika na pročelju; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —;
in.: Zavod za zaštitu spomenika kulture Varaždin; **g.r.:** 1966. god.

Na poziv Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Varaždinu pregledana je zidna slika otkrivena prilikom radova na obnovi pročelja. Utvrđena su dva slikana sloja: noviji s prikazom Bogorodice, i stariji, djelomično prekriven sloj izveden fresko-tehnikom. Izrađena je ponuda za restauratorske radove.

D: 55; F: 1

399. VARAŽDIN, Stari grad; 15—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** Gradski muzej Varaždin, SIZ Varaždin; RSIZK; **g.r.:** 1975, 1979, 1986. god.

Obnova Starog grada započela je 1983. nakon višegodišnjih priprema u kojima je Zavod bio angažiran za izradu tehničke, arhitektonske i konzervatorske dokumentacije. Projektna dokumentacija i radovi izvode se po etapama pa je to danas obnovljeno južno, zapadno i sjeverno krilo, zapadna i istočna kula, a upravo se dovršava obnova sjeverne galerije. Prije početka radova grad je bio u izrazito lošem stanju, još više pogoršanom nakon potresa 1982. god., tako da je sanacija višestrukih oštećenja bila jedan od prvenstvenih zadataka. Radovi su obuhvatili kompletnu statičku i građevinsku sanaciju te izvedbu novih instalacija. Projekt adaptacije muzeja izrađen je na temelju projektnog programa utvrđenog u suradnji s upravom muzeja. Izložbeni prostor proširen je adaptacijom podruma i potkrovlja sjevernog krila te rekonstrukcijom podne konstrukcije u zapadnoj kuli koja je uklonjena god. 1938. Glavni dio izložbenog prostora ostao je kao i prije u zapadnom i sjevernom krilu. Kapela i gornji kat istočne kule uređeni su za postav sakralne zbirke. Supstrukcija kapele i istočne kule uređene su za lapidarij.

Novo muzejsko stubište projektirano je na spoju zapadnog i sjevernog krila na mjestu drvenog spiralnog stubišta koje je uklonjeno. Kao veza s izložbenim prostorom u podrumu projektirano je još jedno stubište smješteno uza zid sjeverne gotičke kule. Ulaz u muzej zamišljen je u sjevernom krilu gdje je u prizemlju uređena prostorija za prijem posjetilaca s garderobom i pultom za prodaju ulaznica i publikacija. Ta prostorija povezana je sa stubišnim prostorom. Sanitarije, dostupne iz dvorišta i sa stubišnog prostora, smještene su u prizemlju zapadnog krila. Prostorije za muzejsko osoblje uređene su u južnome krilu. U prizemlju su prostorije za pomoćno osoblje, čajna kuhinja, sanitarije i kotlovnica za centralno grijanje, dok su na katu sobe za kustose odijeljene laganim pregradnim zidovima i ugrađenim ormarima. Kao veza prizemlja i kata projektirano je i sagrađeno novo stubište smješteno uza zid gotičke kule.

Radove u Starom gradu pratila su konzervatorska istraživanja koja su otkrila mnoge prije nepoznate detalje. Na temelju rezultata tih istraživanja obnovljen je stariji izgled pojedinih dijelova grada. Obnovljena su renesansna pročelja svih stambenih krila. Na južnome krilu obnovljeni su renesansni prozori sa žbukanim okvirima i naslikanim detaljima sive boje. Također je obnovljen erker srušen potkraj prošlog stoljeća. Na dvorišnim pročeljima sjevernog i zapadnog krila istraživanjem je utvrđeno nekoliko slikanih slojeva (dva iz 16. i jedan iz 17. st.) Obnovljen je mlađi sloj iz 16. st. s naslikanim detaljima sive i crvene boje, o kojem je bilo najviše podataka. Rekonstruiran je konzolni vijenac i detalji prozorskih okvira sazidani od profilirane opeke. Na oba pročelja postavljena je nova stolarija s ostakljenjem u olovnim šprljcima poligonalnog oblika. Pročelja gotičkih dijelova grada prezentirana su arheološkom metodom. Pročelja sjeverne gotičke kule prezentirana su s tragovima svih povijesnih struktura bez obzira na vrijeme nastanka (portali, prozori i puškarnice iz dvije gotičke građevinske faze, renesansni i barokni prozori). Dubina starijega gotičkog portala prezentirana je sondom u podu dvorišta. Na obrambenim dijelovima grada obnovljene su puškarnice koje su dotada bile zazidane ili skrivene žbukom (niz puškarnica na zapadnom i sjevernom bedemu, artiljerijski otvori na kruništu zapadne kule i u prizemlju istočne kule).

399. PRIJE RADOVA

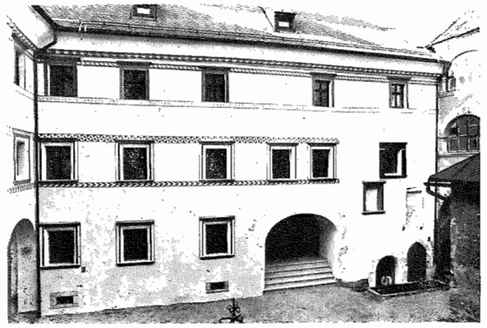

399. NAKON RADOVA

U toku je obnova portala na istočnom bedemu. Na sjevernoj renesansnoj galeriji rekonstruiran je oštećeni dio kamene balustrade i odzidano zasuto stubište koje je povezivalo prvi i drugi kat.

U unutrašnjosti su obnovljene dvije renesansne prostorije u prvome katu zapadnog krila. Uklonjeni su noviji zidovi i nadomješteni dijelovi stropnog grednika koji su nedostajali. Rekonstruiran je renesansni kamin u jednoj od tih prostorija i očišćena stara žbuka iz 16. st. s onodobnim grafitima i crtežom utvrđenog grada. Na više mjesta u nekadašnjim stambenim krilima obnovljeni su stari natpisi koji su označavali namjenu prostorija (npr.: »Comitis Erdody habitatio«). U jednoj prostoriji u sjevernom krilu obnovljena je naslikana dekoracija iz druge polovice 19. st.

U izradi projekata kao kooperanti Zavoda sudjelovali su »IPZ«, »Panprojekt« i »Arhitektonski studio« iz Zagreba. Radove izvodi RO »Zagorje« iz Varaždina uz nadzor RO »Cooning«, također iz Varaždina.

Radovi se nastavljaju.

D: 223/1; F: 2880; P: 406

400. VARAŽDIN, Stari grad, Lančana kula; 16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** SIZ Varaždin; **g.r.:** 1982. god.

Izrađena je arhitektonska dokumentacija kule, koja obuhvaća tlocrte, presjeke i snimke pročelja u mjerilu 1:50. Ta dokumentacija imala je poslužiti kao podloga za izradu projekta obnove.

D: 1017; F: 72; P: 10

401. VARAŽDIN, Stari grad, kapela sv. Lovre; 16—17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; SIZ Varaždin; **in.:** RSIZK;
g.r.: 1974, 1979—81, 1986. god.

Radovi su obuhvatili potpunu obnovu naslikane dekoracije na zidovima i svodu kapele. Dekoracija je otkrivena god. 1974. prilikom ličilačkih radova, kada se ispod novijih naliča pokazala izvorna obrada zidnih površina (naslikana balustrada na ogradi pjevališta, naslikane trake na svodnim grebenima. Iste godine napravljen je arhitektonski snimak kapele, u koji su ucrtani nalazi, i izrađen elaborat obnove s prijedlogom i troškovnikom za tri varijante zahvata.

Radovi su počeli 1979. god., i u cijelosti su dovršeni 1981. Obuhvatili su mehaničko odstranjivanje naknadnih premaza sa zidova i svoda. Oštećenja žbuke zatvorena su finom vapnenom žbukom kojoj je dodana mramorna prašina. Polja između dekoracije preličena su rijetkim vapnom, a sama dekoracija retuširana (fresko-pigment + vapnena voda). Dijelovi koji su nedostajali izvedeni su transparentnom vapnenom bojom. Natpis na zidu pjevališta iz god.

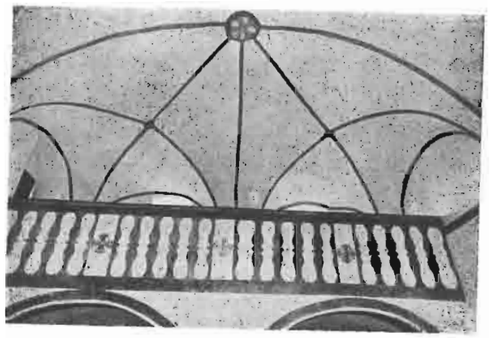

401. NAKON RADOVA

1675. nije retuširan. Na zidu ispod pjevališta otvorene su dvije puškarnice (starije od kapele). U toku radova demontirana je kovana ograda postavljena u kapelu oko god. 1930.

God. 1986. obnovljeni su kameni portali kapele: na portalu lađe zamijenjen je dotrajali prag i učvršćen raspuknuti nadvoj, a na portalu kora promijenjeni su kameni prag i nadvoj te postavljene nove podbaze i imposti dovratnika umjesto starih izvedenih od opeke. Upotrijebljen je kamen Vinkuran. U unutrašnjosti odzidan je zazid vrata prema istočnoj kuli i uspostavljen izvorni profil otvora. Izrađen je projekt prema kojem je na svim prozorima postavljena nova stolarija.

D: 223; F: 105; P: 6

402. VARAŽDIN, Stari grad, oltar iz kapele sv. Lovre; 1617. god.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** SIZ Varaždin, RSIZ; g.r.: 1981—1986. god.

God. 1981. nakon dovršenja radova na obnovi slikane dekoracije na zidovima kapele, oltar je demontiran i presenen u Zavod. Prije demontaže izrađen je arhitektonski snimak u mjerilu 1:50. Oltar je bio mehanički oštećen, i mjestimično crvotočan. Neki manji elementi su nedostajali, a pojedini drveni dijelovi bili su zamijenjeni novijim, nekvalitetno izrađenim umecima. Površinski bojani sloj na drvenim dijelovima bio je popucan, mjestimično odvojen od podloge i otpao. Slikani sloj na oltarnim slikama bio je ispucan i usporedo s linijom godova na daskama, a mjestimično je otpao. Utvrđeno je da na arhitekturi oltara postoji samo jedan preslik, tj. odmah ispod površinskog sloja nalazi se izvorni sloj. Površine oltarnih slika, rondela s prikazom Raspeća (naslikanog na bakrenoj ploči), naslikanog grba i Veronikina rupca nisu naknadno perslikavane, osim na rubovima. Izvornu kolorističku obradu oltara karakterizira višebojnost. Polikromija je temeljena na odnosima crvene, zelene, plave, smeđe, bijele, zlatne i srebrne boje. Friz, zabat i bočna krilca ornamentirana su različitim motivima (npr. akantusova vitica). Na zabatu je naslikan Kristov monogram i tri čavla, simbol Kristove muke. Iznad grba nalazi se natpis »IN DEO VICI«, geslo bana Tome Erdodija, a na desnom obratu friza atike brojka 17, završetak godine kojom je datirano dovršenje oltara (1617).

Radovi na zaštiti i obnovi oltara obuhvatili su plinsku dezinsekciju (metilbromidom) i uklanjanje preslika s cijele površine oltara (mehanički i kemijski).

Radovi se nastavljaju.

D: 223; F: 45; P: 3

403. VARAŽDIN, Stari grad, spomen-ploča T. Erdödija i A. M. Ungnad; 1591. god.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** Gradski muzej Varaždin; **g.r.:** 1985. god.

Radovi su obuhvatili demontažu spomen-ploče s dvorišnog pročelja zapadnog krila i prijevoz u Zagreb gdje je očišćena od nečistoća i ostataka bršljana čvrsto pripijenih uz kamen. Mehanička oštećenja nisu retuširana. Budući da je utvrđeno da je ploča naknadno uzidana na pročelje, zaključeno je da se radi prikladnijeg čuvanja pohrani u muzejskom prostoru u unutrašnjosti zgrade.

D: 223/1; F: 15

405. VARAŽDIN, »Oružana«, 16—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Historijski arhiv u Varaždinu; **in.:** Historijski arhiv u Varaždinu; **g.r.:** 1985. god.

Radovi su obuhvatili izradu arhitektonskog snimka i projekta prezentacije pročelja, kojem su prethodila konzervatorska istraživanja. Istraživanjima je utvrđena slojevitost gradnje zgrade koja je postupno rasla duž kamenog obrambenog bedema. Viši dio zgrade, zidan opekom, nastao je prije, a niži, zidan lomljenjakom, kasnije. Otvori na višem dijelu izmijenjeni su u 18. i 19. st. pa je preostao samo kameni portal polukružnog nadvoja iznad kojeg je prvotno bila nadstrešnica (tragovi ležišta grada). Na nižem dijelu djelomično su sačuvani izvorni kameni prozori koji su prvotno imali plitke žbukane okvire, u prizemlju upuštene, a na katu istaknute.

U prizemlju su pronađena dva ventilacijska prozorčića, a na katu mali pravokutni renesansni prozor sa žbukanim okvirom. Pročelja su bila prežbukana grubom žbukom, a slojevi vapnenih premaza upućivali su na to da je zgrada prvotno bila bijela. U 18. st. oblikovano je istočno pročelje u današnjem obliku s kamenim portalom i vratima u visini kata i potkrovlja (zazidana potkraj 19. st.) i izveden novi završni vijenac te djelomično zazidani i pregrađeni stariji otvori. Na jednom starijem prozoru crnom bojom napisana je godina: 1740. Projektom obnove pročelja predviđena je prezentacija svih relevantnih nalaza: puškarnica na bedemu, zazidanih prozorčića, žbukanih okvira oko starih prozora, vrata na istočnom pročelju i rekonstrukcija nadstrešnice nad portalom.

Izrađen je projekt za izradu nove stolarije nadstrešnice i vjetrobrana, na sjevernom portalu. Za vrijeme radova, koje je izvodilo GRO »Zagorje« iz Varaždina, vođen je konzervatorski i projektantski nadzor. Određen je način površinske obrade žbuke (produžna žbuka zrnate strukture) boja pročelja (bijela, »Chromosil PB«), i stolarije (tamnozelena). Izvođeni su kamenarski radovi koji su obuhvatili čišćenje i retuš oštećenja u tehnici umjetnog kamena. Također su zazidana mala naknadno rastvorena vrata na sjevernom pročelju.

D: 1072; F: 232; P: 36

406. VARAŽDIN, Gajeva 16, zidna slika na pročelju; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —;
in.: Zavod za zaštitu spomenika kulture u Varaždinu; **g.r.:** 1966. god.

Zidna slika s prikazom sv. Barbare, otkrivena prilikom obnove pročelja, bila je oštećena nestručnom intervencijom zidarskog majstora koji je sva ispucana mjesta zapunio cementnom

406. NAKON RADOVA

žbukom, tako da je cijela oslikana površina dobila magličasto sivu prevlaku. Čišćenje je obavljeno vlaženjem, pranjem i struganjem skalpelom. Uklonjeni su ispuni cementnom žbukom i sva oštećenja zakitana. Prije toga obavljene su probe kitanja sa žbukom pripravljenom u različitim omjerima mramornog brašna, vapna i kazeinskog ljepila. Žbuci je dodavan fresko-pigment prema lokalnom tonu. Izvršena je tonska korekcija svih zakitanih dijelova i fiksiranje 2%-tnom otopinom metilmetacrilata.

D: 282; F: 7; P: 1

407. VARAŽDIN, Gundulićeva 4, zidne slike u veži; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —;
in.: SIZ za stambenu oblast i komunalnu djelatnost općine Varaždin;
g.r.: 1981—1982. god.

Izrađena je ponuda za obnovu naslikanih medaljona na svodu ulazne veže. Prije toga medaljoni su djelomično istraženi i utvrđeno je da, osim njih, na zidovima nema tragova slikarija.

D: 459; F: 6

408. VARAŽDIN, I. L. Ribara 2 (bivši isusovački samostan); 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —;
in.: Fakultet organizacije i informatike;
g.r.: 1985. god.

Na traženje korisnika objekta izrađene su dvije ponude s troškovnicima: jedna za radove na istraživanju pročelja; a druga za sanaciju i obnovu štukatura u stubišnom prostoru. Ponude nisu prihvaćene. Radove na štukaturama izvela je skupina privatnih restauratora.

D: 1108; F: 18

409. VARAŽDIN, I. L. Ribara 4, zgrada nekadašnje gimnazije; 17—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Gradski muzej Varaždin, Muzej revolucije; **in.:** Gradski muzej Varaždin; Muzej revolucije; **g.r.:** 1981—1982. god.

U dva navrata izrađeni su prijedlozi za uvrštavanje radova na zgradi u program kulturnog razvoja na razini republike. God. 1982. na zahtjev uprave Muzeja istražena su pročelja prije obijanja žbuke. Minimalni ostaci žbuke iz 17. st. pokazali su samo neke detalje prvotne obrade pročelja: uglovne kvadre i razdjelne vijence izvedene zaglađenom žbukom i utisnute u okolnu grubu žbuku. Budući da ti podaci nisu bili dovoljni za izradu projekta cjelovite rekonstrukcije pročelja, predloženo je da se zadrži zatečeni izgled nastao u 19. st., ali da se umjesto tada upotrijebljene zelenkaste boje, pročelja preliče bijelom bojom.

D: 223/6; F:10

410. VARAŽDIN, Trg B. Adžije 3, kuća Trstenjak; 17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Poduzeće za stambenu privredu, Varaždin; **g.r.:** 1968. god.

Izrađena je ponuda za obnovu portala.

D: 58; F: 10

411. VARAŽDIN, Trg B. Adžije 4; 16—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »Varteks«, Varaždin; **in.:** »Zagorje«, Varaždin; **g.r.:** 1986. god.

Radovi su obuhvatili istraživanje pročelja, izradu dokumentacije istraživanja i prijedloga prezentacije. Istraživanjem je utvrđeno da je zgrada sagrađena u 16. st., ali da vrlo velike pregradnje poduzete u 17, 18, u prvoj i drugoj pol. 19. st. te u 20. st. onemogućavaju rekonstrukciju renesansne faze. Predložena je rekonstrukcija klasicističke faze za koju postoji dovoljno podataka utvrđenih istraživanjima. U tijeku istraživanja iz zidova je izvađeno 30-ak ulomaka

kamenih okvira otvora prvotnoga renesansnog pročelja uzidanih kao spolija u 18. stoljeću. Trinaest ulomaka pripada bifori sačuvanoj gotovo u cijelosti. S obzirom na značenje nalaza (najkvalitetniji renesansni arhitektonski detalj do sada poznat u Varaždinu), predloženo je da se bifora nakon rekonstrukcije uzida na bočno pročelje, na mjesto gdje je vrlo vjerojatno prvotno i stajala.

D: 486; F: 106; P; 14

412. VARAŽDIN, Trg B. Adžije 5, palača Patačić; 17. st.; pregradnja god. 1764.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** Poduzeće za stamb. privredu, Varaždin, SIZ za stambenu oblast i komunalne djelatnosti opć. Varaždin; **g.r.:** 1968, 1981. god.

Već 1968. izrađena je ponuda za obnovu portala, koja je nadopunjena i aktualizirana god. 1981. g. U 1983. god. u sklopu planirane akcije uređenja palače za galeriju slika M. Stančića i J. Režeka napravljen je arhitektonski snimak zgrade (tlocrti, presjeci), a 1984. idejna studija prvog i drugog kata s planom namjene površina.

D: 458; F: 78; P: 15

413. VARAŽDIN, Trg B. Adžije 7, zgrada županije; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Poduzeće za stambenu privredu, Varaždin; **g.r.:** 1968. god.

Izrađena je ponuda za obnovu portala.

D: 58; F: 8

414. VARAŽDIN, Trg narodnih heroja 1, vijećnica; 1792. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Skupština općine Varaždin; **in.:** SIZ za stambenu oblast i komunalnu djelatnost općine Varaždin; **g.r.:** 1981. god.

Izrađen je elaborat obnove kamenog portala.

D: 474; F: 8

415. VARAŽDIN, Trg narodnih heroja 3, palača Drašković; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Poduzeće za stambenu privredu Varaždin; **g.r.:** 1968. god.

Izrađena je ponuda za obnovu portala.

D: 58; F: 12

416. VARAŽDIN, Trg narodnih heroja br. 5; 16—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »Varteks«, Varaždin; **in.:** Poduzeće za stambenu privredu Varaždina, »Varteks«, Varaždin; **g.r.:** 1967, 1986. god.

God. 1967. izrađen je projekt i tehnički opis za sanaciju dijela dvorišnih pročelja zgrade na kojima je došlo do slijeganja zidova u temeljima. Projektom se nastojao objektu vratiti raniji izgled pa je predviđeno odzidavanje arkadnih lukova i uklanjanje naknadnih prigradnji.

God. 1986. u sklopu radova na adaptaciji zgrade za potrebe RO »Varteks« Zavod je angažiran za istraživanje pročelja, izradu dokumentacije istraživanja i prijedloga prezentacije pročelja. Utvrđeno je da zgrada potječe iz 16. st., ali da su dvaput (18. i početak 19. st.) pročelja pregrađena. Prvotno, renesansno pročelje imalo je u prizemlju trijem s kamenim stupovima (na južnom pet lukova, na istočnom jedan luk). Svod trijema i nutarnji zid s kamenim portalom datiranim u 1541. god. sačuvan je samo u dužini dvaju svodnih polja, ostali dio srušen je u 18. st. Istočno je pročelje gotovo u potpunosti izmijenjeno u 18. st. izvedbom prizida mjestimično debelog 50 cm, koji je prekrio renesansno pročelje. Svi prozori na katu promijenjeni su u 18. st. kada su kameni renesansni okviri uklonjeni i uzidani kao spolija u nove zidove. U tijeku istraživanja iz zida je izvađeno 50-ak ulomaka tih starijih prozora te je utvrđen njihov oblik. Na temelju ostataka izvorne žbuke utvrđeno je da je pročelje bilo bijelo, raščlanjeno naslikanim detaljima tamnosive boje.

Predložena je rekonstrukcija renesansnog izgleda cijeloga južnog i dijela istočnog pročelja u dužini dviju prozorskih osi. Preostali dio istočnog pročelja zadržao bi zatečeni izgled uz nadopunu lezena u prizemnom dijelu uklonjenih u ovom stoljeću.

D: 486; F: 95; P: 14

417. VARAŽDIN, Trg žrtava fašističkog terora 4.

n.z.: RZG; **kt.:** O; **in.:** SIZ Varaždin; **g.r.:** 1983. god.

God. 1983. izrađena je ponuda za izradu idejne studije uređenja plohe trga.

D: 1030; F: 4

418. VARAŽDIN, Trg žrtava fašističkog terora 4, palača Prassinsky-Sermage; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Galerija slika Gradskog muzeja; **in.:** RSIZK, SIZ Varaždin; **g.r.:** 1979—1982. god.

U radovima na obnovi dotrajale palače koje je inicirao Gradski muzej Zavod je angažiran za izradu projektne dokumentacije.

God. 1979. zgrada je arhitektonski snimljena, a 1980. dovršen je najprije idejni, a zatim glavni projekt s troškovnicima, statičkim računom, projektom vanjskog i unutrašnjeg vodovoda i kanalizacije, projektom centralnog grijanja te projektom električne instalacije jake i slabe struje. U sklopu pripremnih radova provedena su geomehanička istraživanja tla. Radovi na obnovi zgrade počeli su 1981. i iste su godine i dovršeni.

U podrumu su uređene društvene prostorije i dvorana za projekcije. Novo stubište koje je te prostore povezalo s prizemljem izvedeno je na mjestu staroga spiralnog stubišta i uskoga podrumskog stubišta u koje se ulazilo iz dvorišta. U prizemlju su uređeni izložbeni prostori i sobe za kustose, umjesto nekadašnjeg atelijera i domarova stana. Na katu su uređene izložbene prostorije i jedna soba za kustose. Gospodarska zgrada u dvorištu preuređena je za kotlovnicu i foto-laboratorij te spremište smješteno u potkrovlje koje je novim vratima povezano s izložbenim prostorijama na katu. Napravljene su nove sanitarne prostorije na kraju hodnika u prizemlju i na katu. Cijela je zgrada građevinski sanirana. U podrumu je izveden zatvoreni sistem izolacije zidova i podova te horizontalna kemijska izolacija po metodi P. Cox. Nad prizemljem u gospodarskoj zgradi sazidana je betonska ploča, a krovišne stijene obložene su izolacijskim materijalom. Krovište je obnovljeno zamjenom trulih letvi i polaganjem novog biber-crijepa. U svim prostorijama u prizemlju postavljene su nove betonske podloge podova i izvedena nova žbuka umjesto dotrajale stare. Kameni detalji u unutrašnjosti obnovljeni su čišćenjem i retušom oštećenja u tehnici umjetnog kamena. Na stubištu je ponovno montirana odlomljena kamena svjetiljka. Kameni okvir vrata prema podrumskom stubištu povišen je kako bi se omogućio nesmetan ulaz u društvene prostorije. Sve su prostorije prebijeljene, a stara stolarija preličena uljnim naličem. Stolarija u prizemlju preličena je tamnosmeđim, a stolarija iz 18. st. na katu tamnozelenim naličem, prema nalazima utvrđenim sondiranjem. Okovlje na jednim sačuvanim baroknim vratnicama na katu očišćeno je od naknadnih naliča do izvornoga, pokositrenog sloja.

418. PRIJE RADOVA

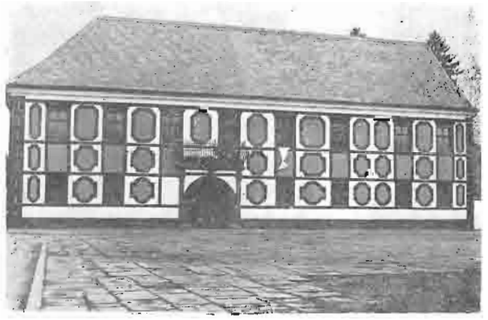

418. NAKON RADOVA

Obnovljene su sve instalacije (voda, kanalizacija, struja, gromobran) i postavljeni uređaji kojih prije nije bilo (centralno grijanje, signalni uređaji i TV-antena). Grijanje je izvedeno radijatorima s predviđenom temperaturom od 15° u spremištima i izložbenom prostoru 20—22° u ostalim prostorijama. Za rasvjetu u izložbenom prostoru na katu upotrijebljeni su stari kristalni lusteri, koji su ranije bili jedini izvor svjetlosti, i reflektori postavljeni na stropne vodilice. U dvorištu je uređen travnjak i kulir-pločama popločene staze. Ogradni su zidovi prežbukani, a nanovo je sazidan luk dvorišnog portala na kojem je uz godinu izvedbe (1759) upisana i godina obnove (1981).

Obnovi pročelja prethodila su konzervatorska istraživanja. Utvrđeno je da se izgled pročelja mijenjao nekoliko puta kroz 17. i 18. st. Prvotno pročelje bilo je bijelo i raščlanjeno žutim naslikanim vijencima i uglovnim kvadrima. Naknadno je sjeverno krilo prošireno u dužini jedne prozorske osi, a, najvjerojatnije potkraj 17. st., napravljeno je potpuno novo pročelje s gustom mrežom reljefno istaknutih vijenaca, medaljona i kvadra na uglovima. Pročelje je tada bilo bijelo, svi istaknuti detalji, uključujući i kamene prozorske okvire i stupove dvorišnog trijema, crni, dok su medaljonska i parapetna polja bila crvena. Polovicom 18. st. su uklonjeni žbukani detalji tog pročelja, a uz dvorišno pročelje prigrađeno je stubište i zazidani trijemovi. Istodobno su izvedeni novi završni vijenac i krovište. God. 1947/48, kada je zgrada adaptirana za Galeriju slika, dvorišni su trijemovi ponovno otvoreni.

Projektom rekonstrukcije nije predviđena obnova starijeg izgleda dvorišnih pročelja palače zbog razmjerno male količine utvrđenih podataka i preklapanja slojeva iz različitih faza. Ulična pročelja rekonstruirana su prema nalazima pa su ponovno dobila izgled kakav su imala potkraj 17. st. Radovi su obuhvatili zamjenu dvaju najoštećenijih kamenih prozorskih okvira (kamen Vinicit) čišćenje nečistoća i retuš oštećenja na ostalim kamenim detaljima u tehnici umjetnog kamena. Veća oštećenja na kamenim stupovima dvorišnog trijema sanirana su tašelima. Izrađena je nova prozorska stolarija projektirana s detaljem »krilo na krilo« koja je ugrađena s nutarnje strane kamenog okvira, na položaj gdje je prvotna stolarija i bila. Ostakljenje je izvedeno s metalnim šprljcima pravokutnog rastera. Na svim pročeljima izvedena je produžna zaglađena žbuka pripravljena u omjeru 1:2:6.

Žbuka za vijence i okvire medaljona pripravljena je s dodatkom šljunka promjera do 1 cm kako bi se kvaliteta površinske obrade što više približila kvaliteti originalne žbuke. Sva pročelja impregnirana su i preličena silikatnim premazom Chromosil. Dvorišna pročelja preličena su bijelom, a ulična bijelom, crnom i crvenom bojom, prema nijansama utvrđenim istraživanjem. Crnom bojom preličeni su svi kameni

prozorski okviri na uličnom pročelju i portal s kojeg je stara boja uklonjena 1947/48. god.

U izradi projekata sudjelovali su »PAN — Projekt« OOUR »Arhitektonsko projektiranje« iz Zagreba, GK »Zagorje« iz Varaždina i »IPZ« iz Zagreba. Radove je izvodio RO »Varkom« iz Varaždina. Prozore je ostaklilo poduzeće »Staklo« iz Zagreba.

D: 223/2; F: 242; P: 89

419. VARAŽDIN — Trstenjakova 7, »Pavlinski majur«; 1760. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Historijski arhiv Varaždin; **in.:** Historijski arhiv Varaždin; **g.r.:** 1969. god.

God. 1969. izrađen je troškovnik rekonstrukcije i adaptacije objekta i tri programske skice upotrebe svih etaža uključujući i potkrovlje.

God. 1974. izrađena je ponuda za izradu i ugradnju kamenih prozorskih okvira, a 1983. ponuda za izradu projekta obnove pročelja i kontrolno mjerenje vlage.

D: 37; F: 5; P: 7

420. VARAŽDIN, Ulica 27. srpnja 4, franjevačka infirmarija; 17—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Historijski arhiv Varaždin; **in.:** Historijski arhiv Varaždin; **g.r.:** 1969. god.

God. 1969. napravljen je arhitektonski snimak postojećeg stanja i programske skice korištenja zgrade za potrebe smještaja arhivske građe. U iskazu troškova dane su dvije varijante moguće adaptacije: 1. korištenje sadašnjeg objekta, 2. korištenje sniženog objekta s kojeg bi se uklonila etaža nadograđena 1940. God. 1983. izrađena je ponuda za istraživačke radove na pročeljima zgrade. Prilikom uviđaja prije davanja ponude uočeno je da su pročelja prvotno bila raščlanjena naslikanim detaljima crne boje.

D: 36; F: 52; P: 11

421. VARAŽDIN, Ulica 27. srpnja 4, franjevačka infirmarija (ljekarna); 1751. god. I. Ranger.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Institut za povijest prir. matem. i med. nauke JAZU; **in.:** Institut za povijest prir. matem. i med. nauke JAZU, RSIZK, SIZ kulture općine Varaždin; **g.r.:** 1971—1979. god.

Postojala je namjera da se u prostoru nekadašnje franjevačke ljekarne uredi ljekarnička zbirka pa je korisnik objekta, Institut za povijest znanosti JAZU, 1971. god. angažirao Zavod za pregled i utvrđivanje stanja Rangerovih zidnih slika. Utvrđeno je da je glavni uzrok nastalih oštećenja zidna vlaga. God. 1972. izrađen je elaborat sanacije vlage (postavljanje sustava elektroosmoze) prema kojem je iste godine sustav izveden i pušten u rad (projektant i izvođač: Institut »Geoexpert« iz Zagreba). U tijeku idućih godina kontroliran je stupanj vlage pa je utvrđeno da se zidovi postupno suše.

U 1973. i 1974. god. pregledana je svodna konstrukcija i predložen način kontrole pukotina mjernim markicama. Zavod za ispitivanje materijala i konstrukcija Građevinskog fakulteta u Zagrebu postavio je takve markice na tri mjesta u ljekarni i proveo kasniju kontrolu. Usporedo s tim radovima izrađivana je grafička i foto-dokumentacija zidnih slika, a u 1978. i 1979. god. obavljena su sondiranja i očišćene su zone na kojima su bili vidljivi kasniji naliči (pete svoda, prozorske niše). Također su poduzeta pokusna čišćenja od prašine koja se uvukla u djelomično pulverizirani slikani sloj. Radovi nisu nastavljeni nakon 1979. god.

D: 36; F: 46; P: 2

422. VARAŽDIN, »Beli pil«; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** Gradski muzej Varaždin; **g.r.:** 1978, 1981. god.

God. 1978. izrađen je prijedlog programa i troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova na »Belom pilu« koji je te godine dopremljen u Muzej. Budući da se investitor god. 1981. odlučio za privatnog izvođača, Zavod je angažiran samo za izradu stručnog mišljenja i za sudjelovanje u komisiji koja je pratila izvođenje radova.

D: 475

423. VARAŽDIN, kabinetski ormarić; poč. 17. st., drvo, intarzirano i polikromirano, veličina 78 × 42 × 67,5 cm.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** Gradski muzej Varaždin; **g.r.:** 1986. god.

Djelovanjem vlage došlo je do većih oštećenja drveta i pojave plijesni. Daske na poleđini bile su oslabljene crvotočinom. Sve profilirane letvice bile su odignute od podloge, izvijene ili puknute, a dijelovi furnira na rubovima i intarzijama oštećeni. Slikarije na vratnicama bile su prekrivene slojem potamnjelog laka.

Nakon dopreme u radionice RZH, ormarić je rastavljen i postupno osušen, a pritom su praćene dimenzijske promjene drveta koje bi mogle uzrokovati deformacije. Slijedilo je čišćenje mješavinom alkohola i terpentina, rekonstrukcija oštećenih profilacija i intarzija, patiniranje vodenim i špiritnim močilom i spajanje olabavljenih dijelova. Manja oštećenja na oslikanim vratnicama zapunjena su toniranim voskom. Sve površine zaštićene su šelakom i Xylamonom.

D: 223/4; F: 19

424. VARAŽDIN, Madona s djetetom; druga pol. 15. st., drvo, polikromirano, visina 83 cm

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1980—1981. god.

Drveni nosač bio je napadnut crvotočinom. Mjestimice su se pojavile raspukline i mehanička oštećenja rubova. Lijeva ruka djeteta bila je

424. PRIJE I NAKON RADOVA

odlomljena i pribijena čavlima. U nekoj ranijoj intervenciji polikromija je podlijepljena voštanom pastom, a istom masom modelirano je i oštećeno postolje. Sondiranjem su ustanovljena dva slikana sloja. Izvorni sloj sačuvan je oko 30%.

Preventivno je provedena plinska dezinsekcija metilbromidom. Drvo i polikromija očišćeni su kemijskim (terpentin, nitrorazređivač) i mehaničkim putem. Dijelovi postolja koji su nedostajali izrezbareni su od lipovine, a manja oštećenja i raspukline zapunjene su drvenim umecima i voštanom masom (vosak, kalofonij, bolonjska kreda). Ostaci izvorne polikromije učvršćeni su rijetkom voštanom pastom uz zagrijavanje radi boljeg prodiranja u podlogu. Retuš u smislu tonskog prilagođivanja polikromije i drveta izveden je uljenim bojama. Sve površine zaštićene su mat-lakom.

D: 223/4; F: 38

425. VARAŽDIN, okvir za sliku; 18. st.; drvo, polikromirano i pozlaćeno, veličina 100 × 85 × 12 cm.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1980. god.

Drvo je bilo neznatno oštećeno crvotočinom, a primjećuju se i manja mehanička oštećenja i nedostatak dekorativnih elemenata. Sloj pozlate i polikromije je ispucao, a djelomice i otpao. Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je dezinsekciju metilbromidom, čišćenje polikromije i pozlate kemijskim (mješavinom alkohola i terpentina) i mehaničkim putem, rekonstrukciju elemenata koji su nedostajali od lipova drveta, lijepljenje odlomljenih i novih dijelova Drvofixom, pozlatu zlatnim listićima i zlatnim prahom na polimentnu podlogu te retuš polikromije uljenim bojama.

D: 223/4; F: 13

426. VARAŽDIN, škrinja; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Gradski muzej Varaždin; **in.:** Gradski muzej Varaždin; **g.r.:** 1986. god.

Zbog loših uvjeta pohrane škrinje došlo je do većih oštećenja crvotočinom, a mjestimično i do truljenja drveta i savijanja dasaka. Oslikane površine bile su prekrivene nečistoćom. Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvaćao je čišćenje mješavinom alkohola i terpentina, ravnanje poklopca, lijepljenje postojećih i rekonstrukciju profilacija koje su nedostajale, patiniranje umetnutih dijelova špiritnim močilom i trajnu dezinsekciju Xylamonom.

D: 223/4; F: 12

427. VARAŽDINSKE TOPLICE, drvena kuća; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Varaždinske toplice; **in.:** Zavičajni muzej Varaždinske toplice; **g.r.:** 1982—1983. god.

Pri postavljanju novoga slamnatog pokrova na drvenoj kući u selu Možđencu trebalo je pokrov preparirati i zaštititi od vatre, insekata i sl. U RZH su provedena ispitivanja sredstva protiv gorenja i ispitivanja topivosti u vodi.

D: 1002

428. VARAŽDINSKE TOPLICE, nadgrobni spomenik Antuna Kukuljevića Sakcinskog 1851. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Varaždinske Toplice; **in.:** Zavičajni muzej Varaždinske Toplice; **g.r.:** 1972. god.

Kamena knjiga s nadgrobnog spomenika dopremljena je u RZH i potom je kemijskim i mehaničkim načinom očišćena od algi. Napuknuća su zatvorena poliesterom, a tekst natpisa, koji se jedva nadzirao, ponovno je pozlaćen (listićima na mikstionu).

D: 77/1; F: 2

429. VARAŽDINSKE TOPLICE, skulptura »Kupačica«; 20. st., L. Bezeredi;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Zavičajni muzej Varaždinske Toplice; **in.:** Zavičajni muzej Varaždinske Toplice; **g.r.:** 1983. god.

Izrađen je prijedlog zaštitnih radova s troškovnikom obnove skulpture koja je nekad bila u sklopu fontane u parku.

D: 1036; F: 6

430. VELIKA, crkva sv. Augustina; 14. st. (?) — 18. st.

n.z.: ROS; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Augustina Velika; **in.:** Rkt. župa sv. Augustina Velika; **g.r.:** 1976. god.

Izrađena je receptura za žbukanje vlažnih crkvenih zidova.

D: 302; F: 9

431. VELIKA GORICA, Turopoljski grad; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej Turopolja; **in.:** Muzej Turopolja; **g.r.:** 1968—70, 1972, 1977. god.

God. 1969. izrađen je projekt drenaže i odvodnje površinskih voda, prema kojem su iste godine izvedeni radovi (izvođač GP »Beton«, Nova Gorica). Projektiran je drenažni sistem sa suhim bunarima ukopanim do dubine vodopropusnog sloja, a prije toga teren uz objekt snižen je za 40 cm i izveden je tampon-sloj (batuda). Komunikacijske površine uz objekt riješene su betonskom podlogom na koju su položene opeke u cementnom mortu.

God. 1972. obavljen je pregled izvedenog drenažnog sistema i utvrđeni nedostaci nastali propustima izvođača radova (stručno mišljenje izradio je Institut za geološka istraživanja iz Zagreba).

God. 1969. izrađen je približni troškovnik obnove pročelja u kojem su obrađeni i krovopokrivački i limarski radovi. Projekt uređenja kancelarija i prizemnih prostorija te glavni projekt rekonstrukcije električne instalacije za rasvjetu i pogon izrađen je 1977.

D: 38; F: 49; P: 10

432. VELIKA MLAKA, kapela sv. Barbare; 1699—1759. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Jurja u Odri; **in.:** RF, OF Velika Gorica, RSIZK; **g.r.:** 1972—1986. god.

U 1972. godini provedna su opsežna istraživanja i arhitektonsko snimanje objekta. Na tavanu kapele ustanovljeni su tragovi koji su potvrdili navode kanonskih vizitacija o postojanju zvonika na krovištu kapele, iznad nekadašnjega zapadnog pročelja. Taj zvonik srušen je prilikom gradnje novog zvonika pred pročeljem god. 1867. Time su dobiveni podaci koji će poslužiti za idealnu rekonstrukciju razvoja objekta. Djelomično provedeno snimanje oslikanih stijena svetišta i lađe pod UV-svjetlom otkrilo je u sjevernom dijelu svetišta, na jednome profiliranom okviru, godinu 1666. God. 1973. izvršena je pokusna obrada jedne oslikane drvene ploče kako bi rezultati poslužili za izradu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova. Oslikana drvena ploča demontirana je i prevezena u RZH, nakon što su prije toga učvršćene ljuske boja. U RZH je slikan sloj učvršćen podljepljivanjem toplim uglačavnjem veziva 2—3%-tnog zečjeg tutkala s dodatkom 1%-tnog natrijeva pentaklorofenolata. Pet komada oslikanih drvenih dasaka ponovno je sastavljeno u ploču umetanjem drvenih klinova i parketažom na njezinoj pozadini. Oštećenja su retuširana pigmentom s dodatkom 2% Calatona. Prilikom tih radova ustanovljeno je da je izvorni slikani sloj iz 18. st. izveden temperom preslikan uljenom bojom, vjerojatno početkom ovog stoljeća. Istraživanja su pokazala da je izvorni slikani sloj velikim dijelom nestao već i prije te posljednje intervencije. Slikar koji je uljenom bojom preslikao i dopunio izvorni sloj najprisutniji je u unutrašnjosti kapele. God. 1976. i 1977. nastavljeni su radovi na oslikanim pločama sa sjevernog zida lađe. Radovi su uključili demontažu, plinsku dezinsekciju (64-satna obrada metilbromidom), podljepljivanje ljuski sli-

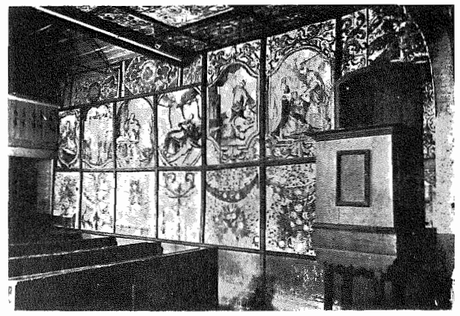

432. PRIJE RADOVA

432. NAKON RADOVA

kanog sloja s 1—6%-tnim pozlatarskim tutkalom, spajanje pojedinih dasaka Drvofiksom, s tim da je svaki sloj pojačan s 5—6 drvenih štapića. Elementi parketaže napravljeni su od šperploče debljine 1 cm. Oštećeni slikani sloj zapunjen je krednotutkalnim kitom. Zaštitni sloj na slikama izveden je s tri premaza. Prvi premaz izveden je 1/2%-tnim Paraloidom, drugi 1%-tnim Paraloidom, a treći bijelim voskom i besjajnim »Schminke mattlack« u omjeru 1:3. Pokusni retuš proveden je uljenim bojama »Talens«. Ulje je djelomično odstranjeno i nadomješteno voskom i mat-lakom (1 dio bijelog voska, 3 dijela mat-laka »Schminke mattlack« i 4 dijela dvaput rektificiranog terpentina). Fungicidna i insekticidna trajna zaštita ploča i drvenih stijenki kapele provedena je preparatom Xylamon Combi Hell. Parketažni elementi na

sjevernom zidu lađe montirani su pomoću mreže podložnih daščica. Nakon što su postavljene ploče, montirane su i ponovno izvedene profilirane letve.

Godine 1979. nastavljeni su radovi na oslikanim pločama s južnog zida lađe. I na njima je primijenjen isti postupak kao i na pločama sa sjevernog zida lađe. Završeni su svi radovi na pločama br. 19, 21, 25 i 26. Na ostalima djelomično je učvršćen slikani sloj. U tijeku 1980, 1981. i djelomično 1982. nastavljena je mehanička konzervacija i stabilizacija ploča, trajna dezinsekcija, učvršćivanje slikanog sloja i retuš na drvenim oslikanim pločama s južnog zida lađe. Slikani sloj učvršćen je toplim uglačavanjem bijelog voska, a očišćen benzinom i terpentinom, dok mu je poleđina impregnirana prirodnim voskom. Potpuni retuš proveden je uljenim bojama s djelomičnom zamjenom veziva (»Talens malmittel«, boje »Schminke« i »Talens«). U 1983. godini radovi su nastavljeni na drvenim oslikanim pločama sa sjevernog zida svetišta. Nakon što je arhitektonski i fotografski snimljen položaj svih ploča, dopremljene su u RZH gdje je najprije provedena plinska dezinsekcija, a potom je ljuskavi slikani sloj podlijepljen. voštano-smolnom masom. Također su djelomično mehanički učvršćene daske. Rasušene daske su rastavljene i ponovo spojene tiplima i ljepilom, a rupe izvađenih čvorova zatvorene su lipovim drvom. Zbog suženog programa u 1983, 1984. i 1985. godini kroz čitavo to razdoblje nastavljeni su radovi na pločama sa sjevernog zida svetišta. Na njima je u tijeku 1985. učvršćen slikani sloj, a nastavljeni su i radovi na izradi vodilica za elastičnu parketažu. Završetak konzervatorsko-restauratorskog zahvata na drvenim oslikanim pločama sa sjeverne stijene svetišta i njihovo montiranje planira se za 1987. godinu.

D: 49; F: 303; P: 15

433. VELIKI TABOR, dvorac; 16—17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** Zavičajni Muzej općine Pregrada; **in.:** RZG, FRZ filma »Seljačka buna«; **g.r.:** 1968, 1974, 1977—1978. god.

God. 1968. g. na temelju zaključaka donesenih nakon komisijskog uviđaja izrađeni su troškovnici za građevinske, krovopokrivačke radove na najugroženijim dijelovima. Za vrijeme snimanja filma »Seljačka buna« 1974. vođen je konzervatorski nadzor. Dane su upute za pripravljanje naliča kojim su tada preličeni zidovi u nekim prostorijama (dio vapna i 7—8 dijelova krede). Provedena je preventivna zaštita zidnih slika u salonu na prvome katu (otkrivenih 1967. god.) fiksiranjem 2%-tnim Paraloidom B-72 otopljenim u toluolu.

God. 1977. sklopljen je ugovor s RZG za istraživačke radove na žbuci i oslikanim slojevima vanjskih i unutrašnjih zidnih površina. Ti radovi izvođeni su u 1977. i 1978. god. i tom je prilikom otvoreno oko 120 sondi na zidovima u različitim dijelovima dvorca. Važan tada otkriveni detalj jest kasnogotički portal kapele.

D: 241; F: 238

434. VINICA, dvorac Opeka; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Historijski arhiv, Varaždin; **g.r.:** 1969. god.

Izrađeni su približni troškovnici rekonstrukcije (građevinski, obrtnički radovi), te tri programske skice u mjerilu 1:200 kojima su analizirane mogućnosti pohrane arhivske građe u dvorcu.

D: 119; F: 11; P: 3

435. VISOKO, crkva sv. Trojstva; 16—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa Presv. Trojstva; **in.:** Rkt. župa Presv. Trojstva; **g.r.:** 1973—1975. god.

Na temelju provedenih istraživanja zidnih slika izrađen je program radova s detaljnim troškovnikom za konzervatorske radove. Zahtjev za financiranje upućen je RF-u, ali sredstva nisu osigurana

D: 196; F: 4

436. VIŠNJICA, župna crkva sv. Marije od Pohoda; oko 1666. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Marije od Pohoda, Višnjica; **in.:** Rkt. župa sv. Marije od Pohoda, Višnjica; **g.r.:** 1967. god.

Pregledane su i istražene zidne slike, o čemu je, uz investitora, obaviješten i nadležni zavod. Daljnji radovi nisu izvođeni.

D: 79

437. VIVODINA, crkva sv. Lovre; 1757. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župni ured Vivodina; **in.:** RZG; **g.r.:** 1981. god.

Na zahtjev RZG izrađeno je mišljenje o planiranim radovima na obnovi pročelja. Upozoreno je da su pročelja prvotno bila oslikana (dekoracija izvedena crvenom bojom).

D: 455

438. VOĆIN, crkva Pohoda Bl. Dj. Marije; 15. st.

n.z.: ROS; **kt.:** O; **ks.:** Rkt. župa Pohoda Bl. Dj. Marije, Voćin; **in.:** RF; **g.r.:** 1972. god.

Izrađena je ponuda za nabavu, klesanje i ugradbu kamena. Radovi nisu izvođeni.

D: 92; F: 24

439. VOLAVJE, crkva Marije Snježne; 15. st. (?) — 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Petra Ap., Petrovina; **in.:** Rkt. župa sv. Petra Ap., Petrovina; **g.r.:** 1977, 1983. god.

Obavljena su dva uviđaja u razmaku od nekoliko godina. Jedan u vezi s trošnom nadstrešnicom zidne slike sv. Kristofora, koja se nalazi

na južnom crkvenom pročelju, a drugi u vezi sa zidnim slikama u unutrašnjosti i na crkvenom pročelju. Napravljen je troškovnik i opis konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova na zidnim slikama, međutim, zbog nedostatka novčanih sredstava radovi nisu izvođeni.

D: 338; F: 26

440. VUKOVAR, radnički dom; 19. st.

n.z.: ROS; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1981. god.

U toku rekonstrukcije i adaptacije doma vođen je tehnički nadzor.

D: 457

441. VUKOVAR, monoksil; 18. st. (?)

n.z.: ROS; **kt.** —; **ks.:** Gradski muzej u Vukovaru; **in.:** Gradski muzej u Vukovaru; **g.r.:** 1972. god.

Monoksil je izrađen od hrastova debla, a pronađen je u Dunavu kod Vučedola. Bio je vrlo oštećen i sastojao se od dva dijela. Veći je dužine 593 cm, a manji 390 cm. Površina drva bila je rastrošena, crvotočna i spužvasta izgleda. Na svježem lomu ispod površine drvo je bilo relativno čvrsto. Izrađen je program konzervatorskog zahvata koji je obuhvaćao radiokarbonsko datiranje uzoraka drva, čišćenje čamca i dezinfekciju te konsolidaciju drva vodenom otopinom polietilenglikola molekularne težine 1 500 uz dodatak boraksa i borne kiseline. Postupak nije bio izveden zbog nedostatka novčanih sredstava.

D: 55/3; F: 6

442. VUROT, kapela sv. Fabijana i Sebastijana; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.** Rkt. župa Mala Gorica (?); **in.:** SIZ Sisak; **g.r.:** 1975. god.

Prilikom uviđaja ustanovljeni su veliki statički poremećaji nastali zbog slijeganja terena i klizanja tla. Posljedica tih poremećaja bile su pukotine na zidovima i svodu. Predložena je izrada elaborata. Budući da sredstva potrebna za izradu elaborata nisu osigurana, elaborat nije napravljen.

D: 16; F: 6

443. VUROT, kapela sv. Fabijana i Sebastijana, glavni oltar; oko 1680. god. radionica I. Komersteinera, drvo, polikromirano i pozlaćeno, veličina 5,20 × 2,70 m; kip Madone s djetetom; 15/16. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno, visina 1,15 m;

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Mala Gorica; **in.:** RF i Rkt. župa Mala Gorica; **g.r.:** 1969. god. Drvena plastika (10 skulptura) i oltarna arhitektura s dekorativnim elementima bila je napadnuta crvotočinom.

Skulpture su skinute, očišćene i provedena je dezinsekcija. Skulpture su zaštićene Xylamonom BN Hell, a ostali dijelovi oltara Ksilolinom.

D: 16; F: 11

444. ZAJEZDA, župna crkva; 16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Uznesenja Bl. Djevice Marije; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1982.

Na zahtjev Komisije za utvrđivanje šteta od potresa 16. ožujka 1981. RZG, provedeno je djelomično istraživanje crkvenih zidova. Osim vidljivih fragmenata zidnih slika na istočnome zidu, lađe, novi tragovi zidnih slika na sjevernom, južnom i zapadnom zidu lađe, usprkos sačuvanim površinama gotičke žbuke sa žućkastim vapnenim premazom, nisu utvrđeni. Na južnom zidu sa svake strane kapele Patačić otkriveni su nadvoji i mrežišta dvaju gotičkih prozora. Izrađen je troškovnik najnužnijih konzervatorsko-restauratorskih radova. Prijedlog za uvrštavanje u Program kulturnog razvoja na razini Republike nije usvojen.

D: 499; F: 39

445. ZADAR, crkva sv. Dominika, zidne slike; 15. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zadar; **n.z.:** ZZD; **g.r.:** 1973., 1975.

Ostaci zidnih slika na svodu svetišta samo su mjestimice vidljivi jer je svod nekoliko puta prebijeljen.

Na zahtjev ZZD Zavod je izveo ove radove u prvom i trećem svodnom polju: slojevi vapnenog naliča skinuti su mehaničkim putem s površine slika i rebara, a potom su dezinficirani 2%-tnim natrijevim pentaklorofenolatom. Površinska oštećenja zatvorena su vapneno-kazeinskom žbukom. Zbog nedostatka sredstava radovi u idućoj godini nisu nastavljeni.

Zavod je god. 1975. ponovio zahtjev za nastavak radova, ali RF nije odobrio sredstva.

D: 182

446. ZADAR, crkva sv. Donata, drvene grede; prva pol. 8. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Arheološki muzej Zadar; **in.:** RF, Fond za kulturu općine Zadar; **g.r.:** 1971.

Prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova u crkvi sv. Donata u podu kružne galerije pronađeni su ostaci sekundarno upotrijebljenih hrastovih greda. Na njima su tehnikom rovašenja izvedeni ukrasi povijuše i ptica. Nađeni su i ostaci narančaste boje za koju je analizom utvrđeno da se radi o olovnom oksidu miniju. Na temelju radiokarbonske analize drva koja je provedena u institutu »Ruđer Bošković« u Zagrebu, utvrđeno je da je godina obaranja drva 710. god. n. e. ± 25 godina.

Grede su bile napadnute crvotočinom pa su se neki dijelovi osipali već na dodir rukom. Na konzerviranje u radionicu RZH dopremljeno je

17 ulomaka greda. Jedan dio konzerviran je alkoholnom otopinom calatona, a dio otopinom polivinilacetata. Konsolidans je na bolje sačuvano drvo nanesen premazivanjem, a drvo u raspadanju obrađeno je pod vakuumom.

D: 55/2; F: 19; P: 18

447. ZADAR, crkva sv. Donata, tranzena; 9. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Arheološki muzej Zadar; **in.:** Arheološki muzej Zadar; **g.r.:** 1973—1974.

Tranzena je isklesana od tamnog bituminoznog vapnenca male čvrstoće. S vremenom raspala se u veći broj ulomaka od kojih je samo manji dio nedostajao.
Ulomci su lijepljeni poliesterskim vezivom, a spojevi pojačani mjedenim klinovima. Dijelovi što su nedostajali rekonstruirani su od smjese umjetnog kamena na bazi poliesera. Jednostavan oblik tranzene omogućio je potpunu rekonstrukciju koja je izvedena bez isticanja razlike između novih i originalnih dijelova.

D: 77/2; F: 2

448. ZADAR, crkva sv. Donata, ostaci zidnih slika; 12—13. st. i 18. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Grad Zadar; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1970—1972, 1975.

U narteksu, na zidu iznad glavnog ulaza u crkvu, prilikom konzervatorskih radova otkriveni su ostaci zidnih slika. Istraživanja su pokazala da postoje tri sloja žbuke. Prvi sloj, nastao u doba gradnje nema tragova boje, a na drugom i trećem sloju sačuvani su naslikani elementi geometrijsko-biljne dekoracije karakteristične za razdoblje romanike.
Svi fragmenti su obrubljeni vapneno-kazeinskom žbukom koja je izgledom prilagođena originalnoj (variranjem vrste i količine punila). Istom žbukom injektirani su odignuti dijelovi i potklobučenja. Površine zidnih slika očišćene su skalpelima i fisirane 4—6%-tnim calatonom. Radi injektiranja zidova objekta bilo je nužno skinuti fragment zidne slike s grbom i natpisom sačuvan na crkvenoj galeriji. Zahvat je proveden »staco«-tehnikom i skinuti fragment pohranjen je u crkvi.
God. 1972. i 1975. Zavod je od Republičkog fonda zatražio sredstva za nastavak radova na skinutoj zidnoj slici. Sredstva nisu odobrena pa radovi nisu dovršeni.

D: 54/4; F: 9

449. ZADAR, crkva sv. Frane, anđelova glavica; 18. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Franjevački samostan sv. Frane; **in.:** Franjevački samostan sv. Frane; **g.r.:** 1973.

Prilikom ličilačkih radova odlijepila se jedna glavica anđela koja je ukrašavala sredinu jednog luka, pala na pod i razbila se u više dijelova. Na traženje ZZD Zavod je slijepio dijelove, retuširao spojeve i reljef vratio na mjesto.

D: 211

450. ZADAR, crkva sv. Ilije, štukature; druga pol. 18. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Srpska pravoslavna općina; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1969—1972.

Na zahtjev ZZD Zavod je skinuo četiri štuko-ukrasa iznad prozora i dopremio ih u Zagreb. Izlomljeni su dijelovi spojeni, spojevi retuširani, a površina štukature očišćena od slojeva naliča. Potom su uzeti kalupi i izrađeni odljevi u poliesteru koji su ponovno ugrađeni na izvornom mjestu. Sondiranjem zidova i svoda ispod slikane dekoracije s kraja 19. st. otkriveni su tragovi originalnog bojenja i izrađene tonske karte, a za elemente baroknih profila na svodu i susvodnicima izrađene su šablone. Nakon skidanja postojeće žbuke svod je ožbukan tankim slojem vapnene žbuke s dodatkom pucolana (10%). Istom žbukom izvučeni su i profili. Bojenje je obavljeno Fasadex bojama jer građevinsko poduzeće nije moglo osigurati sirovinu za vapnene boje.

D: 111; F: 7

451. ZADAR, crkva sv. Krševana, luneta glavnog portala; kraj 12. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Nadbiskupija Zadar; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1983, 1984.

Luneta je načinjena od osam komada mramora nejednake veličine i oblika. Neki su komadi već upotrebljavani, što je vidljivo iz tragova obrade na njihovoj poleđini. Na luneti se nalazi djelomice izbrisan i teško čitljiv natpis iz 1298. god. koji spominje radove na obližnjem gradskom zidu u vrijeme kneza Leonarda Grisogona. Pošto je zaključeno da konzervatorski zahvat nije moguće provesti in situ, luneta je demontirana i dopremljena u RZH.

Mineraloško-petrografska analiza uzoraka potvrdila je da je kamen lunete mramor i da vrlo vjerojatno potječe iz Carrare. Njegova površina nije visoko polirana, već samo brušena. Originalni tekst izveden lazurno bio je obnovljen u nepoznato vrijeme pa je karakter linija slova ponešto izmijenjen. Oba sloja boje se ljuskaju. Čišćenje gornjeg sloja skalpelima nije dalo zadovoljavajuće rezultate kao ni pokušaji čišćenja površine mramora. Upotrebom plovućca i brušenjem nestaju mehanička oštećenja površine, a potapanje u destiliranoj vodi uzrokuje oštećenja slikanog sloja. Budući da su kvantitativne analize u vodi topivih soli dale negativne rezultate, nije bilo potrebno provoditi ekstrakciju. Zaključeno je da se mramor konzervira u postojećem stanju. U tu svrhu njegova je površina učvršćena akrilsilikonom i zaštićena silikonskim premazom. Slova su djelomično retuširana fresko-pigmentom uz dodatak akrilsilikona. Retuš nije proveden ravnomjerno, već su bolje sačuvani dijelovi retuširani jače, a ostali nešto slabije.

Prije montaže lunete ojačan je nadvratnik AB-gredom prema prijedlogu inž. M. Brnića.

D: 497; F: 46; P: 3

452. ZADAR, crkva sv. Tome, fragmenti zidnih slika; 12—13. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; Grad Zadar; **in.:** RF; **g.r.:** 1970, 1973—1975.

Fragmenti zidnih slika otkriveni su u donjoj zoni južnog zida. Na temelju sačuvanih ostataka nije moguće odrediti njihov sadržaj niti odrediti precizniju dataciju. Ipak, po križu koji je sačuvan na najvećem fragmentu (60 × 80 cm), čini se da pripadaju razdoblju romanike, kada je crkva i pregrađena.

Na slikama je poduzet samo preventivni zahvat, tj. injektiranje i opšivanje vapneno-kazeinskom žbukom, dok je najveći fragment s naslikanim križem skinut »stacco« postupkom i prenesen u RZH na daljnju obradu. Zavod je triput uputio RF-u zahtjev za sredstva, no, budući da ona nisu odobrena, radovi nisu nastavljeni.

D: 52/3; F: 6

453. ZADAR, Samostan benediktinki sv. Marije, kapitul; 1105—1111. god.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Samostan bendiktinki sv. Marije; **in.:** RSIZK, SIZ Zadar, Samostan benediktinki sv. Marije; **g.r.:** 1970—1972.

Radovi započeti 1970. god., imali su za cilj istražiti i obnoviti romanički sloj građevine čiji su elementi otkriveni i djelimično prezentirani neposredno nakon II. svjetskog rata.

Romanički kapitul sigurno je doživio manje izmjene kroz svoju dugu povijest, no radikalno je preoblikovan sredinom 19. stoljeća. Tada su skinuta dva stupa s dijelovima slijepih lukova uz južni zid i porušen balkon prislonjen uz zid zvonika. Otvoren je prozor prema crkvi i izmijenjeni prozori i vrata na sjevernom zidu. Vrata koja su iz ćelije na I. katu zvonika vodila na balkon pretvorena su u prozor a svi preostali dijelovi romaničkog sloja, osim Vekenegine grobnice i glavnog vijenca, prekriveni su arhitektonskim čestima klasicističkih obilježja, izvedenim u žbuci i kamenu i ukrašenim slikanom dekoracijom. Prilikom ovih radova dijelovi romaničkih baza, kapitela i stupova su otklesani, grobnice zatrpane a pod povišen.

Godine 1970. objekt je fotogrametrijski snimljen (mj. 1:50 i 1:25). Arheološkim istraživanjima koja su vodili dr. I. Petricioli i dr. Š. Batović, otkriveni su ostaci kulturnih slojeva od antike do srednjeg vijeka i velik broj grobova. Konzervatorska istraživanja dala su podatke za rekonstrukciju dvaju stupova s bazama i kapitelima uz južni zid. Otkriveno je također da je južna stranica sarkofaga Vekenegine grobnice bila vidljiva u crkvi i da je otklesana prilikom radova u 19. stoljeću kad je upotrebljena za pokrivalo sarkofaga. Dijelovi originalnog pokrivala pronađeni su u zazidu. U zidu do Vekenegine grobnice otkriven je lučni otvor kojim se kapitul otvarao prema crkvi. Otvor je obrađen žbukom i nema tragova vratnica.

Sloj 19. stoljeća djelimično sačuvan u zahvatu nakon rata, potpuno je eliminiran. Svi oštećeni romanički dijelovi arhitekture na južnom i sjevernom zidu i sarkofag Vekenegine grobnice, obnovljeni su u umjetnom kamenu i tehnikom obrade — na zubatku i dlijetom — približeni originalu. Za obnovu balkona uz zid zvonika i prozora na sjevernom zidu nismo imali dovoljno podataka. Ipak su uz suglasnost nadležnog zavoda na mjestu prozora iz 19. st. izvedene kopije romaničkog prozora u ćeliji na I. katu zvonika. Prozori su oblikovani u žbuci i zatvoreni staklom bez okvira. Uspostavljena je komunikacija s crkvom preko lučnog otvora koji je iz funkcionalnih razloga zatvoren rešetkom od kovanog željeza. Nad Vekeneginom grobnicom postavljen je slijepi luk s ostacima zidnih slika koji je nakon rata bio skinut i pohranjen u Arheološkom muzeju. Zidna slika nije sačuvana cjelovito no nema dvojbe da je prikazivala scenu Navještenja. Tragovi crne, crvene, plave i žute boje pronađeni su i na frizu palmeta pa je logično pretpostavljati da je cijeli kapitul bio oslikan.

U petama pojasnica bačvastog svoda postavljene su zatege a južni zid injektiran cementnim mlijekom. Zidovi i svod ožbukani su s dva sloja vapnene žbuke (1:3 i 1:2). Gornji sloj obrađen je »pod žlicu«. Pod od kamenih ploča postavljen je na izvornom nivou. Električna rasvjeta riješena je reflektor-žaruljama bez sjenila, spuštenim iz tjemena pojasnica.

Projekt statike izradio je ing. M. Brnić, projekt elektrike ing. B. Vuletić, građevinske radove izveo je J. Murko a klesarske N. Orčić, A. Deković i A. Štambuk.

D: 59/2; F: 221; P: 29

454. ZADAR, crkva sv. Marije; 11—19. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Samostan benediktinki sv. Marije; **in.:** RSIZK, SIZ Zadar, Samostan benediktinki sv. Marije **g.r.:** 1971—1980.

Crkva je stradala u II. svjetskom ratu. Tada su porušeni: krovovi triju lađa, svod srednje lađe, pjevalište i sjeveroistočni ugao svetišta, a glavni oltar i kupola toliko oštećeni da su odmah nakon rata bili demontirani.

Do 1958. objekt je građevinski saniran i zaštićen od daljnjeg propadanja. Obnovljeni su oštećeni dijelovi južnog zida, sjeveroistočni ugao svetišta i kupola. Svi zidovi povezani su AB serklažima u zoni krovnog vijenca i izvedene nove krovne konstrukcije s pokrovom. Ovim radovima rukovodio je Zavod za zaštitu spomenika kulture u Zadru.

Radovi na cjelovitoj obnovi spomenika započeli su 1971. godine a obuhvatili su: fotogrametrijske snimke postojećeg stanja, obradu podataka iz pisanih izvora i starih fotografija, valorizaciju nalaza arheoloških i konzervatorskih istraživanja, izradu na njima temeljenih idejnih studija i izvedbenih projekata, te samu izvedbu.

Već su pisani izvori donijeli podatke o slojevitosti građevine. Trobrodna crkva iz II pol. 11. st. bila je preoblikovana u I pol. 16. st., potom

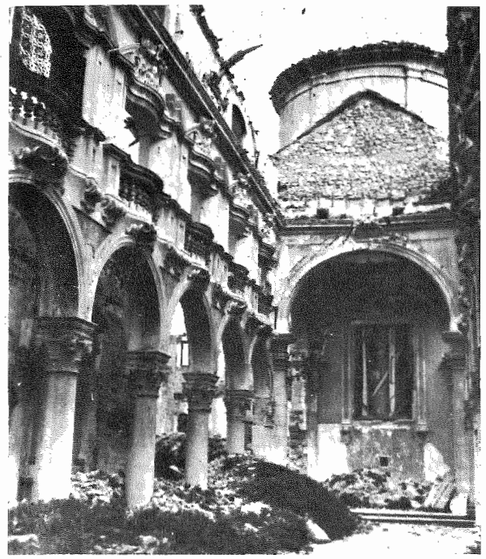

453. PRIJE RADOVA

453. NAKON RADOVA

sredinom 18. st., i konačno sredinom 19. st. Dio ove slojevitosti bio je na crkvi i vidljiv. Arheološka i konzervatorska istraživanja su ove činjenice potvrdila i na temelju materijalnih dokaza znatno proširila mogućnost definiranja pojedinih stilskih i građevinskih faza.

Od ranoromaničkog sloja otkriveni su: temelji glavne i sjeverne apside, temelji zapadne fasade, sjeverni zid, zidovi srednje lađe s ostacima triju prozora, tragovi oslikanja ispod strehe srednje lađe i 6 stupova s lukovima i otučenim kapitelima čiji su ulomci pronađeni u nasipu ispod poda.

Od renesansnog sloja otkriveni su: ostaci produženog prezbiterija u dužini dva traveja, dva stupa s kapitelima ispred glavne apside, povišeni dijelovi zidova srednje i bočnih lađa, prozori srednje lađe, otvori sjeverne i južne galerije, tragovi klupa uz južni i zapadni zid crkve, poprečni lukovi u bočnim lađama, položaj i oblik tavanica u bočnim lađama te sloj žbuke na svim zidovima.

Od baroknog sloja otkriveni su: ostaci pjevališta koji govore da je bilo oblikovano poput otvora sjevernog i južnog matroneja, poprečni lukovi u bočnim lađama, tragovi oltara skinutih u 19. st. otučeni profili u tamburu kupole i pandantifima. Otkriveno je također da su štukature izvorno bile bijele i da je produženi prezbiterij bio u funkciji.

Od sloja 19. stoljeća utvrđene su: intervencije na štukaturama u svetištu i svodu srednje lađe, bojanje svih štukatura u dvije boje, te izvedba lezena, žbukanje i bojanje zidova u bočnim lađama. Tada su otučeni ranoromanički i renesansni kapiteli i baze stupova, porušen produženi prezbiterij a pod crkve povišen i prekriven bijelim i crvenim mramornim pločama. Na mjestu otučenih kapitela izvedeni su u žbuci kapiteli korintskog tipa a stupovi obloženi slojem žbuke i bojom usklađeni s enterijerom. Na temelju valorizacije navedenih podataka i materijalnih ostataka pojedinih slojeva na objektu, odlučili smo da se obnovom pokuša uspostaviti stanje iz sredine 18. st., kad su uz barokne dijelove koegzistirali ranoromanički i renesansni elementi. Iz istog razloga bilo je nužno negirati sloj 19. stoljeća. Istovremeno bili smo svjesni činjenice da su važni dijelovi baroknog enterijera poput pjevališta i štukatura na svodu srednje lađe, nepovratno izgubljeni i da ih je nemoguće i konzervatorski nedopustivo rekonstruirati prema rijetkim fotografijama ili metodom komparacije.

Ovaj stav slijedili smo kod projektiranja i radova i postupno spajali dezintegrirane dijelove u novu cjelinu.

Od sloja 11. st., prezentirani su stupovi i kapiteli, lučni otvor prema kapitulu, sarkofag Vekenegine grobnice i nivo poda ispod njega, a obrisi glavne i sjeverne apside ucrtani u novom podu. Ostaci prozora i slikane dekoracije prezentirani su na sjevernom i južnom matroneju. Drugi stup sjevernog niza statički je saniran po projektu ing. M. Brnića. Restituciju kapitela omogućio je nalaz njihovih originalnih dijelova u nasipu poda. Istim postupkom obnovljena su i dva renesansna kapitela ispred glavne apside. Podizanjem poda na izvornu visinu definiran je prostor produženog renesansnog prezbiterija dok za obnovu njegove ograde nismo imali dovoljno podatka. Renesansni sloj cjelovito je prezentiran u bočnim lađama. Obnovljeni su poprečni lukovi s konzolama, lezene s bazama i kapitelima, drvene kasetirane tavanice i klupe uz južni i zapadni zid. Najopsežniji radovi izvedeni su na baroknom sloju. Svod srednje lađe obnovljen je bez štukature. Po-

pravljeni su svi otvori matroneja, profili na lukovima i glavni vijenac. Najistočniji otvor sjevernog matroneja rekonstruiran je per analogiam a štukatura na trijumfalnom luku po fotografijama. Prema ostacima obnovljen je balkon na sjevernoj strani. Profili u tamburu kupole definirani su komparacijom tragova u žbuci i sličnih profila u srednjoj lađi. Premda je ovaj zahvat bio nužan treba ga smjestiti u domenu pretpostavke. I konačno po projektu S. Planića podignuto je novo pjevalište čiji oblik izrasta iz poruka baroknog matroneja.

Novi pod izveden je od pravilno uslojenih kamenih ploča vrste »Dolit« a stube povišenog prezbiterija od kamena vrste »sivac maćato«. Sve rekonstrukcije na kamenim elementima izvedene su u bijelom cementu uz prethodno armiranje bakrenim šipkama i žicom. Za obnovu štukatura korištene su žbuke iz proizvodnog programa »Samoborke« (Teramix, žbuka RR i betonfix), a za žbukanje zidova proizvodi IGMO Ozlja (produžna žbuka VC-4, hidraulična žbuka VB-1 i vapnena žbuka V-1).

Statički nadzor vršio je ing. M. Brnić a projekt elektrike izradio I. Lončarić. Odabir žbuka i nadzor nad njihovom ugradnjom imao je dr. J. Franciškovič iz GI Hrvatske. Umjetnu bravariju izradio je S. Diminić, stolarske radove J. Himelreich, klesarske radove B. Martinčević, A. Dešković i A. Štambuk a građevinske J. Murko i S. Šoša.

D: 59/3, 59/4; F: 976; P: 99

455. ZADAR, zvonik crkve sv. Marije; 1105. god.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Samostan bendiktinki sv. Marije; **in.:** RSIZK, SIZ Zadar, Samostan benediktinki sv. Marije; **g.r.:** 1971—1972, 1981—1986.

Fotogrametrijsko snimanje izvršeno je 1971. (mj. 1:50), a 1972 izrađen je elaborat stanja zidnih slika u ćeliji na I. katu s prijedlogom najnužnijih radova. Oštećenja na zidnim slikama dokumentirana su CB fotografijama i crtežima. Načinjene su analize pigmenata i kvalitativne i kvantitativne analize uzoraka žbuke. Ispitivanja su pokazala da je glavni uzročnik oštećenja oborinska voda koja kroz otvore gornjih katova prodire u zidove i pokreće razoran proces migracije topivih soli. Zbog toga smo predložili da se na podu četvrtog kata izvede AB ploča debljine 10 cm s vodonepropusnim premazom koja će spriječiti prodor kišnice u donje dijelove. Komisija za ocjenu projektnih elaborata ocijenila je ovaj prijedlog kao statički nepovoljan pa on nije realiziran. Istovremeno je došlo do prekida radova zbog pomanjkanja novčanih sredstava. Ipak smo od 1974—1979. kontinuirano mjerili temperaturu zida i vlagu zraka u ćeliji i prostoriji iznad nje, no dobiveni podaci još nisu sistematski obrađeni.

God. 1981. izvršili smo pregled stanja kamena na pročeljima zvonika i odredili kamene blokove koje je zbog trošnosti potrebno izmijeniti. Ove podatke unijeli smo u arhitektonske nacrte 1:20. Odlučili smo da je potrebno poštivati strukturu zida pročelja, kako se raster sljubnica ne bi izmijenio i usitnio, a površinsku obradu kamena približiti originalnoj. Mramorne dijelove zvonika — Kolomanov natpis, razdjelne vijence, stupiće i kapitele bifora i kvadrifora — potrebno je očistiti i zaštititi i tako cjelini vratiti igru dvaju tonova i materijala karakterističnu za romaniku. Odlučili smo također da se poštuju ranije intervencije na biforama i kvadriforama kad su one statički ojačane dodavanjem još jednog stupića.

Ing. M. Brnić izvršio je statičku analizu objekta i provjeru nosivosti stupića bifora i kvadrifora i utvrdio da ne postoje statički problemi. Mineraloško-petrografske analize kamena izvršio je dr. B. Crnković s RGN fakulteta u Zagrebu i na osnovu njih predložio da se u radovima koristi kamen tipa »Veselje-unito« s Brača i venčački mramor iz Aranđelovca.

Do 1986. godine izvedeni su ovi radovi: obnovljena je žbuka na piramidi zvonika, učvršćen akroterij i postavljena nova gromobranska instalacija. Zamijenjeni su svi oštećeni kameni blokovi na pročeljima s tim da je do visine II. kata, po preporuci dr. Crnkovića, ugrađen kamen tipa »Visočani« iz okolice Dubrovnika. Mramorni dijelovi očišćeni su pjeskarenjem i silikonizirani, a veća oštećenja zatvorena poliesterskom masom. Željezni klinovi kojima su bile učvršćene pukotine na kapitelima, zamijenjeni su šipkama od nehrđajućeg čelika, a pukotine i utori za klinove zatvoreni poliesterskom masom. Zatvorene su sljubnice na svim pročeljima od visine II. kata do vrha. Za fugiranje i obradu piramide zvonika, korištene su žbuke iz proizvodnog programa »Samoborke« a po prijedlogu dr. J. Franciškovića iz GI Hrvatske. Statički nepropisno izvedena konstrukcija za ovjes zvona ispravljena je po prijedlogu ing. M. Brnića.

Građevinske radove izveo je S. Šoša iz Zadra a klesarske A. Dešković, A. Štambuk, V. Štambuk i B. Martinčević.

Radovi se nastavljaju.

D: 59/1; F: 125; P: 10

456. ZADAR, katedrala sv. Stošije, zidne slike; 13. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Stošije; **in.:** RF; **g.r.:** 1972—1976.

Fragmenti zidnih slika nalaze se u apsidi južne lađe. Najbolje je sačuvan lik sv. Ivana Krstitelja na desnoj strani, a od Kristove figure u sredini kompozicije sačuvan je samo gornji dio. Lik na lijevoj strani jedva se nazire, ali nas ikonografija upućuje na zaključak da je predstavljao Bogorodicu. U donjoj zoni ostao je lik sv. Kuzme.

S površine zidnih slika mehanički su odstranjeni kasniji naliči i provedena je dezinfekcija natrijevim pentaklorfenolatom (2%). Za obrubljivanje i injektiranje upotrijebljena je vapneno-kazeinska žbuka. Na kraju je slikani sloj

učvršćen 2%-tnim calatonom. Tri godine mjerena je vlaga u objektu i nakon toga izrađen je prijedlog zaštite zidnih slika od njezina štetnog djelovanja.

Radovi nisu nastavljeni.

God. 1976. otkriveni su fragmenti zidnih slika na unutrašnjoj strani pročelnog zida. Na traženje ZZD Zavod je obavio njihovo opšivanje i djelomično čišćenje od vapnenih naliča.

D: 15/2, 323; F: 19; P: 1

457. ZADAR, katedrala sv. Stošije, kipovi letnera; 1426—1431. god., M. Moronzon i Ivan iz Milana, drvo pozlaćeno i polikromirano

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** SICU Zadar; **in.:** RF; **g.r.:** 1968, 1972, 1973.

Od letnera katedrale sačuvano je deset kipova apostola. Svi su prebojani vapnenim naličem, a drvo oštećeno mehaničkim udarima i crvotočinom. Dezinsekcija Xylamonom provedena je

457. ZA VRIJEME RADOVA

1968. God. 1972. kipovi su dopremljeni u Zavod. Pozlata i polikromacija podljepljeni su zečjim tutkalom, a drvo učvršćeno 2—6%-tnim calatonom. Pozlata i polikromacija očišćene su mehanički i kemijski. Velike okomite pukotine zatvorene su umecima od lipovine, a kipovi postavljeni na nove baze, također od lipova drva. Novi drveni umeci retuširani su prema boji originalnog drva.

D: 67/7; F: 144; P: 27

458. ZADAR, katedrala sv. Stošije, korska sjedala; prva pol. 15. st., Matej Moronzon

n.z.: ZZD; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Stošije; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1969—1972., 1975.

Korska sjedala smještena su u dva reda na sjevernoj i južnoj strani prezbiterija. Bogato su izrezbarena i dekorirana motivima karakterističnim za razdoblje cvjetne gotike. Bogatstvom ornamenta i dimenzijama ističe se nadbiskupovo sjedalo u sjevernom nizu i njemu nasuprot sjedalo gradskoga kneza.

Korska su sjedala restaurirana 1885. god. i tada su sve površine prebojene tamnosmeđe, a dijelovi su poprsja proroka i anđela pozlaćeni. Uz znatna mehanička oštećenja vidljiva je i jaka crvotočnost.

Sondiranjem su otkriveni ostaci originalne pozlate i polikromacije (plava, crvena i zelena boja, a ispod mrežišta u zabatima pronađeno je 40 listova pergamene s tekstovima iz 12, 13. i 14. st. (identifikaciju i obradu obavio je dr. M. Grgić). Pri ugradnji u korske klupe vidljiva strana pergamena bila je prebojena. U sklopu istražnih radova porušeni su zidovi u sjevernoj i južnoj lađi koji su zaklanjali poleđine korskih sjedala. Pokazalo se da su i one bile dekorirane profiliranim rombovima, dok je ornament bio naslikan crvenom, žutom i plavom bojom.

U sklopu elaborata zahvata načinjeni su arhitektonski snimci lica i poleđine te detaljan opis oštećenja s foto-dokumentacijom. Potom je provedena dezinsekcija Xylamonom i čišćenje poleđina od plijesni otopinom 1%-tnog pentolata. Skinuta mrežišta zabata dopremljena su u RZH gdje su očišćena od sloja boje i prljavštine. Drvo je učvršćeno 10—20%-tnim paraloidom B-72, a odlomljeni dijelovi i pukotine sastavljeni lipovim furnirom. Veća oštećenja rekonstruirana su od lipova drveta, a manja su zatvorena krednim kitom. Sloj prljavštine s poleđine sjevernih sjedala skinut je otapalima, a zatim je obavljen retuš fresko-bojama s dodatkom calatona. Dva gornja i dva donja sjedala sjevernog niza očišćena su od sloja boje i prljavštine, a ostaci polikromacije i pozlate zaštićeni damar-lakom. Restauracija pergamena obavljena je u laboratoriju Arhiva Hrvatske.

God. 1971. izrađen je projekt rekonstrukcije poleđine korskih sjedala. Zahtjev za sredstva upućen je RF-u 1972. i 1975., no, budući da sredstva nisu odobrena, radovi nisu nastavljeni.

D: 15; F: 29; D: 16

459. ZADAR, krstionica katedrale sv. Stošije, krsni zdenac; 12/13. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** SICU Zadar; **in.:** SICU Zadar; **g.r.:** 1974.

Krsni zdenac krstionice sv. Stošije uništila je u II. svjetskom ratu avionska bomba. Stranice zdenca i vijenac bili su razlomljeni u mnogo dijelova, a neki su ulomci nedostajali. Na temelju mjerenja dimenzija postojećih ulomaka (koji su činili oko 90% površine zdenca), te s pomoću jedine sačuvane fotografije iz vremena prije razaranja (Ć. M. Iveković), načinjena je grafička rekonstrukcija. Krsni zdenac ima tlocrt pravilnog osmerokuta. Stranice su klesane od crvene vapnenačke breče, a vijenac od bijelog mramora. Fragmenti su spajani epoksidnim ljepilom i mjedenim klinovima, a dijelovi koji

su nedostajali rekonstruirani su od umjetnog kamena na bazi poliestera, kamenog praha i prikladnih pigmenata. Krsni zdenac montiran je u izložbenom prostoru Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru. Konzultant pri rekonstrukciji bio je prof. dr. I. Petricioli.

D: 77/4; N: 10; F: 9

460. ZADAR, sakristija katedrale sv. Stošije, mozaik; 5—6. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Stošije; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1974

U zapadnom dijelu prostorije, ispod današnjeg poda, otkriven je mozaik na kojem su prikazana dva jelena koja piju iz kantarosa. U središnjem dijelu vide se i kasniji popravci: kockice mozaika nevješto su zamijenjene okruglim kamenčićima. Površina je neravna i oštećena udarcima čekića. Vezivna je žbuka popustila pa su se mnoge kockice odvojile. Zavod je proveo preventivni zahvat. Oštećenja i pukotine očišćeni su kistovima do zdrave podloge i zatvoreni vapnenom žbukom (1:3). Pri dubljim oštećenjima žbuka je nanesena u slojevima kako ne bi došlo do pucanja. Istom žbukom opšiveni su rubovi mozaika.

Radovi nisu nastavljeni.

D: 225; F: 6

461. ZADAR, palača Nassis, štukatura; 18. st.

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zadar; **in.:** ZZD; **g.r.:** 1977.

Na traženje ZZD skinuta je štukatura iznad trifore u velikoj dvorani na prvome katu. Površina štuko-ukrasa očišćena je od slojeva naliča, ispucani su dijelovi spojeni, a oštećenja retuširana. Uzet je kalup u silikonkaučuku i napravljen gipsani odljev koji je ugrađen na mjesto originala.

D: 278

462. ZADAR, SICU, minijatura Raspeća; kraj 13. st., tempera na pergameni, vel.: 35 × 29 cm

n.z.: ZZD; **kt.:** O; **ks.:** Samostan benediktinki sv. Marije; **in.:** SICU; **g.r.:** 1974—1978.

Minijatura je kao dio moćnika bila umetnuta u drvenu ploču i pokrivena staklom. Pri dnu je imala četiri ovalna izreza u koja su bile uložene moći svetaca. Drvo je bilo crvotočno, pergamena valovito nabrana a slikani sloj i pozlata djelimice ljuskavi a djelimce otpali.

Nakon izravnavanja, ovalni izrezi zatvoreni su pergamenom koja je postupno stanjena do debljine originalne. Sačuvana pozlata podljepljena je jesetrinim tutkalom a sve površine na kojima su nedostajale boja i pozlata obrađene su tankim slojem bolonjske krede. Nakon stabiliziranja pergamene izvršen je minimalan retuš vodenim bojama a cijela površina zaštićena 1—2% otopinom jesetrina tutkala.

D: —; F: 17

463. ZADAR, nadgrobna ploča nadbiskupa L. Veniera, 1449; J. Dalmatinac

n.z.: ZZD; **kt.:** —; **ks.:** Narodni muzej Zadar; **in.:** Narodni muzej Zadar; **g.r.:** 1976.

Od nadgrobne ploče sačuvano je 12 ulomaka, odnosno 50% površine. Nakon uviđaja izrađen je prijedlog konzervatorskog zahvata koji zbog nedostatka sredstava nije realiziran.

D: 77/12; F: 1

464. ZADAR, Arheološki muzej, kameni spomenici

in.: Arheološki muzej, Zadar; **ks,:** Arheološki muzej, Zadar; **g.r.:** 1984

Za postavu starohrvatske i antičke zbirke Arheološkog muzeja u Zadru restaurirano je 25 kamenih spomenika. Na dijelu spomenika bilo je potrebno samo izvršiti čišćenje nataloženih prljavština, žbuke, zemlje i raznih naliča. Čišćenje je izvođeno prema potrebi mehaničkim i kemijskim putem. Spomenici, koji su bili razlomljeni, spajani su epoksidnim ili poliesterskim vezivom uz učvršćenje mjedenim klinovima. Retuši spojeva ili rekonstrukcije većih površina izvođeni su poliesterskom masom a u nekim slučajevima u umjetnom kamenu na bazi bijelog cementa. Također je za potrebe muzeja izliveno 5 poliesterskih kopija spomenika koji nisu vlasništvo ovog muzeja, a koncentracija postave zbirke zahtijevala je da ti eksponati budu ovdje izloženi. Najznačajniji zahvati napravljeni su na ciboriju prokonzula Grgura, mitreju sa znakovima zodijaka, plutejuma iz crkve Sv. Nediljice i pluteju iz Ljupča.

Popis restauriranih kamenih spomenika:

1. Tegurij s križem
2. Reljef konjanika iz Pridrage
3. Portal iz crkve sv. Lovre
4. Kapitel ciborija iz crkve sv. Tome
5. Plutej iz Ljupča
6. Ciborij iz crkve sv. Krševana
7. Plutej iz crkve sv. Lovre
8. Sarkofag sv. Stošije
9. Greda s Branimirovim natpisom iz Nina
10. Greda s Branimirovim natpisom iz Šopota
11. Tegurij iz Šopota
12. Starokršćanski plutej
13. Reljef s likom Herkula i Merkura
14. Reljef s likom boga Jana
15. Stela (Vadika)
16. Stela (Gaj Julije)
17. Titulus
18. Ciborij prokonzula Grgura
19. Ciborij iz crkve sv. Tome
20. Dva pluteja iz crkve sv. Nediljice
21. Portal iz crkve sv. Nediljice
23. Mitrej sa znakovima zodijaka
24. Tranzena (555)
25. Ploča s ornamentima i dvije ptice

465. ZADAR, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kameni spomenici

in.: SICU; **ks.:** SICU; **g.r.:** 1974.

Za postavu Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru restaurirano je 10 spomenika. Izvođene su nadopune nedostajućih dijelova spomenika, retuši, spajanja polomljenih dijelova, rekonstrukcije i izrade kopija za spomenike koje se nije moglo dobaviti za stalnu postavu izložbe. Tako su izrađene kopije pluteja iz crkve sv. Nediljice, portala crkve sv. Nediljice, reljefa Kristova rođenja iz crkve sv. Šime, reljefa Bogorodice iz crkve sv. Šime, reljefa Majke Božje iz crkve sv. Krševana i sarkofaga sv. Šime. Također su napravljene kopije dvaju Kristovih korpusa čiji su originali izrađeni od drva. Najznačajniji radovi izvođeni su na krsnom zdencu sv. Stošije, pa je to posebno prikazano.

Popis restauratorskih spomenika:

1. Reljef Kristova rođenja iz crkve sv. Šime
2. Bogorodica iz crkve sv. Šime
3. Reljef sv. Stošije
4. Kip sv. Stošije
5. Pluteji iz crkve sv. Nediljice
6. Portal iz crkve sv. Nediljice
7. Krsni zdenac sv. Stošije
8. Sarkofag sv. Šime
9. Kip sv. Krševana
10. Reljef Majke Božje iz crkve sv. Krševana
11. Kip Krista od Moronzona
12. Kip Krista iz Rogova

466. ZAGREB, katedrala Uznesenja Marijina, 13—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Prvostolni kaptol zagrebački; **in.:** RSIZK, USIZ Zagreb, Nadbiskupski duhovni stol; **g.r.:** 1966—1968; 1975—1976; 1980—1986.

Od 1966. do 1968. provedeni su zaštitni radovi na piramidi sjevernog tornja, i to od drugog reda prozora do vrha. Pregled stanja kamena i specifikaciju elemenata koje je potrebno zamijeniti izradio je »Likovni atelje Lozica« iz Zagreba. Svi su podaci uneseni u arhitektonske nacrte (mj: 1:20). Projekt skele od čeličnih cijevi izradio je dipl. inž. građ. A. Hikec. Stručnjaci IGH ispitali su nosivost čeličnog užeta koje veže metalnu kuglu s križem na vrhu zvonika i zaključili da koeficijent sigurnosti zadovoljava. Na temelju rezultata mineraloško-petrografskih analiza uzoraka starog kamena i laboratorijskih ispitivanja uzoraka kamena kojim bi on bio zamijenjen, prof. dr. L. Marić i dr. B. Crnković predložili su da se upotrijebi kamen s lokaliteta Bizek. Vađenje i rezanje kamenih blokova na specificirane dimenzije obavilo je poduzeće »Kamen« iz Pazina. Nove kamene elemente isklesala je grupa N. Orčić, A. Dešković i A. Štambuk, a ugradio ih je građ. poduzetnik A. Punjek iz Zagreba. Potom su sve kamene površine obrađene silikonskim preparatom Bayer LN. Radovi su prekinuti zbog nedostatka sredstava.

God. 1975. aktualiziran je problem zamjene oštećenog kamena. Budući da se na lokalitetu Bizek kamen više ne vadi, pokušali smo nabaviti litotamnijski vapnenac s lokaliteta Vinice, ali bez uspjeha. Naime, RO »Ivanečki ugljenokopi« nije bila zainteresirana da organizira njegovu eksploataciju.

God. 1981. izradili smo troškovnik za zamjenu kamena na dijelu prve galerije sjevernog tornja, a iduće godine projekt čelične skele za te radove. Budući da u međuvremenu nije nabavljen kamen, osigurana sredstva potrošena su za zamjenu čeličnih užadi i ovjes utega radi statičke stabilizacije vrhova obaju tornjeva. Radove je izveo građ. poduzetnik S. Ferenčak iz Zagreba. Analiza kvalitete kamena s lokaliteta Kostanjevac na Ivančici dala je negativan rezultat.

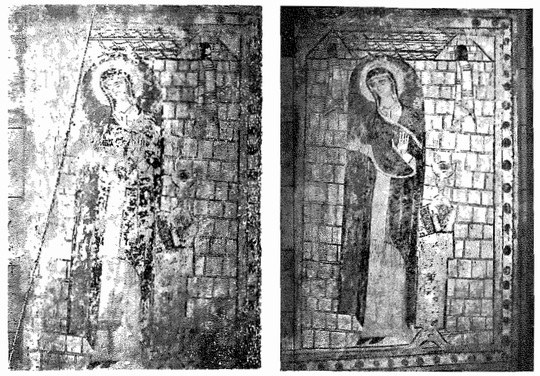

466. PRIJE I NAKON RADOVA

God. 1983. kupljena je cijevna skela. Iste godine, u sklopu oslikanja unutrašnjosti u organizaciji Nadbiskupskog duhovnog stola, pozlatili smo zvjezdice na svodovima triju lađa i dijelove kapitela i rebara. Na južnom zidu otkriveni su ostaci zidne slike koja prikazuje Bogorodicu. Prikaz je dio veće kompozicije i može se datirati u 13. st. Površina zidne slike mehanički je očišćena, a slikani je sloj fiksiran 1%-tnim paraloidom. Retuš je izveden akvarelnim bojama uz primjenu šrafature. Ostaci natpisa otkriveni u južnoj apsidi očišćeni su vodom i kistom te učvršćeni paraloidom.

Nakon čišćenja slojeva boje u svetištu u poljima između zabata sedilija i plastičnog vijenca pojavili su se tragovi slikanog ornamenta. Sondiranjem smo ustanovili da se radi o istom motivu kao i u gornjem, vidljivom sloju. Zaključujemo da je ornament koji je s vremenom propao obnovljen uz određena pojednostavljenja. Iznad vijenca otkriveni su mali otoci žbuke s bojom koji najvjerojatnije pripadaju srednjovjekovnom sloju. Na temelju tih spoznaja izradili smo prijedlog obnove s troškovnikom. Prikladni kamen nije nabavljen ni idućih godina. Potkraj 1985. poduzeće »Tehnoprogram« iz Zagreba pokazalo je interes za eksploataciju litotamnijskog vapnenca na području Bizeka. Pregovori su u toku.

D: 222, 222/1, 222/3; F: 163; P: 12

467. ZAGREB, katedrala Uznesenja Marijina, arhitektonsko-plastični dekor, oko 1400; Parlerova radionica

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Zagrebačka nadbiskupija; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1981.

Arhitektonsko-plastični dekor na sjevernom pročelju zagrebačke katedrale isklesan je od vapnenačkog pješčenjaka, kamena neotpornog na atmosferilije i zagađenja iz atmosfere. Da bi se usporilo njegovo daljnje propadanje i proces gubitka oblika, kamen je obrađen Lewinovom metodom, a potom učvršćen preparatom Steinverfestiger.

D: 222/2; F: 26

468. ZAGREB, katedrala Uznesenja Marijina; antepedij glavnog oltara, S. Jančić

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Prvostolni kaptol zagrebački **in.:** Nadbiskupski duhovni stol; **g.r.:** 198

Antependij je posrebren srebrnim listićima na uljnu, mikstioniranu podlogu. Tako obrađena površina zaštićena je šelakom i patinirana.

D: 222/4

469. ZAGREB, bazilika Srca Isusova; 1902. god., J. Holjac

n.z.: Samostan i župa »Srca Isusova«; **in.:** RZG; **g.r.:** 1966.

Izrađena je ponuda za izradu elaborata obnove kamenog podnožja.

D: 44

470. ZAGREB, crkva sv. Ivana Krstitelja; 1782—1802. god. **n.z.:** RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Ivana Krstitelja; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1977—78.

Radovi su obuhvatili obnovu dotrajalih crkvenih pročelja koja su posljednji put prežbukana god. 1938. industrijskom žbukom. U sklopu pripremnih radova napravljen je arhitektonski snimak i obavljena istraživanja žbuke i struktura zidova pa je utvrđeno da je crkva prvotno bila preličena bijelom bojom, da je kameni portal bio preličen ružičastom bojom, a dekorativni detalji na šljemu zvonika pozlaćeni. Oblikovne promjene izvornika utvrđene su na podnožju glavnog pročelja gdje su naknadno pojednostavljene baze pilastara te ispod bifora na zvoniku gdje je djelomično uklonjen rezasti ozub. Naknadno je izvedeno i betonsko podnožje ispod kojega se pokazalo izvorno, izvedeno kamenim pločama. Uklanjanjem žbuke utvrđeno je da je za gradnju nove barokne crkve upotrijebljen materijal stare, tom prilikom srušene crkve. Najprije je sazidan zvonik od potpuno novog materijala, a zatim srušena stara crkva i započeto zidanje od svetišta. Ovakav slijed gradnje potvrđuju i arhivski izvori. Nadgrobne ploče iz stare crkve upotrijebljene su za podnožje (vidljive su dvije ploče iz 1752. i 1766. god., a stara opeka i klesani detalji za zidanje zidova lađa i kapele. Većina klesanaca (otkriveno ih je 55) gotičkog je karaktera.

Nalazi su ucrtani u nacrte pročelja (u mjerilu 1:20), a nakon rasprave o načinu prezentiranja (npr. arheološkom metodom) zaključeno je da se najkvalitetniji detalji izvade iz zidova, a preostali ponovno prežbukaju. Izvađeno je pet klesanaca (portal, prozor, služba, rebro i polukapitel) koji su trebali biti izloženi u dvorištu i natkriveni nadstrešnicom, ali to nije izvedeno.

Fasaderske radove izveo je građevinski obrtnik I. Zečević uz nadzor i upute RZH. Recepturu za izradu nove žbuke dao je »Građevinski institut« iz Zagreba. Nanovo su izvučene profilacije i rekonstruirani oštećeni detalji (resasti ozub pod biforama i baze pilastra). Pročelje obojeno vapnenom bojom prema tonu utvrđenom istraživanjima. Nanovo su naslikane brojke na brojčaniku sata na zvoniku. Kameni prozorski okviri na zvoniku te vrata i prozori sakristije nanovo su isklesani od kamena vrste bihacit. Analizu oštećenja starih okvira i prijedlog izbora novog kamena izradio je dr. B. Crnković.

D: 362; F: 162; P: 12

471. ZAGREB, crkva sv. Katarine, arhitektura; 17. st., pregradnje u 18. i 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rektorat Akademske crkve sv. Katarine; **in.:** RZG, RSIZK, USIZ Zagreba; **g.r.:** 1967—1986.

RZH je već god. 1967. angažiran u radovima na obnovi crkve, koji s velikim prekidima zbog nedostatka sredstava traju sve do danas. God. 1967. i 1968. organizirani su i izvedeni radovi na krovištu, limariji i na crkvenom pokrovu. Tada su zamijenjeni žlijebovi i uvale na krovištu pocinčanim limom (izvođač »Instalolim«, Zagreb) te saniran tornjić na kojem su zamijenjeni svi truli dijelovi konstrukcije, izvedena nova oplata i postavljen novi bakreni lim (izvođač: zid. tesar. radionica A. Punjek, Bidrovec). Počevši od 1972. postavljani su zahtjevi za dodjelu sredstava za nastavak radova na sanaciji crkve na temelju analiza stanja i zacrtanog etapnog plana, prema kojem bi se najprije izradila dokumentacija, zatim sanirala arhitektura i dekoracije na zidovima i naposljetku inventar. Radovi su počeli god. 1975. i te je godine izrađen fotogrametrijski snimak crkve koji je do 1977. u cijelosti kartiran u Zavodu za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu. God. 1975. montiran je sistem za praćenje vlažnosti u zidovima, a u izvještaju što ga je iduće godine dovršio »Geoexpert« istaknuto je da vlage ima samo u vanjskim zidovima objekta, a ne u unutrašnjim, pa je zaključeno da uzroke pojavi vlage treba tražiti u razlikama u razini terena uz crkvu. U tijeku idućih godina izrađen je najprije idejni projekt zaštite od vlage, a zatim glavni projekt kanalizacije i drenaže koji je na temelju idejnog projekta RZH izradila »Geotehnika« iz Zagreba. Tim projektom predviđen je drenažni sistem oko vanjskih zidova, priključak tog sistema na gradsku kanalizaciju i uvođenje oborinskih voda u drenažni sistem, izrada revizijskih okana te vertikalne izolacije temeljnih zidova. Radovima se pristupilo god. 1980, a izvodila ih je GRO »Borac« iz Zagreba. Stručno-obračunski nadzor vodila je RO »Indotehna«, a nadzor »Sistemprojekt« iz Zagreba. Zbog nedostatka sredstava dovršeni su radovi samo uz južno crkveno pročelje.

Prilikom iskopa terena pronađeni su ostaci god. 1880. srušene lauretanske kapele, tragovi stare kanalizacije te zidova i stuba uza sakristiju.

Radovi na sanaciji vlage obustavljeni su u tijeku idućih godina zbog nedostatka sredstava, a nastavljeni su god. 1986. ograničenim sredstvima, a upravo se izvode radovi na elektroosmotskom isušivanju zidova (sjeverno i zapadno pročelje) i sanacija vlage primjenom Stonosala.

Počevši od god. 1984. pripremani su radovi za sanaciju crkvenog pokrova i već dotrajale limarije. Radove, koji su obuhvatili zamjenu trulih dijelova konstrukcije, zamjenu letava, kompletnu zamjenu pokrova i postojeće limarije bakrenom, izveo je god. 1985. S. Kovačićek iz Varaždina. Za vrijeme pripremnih radova pokušao se pronaći proizvođač koji bi bio voljan izvesti betonski utoreni crijep preličen plavom bojom prema originalnom, dotrajalom crijepu, postavljenom god. 1881. Budući da to nije uspjelo, crkva je prekrivena biber-crijepom.

God. 1985. izrađen je dugoročni program radova obnove crkve s planom da 1986. započnu radovi na zapadnom i sjevernom pročelju.

D: 89; F: 65; P: 11

472. ZAGREB, crkva sv. Katarine, štukature i zidne slike; 18. st., štukature: obitelj Quadrio, zidne slike: F. i K. A. Ilovšek

n.z.: RZG;**kt.:** I; **ks.:** Rektorat Akademske crkve sv. Katarine; **in.:** USIZ Zagreb, RSIZ; **g.r.:** 1975—1986.

Pripremni radovi za obnovu štukatura i zidnih slika počeli su god. 1975. Te godine preventivno su zaštićene najugroženije štukature u najdonjim dijelovima zidova kapele sv. Barbare, sv. Dionizija i sv. Franje Borgije. Zbog velike vlažnosti zidova štukature su u toj zoni demontirane s namjerom da se nakon sanacije vlage originalni dijelovi ponovno ugrade. Rubovi štukature koja je ostala na mjestu obrubljeni su vapneno-kazeinskom žbukom. Iste godine obavljene su laboratorijske analize odnosa vapna i punila žbukama i štukaturama (metodom H. Jedzevejske) te kompletna kvalitativna i kvantitativna analiza soli. God. 1977, nakon dovršenja kartiranja fotogrametrijskog snimka, poduzeti su istražni radovi na pjevalištu i svodu iznad njega, gdje su sondiranjem utvrđeni naknadni preslici i stupanj oštećenja štukatura i zidnih slika. Sondiranjem je utvrđeno šest slojeva boje na ravnim zidnim plohama. Najstariji je sloj ružičaste boje, a zatim slijedi tamnocrvena, bijela (podloga), tamnosiva, bijela (podloga) te žuta kao zadnji sloj. Štukature su u svim fazama bile bijele. Utvrđena su vrlo velika oštećenja naslikanih medaljona na svodu i štukatura (pukotine na samom svodu, podbuhline, pulverziranje slikanog sloja). Naslikani medaljoni na svodu, oštećeni u potresu 1880, naknadno su preslikani ili nanovo naslikani na mjestima gdje je žbuka otpala. Štukature su popravljane nekoliko puta, pogotovo nakon potresa, kada su neki potezi (npr. na pjevalištu) nanovo izvedeni.

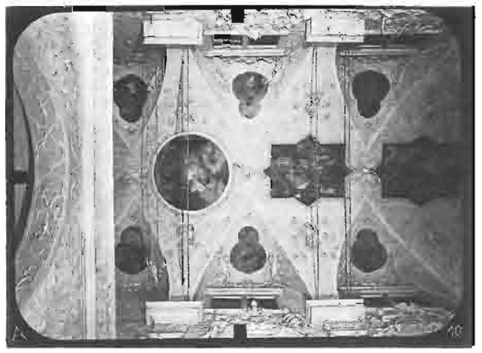

472. NAKON RADOVA

Radovi na obnovi počeli su 1978. god., a traju s prekidima do danas. U cijelosti je obnovljen svod, zapadni dio pjevališta, a upravo se obnavljaju zidovi svetišta. Sve površine mehanički su očišćene od naknadnih slojeva boje. Pukotine u debljini cijelog svoda zalivene su s tavanske strane vapneno-kazeinskom masom kojoj je kao punilo dodano mramorno brašno. Oštećenja na štukaturama demodelirana su vapnenom žbukom (vapno, mramorno brašno i isprani riječni pijesak). Veći odlomljeni detalji reljefa učvršćeni su armaturom od bakrene žice. Pulverzirane boje na slikanim medaljonima retuširane su i fiksirane Calatonom. Fiksiranje je izvedeno 2%-tnom otopinom, a retuš 1—2%-tnom otopinom uz dodatak fresko-pigmenata. Tekstovi su metalizirani šlag-metalom na mikstionskoj podlozi. Za vrijeme radova na trijumfalnom je luku otkriven vrlo oštećeni tekst s kronogramom koji je obnovljen u tehnici rimskog retuša. Štukature su prebijeljene u vapnenoj tehnici nanošenjem pet vrlo rijetkih slojeva vapna. Ružičasti ton nanesen je samo u jednom sloju. Točna nijansa ružičastog tona utvrđena je prema sondi na južnom zidu između prozora matroneja i svodne pete gdje boja najvjerojatnije nije alterirala.

D: 89; F: 320; P: 11

473. ZAGREB, crkva sv. Katarine, kamena ploča na sjevernom pročelju; 17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine; **in.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine, **g.r.:** 1970.

Obavljen je pregled kamene ploče s natpisom, uzidane na sjeverno pročelje. Zbog velikih oštećenja kamena (pjeskuljavo osipanje) i vrijednosti same ploče predložena je zamjena i pohrana originala na zaštićenije mjesto.

Radovi nisu realizirani.

D: 89; F: 1

474. ZAGREB, crkva sv. Katarine, klupe; 17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine; **in.:** USIZ Zagreba; g.r.: 1978.

Izrađen je arhitektonski snimak položaja klupe u crkvenoj lađi i projekt sanacije poda izvedbom betonske podloge, hidroizolacije i sloja šljunka u kojem bi bila drenažna cijev. Taj novi pod zamijenio bi staru zemljanu podlogu na koju su klupe izravno položene.

D: 89

475. ZAGREB, crkva sv. Katarine, oltar Majke Božje Loretske; 1730. god., F. Robba

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine, **in.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine; **g.r.:** 1985.

Izrađena je ponuda za premještanje mramornog oltara iz kapele sv. Barbare u crkveno svetište crkve gdje bi služio u liturgijske svrhe. Prema obavijesti rektorata, to premještanje odobrio je RZG.

D: 98/2

476. ZAGREB, crkva sv. Katarine, oltar sv. Ignacija; 1728/29. god., F. Robba

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine, **in.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine; **g.r.:** 1972.

Radovi su obuhvatili čišćenje mramornih skulptura organskim otapalima i neionskim deterdžentom. Rekonstruirana su otpala krilca na malom anđelčiću na desnoj strani tabernakula. Naprije su izmodelirani gipsani modeli prema kojima su izrađeni negativi u silikonskoj gumi Lastic 55 tvornice »Galenika« iz Zemuna. Odljevi su izliveni od poliesterske smole i mramornog praha toniranog s malom količinom titanova bjelila.

D: 76/3; F: 4

477. ZAGREB, crkva sv. Katarine, oltarna slika »Anđeo čuvar«; 18. st., ulje na platu, okvir—drvo, pozlaćeno

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine; **in.:** Rektorat akademske crkve sv. Katarine; **g.r.:** 1974.

Radovi na slici obuhvatili su čišćenje slikanog sloja od potamnjelih lakova, impregnaciju platna smjesom pčelinjeg voska, damar-smole i kalofonija te zaštitno lakiranje. S drvenog okvira odstranjena je oštećena kredna podloga s pozlatom, napukline su slijepljene Drvofixom, položena je nova kredno-tutkalna preparacija, poliment i obavljeno je pozlaćivanje 22-karatnim zlatnim listićima Katarinengold.

D: 70/8; F: 2

478. ZAGREB, crkva sv. Marije, zidna slika; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župni ured crkve sv. Marije; **in.:** Rkt. župni ured crkve sv. Marije; **g.r.:** 1972—1973

God. 1972. na traženje župnog ureda provedena su istraživanja zidne slike nad istočnim ulazom u crkvu i izrađen elaborat o stanju i potrebnom konzervatorskom zahvatu. Istraživanja su pokazala da su iznad originalne slike, izvedena »fresco-secco«-tehnikom, dva preslika: jedan uljenom tehnikom, a drugi temperom. Izrađene su laboratorijske analize uzoraka i provedena pokusna čišćenja površinskog sloja različitim otapalima. Sva oštećenja i slikani slojevi detaljno su grafički dokumentirani. Konzervacija je izvedena 1973. Odstranjene su kitane površine, preslici i raniji retuši, podbuhline su injektirane, a oštećena mjesta zakitana. Čitava površina zidne slike učvršćena je Calatonom.

D: 156; F: 35; P: 5

479. ZAGREB, crkva sv. Marka, pročelja, 13—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Marka; **in.:** Skupština grada Zagreba, RSIZK, Župni ured sv. Marka; **g.r.:** 1968—1976.

Prvih godina radova popravljeni su krovovi sakristije i kapele sv. Fabijana i Sebastijana. Krovopokrivačke radove izvelo je poduzeće »Medvešćak«, a limarske »Instalolim« iz Zagreba. U nastavku prišlo se obnovi crkvenog pročelja. Nakon skidanja dotrajale žbuke pokazale su se jake vertikalne pukotine na sjevernom i zapadnom pročelju i upornjacima svetišta. Zavod za ispitivanje materijala i konstrukcija Građevinskog fakulteta izradio je projekt statičke sanacije svetišta i dao upute i recepture za žbukanje pročelja. Oslabljena struktura zida učvršćena je tehnikom torkretnog nabačaja, a na tako pripremljenu podlogu ugrađena produžna žbuka u dva sloja. Zatvorene su sljubnice na kamenim vijencima, a svi kameni dijelovi pročelja očišćeni. Potom se prišlo statičkoj sanaciji svetišta. Podbetonirani su temelji upornjaka, odstranjeno rahlo zide iza klesanaca i šupljina ispunjena betonom (MB 160). Oštećeni klesanci zamijenjeni su novima od vapnenca vrste Kornerija iz Grožnjana. Prezidan je zid svetišta ispod krovnog vijenca i postavljen armiranobetonski serklaž. U zoni iznad prozora svetište je obujmljeno zategama od čeličnih kablova. Na prozorima je zamjena oštećenih dijelova izvedena od kamena Bihacit iz Bihaća. Pregledana je krovna konstrukcija i na mjestima je pojačana, a potpuno istrunuli dijelovi zamijenjeni su novom hrastovom građom. Popravljen je pokrov i postavljena građevna limarija od bakrenog lima. Popravljeni su svi vitraži na prozorima svetišta. Na južnom pročelju prezentiran je prozor iz najstarije faze crkve, a na svetištu ostaci starijih gotičkih prozora. Radove su izvele radne organizacije iz Zagreba: »Borac« građevinske, »Instalolim« limarske, »Kalnik« krovopokrivačke i »Staklo« staklarske. Tesarske radove izveo je privatni poduzetnik V. Vulić iz Jastrebarskog, a kamenarske klesarska grupa N. Orčić, A. Štambuk, A. Dešković i G. Štambuk.

D: 40/1, 40/2; F: 200; P: 27

480. ZAGREB, crkva sv. Marka, južni portal, oko 1400, Parlerova radionica

n.z.: RZG; **kt.:** Rkt. župa **sv.** Marka; **in.:** RSIZK, USIZ Zagreb; **g.r.:** 1972—1986.

Spomenik je pregledan i utvrđena su oštećenja na kamenu, žbuci, drvu i slikanim slojevima. Radi otkrivanja njihovih uzroka načinjene su mineraloško-petrografske, kemijske i rendgenske analize uzoraka kamena i žbuke, analize pigmenata i mikropresjeci slikanih slojeva. Od Hidrometeorološkog zavoda Hrvatske pribavljeni su podaci o zagađenosti atmosfere za razdoblje od 1969. do 1972.

Na portalnoj arhitekturi otkrivena su četiri slikana sloja i tragovi otučenih plastičnih detalja. Nalazi su na nacrtu dokumentirani u mjerilu 1:1.

God. 1977. skinuti su kipovi sv. Pavla i sv. Filipa i dopremljeni u radionicu Zavoda. Nakon skidanja nečistoće sondirani slikani slojevi koji su bili sačuvani u tragovima. Pokazalo se da su i kipovi bili bojeni četiri puta pa smo odlučili da se preslici odstrane, a izvorno oslikanje prezentira uz minimalni retuš. Kamen i slikani sloj konsolidirani su etil-silikatom, a retuš izveden fresko-pigmentima vezanim Calatonom.

Unikatne kopije kipova izlivene su od poliestera i tonski usklađene s originalom. Prema odluci RZG, originali su vraćeni na portal, a kopije pohranjene u župnom uredu.

U toku je zahvat na kipovima Krista i Bogorodice.

D: 40/3; F: 110; P: 1

481. ZAGREB, crkva sv. Marka, zvonik, 1660—1725; A. Maczeto, Machedo otac i sin

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Marka; **in.:** RSIZK, USIZ Zagreb, Župni ured sv. Marka; **g.r.:** 1967, 1975, 1980—1986.

God. 1969. popravljeni su drvena konstrukcija i pokrov od pocinčanog lima na lukovici. Tesarske radove izveo je građ. poduzetnik A. Punjek, a limarske »Instalolim« iz Zagreba.

God. 1975. od RSIZK-a zatražena su sredstva za izradu elaborata stanja i zahvata. Sredstva nisu odobrena.

God. 1980. izrađen je približni troškovnik za obnovu zvonika. Početna novčana sredstva osigurana su tek 1984. Nakon postave skele prišlo se izradi elaborata koja je u toku.

D: 40/5; F: 90

482. ZAGREB, crkva sv. Marka, zidne slike, 1922—1940; J. Kljaković

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župa sv. Marka; **in.:** RSIZK, USIZ Zagreb, Župni ured sv. Marka; **g.r.:** 1980—1986.

Zbog dugotrajnog prokišnjavanja krovišta i vlaženja zidova pokrenut je fizikalno-kemijski proces migracije topljivih soli koji je uzrokovao razaranje žbuke i slikanog sloja. Oštećene su sve oslikane površine, ali su oštećenja jače izražena u gornjim zonama. To potvrđuju i analize uzoraka soli, rezultati mjerenja vlage u zidovima te komparativni grafički prikaz oštećenja zidnih slika i rasporeda vlage na njima. Manje površine napadnute su mikroorganizmima.

Do god. 1986. konzervatorski zahvat proveden je na svim zidnim slikama u crkvi te na svodovima i svodnim rebrima bočnih lađa. Površina je zidnih slika najprije oprašena, a potom je slikani sloj učvršćen 1%-tnim calatonom. Mjesta napadnuta mikroorganizmima tretirana su cetavlonom. Razorena žbuka zamijenjena je novom vapnenom žbukom, a retuš izveden fresko-pigmentima uz dodatak 1%-tnog calatona. Pri rekonstrukciji uništenih dijelova kompozicija koristili smo se starim fotografijama iz arhiva Galerije Meštrović. Sloj prljavštine i čađe na svodovima skinut je benzinom i mlakom vodom. Prema sačuvanim tragovima, klesanci rebara tonirani su naizmjenično toplim i hladnim okerom. U toku su radovi na zidnim slikama u kapeli sv. Fabijana i Sebastijana.

D: 40/4; F: 461; P: 4

483. ZAGREB, crkva sv. Martina; 1814. god.

n.z.: RZG; **kt.** —; **ks.:** Uprava crkve sv. Martina, Zagreb; **in.:** Uprava crkve sv. Martina, Zagreb; **g.r.:** 1978.

Radovi na kamenim kipovima bl. Augustina Kažotića i sv. Kvirina u nišama na crkvenom pročelju obuhvatili su mehaničko skidanje naknadno izvedenog i oštećenog uljanog naliča, učvršćivanje kamena etilsilikatom te skidanje starog i izvedbu novog uljanog naliča na biskupskim štapovima.

D: 365; F: 20

484. ZAGREB, Remete, crkva Majke Božje Remetske; 15—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Rkt. župni ured Remete; **in.:** USIZK Zagreba; **g.r.:** 1971—1986.

Radovi na crkvi započeti su obnovom zapadnog pročelja, kada su dotrajali dijelovi kamenog okvira portala i sokla zamijenjeni novoisklesanim (1971. god.). Radovi na arhitekturi nastavljaju se kontinuirano nakon što je USIZ kulture grada Zagreba prihvatio dugoročni program radova. Dotrajala građevinska limarija od pocinčanog lima na crkvi (1981. i 1986. g.) i samostanu zamijenjena je bakrenom (1986. g.), popravljena je i djelomično dopunjena krovna

konstrukcija crkve, krovne letve djelomično su zamijenjene novima (na crkvi 25%, na sakristiji 30% i samostanu 80%), dok je cjelokupni pokrov na crkvi i samostanu zamijenjen novim (1986. g.).

Sondiranjem zidova svetišta 1972. u unutrašnjosti crkve utvrđeno je postojanje zidnih slika. Daljnjim postupnim otkrivanjem, najprije zidnih slika na sjevernom zidu svetišta (1973—1978. god.), zatim i na ostalim zidovima i svodu svetišta (1979—1975. god.), otkriven je cjeloviti ciklus zidnih slika Ivana Rangera s prikazom Uznesenja Bogorodice. Količina površina s očuvanim zidnim slikama, stanje i njihova visoka kvaliteta, nametnuli su potrebu njihove prezentacije. Uklonjena su svodna rebra, koja je u žbuci izveo H. Bollé za vrijeme temeljite obnove crkve nakon potresa 1880. god., zidne su slike mehanički očišćene, sva oštećenja zatvorena su novom vapnenom žbukom, podbuhli dijelovi sa zidnim slikama injektirani, nakon čega se pristupilo zatvaranju malih oštećenja na zidnim slikama i njihovu retušu. Na kraju su se dijelovi zidnih slika povezivali u jednu cjelinu i taj posao još traje. U lađi su započeti radovi na zidnim slikama podtlošnog registra, najprije skidanjem uljenih preslika i zatvaranjem oštećenih mjesta.

Radovi se nastavljaju.

D: 46; F: 368; P: 9

485. ZAGREB, Vrapče, crkva sv. Barbare, slikana dekoracija; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Barbare, Vrapče; **in.:** RZG; **g.r.:** 1981.

Na zahtjev RZG provedena su istraživanja slojeva slikane zidne dekoracije. Istraživanjem su obuhvaćeni crkveni zidovi i oltarne menze. Svodovi svetišta i lađe nisu obuhvaćeni sondiranjem. Ispod postojećeg vapnenog premaza otkrivena su četiri slikana sloja. Svi slojevi rađeni su šablonama. Na starijim slojevima prevladala je geometrijska, a na mlađim slojevima cvjetna dekoracija.

D: 454; F: 36

486. ZAGREB, Braće Kavurića 1, Moderna Galerija; 1883. god. O. Hoffer

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** JAZU; **in.:** Moderna Galerija; **g.r.:** 1981.

God. 1981. izrađena je ponuda za izradu elaborata obnove pročelja. Iste godine izrađena je studija iskoristivosti podruma za spremište umjetnina Moderne galerije. Studiji je priložena i analiza mogućnosti stvaranja mikroklimatskih uvjeta u tim prostorijama.

D: 461

487. ZAGREB, Braće Oreški, Rudolfova vojarna; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1974.

Izrađen je idejni projekt adaptacije centralnog objekta za potrebe Zavoda

P: 9

488. ZAGREB, Boškovićeva 3; 1889. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** »IZVAĐAČ«, OOUR građenje; **g.r.:** 1982.

Na traženje izvođača radova izrađena je ponuda i troškovnik restauratorskih radova na ukrasima uličnih pročelja.

D: —

489. ZAGREB, Branimirova 19; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Regrutni centar JNA; **in.:** »BORONGAJ«, Zagreb; **g.r.:** 1975—1976.

Radovi na dotrajalim i prežbukanim ukrasima na pročelju obuhvatili su odstranjivanje sloja hirofe, dočišćavanje površine i retuš oštećenja te lijevanje i ponovnu ugradnju osam elemenata završnog vijenca koji su nedostajali. Svi ukrasi konzervirani su etilsilikatnim učvrščivačem i hidrofobizirani silikonskim hidrofobizatorom.

D: 287; F: 2

490. ZAGREB, Ćirilometodska ulica 3; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Galerija primitivne umjetnosti; **in.:** Galerija grada Zagreba; **g.r.:** 1982.

Na investitorov zahtjev vanjski suradnik RZH inž. Ivan Pečkaj napravio je »Izvještaj o pregledu uređenja klimatizacije prostora Galerije primitivne umjetnosti u Zagrebu«.

D: 1001

491. ZAGREB, Ćirilometodska 5, stara gradska vijećnica; 18—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Skupština grada Zagreba; **in.:** ZOIG; **g.r.:** 1971—1975.

Prilikom izvođenja radova na temeljitoj rekonstrukciji kompleksa Stare gradske vijećnice Zavod je angažiran za izvođenje radova na stropu redutne dvorane i istraživanju pročelja. Redutna dvorana: nakon svih izvedenih predradnji, snimanja cijelog stropa, fotodokumentacije svih detalja, analiza soli te analize stanja, pokazalo se da je ono znatno lošije nego se pretpostavljalo, što je zahtijevalo izvođenje kompletne obnove slikane dekoracije stropa dvorane.

Prije mehaničkog odstranjivanja slikarije sa stropa, snimljeni su svi izvorni tonovi boja, izrezane šablone za svaku boju, snimljene profilacije i ostali oslikani motivi, a osnovne su linije i mjesta kompozicije obilježene odgovarajućim reperima. Nakon odstranjivanja slikanog sloja sva oštećena mjesta zatvorena su vapnenom žbukom i postavljena je podloga minkolorom (»Karbon«, Zagreb). Svi dijelovi stropne dekoracije izvedeni su s pomoću kartona na kojima su točno kopirani prije nego što je odstranjena stara slika.

Istraživanje pročelja: opseg i zadatke istraživanja odredio je RZG. Istraživanja su dala odgovor na pitanje razvoja kompleksa stare gradske vijećnice. Utvrđeno je šest razvojnih faza pročelja nekadašnje Erdedijeve jednokatne palače: 1. jednokatna zgrada s nizom od pet arkadnih otvora u prizemlju.

Pročelje je obojeno sivo i bijelo, oblik izvornog portala nije utvrđen. 2. U peti otvor arkada ugrađen je novi portal, pročelje je crno i bijelo. 3. Zatvarnje otvora arkada u prizemlju, boja pročelja je siva u prizemlju, crno-bijela i bijela na prvome katu. 4. Cragnoli god. 1833. nadograđuje drugi kat. 5. Prozorski se otvori proširuju (1897. god.), a zidno platno još je uvijek neravno. 6. Prežbukavanje pročelja, zidno je platno glatko.

Budući da su radovi na istraživanju pročelja poduzeti nakon dijelom već završenih radova u unutrašnjosti, rezultati istraživanja nisu mogli više utjecati na prezentaciju nalaza (atraktivan arkadni niz u prizemlju).

D: 44; F: 124; P: 16

492. ZAGREB, DEMETROVA 1; 1797, 1867. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Hrvatski narodni zoološki muzej, Mineraloško-petrografski muzej, Geološko-paleontološki muzej; **in.:** Hrvatski narodni zoološki muzej, Mineraloško-petrografski muzej, Geološko-paleontološki muzej; **g.r.:** 1980, 1984.

God. 1980. na traženje uprave Geološko-paleontološkog Muzeja izrađen je troškovnik obnove pročelja i upućen zahtjev USIZ-u kulture grada Zagreba za dodjelu sredstava. Godine 1984. i 1985. stručnjak RZH sudjelovao je u radu Odbora za nadzor nad izvođenjem radova na krovištu, a 1986. izrađena je ponuda za konzervatorska istraživanja i arhitektonsko snimanje pročelja.

D: 420; F: 17

493. ZAGREB, Demetrova 11; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** RZG; **g.r.:** 1966.

Izrađeno je mišljenje o klimatskim uvjetima u prostoriji u kojoj se nalazi zbirka muzičkih aparata I. Gerersdorfera. Prije toga obavljena su mjerenja temperature i vlage.

D: 56

494. ZAGREB, Dverce 1, kula »Lotršćak«; 13—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Zavod za izgradnju grada Zagreba; **g.r.:** 1979—1980.

God. 1979. izrađena je ponuda i troškovnik konzervatorskih istraživanja žbuka, zapisa urezanih u žbuku i sačuvanih oslikanih površina. Ponuda je izrađena u suradnji s RZG, na temelju pregleda objekta kojim je utvrđeno da su: 1. na pročeljima sačuvani ostaci stare žbuke s naslikanim uglovnim kvadrima u dva sloja (stariji crvene boje s motivom dijamanta i mlađi tamnosive boje); 2. u unutrašnjosti sačuvane razmjerno velike površine stare žbuke na kojoj su mjestimično vidljivi tragovi naslikane dekoracije i starih grafita. Istraživanja nisu provedena jer je izvođač radova gotovo u potpunosti skinuo staru žbuku.

God. 1980. izrađena je ponuda za izvedbu kiparsko-klesarskih radova koju investitor nije prihvatio.

D: 397; F: 25

495. ZAGREB, Frankopanska 14; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** SIZ za stanovanje općine Centar; **g.r.:** 1980.

Predložen je način sanacije mozaika na pročelju. Prilikom uviđanja utvrđeno je da je prvotna boja pročelja bila siva.

D: 429

496. ZAGREB, Freudenreichova 3; 1786. god. **n.z.:** RZG; **kt.:** —; **ks.:** Privatno vlasništvo; in.: RZG; **g.r.:** 1981.

Na zahtjev RZG izrađen je približni troškovnik za obnovu pročelja i krovišta.
Radovi nisu provedeni.

D: 442; F: 7

497. ZAGREB, Gajeva 13, ograda zgrade Arheološkog muzeja; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Arheološki muzej; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1976, 1978, 1980—1982, 1985.

Na traženje korisnika Zavod je 1976. godine izradio troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova. Radovi su poduzeti 1981. Popravljene su velike dvokrilne i male jednokrilne vratnice, a svi željezni dijelovi ograde očišćeni od rđe i slojeva boje te premazani zaštitnom bojom. Izrađeno je deset novih željeznih stupaca, s tim da je središnji dekorativni motiv originalno izrađen od prešanog lima obnovljen u glatkom debljine 2,5 mm. Bravarske radove izveo je »Metal studio« iz Zagreba.

Ponovno su radovi prekinuti, a njihov nastavak planiran za 1985. nije ostvaren zbog nedostatka sredstava.

D: 315; F: 14

498. ZAGREB, Gračanski ribnjak 20, vodenica; 1773. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rudolf Banić; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1981—1985.

Zavod je izradio prijedlog radova i glavni projekt održavanja. Oštećenja na drvenoj konstrukciji objekta nastala su zbog loše izvedene odvodnje oborinske i fekalne vode. Radovi su obuhvatili izmjenu oštećenih dijelova drvene konstrukcije, odsjeka, bruna i nadljevnoga vodenog kola, zatim popravak krovne konstrukcije s izradom novih zabata i podgleda od borove oplate, preletvavanje i pokrivanje cijelog kro-

višta starim zdravim biber-crijepom, impregnaciju drvene građe sredstvom protiv insekata, gljivica i požara, izvedbu horizontalnih drvenih žljebova za odvodnju krovne oborinske vode, uređenje prijenosnog metalnog mehanizma za mljevenje, sanaciju potpornih zidova uz vodenicu, sanaciju septičke taložnice uz temelje objekta, te produbljivanje dna potoka radi ispravnog funkcioniranja nadljevnoga vodenog kola. Radove su izveli Srećko Ferenčak, Fabijan Glavač i Ljudevit Starešina.

D: 481; F: 57; P: 32

499. ZAGREB, Grškovićeva 23, »Galjufova zidanica«, 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** RZH; **in.:** RF, RZH **g.r.:** 1966—1986.

Radovi na zgradi u kojoj je smješten RZH izvođeni su u nekoliko navrata, a obuhvatili su sanaciju višestrukih oštećenja i adaptaciju unutrašnjosti koja je djelomično pregrađena i time prilagođena novoj namjeni.

U zgradi su uređene instalacije i postavljena oprema potrebna za rad restauratorskih radionica. Vanjština zgrade obnovljena je god. 1969. Svi kameni detalji zamijenjeni su novima isklesanim od bihacita.

D: 132; F: 72; P: 73

500. ZAGREB, Ilica

in.: »Stanoinvest«; **g.r.:** 1969.

Izrađen je prvi dio elaborata pod naslovom »Studija i predprojekt asanacije i rekonstrukcije dvaju blokova sjeverne strane Ilice između Mesničke ulice i Trga Republike«. Elaborat je izradio dipl. inž. arh. A. Glunčić kao suradnik RZH.

D: 97; P: 2

501. ZAGREB, Ilica 5, Oktogon; 1899. god., J. Vancaš

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Investkomerc (INKO); **g.r.:** 1969—1970.

God. 1969. izrađene su preporuke za uređenje, a iduće godine elaborat za obnovu prolaza koji obuhvaća troškovnik pripremnih, fasaderskih, stolarskih, bravarskih, staklarskih i završnih radova te snimke postojećeg stanja sa shemama stolarskih stavki. Poseban dio elaborata uređenja izloga i reklamnih natpisa izradio je centar za industrijsko oblikovanje iz Zagreba.

D: 110; F: 5; P: 10

502. ZAGREB, Ilica 19, skladište restorana »Split«

in.: Ugostiteljsko poduzeće »Lovački rog«; **g.r.:** 1966.

Izrađeni su troškovnici i tri varijante rješenja skladišnog prostora restorana »Split«, koje korisnik objekta nije prihvatio.

D: 253

503. ZAGREB, Ilica 28, dvorišna zgrada

in.: »Stanoinvest« Zagreb; **g.r.:** 1969.

Izrađeno je tehničko obrazloženje i troškovnik otklanjanja vlage iz vanjskih zidova dvorišnog objekta kojim se kao skladištem koristi knjižara »Mladost«.

D: 251

504. ZAGREB, Ilica 197, Središnji institut za tumore i slične bolesti; 20. st., Z. Prica

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Središnji institut za tumore i slične bolesti; **in.:** Središnji institut za tumore i slične bolesti; **g.r.:** 1973.

Obavljen je uviđaj, te dan plan i prijedlog i predračun konzervatorsko-restauratorskog zahvata skidanja zidne slike iz laboratorija i njezina prenošenja na novi nosač.

Radovi nisu izvođeni.

D: 186

505. ZAGREB, Jezuitski trg, fontana; 1910. god. H. Erlich, T. Roksandić

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** Grad Zagreb, Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj, Odsjek za uređenje grada; **g.r.:** 1970—1972.

Budući da je fontana bila u vrlo trošnu stanju pa je prijetila opasnost od zarušavanja skulpture, Odsjek za uređenje grada zatražio je 1970. predračun za popravak. Te godine izrađen je izvještaj o stanju i opis oštećenja, a 1972. troškovnik prema kojem su iste godine izvedeni radovi. Obuhvatili su građevinarske, kamenarske i vodoinstalaterske. Popravljen je bazen, betonirane su pukotine i na oštećenim mjestima postavljena nova obloga kulira. Uređena su korita za cvijeće, a sve plohe očišćene su od algi i nečistoće. Isklesana je nova ploča podnožja skulpture od bizečkog kamena, umjesto dotrajale stare. Skulptura je montirana i na ploču učvršćena mjedenim vijcima. Vodoinstalaterski radovi obuhvatili su potpunu zamjenu instalacija.

Radove su izveli »Instalolim« i »GOI« iz Zagreba.

D: 134; F: 18; P: 1

506. ZAGREB, Jezuitski trg 4, 17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** Muzejski prostor; **in.:** »Industrogradnja«, Zagreb, grad Zagreb; **g.r.:** 1975—1981.

U adaptaciji objekta od 1973. do 1983. Zavod je sudjelovao manjim radovima.

God. 1975. i 1976. izrađena je ponuda za kiparsko-klesarske radove na pročeljima, ali ona nije prihvaćena.

Istraživanja žbuka na zidovima unutrašnjosti istočnog krila provedena su 1976. Opseg istraživanja odredila je komisija koju je imenovao RZG. God. 1978. provedna su istraživanja južnog pročelja južnog krila. Utvrđeni su slojevi

žbuka i boja te tragovi sunčanog sata na novijem sloju žbuke i novije fresko-slikarije izvedene u vrijeme kada je u zgradi bila Akademija za primijenjenu umjetnost.

God. 1978. vođen je konzervatorski nadzor nad radovima pri obradi zidnih ploha srednjovjekovne kule u sjeveroistočnom dijelu objekta. Izvođaču su dane upute o načinu popunjavanja oštećenja na kamenom zidu i fugiranju reški vapnenim mortom.

God. 1981. izvedeni su kamenarski radovi na začelju crkve sv. Katarine, koji su obuhvatili obnovu portala kripte i baza pilastara na svetištu. Kameni detalji očišćeni su od nečistoće i cementne žbuke koja ih je djelomično prekrivala. Prilikom tih radova otkriven je kameni dovratnik na zidu svetišta. Oštećenja su zapunjena umjetnim kamenom, a istom masom fugirani su spojevi blokova. Uz kamene elemente izvedena je nova žbuka i usklađen spoj s postojećim zidom.

D: 441, 280, 300; F: 10

507. ZAGREB, Jurišićeva 24; 1902/1903. god., Hönigsberg i Deutsch (adaptacija 1924. god. Benedik i Baranyai)

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** ZAGREB-PROJEKT; **g.r.:** 1986.

U toku je izrada elaborata konzervatorskog-restauratorskih radova na pročelju, ulaznom dijelu i stubištu zgrade.

D: 1144; F: 45; P: 6

508. ZAGREB, Jurjevsko groblje, kapela sv. Jurja; prva pol. 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Marka; **in.:** USIZ Zagreb, MZ »Gornji grad«; **g.r.:** 1980—1981.

Izrađen je troškovnik obnove pročelja i starih kamenih grobnica uz kapelu.
Radovi nisu poduzimani.

D: 662; F: 11; P: 5

509. ZAGREB, Jurjevsko groblje, ulazni objekt; 1825. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** USIZ Zagreb **g.r.:** 1980—1981.

Radovi su obuhvatili potpunu obnovu dotrajalog ulaznog objekta. U sklopu pripremnih radova izrađen je arhitektonski snimak i provedena statička i konstruktivna ispitivanja zidova i tla te projekt i troškovnici obnove. Utvrđeno je da je glavni uzrok propadanja zidova popuštanje krovne konstrukcije i vlaženju zidova kroz otvoreno krovište. Krovna konstrukcija je zamijenjena a krov prekriven novim biber-crijepom. Izvedena je nova limarija od bakrenog lima, a oko objekta površinska drenaža. Pukotine na svodu zapunjene su zalijevanjem produžnim mortom, a raspuknuti nadvoji ulaza djelomično su srušeni i ponovno sazidani. Sa zidova je skinuta dotrajala žbuka i izvedena nova, produžna koja je preličena bijelom bojom i svijetlim okerom (nazubljeni vijenac).

Upotrijebljen je »Fasadex«, a nijanse boje određene su na temelju sondiranja izvorne žbuke. Popravljena je kovana ograda, a prema starim fotografijama izrađene nove kovane vratnice i križ sa stiliziranom mrtvačkom glavom na vrhu zabata. Kameni spomenik očišćen je od nečistoća, labave ljuske kamena slijepljene su otopinom polibutimetakrilata u benzenu, a cjelokupna je površina učvršćena etilsilikatnim premazima.

Uređen je okoliš razastiranjem šljunka na stazama i zasijavanjem trave. Građevinske radove izvodio je Andrija Punjek; zidarsko-tesarska radnja iz Bidrovca, limarske: Ljubica Bakšaj, limarsko-instalaterska radnja iz Zagreba, a bravarske Srećko Diminić, »Metal studio«, Zagreb. Ekspertize je izradio »Građevinski institut« i »IPZ« iz Zagreba.

D: 404; F: 38; P: 3

510. ZAGREB, Kamenita ulica 1, Kamenita vrata, oltar Majke Božje; prva pol. 18. st. (oltar postavljen 1731. god.) drvo, obojeno, pozlaćeno i posrebreno

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** Rkt. župa sv. Marka; **in.:** Rkt. župa sv. Marka, Odbor za obnovu Kamenitih vrata; **g.r.:** 1971—1972.

Površine oltara bile su raspucane, pojedini su se dijelovi razdvajali zbog rasušivanja drveta, a, uz to, nedostajali su manji dijelovi figura (ruke, krila anđela, svetački atributi). Sve površine bile su prevučene slojem voska i čađe. Detaljnim sondiranjem ustanovljeno je da je arhitektura oltara i figuralna plastika bila više puta preslikana. Debljina tih preslika izmijenila je originalni oblik i plastičnost, osobito u detaljima koji su se gotovo izgubili. Na oltarnoj arhitekturi nađena su četiri sloja mramorizacije, a kao prvi sloj utvrđena je imitacija crnog mramora s bijelim žilama.

Rezbareni dekorativni detalji bili su pozlaćeni i posrebreni. Figuralna plastika (kipovi sv. Petra i Pavla, četiriju anđela) preslikana je osam puta, a izvorni sloj bio je bijeli na tankoj krednoj podlozi, koji je alterirao u sivkastosmeđi ton. Mikrokemijske analize dokazale su da se radi o nestabilnoj olovnobijeloj boji, tj. o baznom olovnom karbonatu $2PbCO_3Pb(OH)_2$, koji je, ili pod utjecajem atmosferilija, ili djelovanjem kasnijih premaza, potamnio. Taj nalaz uputio je na interpretaciju da su kipovi bili jednolično bijeli, čime je imitirana najfinija vrsta bijeloga poliranog mramora. Izvorni sloj boje, pozlate i posrebrenja većim je dijelom bio oštećen ili nepotpun i odvojen od nosača a preslici se nisu mogli ukloniti bez naknadnih oštećenja.

Uzevši u obzir takav relativno mali postotak sačuvanog originala i činjenicu da ni jedan od elemenata izvorne izvedbe ne odstupa od uobičajene tehnologije te zbog lokacije i radi održavanja oltara u funkciji, kao konzervatorsko-

-restauratorska metoda prihvaćena je rekonstrukcija na temelju izvornika prema nalazu sondiranja. Skulpture su mehanički očišćene od svih slojeva do drvenog nosača i učvršćene furnirom i klinovima. Dijelovi koji su nedostajali izrezbareni su od lipovine. Potom je drvo natopljeno 10%-nim zečjim tutkalom i premazano 6—8%-tnom kredno-tutkalnom preparacijom u četiri sloja, a u zadnja dva sloja dodano je titanovo bjelilo. Svaki sloj pažljivo je izbrušen i zaglađen, a završni je poliran ahatom i, nakon stabilizacije drveta, zaštićen 1—3%-tnim Paraloidom B-72. Arhitektonski elementi također su očišćeni do drveta, zatvorena su oštećenja i rekonstruirani dijelovi koji su nedostajali. Mramorizacija je izvedena uljenom bojom, a dekorativne aplikacije pozlaćene su i posrebrene na mikstioniranu podlogu. Kako bi se obnovljeni oltar zaštitio, stalak sa svijećama premješten je i postavljen ispred klecala.

D: 41; F: 60; P: 5

ZAGREB, Kaptol, prostor pred katedralom

n.z.: RZG; **in.:** Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj, Odsjek za uređenje grada; **g.r.:** 1971.

Izrađeno je idejno rješenje uređenja prostora pred katedralom s postavom dekorativne ograde koja bi priječila pristup automobilima do objekta spomeničkog značaja.

Rješenje je izradio arh. V. Delfin kao suradnik RZH.

D: 85; P: 3

511. ZAGREB, Kaptol, fontana; 1880. god., H. Bollé, A. Fernkorn

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb, Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1973, 1977—1981.

Zbog višestrukih oštećenja fontane već je 1973. izrađeno stručno mišljenje o stanju i prijeko potrebnim radovima. Istaknuto je da je, osim oštećenja kamena (raspucanost, zakrpe betonom, nakupine silikatnih tvorevina, čađe i algi) došlo do konstruktivnih poremećaja; popuštanja temelja stupa i podesta oko bazena. Uz to, vodovodna instalacija bila je u trošnu stanju, nije postojao recirkulacijski sistem jednako kao i električna instalacija za pogon i rasvjetu. Skulpture na fontani, izrađene od špijatera, bile su potpuno dotrajale, a popustile su i veze kojima su bile sidrene na kamene baze. Jedan od četiriju anđela je nedostajao. Pozlata, posljednji put obnovljena god. 1930, gotovo je u potpunosti propala. Na temelju tih spoznaja u toku 1977. i 1978. izrađen je elaborat obnove, koji je obuhvatio troškovnike građevinskih, vodoinstalatersko-kanalizacijskih, elektroinstalaterskih i restauratorskih radova.

God. 1979. pristupilo se radovima koji su dovršeni 1980. pa je 1981. fontana ponovno proradila. Građevinski radovi obuhvatili su vađenje postojećeg temeljnog zida, iskop zida za novu komoru, razbijanje postojeće betonske podloge bazena, izvedbu horizontalne i vertikalne izolacije, betoniranje temelja ruba podesta (MB 150) i temelja središnjeg dijela fontane (MB 300). Donja AB ploča dna bazena izvedena je s MB 300, a gornja sa MB 400 uz dodatak vodonepropusnog sredstva. Zidovi i ploča komore strojarnice izvedeni su od betona (MB 400), a plohe zidova prežbukane vodonepropusnom žbukom debelom 2 cm. Oko fontane izveden je novi podest širi od starog za 1,20 m.

511. ZA VRIJEME RADOVA

Vodoinstalatersko-kanalizacijski radovi sastojali su se u izvedbi novog priključka na javnu vodovodnu mrežu, izvedbi unutrašnje i vanjske kanalizacije s priključkom na glavni kolektor te izvedbi instalacije za recirkulacijski sistem napajanja vodom. Elektroinstalaterski radovi obuhvatili su izvedbu unutrašnje instalacije za pogon i rasvjetu te vanjskih priključaka na javnu mrežu. Radi boljeg osvjetljavanja cijelog prostora oko fontane izrađena su i montirana dva kandelabera tipa »Zagreb«. Na svim dijelovima fontane izloženim djelovanjem vode izvedena je hidroizolacija. Preko temelja vertikalne obloge izveden je izolacijski sloj HDPC (Heavy duty patching Compound), a preko betonske podloge rubnog dijela namaz thoropache. Sljubnice su zabrtvljene silikonskim kitom, HDPC-om i thoroseolom kojim je obrađeno i dno bazena. Dotrajali kameni elementi zamijenjeni su novim isklesanim od kamena vrste »Vrsine« iz Trogira. U potpunosti su zamijenjeni rub bazena i podesta, dvije baze te dijelovi friza i vijenca. Originalni dijelovi kamena očišćeni su od nečistoća, algi i skrame, mehaničkim putem. Svi kameni dijelovi fontane premazani su zaštitnim slojem barijeva hidroksida i otopinom silikona u organskom otapalu.

Dotrajale su skulpture, nakon demontaže, povezivanja razlomljenih dijelova i izrade kalupa, izlivene u bronci i pozlaćene zlatnim listićima. Skulptura jednog anđela koji je nedostajao izlivena je prema anđelu na suprotnoj strani.

Nakon dovršenja radova izrađena je uputa za upotrebu fontane.

Radove su izvodili RO »Grading«, »Elektra«, »Vodovod kanalizacija čistoća«, »Rudar« i »LIKUM«. U izradi elaborata, projekata i stručnih ekspertiza angažiran je velik broj stručnih ustanova i stručnjaka: »IPZ«, »IGH«, Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, dr. B. Crnković, prof. dr. E. Erlich, dipl. inž. E. Hribar, dipl. inž. V. Delfin, dipl. inž. A. Hikec, dipl. inž. J. Fundurulja, inž. I. Lončarić, dipl. inž. V. Nevečerel. RZH je bio nosilac cijelog zahvata, organizirao je radilište, vodio projektantski i obračunski nadzor te izvodio sve konzervatorsko-restauratorske radove.

D: 172; F: 323; P: 38

512. ZAGREB, Kaptol 5; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Turistički savez Zagreba; **in.:** Turistički savez Zagreba; **g.r.:** 1979.

Radovi na obnovi kamenih detalja glavnog pročelja zgrade obuhvatili su izradu arhitektonskog snimka, demontažu starih i montažu novoisklesanih doprozornika i portala (kamen Vinicit, Ivanec).

D: 401; F: 3; P: 4

513. ZAGREB, Kaptol 10, kurija Tuškan-Leskovari; 17/18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1982.

Dvorišna su pročelja istražena prije uklanjanja žbuke. Utvrđeni su tragovi izvornog prebijeljenog pročelja raščlanjenog naslikanim detaljima crne boje i tragovi trijema na dvorišnom pročelju.

RZH nije sudjelovao u donošenju konačne odluke o prezentaciji nalaza.

D: 1012; F: 95; P: 2

514. ZAGREB, Kaptol 28, kurija Znika; 17—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Dom starih i nemoćnih svećenika; **in.:** RSIZK; **g.r.:** 1982.

Istraživanje pročelja provedeno je prije djelomične zamjene žbuke. Utvrđen je izgled najstarije jezgre zgrade s prebijeljenim pročeljima i uglovima naglašenim naslikanim kvadrima crvene boje. Kasnije proširenje zgrade obuhvatilo je izvedbu trijema uz dvorišno pročelje, bijeljenje zidova i izvedbu naslikanih detalja u sivoj boji. Još kasnije su naslikani detalji preličeni crnom bojom. Polovicom 18. st., kada je na glavnom pročelju izveden rizalit, svi zidovi su preličeni bijelom bojom.

RZH nije sudjelovao u donošenju konačne odluke o prezentaciji pročelja.

D: 1007; F: 112; P: 2

515. ZAGREB, Kaptol 31, Nadbiskupski dvor: 16—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Nadbiskupija zagrebačka; **in.:** Dijecezanski muzej, Zagreb; **g.r.:** 1969—1970.

Na zahtjev Dijecezanskog muzeja pregledane su prostorije u jugoistočnoj kuli i utvrđeno da prostor može poslužiti kao sigurnosno spremište za materijale kojima ne šteti vlaga. Izrađeni su tehničko obrazloženje i jedna skica s prijedlogom uređenja.

D: 165; P: 5

516. ZAGREB, Katarinin trg br. 5; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Ugostiteljsko-hotelijerski obrazovni centar; **in.:** Ugostiteljsko-hotelijerski centar; **g.r.:** 1985.

Izrađena je ponuda za izradu elaborata obnove portala.

D: 1127; P: 25

517. ZAGREB, Katarinin trg 6, palača Dverce; 1881—1883. god., K. Waidmann

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Skupština grada Zagreba; **in.:** Skupština grada Zagreba (Zavod za izgradnju grada Zagreba); **g.r.:** 1972, 1975—1976, 1981—1983.

Nakon ponude za konzervatorsko-restauratorske radove u dvjema prostorijama i u dijelu predvorja, uslijedila su nekoliko godina kasnije mnoga stručna mišljenja te izrađene ekspertize i troškovnici za pojedine vrste radova. Spomenuta mišljenja i troškovnici poslužili su kao podloga elaboratu koji je, uz opis postojećeg stanja i prijedlog sanacije objekta, sadržavao približne predračune za građevinske i obrtničke radove te troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova. Tim troškovnikom obuhvaćeni su radovi na zidnim plohama i stolariji u četiri salona, predsoblju, hodniku i stubištu prvog kata, a, uz plastiku, pozlatu i oslikane detalje, obuhvaćeni su i radovi na namještaju koji je bio u tim prostorijama. Naknadno su prikupljena stručna mišljenja potrebna za istraživanje stanja objekta, zatim prijedlog najnužnije sanacije i studija namjene palače Dverce. Ugovorom o istraživanju i izradi prijedloga zaštitnih konzervatorsko-restauratorskih radova za vrijeme izvedbe statičke sanacije stropnih konstrukcija i podgleda, izrada dokumentacije i prijedlog zaštitnih konzervatorsko-restauratorskih radova. Konzervatorsko-restauratorskim radovima bili su obuhvaćeni: zidovi i strop dvorane H, uključujući i ulazna vrata, konzole s ogledalima i ovjes postojeće žbuke na novu konstrukciju; strop i završni vijenac u dvorani F, uključujući također ovjes postojeće žbuke na novu konstrukciju; rozete uz luster u dvoranama D i G; maske za ventilacijske otvore u svim dvoranama osim dvorane E te jedanaest prozorskih karniša. Kao vanjski suradnici RZH sudjelovali su »Geotehnika« (OOUR Institut »Geoexpert«) Zagreb, »Instalolim« Zagreb, »Drvoplastika« Zagreb, Institut građevinarstva Hrvatske Zagreb, Zavod za arhitekturu Zagreb, Zavod za izgradnju grada Zagreba, Građevinska radna organizacija »Građe-

vina« Zagreb, Bravarska radionica Petar Hursa Zagreb, dipl. inž. arh. Ante Glunčić i Branka Gotal-Glunčić.

D: 163; F: 53; P: 13

518. ZAGREB, Kuševićeva 6; 1778. god.

n.z.: RZG; **in.:** »Stanoinvest«, Zagreb; **g.r.:** 1970.

Na dotrajalom kamenom portalu izrađene su nove baze. Oštećenja dovratnika i luka nisu sanirana.

D: 52; F: 2

519. ZAGREB, Maksimir, portal; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj grada Zagreba, Šumsko gospodarstvo, Zagreb; **g.r.:** 1968, 1974.

God. 1968. izrađen je elaborat uređenja dotrajalog portala na ulazu u park, prema kojem su iste godine izvedeni sanacijski radovi. Radovi su obuhvatili obijanje dotrajale i izvedbu nove dekorativne štukane žbuke, sanaciju sljubnica i pukotina brzovezujućim kitom Binda-3 te reški na glavnom luku cementnim mortom. Recepturu i tehnologiju odredio je »IGH« iz Zagreba. Tako je spriječen prodor vode kroz spojeve dekorativnih elemenata na portalnom luku, temeljni uzrok svih oštećenja. Dekorativni detalji očišćeni su od prljavština mehanički i pranjem. Radi sprečavanja daljnje korozije i erozivnog djelovanja prašine, cijeli je portal premazan preparatom Conservando 5, proizvodom švicarske tvrtke »Sika-Kaspar Winkler + Co«. God. 1974. popravljena je ograda uz portal izvedbom betonskog stupa i zidića sa završetkom obrađenim kulirom.

D: 257; F: 12

520. ZAGREB, Maksimir, Kapela sv. Jurja, 1867. god.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** RZG; **g.r.:** 1967—1968.

Krovište i pokrov popravljeni su zamjenom trulih greda, podizanjem ugnutih rogova, ojačavanjem konstrukcije te izvedbom nove daščane oplate na koju je postavljena ljepenka i pokrov od škriljevca. Na krovištu je popravljena i djelomično zamijenjena krovna limarija i postavljene su otpadne cijevi.

Radove je izvodio T. Bolješić, tesarsko-zidarska radionica iz Zaprešića.

D: 256; F: 14

521. ZAGREB, Maksimir, spomenik »7 vijenaca«; 1843. god.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** Šumsko gospodarstvo, Zagreb; **g.r.:** 1974, 1976—77.

God. 1974. izrađen je troškovnik s tehničkim opisom sanacije, a 1976. elaborat prema kojem su iste godine započeti radovi. Oštećenja spomenika uzrokovala je lokacija na vlažnom terenu bez čvrstog temelja, što je dovelo do nejednakih slijeganja i razdvajanja blokova postolja. Zbog toga je cijeli spomenik demontiran i izveden betonski temelj. Prilikom ponovne montaže blokovi su povezani mjedenim spojnicama, sve fuge zapunjene, a oštećenja kamena sanirana tašelima (27 tašela) i retušom u tehnici umjetnog kamena. Nove betonske stube obložene su pranim kulirom.

Izrađeno je sedam novih vijenaca od kovana željeza koji su pozlaćeni i ugrađeni na spomenik umjesto izgubljenih originalnih.

Dotrajala željezna ograda popravljena je nadopunom dijelova koji su nedostajali te čišćenjem i ličenjem mat-lak bojom.

D: 118; F: 9; P: 1

522. ZAGREB, Maksimir, Mogila; 1925. god.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** —; **in.:** Grad Zagreb, Općina Maksimir, Komitet za građevinarstvo, komunalne i stambene poslove; **g.r.:** 1985.

Radovi su obuhvatili čišćenje crvene boje s kamenog isklesanog hrvatskoga grba. Boja je omekšana kemijskim otapalom lavakom i dočišćena mehanički. Neujednačena svjetlija mjesta na kamenu su retuširana.

D: 1117; F: 2

523. ZAGREB, Maksimir, fontana

n.z.: RZG; **in.;** Šumsko gospodarstvo, Zagreb; **g.r.:** 1976—1977.

Izrađena je idejna studija nove fontane koja bi bila postavljena uz središnji drvored ispod vidikovca.

D: 324; P: 2

524. ZAGREB, Matoševa 9, palača Vojković-Oršić-Rauch; 1764. god.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1984—1986.

U adaptaciji zgrade koja se izvodi prema projektu AB »Centar 51« iz Zagreba, Zavod je angažiran da izradi projektnu dokumentaciju za obnovu pročelja, obavi konzervatorska istraživanja i izvede štukaterske i kiparsko-klesarske radove.

Projekt je izrađen na temelju arhitektonskog snimka pročelja i rezultata istraživanja koja su pružila podatke o naknadnim izmjenama pojedinih detalja. Utvrđeno je da je zabat na glavnom pročelju pogrešno obnovljen u radovima iz god. 1935, pa je projektom ponovno uspostavljen prvotni izgled s upuštenim poljima, jednostavnijom profilacijom voluta i lambrekenima s pet resica. Medaljonska polja uz portal nadopunjena su resicama, a portal kamenim vazama uklonjenim također 1935. Na dvorišnim pročeljima projektom su korigirane mjere naknadno izmijenjenih otvora u prizemlju i na katu. Nova prozorska stolarija projektirana je s detaljem krilo na krilo. Umjesto zatečene stolarije ugrađene u ravnini pročelja nova stolarija bila bi ugrađena s nutarnje strane kamenih okvira na mjesto gdje je stajala i prvotna stolarija. Detalji profilacija preuzeti su s djelomično sačuvanih originalnih krila iz 18. st.

524. NAKON RADOVA

Radovi na glavnom pročelju dovršeni su 1985., a na bočnom (južnom) 1986. Na glavnom pročelju očišćene su sve štukature od naslage boja i nečistoća. Svi su dotrajali dijelovi uklonjeni pa je zbog velikih oštećenja nanovo izmodelirano oko 40% detalja u štuko-masi. Umjesto korodirane željezne armature ugrađene 1935. god., na grbu obitelji Vojković izvedena je nova armatura od bakrenih klinova i žice.

Radovi na bočnom pročelju obuhvatili su potpunu zamjenu svih kamenih detalja. Prozorski okviri i dovratnici isklesani su od kamena vrste bihacit, a balkonske konzole od kamena Vinkuran-unito. Pročelja su preličena »Chromosovim« bojama Chromosil PB u dvije nijanse (bijelo i vrlo svijetli oker), prema tragovima izvornih boja utvrđenih istraživanjima. Fasaderske radove koji su obuhvatili djelomičnu zamjenu žbuke i izvlačenje profilacija šablonama izvela je zadruga »Izvor« iz Zagreba, a popravak i nadopunu kovanih rešetki na balkonu i prozorima prizemlja te izradu novih kovanih rešetki za prozore u prizemlju i na prvome katu na bočnim pročeljima »Metal studio« S. Diminić iz Zagreba.

Radovi se nastavljaju.

D: 152; F: 219; P: 61

525. ZAGREB, Medvedgradska 2; 1899. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Gliptoteka, Arhiv Hrvatske; **in.:** Arhiv Hrvatske; **g.r:** 1968—1969.

God. 1968. izrađen je glavni projekt gromobranske instalacije za dvorišni objekt kojim se koristi Arhiv Hrvatske, a 1969. projekt sigurnosnog spremišta gliptoteke.

D: 244; P: 13

526. ZAGREB, Mesnička 49; 1826. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** RZG; **in.:** RZG; **g.r.:** 1975, 1982.

Prilikom priprema za ličilačke radove u jednoj prostoriji u prizemlju zgrade primijećeno je da se ispod naknadnih slojeva nalazi stari slikani sloj, vjerojatno nastao u prvoj pol. 19. st. Zavod je angažiran za dodatna sondiranja i izradu predračuna za konzervatorsko-restauratorske radove. Slikana dekoracija oštećena na oko 60% površine, pronađena je na stropu (naslikani vijenac, rozeta).

God. 1982. retuširana su u tehnici umjetnog kamena oštećenja na portalu nastala prilikom uvođenja instalacija.

D: 281, 1015

527. ZAGREB, Mirogoj, nadgrobna ploča I. Zajca

n.z.: RZG; **kt.:** —; **in.:** Društvo skladatelja Hrvatske; **g.r.:** 1982.

Radovi su obuhvatili čišćenje ploče te pozlatu slova i dekorativnih detalja 23-karatnim zlatom.

D: 1003; F: 1

528. ZAGREB, Mletačka 8, Galerija Meštrović; 18—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Galerija grada Zagreba; **in.:** Galerija grada Zagreba; **g.r.:** 1966—1971, 1974, 1978, 1980—1982.

God. 1966. Galerije grada Zagreba anagažirale su Zavod za izradu investicijsko-tehničke i restauratorsko-konzervatorske dokumentacije za uređenje stalne izložbe djela kipara I. Meštrovića u kući koja je bila njegovo vlasništvo i zagrebački stan. Te i iduće godine izrađeni su arhitektonski snimci, troškovnici i projekti, prema kojima su 1968. god. započeli radovi. Kao polazište u izradi projekta uzeto je stanje objekta koje je I. Meštrović u suradnji s arhitektom H. Bilinićem uspostavio tridesetih godina ovog stoljeća. Pristup u izložbene prostorije projektiran je u prizemlju gdje se ujedno prodaju katalozi i ulaznice i gdje su klupe za odmor posjetilaca. Uz taj prostor smješten je i sanitarni čvor. Izložbeni prostor počinje u dvokatnom halu u kojem je zadržan Meštrovićev namještaj i inventar i raspoređene skulpture prema scenariju Galerija grada Zagreba. Uz taj prostor za izložbeni prostor preuređene su još tri sobe, a na katu još tri. Upravne su kancelarije, knjižnica i spremište u prizemlju, a u potkrovlju je projektiran omanji stan, za čuvara. U svim prostorijama na drugome katu projektirana je nova stolarija stilski usklađena sa starom. Građevinski radovi dovršeni god. 1971. obuhvatili su uređenje potkrovlja, zamje-

nu pokrova i limarije, obnovu žbuke na pročeljima uz djelomičnu izvedbu elektroosmoze radi zaštite i uklanjanja vlage iz zidova. Obrtnički radovi obuhvatili su stolarske (uključujući i novu opremu), parketarske, soboslikarske, keramičarske i tapetarske. Izmijenjena je instalacija grijanja, elektrike, vodovoda i plina. Kotlovnica je smještena u podrumu objekta.

Idejno rješenje projekta adaptacije izradio je dipl. inž. arh. V. Delfin.

Radove je izvodilo GP »Borongaj« iz Zagreba. Nakon dovršetka ove cjelovite adaptacije RZH je nekoliko puta sudjelovao u radovima na obnovi pojedinih dijelova zgrade.

God. 1974. u suradnji s institutom »Geoexpert« provedeno je ispitivanje vlage u podrumu, a 1978. izvedeni su radovi u uličnom dijelu objekta. Tada je zamijenjen parket u pretprostoru (betonska podloga, novi parket), okviri vrata i prozorske klupčice u prizemlju zgrade te instalacija i kotlovnica. Sve prostorije u unutrašnjosti nanovo su preličene. Uređena su pročelja na kojima je djelomično zamijenjena žbuka i izveden novi nalič prema zatečenoj nijansi iz god. 1968. Prilikom obnove pročelja provedena su istraživanja koja su pokazala tragove oslikanog pročelja nekadašnjeg prizemnog objekta raščlanjenog bijelim pilastrima na tamnosivoj pozadini.

D: 106; F: 20; P: 24

529. ZAGREB, Mletačka 8, Galerija Meštrović; skulpture; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Galerija grada Zagreba; **in.:** Galerija grada Zagreba; **g.r.:** 1968, 1980, 1982.

God. 1968. specijalno priređenim deterdžentom Teol očišćene su četiri kamene skulpture izložene u atriju galerije koje su bile prekrivene nečistoćama tako da je kamen potpuno izgubio boju.

God. 1980. učvršćene su, slijepljene i retuširane skulpture: »Štit Aleksandra« (retuš otkrhnutih dijelova), »Bolovar« (retuš reljefa), »Krist iz 1914. g.« (lijepljenje, krpanje i retuš), »Grgur Ninski« — skica (modeliranje, i retuš kažiprsta), »Skice za Cavtat« (spajanje reljefne ploče i male figurice), »Pobjednik«, »Orao«, »Raspelo«, »Mojsije« — skica, »Poprsje starca« (sitni retuši). God. 1982. pregledani su kameni reljefi (»Umjetnik u radu«, »Amor i Psiha«, »Umjetnik s lukom« i »Majka umjetnika«) i dana analiza oštećenja i napravljen prijedlog i troškovnik konzervatorskih radova. Prije toga obavljeno je mjerenje vlage u zidovima (nedestruktivno mjerenje »Sovereign Electronic Moisture Master«), koja neposredno ugrožava reljefe.

D: 106; F: 5

530. ZAGREB, Nova Ves 18, zgrada bivšeg Vojnog suda; 1781. god.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** »Zagreb film«; **in.:** GP »Borongaj« Zagreb; **g.r.:** 1969, 1977.

God. 1967. izrađeno je tehničko obrazloženje i troškovnik za otklanjanje vlage iz zidova objekta, te približni troškovnik rekonstrukcije istočnog pročelja. God. 1977. izrađen je troškovnik za restauratorske radove na zapadnom pročelju.

Radovi nisu obavljeni.

D: 252; F: 3

531. ZAGREB, Nova Ves 86, Alagovićev ljetnikovac; 1824. god., B. Felbinger

n.z.: RZG; **kt.:** ...; **ks.:** Hrvoje Kraljević; **in.:** RZG; **g.r.:** 1966, 1971, 1975.

Nakon arhitektonskog snimanja postojećeg stanja u mjerilu 1:50 (tlocrti, presjek, pročelja), elektrosmotskim sistemom izvedeni su radovi na sprečavanju kapilarnog dizanja vode u zidovima. Konzervatorsko-restauratorski radovi bili su najopsežniji na zidnim i stropnim dekorajama. Sondiranje je provedeno mehaničkim načinom i otapalom Abbeizfluid; zidne i stropne površine očišćene su običnom vodom i otapalom, a naknadni premazi crvene boje na soklu uklonjeni su pranjem neutralnim deterdžentom Tenzilin 061. Prilikom sondiranja sokla ispod naknadnih slojeva boje otkrivena je slikana mramorizacija s pilastrima, a na središnjem je dijelu stropa otkriven sloj tirkizne boje. Na sjevernom zidu ispod tankog sloja žbuke sa slikanom mramorizacijom, otkriveni su ostaci slikane dekoracije svijetlog tonaliteta. Stari zapuni vađeni su mehanički, a sve pukotine zatvorene klasičnom vapnenom žbukom u omjeru 1:3 (vapno + pijesak). Injektiranje podbuhlina vršeno je vapneno-kazeinskom smjesom u omjeru 1:4 (kazein + vapno). Zidne dekoracije retuširane su fresko-pigmentima a kao vezivo je poslužio 2%-tni Calaton. Stropna pak dekoracija retuširana je fresko-pigmentima, a vezivo je bio polikolor.

Međutim, zbog nedostatka novca nije provedeno ujednačavanje, manje rekonstrukcije slikane površine akvarelom i doslikavanje dijelova koji nedostaju.

Od vanjskih suradnika RZH na objektu je surađivao institut »Geoexpert« »Geotehnike« iz Zagreba.

D: 147; F: 44; P: 3

532. ZAGREB, Okrugljak br. 6, vila Okrugljak; 1875. god., J. Jambrišak

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** privatno vlasništvo; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1977—1983.

Radovi su obuhvatili obnovu najugroženijih dijelova vile: drvene verande i potpornog zida s balustradom. God. 1977. utvrđeni su uzroci oštećenja verande (popuštanje temelja, djelovanje atmosferilija) i podaci o prvotnom načinu bojenja drvenih detalja. Radovi su započeli iste godine, a dovršeni su nakon prekida tek god. 1981. Obuhvatili su sanaciju temelja izvedbom betonske podloge na koju su usidrene nove klesane podbaze stupova. Nanovo je izveden

kameni zidić u prizemlju. Zamijenjeni su svi dotrajali elementi drvene konstrukcije (stupovi, podvlake, kosnici, balkonski pod), a prilikom montaže ispravljene su deformacije nastale slijeganjem temelja. Dekorativni su elementi popravljeni i djelomično zamijenjeni novima izrađenim od mekog drveta. Sva drvenarija impregnirana je zaštitnim sredstvom. Dekorativni elementi preličeni su uljenim bojama u nijansi zelenog okera kao osnovnoj boji i smeđoj kojom su naznačeni rubovi. Radovi na sanaciji potpornog zida s balustradom počeli su 1981. god. prema projektu instituta »Geoexpert« iz Zagreba.

Obuhvatili su rušenja najoštećenijih dijelova zida, izvedbu betonskog temelja i betonskog serklaža na kruni zida, zidanje urušenja opekom i mjestimično betonom te izvedbu drenaže.

Radovi se izvode po etapama i nisu još dovršeni. Radove na verandi i potpornom zidu izvodili su Fabijan Glavač, i Zlatko Klanjčić iz Zagreba. Zavod je organizirao ove radove, izrađivao troškovnike i vodio projektantski i konzervatorski nadzor. Neposredno su izvođeni restauratorski radovi na oslikavanju verande.

D: 339; F: 40; P: 15

533. ZAGREB, Opatička 1, zgrada Sabora SR Hrvatske; 1910. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Sabor SR Hrvatske; **in.:** Sabor SR Hrvatske; **g.r.:** 1985.

Napravljena je ponuda za istražne radove i izradu arhitektonske dokumentacije za obnovu glavnog pročelja zgrade, ali je investitor nije prihvatio.

D: 1119

534. ZAGREB, Opatička 10, palača bivšeg Odjela za bogoštovlje i nastavu, ograde; 1985. god., H. Bollé i Đ. Burić

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Institut za historiju radničkog pokreta; **in.:** RSIZ za znanstveni rad; **g.r:.** 1984.

Izrađen je elaborat stanja ograde s prijedlogom radova. Predviđena je zamjena svih trulih dekorativnih elemenata i popravak djelomično oštećenih. Pojedini su elementi vrlo malo sačuvani (10—30%). Predloženo je demontiranje kovanog dijela ograde i mramornih stupova, rušenje zidanog parapeta, zidanje novog parapeta sa zamjenom svih kamenih dijelova parapeta novoisklesanim (bizečki litotamnijski vapnenac) te obnova plinske rasvjete uz vrata.

D: 1037; F: 85;

535. ZAGREB, Opatička 10, palača bivšeg Odjela za bogoštovlje i nastavu, zidna slika; 1943. god., K. i Ž. Hegedušić

n.z.: RZG; **ktč:** —; **ks.:** RSIZ za znanstveni rad SRH; **in.:** RSIZ za znanstveni rad SRH; **g.r.:** 1983.

Zahvat na zidnoj slici »Hrvatska renesansa i humanizam« obuhvatio je uklanjanje nečistoće, zapunjavnje oštećenja žbukom s dodatkom Plekstola, fiksiranje slikanog sloja i retuš vodenim bojama.

D: 1063; F: 20

536. ZAGREB, Opatička 18; 1837—1847.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** JAZU; **in.:** Skupština grada Zagreba, JAZU; **g.r.:** 1966—1969, 1986.

Na traženje Skupštine grada izrađen je projekt uređenja koji obuhvaća: sanaciju pokrova, obnovu pročelja, rekonstrukciju Ilirske dvorane, izvedbu novih instalacija centralnog grijanja, elektrike, vodovoda i kanalizacije te hortikulturno uređenje okoliša. Projekt je izrađen na temelju analize postojećeg stanja i starih nacrta objekta koji se čuvaju u Arhivu Hrvatske i Povijesnom muzeju Hrvatske. U Ilirskoj dvorani koja je pregrađena 1892., otkriveni su elementi izvorne slikane dekoracije.

Autor projekta je dipl. ing. arh. M. Kauzlarić a u razradi pojedinih njegovih djelova sudjelovali su uz članove Zavoda i dipl. ing. V. Mrčelja (projekt statike), dipl. ing. I. Pečkaj (projekt centralnog grijanja i klimatizacije), dipl. ing. B. Vuletić (projekt elektrike i gromobrana), dipl. ing. V. Penzar (projekt plinskih instalacija) i građ. teh. Đ. Peričić (projekt vodovoda i kanalizacije). Do realizacije projekta nije došlo.

God. 1986. pristupili smo izradi elaborata za rekonstrukciju Ilirske dvorane budući su u ranijem projektu neki elementi enterijera ostali nedefinirani.

Radovi se nastavljaju.

D: 9; F: —; P: 90

537. ZAGREB, Opatička 20, nekadašnji samostan klarisa; 17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **in.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1978—1981.

U sklopu pripremnih radova za obnovu pročelja izrađen je fotogrametrijski snimak (Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta) koji je nadopunjen detaljima snimljenim na licu mjesta. Provedena istraživanja pokazala su, za razliku od dotadašnjih mišljenja, da prvotnom samostanskom pročelju pripada samo najstariji slikani sloj s prozorima i uglovnim kvadrima srušene crkve sv. Trojstva. Samostansko pročelje bilo je bijelo, raščlanjeno naslikanim prozorima crvenih okvira. Potkraj 18. st. (oko 1790. god.), nakon ukinuća samostana, pročelje je pregrađeno, probijen je portal s klasicističkim detaljima i po četiri prozora u svakoj etaži. Tada je pročelje ponovno oslikano i raščlanjeno pilastrima, koji su se isticali bjelinom na crvenoj pozadini. U 19. st. pročelje je dvaput pregrađeno: probijeni su novi prozori i sagrađena stražarnica za potrebe Financijskog ravnateljstva koje je tada bilo u zgradi.

Zatečeni oblik pročelje je dobilo nakon konzervatorskih radova god. 1953.

U razradi projekta prezentacije nastojala se maksimalno istaknuti vrijednost prvotnoga samostanskog pročelja, pa je predviđeno uklanjanje slikanog sloja iz 18. st.

D: 19; F: 35; P: 2

538. ZAGREB, Opatička 22, zvjezdarnica, škola; 13—20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1982—1986.

U pripremnim radovima na obnovi i uređenju nekadašnje OŠ »August Šenoa« za upravnu zgradu Muzeja grada Zagreba Zavod je angažiran za: 1. konzervatorska istraživanja, 2. izradu prijedloga prezentacije pročelja, 3. suradnju pri izradi izvedbenog projekta obnove s projektnim biroom AB »Centar 51« iz Zagreba.

Istraživanjem je utvrđen građevinski razvoj kompleksa kroz sedam faza. Najstariji dio kompleksa, Popov toranj, građen u 13. st., danas je djelomično očuvan sa zarušenim zidovima i samo dvama originalnim otvorima: portalom i dijelom jedne strijelnice. Gradski bedemi naknadno sagrađeni uz toranj danas su također djelomično očuvani. Utvrđeni su tragovi pregradnji tornja u 16. st., kada su probijene puškarnice, pročelja prežbukana i prebijeljena, a na uglovima, umjesto romaničkih trbušastih klesanaca, naslikani crveni kvadri. U 17. st. na bedemu uz toranj prigrađena je jednokatna zgrada Zakmardijeve žitnice s portalom u prizemlju i malim prozorčićima na katu (do danas sačuvana samo 3). Pročelja te zgrade bila su bijela i raščlanjena naslikanim vijencima i kvadrima crvene boje. U drugoj polovici 18. st. obje starije zgrade adaptirane su za školu. Na žitnici je nadograđen drugi kat, a unutrašnjost tornja potpuno pregrađena.

Pročelja obaju starijih objekata potpuno su izmijenjena probijanjem velikih prozora koji su imali jednostavne žbukane profile. Pročelja su bila bijela, a prozorski okviri žuti. God. 1839, prema projektu B. Felbingera, školska je zgrada proširena gradnjom dugačkog aneksa koji dopire do Opatičke ulice. Istodobno su srušeni veliki potezi srednjovjekovnih bedema i nekadašnja »Nova vrata«. Unutrašnjost starijih objekata pregrađena je u nekim dijelovima, a na pročeljima su izvedene nove profilacije i rastvoreni prozori. U drugoj polovici 19. st. kompleks je nekoliko puta mijenjan. Uz dvorišno pročelje prigrađeni su nužnici, a velika adaptacija izvedena je nakon potresa god. 1880, kada su u tornju srušeni svi barokni svodovi (osim u prizemlju), i izvedene nove stropne konstrukcije s traverzama. Istodobno su srušeni dijelovi zidova tornja i nanovo sazidani svi prozorski nadvoji. God. 1903. s tornja je uklonjeno krovište postavljeno u 18. st., zidovi su povišeni i izvedena je platforma s kupolom opservatorija Zvjezdarnice Hrvatskog prirodoslovnog društva. Početkom stoljeća prošireni su školski nužnici, izvedeno je novo drveno stubište i zazidani neki od prozora na dvorišnoj strani objekta.

Idejnim projektom prezentacije pročelja nastojala se istaknuti povijesna slojevitost kompleksa. Predloženo je uklanjanje Zvjezdarnice i školskih nužnika kako bi se uspostavili stariji gabariti i omogućila rekonstrukcija starijeg izgleda pročelja. Predložena je rekonstrukcija pročelja tornja s puškarnicama i naslikanim detaljima iz 16. st., rekonstrukcija dvorišnog pročelja žitnice s otvorima i naslikanim detaljima iz 17. st., vanjskog pročelja škole iz 18. st. i cjelovitog izgleda Felbingerove škole iz 1839. god. Romanički portal, kao najvredniji i

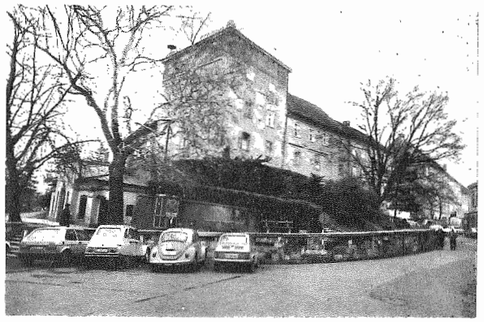

538. DANAŠNJE STANJE

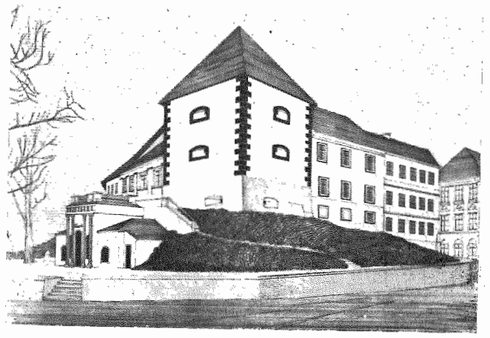

538. PRIJEDLOG REKONSTRUKCIJE

najcjelovitiji detalj srednjovjekovnog tornja, bio bi prezentiran u unutrašnjosti kao veza između tornja i izložbenog prostora u potkrovlju susjednog objekta. Stručni kolegij RZG nije prihvatio projekt zbog namjeravanog rušenja Zvjezdarnice i predloženog načina prezentacije slojevitosti kompleksa.

God. 1984. počela je obnova zgrade Felbingerove škole pa je u sklopu tih radova arheološki istraženo prizemlje. Otkriveni su temelji srednjovjekovnog bedema, tragovi starijeg stubišta u školi i zidane kanalizacije iz prve polovice 19. st. Obnovljen je jedan okvir prozorčića žitnice na kojem su oštećenja retuširana u tehnici umjetnog kamena. Taj prozorčić prezentiran je na zidu današnjeg stubišta. Prije početka radova demontirana je kamena ploča I. Zakmardija iz 1651. god. i očišćena od naknadnih premaza, tako da je postala vidljiva izvorna obrada sa slovima naznačenim crnom bojom.

Izrađeni su arhitektonski snimci profilacija na pročeljima i metalne šablone za izvlačenje profila. Također je izrađena tonska karta za ličenje pročelja (svijetli oker, prema uzorku boje iz 1839. god.).

D: 19; F: 283; P: 47

539. ZAGREB, Opatička 27, zidne slike; 1930. god., J. Kljaković

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »Sodaso« Tuzla, »Labud« Zagreb; **in.:** »Sodaso« Tuzla, »Labud« Zagreb; **g.r.:** 1975.

Izrađen je prijedlog i predračun za konzervatorsko-restauratorske radove za osam uljenih slika alegorijskog sadržaja na stropu osmerokutne dvorane na prvome katu palače.

D: 269

540. ZAGREB, Opatovina 31; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** privatno vlasništvo **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1979.

Pregledom zgrade utvrđena su oštećenja i predloženi najnužniji građevinski radovi.

U radovima nakon toga RZH nije sudjelovao.

D: 389

541. ZAGREB, 8. maja 44, naslikana reklama; 19. st.

n.z.: RZG; **kt.;** **ks.:** —; **in.:** RZG; **g.r.:** 1980.

Na zahtjev RZG obavljen je uviđaj i izrađen troškovnik za otkrivanje i konzerviranje naslikane reklame iz 19. st. u svjetlarniku zgrade. Radovi nisu provedeni.

D: 418; F: 5

542. ZAGREB, Petrinjska 12; 1903. god., Bauernschafter

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** ambulanta zatvora; **in.:** Skupština grada Zagreba (GF); **g.r.:** 1969—1970.

U cijelosti su otkrivene zidne slike na zidovima ambulante. Otkriveni su prikazi: »Posljednje večere«, »Madone s djetetom«, »Immaculate«, »Sv. Ivana Nepomuka«, »Sv. Antuna Padovanskog« te scena iz Papije (»Veronika pruža Isusu rubac«). Radovi su obuhvaćali mehaničko čišćenje, podljepljivanje, vađenje električne instalacije i drvenih tipli te postavljanje nove žbuke. Nakon toga provedeno je kemijsko čišćenje s mehaničkim dočišćavanjem i podljepljivanjem. Podljepljivanje je obavljeno Dega, Vadega i Rivil emulzijama. Prilikom kemijskog čišćenja upotrijebljena je terpentinsko-alkoholna mješavina. Nakon kemijskog čišćenja još jednom detaljno je provedeno podljepljivanje. Budući da nisu osigurana sredstva, retuš nije izveden. U dvorani do ambulante provedena su pokusna sondiranja kojima je utvrđeno postojanje zidnih slika na svim stijenama. S obzirom na to da su te zidne slike bile bolje očuvane od onih u ambulanti, komisija je prilikom uviđaja predložila njihovo čišćenje i konzerviranje, jednako kao i skidanje naknadnih namaza žbuke, čišćenje i toniranje zidnih slika u nišama stubišta. Ti radovi nisu izvedeni zbog nedostatka sredstava.

D: 45; F: 10

543. ZAGREB, Petrinjska 30; 1900. god., Hönigsberg i Deutsch

n.z.: RZG; **kt.:** —; **in.:** GRO »Građevina«, Zagreb; **g.r.:** 1980.

Na traženje izvođača radova izrađen je troškovnik restauratorskih radova na ukrasima uličnog pročelja. Radovi nisu realizirani.

D: 424

544. ZAGREB, Prilaz JNA 13, 42 i 53

n.z.: RZG; **g.r.:** 1968.

Izrađeni su idejni projekti za adaptaciju slikarskih ateljea u potkrovljima, koji sadrže tehnički opis, snimak postojećeg stanja, rješenje tlocrta i pročelja s prijedlogom načina rastvaranja krovnih prozora.

D: 140; P: 11

545. ZAGREB, Primorska 17, Prilaz JNA 62; 20. st.

n.z.: RZG; **in.:** »Izvađač«, OOUR »Građenje«, Zagreb; **g.r.:** 1982.

U radovima na obnovi pročelja Zavod je angažiran za izradu novih balkonskih konzola. Radovi su obuhvatili demontažu i čišćenje starih konzola, izradu kalupa od silikonskog kaučuka te izradu metalne armature i lijevanje novih konzola od gipsa armiranog s kudeljom. Nove su konzole retuširane i ugrađene na pročelje.

D: 490; F: 2

546. ZAGREB, Proleterskih brigada 45, Skupština grada Zagreba; K. Ostrogović, 1958. godina

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Skupština grada Zagreba; **in.:** Skupština grada Zagreba; **g.r.:** 1972.

Dobavljene su i montirane kamene ploče u predvorju zgrade.

D: 160

547. ZAGREB, Radićeva ul. 6, 8, 10, 12, 14 i 16; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I—II; **ks.:** —; **in.:** »Industrogradnja« Zagreb; **g.r.:** 1983—1986.

U sklopu rekonstrukcije bloka Tkalčićeva-Radićeva-Krvavi most (projekt: Zavod za arhitekturu Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. M. Begović). Zavod je angažiran za: 1. konzervatorska istraživanja unutrašnjosti i pročelja, 2. izradu izvedbenih projekata i troškovnika obnove pročelja, 3. izvođenje restauratorskih, fasaderskih i ličilačkih radova na pročeljima. Konzervatorska istraživanja, dovršena god. 1983, dala su ove rezultate:

547. NAKON RADOVA

Zgrada br. 6. Jednokatnica iz 18. st. s prigradnjama iz prve pol. 19. st. U unutrašnjosti na katu sačuvani kvalitetni prostori nadsvođeni koritastim svodovima koji su prvotno imali jednostavne štukature. U istim prostorima otkriveni su tragovi naslikane dekoracije s kraja 18. st. Prizemlje je jednim dijelom pregrađeno u drugoj pol. 19. st. kada je sagrađena veža. Neorenesansno pročelje izvedeno je 70-ih godina 19 st. (J. Jambrišak?), a dijelom sačuvane vitrine izloga 90-ih godina istog stoljeća. Pročelje je u 19. st. bilo preličeno u dvije nijanse sive boje.

Zgrada br. 8. Jednokatnica iz 18. st., višestruko pregrađena u prvoj i drugoj pol. 19. st. U unutrašnjosti je otkrivena kvalitetna naslikana dekoracija iz druge pol. 19. st. Ulično pročelje potječe iz prve pol. 19. st., a bilo je preličeno u dva tona: bijelo i svjetlozeleno.

Zgrada br. 10. Jednokatnica iz 18. st., pregrađivana je nekoliko puta kroz 18. i 19. st. Nekad otvoreni prostor dvorišta 20-ih godina ovog stoljeća natkriven je betonskom pločom. U dvorištu su sačuvani kameni portali skladišta s metalnim okovanim vratnicama. U unutrašnjosti su nađeni tragovi naslikane dekoracije izvedene u nekoliko slojeva: najstariji s motivom palmeta potječu iz prve pol. 19. st. Ulično pročelje potječe iz 80-ih godina 19. st., a bilo je preličeno u dvije nijanse okera. Sondiranjem su otkriveni tragovi prvotnoga baroknog pročelja s jednostavnim žbukanim prozorskim okvirima.

Zgrada br. 12. Dvokatnica iz 80-ih godina 18. st., prvotno trokrilna s otvorenim trijemom na dvorišnoj strani. Velike pregradnje dvorišne strane u drugoj pol. 19. st. (J. Jambrišak) i 30-ih godina 20. st., kada su srušeni gotovo svi pregradni zidovi na katu. Ulično pročelje naknadno nije mijenjano, tako da je to jedina zgrada u nizu koja je sačuvala vanjštinu iz 18. st. Sondiranjem je otkriveno da je originalna žbuka bila dvovrsna: gruba i zaglađena i preličena u dvije boje: crnoj i bijeloj.

Zgrada br. 14. Jednokatnica iz 18. st. dvaput je pregrađena u prvoj pol. 19. st. kada je nadograđen drugi kat. Čini se da je već u 18. st. postojao drugi kat nad krilom prema Tkalčićevoj. U unutrašnjosti su djelomično sačuvane vratnice iz prve pol. 19. st., a sondiranjem su utvrđeni tragovi naslikane dekoracije iz različitih razdoblja: najstariji možda iz polovice 19. st. Pročelje s portalom iz 1831. cjelovito je sačuvano, a prvotno je bilo preličeno u nijansi svijetlog okera.

Zgrada br. 16. Jednokatnica iz 18. st., potpuno je pregrađena god. 1891, prema projektu J. Jambrišaka, kada je nadograđen drugi kat i izvedeno novo pročelje preličeno u nijansi svijetlog okera i svjetlosive boje.

Dokumentacija istraživanja obuhvatila je tekstualni izvještaj, grafičku analizu tlocrtnog razvoja svake pojedine zgrade, arhitektonske snimke naknadno izmijenjenih profilacija na pročeljima, tonske karte boja na pročeljima te idejni projekt prezentacije pročelja u mjerilu 1:100. U tom projektu zacrtana su rješenja koja će kasnije biti ugrađena u izvedbeni projekt dovršen 1985. Projektom je zadržan zatečeni izgled svih pročelja nadopunjen detaljima otkrivenim istraživanjima (na zgradi br. 8: razdjeljeni vijenac na prvotnoj visini; na zgradi br. 12: formati dućanskih otvora u prizemlju, raspored rustike u prizemlju i profilacija portala; na zgradi br. 14: prizemlje u fugama i uokvirenim natpisnim poljima; na zgradi br. 16: razdjelni vijenac i profilacije parapeta na I katu). Na zgradi br. 6, koja je u cijelosti srušena i nanovo sagrađena s 50 cm višim pročeljem, projektirana je parapetna prozorska dekoracija (na temelju analogije) i profilacija unutrašnjeg prozorskog okvira koja je bila uklonjena između dva rata. Na toj i susjednoj zgradi nisu projektirani dućanski portali, potpuno uništeni potkraj 19. i u 20. st., nego je pročelje ostavljeno slobodno za montažu ostakljenih drvenih vitrina.

Obnova pročelja počela je 1985, a u cijelosti je dovršena god. 1986. Za vrijeme radova projekt je nadopunjen izradom projekta vratnica za portale zgrade br. 10, 12, 14 i 16, a također su projektirani detalji novih završnih vijenaca zbog deformacija nastalih izvedbom betonskih serklaža. Već 1983. neposredno prije rušenja demontirani su uzorci dekorativnih detalja sa zgrade br. 6, a 1985. i sa zgrade br. 12 i 16. Radovi na tim elementima obuhvatili su retuširanje, izradu kalupa od silikonskog kaučuka i lijevanje novih komada od mase pripravljene od bijelog cementa i punila. Priprema za lijevanje novih dekorativnih elemenata za pročelja zgrada br. 6 i 10 obuhvatila je izradu gipsanih modela prema kojima su izrađeni kalupi.

Modeli za elemente zgrade br. 10, uništeni su u toku građevinskih radova, izrađeni su prema fotografijama snimljenim prije oštećenja originala, a gipsani model uništene i davno nestale parapetne ploče zgrade br. 6 prema detaljima na zagrebačkim pročeljima iz 70-ih godina 19 st. Izliveno je ukupno 250 elemenata koji su nanovo ugrađeni na pročelja.

Fasaderski radovi obuhvatili su izvedbu žbuke prema recepturi koju je odredio »Građevinski institut« iz Zagreba. Upotrijebljene su žbuke Teramineral V i Termineral F (»Samoborka«, Samobor), a Demit na mjestima gdje je bio ugrađen heraklit (zgrada br. 6). Oštećenja na kamenim portalima zgrade br. 12, 14 i 16 sanirana su u tehnici umjetnog kamena, uz prethodno čišćenje i uklanjanje trulih dijelova.

Sva pročelja preličena su premazom Chromosil PB, osim zgrade br. 12 koja je preličena premazom Fasadex. Umjesto nijansi originalnih boja utvrđenih istraživanjima, što je predlagao Zavod, pročelja su preličena prema prijedlogu autora projekta cijelog bloka.

Fasaderske i ličilačke radove izveo je GRO »Zagrebgradnja« kao kooperant RZH, nove drvene vratnice izradio je stolar M. Jenko iz Samobora, a nove mjedene i kovane kvake i okove J. Pintar, kovinopojasar iz Zagreba.

D: 484; F: 467; P: 45

548. ZAGREB, Savska 17

n.z.: RZG; **in.:** PPK »Zagreb«; **g.r.:** 1966—1967.

Izrađena je projektna dokumentacija za adaptaciju lokala, koja je obuhvatila nacrte, tehnički opis, troškovnik, statički račun te nacrte električne instalacije i rasvjete.

D: 66; P: 30

549. ZAGREB, Skalinska 2; kraj 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** —; **g.r.:** 1969.

Izrađena je ponuda za izvođenje radova na sanaciji dotrajale zgrade.

Radovi nisu provedeni.

D: 255; F: 3

550. ZAGREB, Smičiklasova 17, zgrada bivše Poljodjelske banke; 1927. god. uljena slika na zidu V. Becić

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** SDK SR Hrvatske, poslovnica 2; **in.:** SDK SR Hrvatske, poslovnica 2; **g.r.:** 1980—1981.

Radovi na dvjema uljenim slikama na platnu, napetim na zidove iznad lukova u središnjoj dvorani banke, započeli su 1981. g. Slike su bile pokrivene debelim slojem nečistoće i zaštitnim lakom koji je u međuvremenu požutio, zbog čega su poprimile smeđi ton. Sadržaj slika bio je gotovo neprepoznatljiv, a boja mjestimično otpala. Debeli sloj prljavštine čišćen je vatom natopljenom u neutralnom deterdžentu. Zaštitni sloj laka skidan je mješavinom alkohola i terpentina. Budući da je čišćenje bilo otežano zbog rustične strukture platna, dočišćavanje je obavljeno skalpelima. Na oštećenim mjestima obavljen je retuš odmaštenim uljenim bojama, a slikani sloj zaštićen je »Rembrandt picture varnish« sprejem.

D: 412; F: 12

551. ZAGREB, Šestine, nadgrobni spomenik Ante Starčevića; 1903. god., I. Rendić

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb; **in.:** Skupština grada Zagreba; **g.r.:** 1971.

Mehanički su uklonjeni mahovina, lišajevi i alge, a jednako tako uklonjeni su i ostaci voska i čađe od svijeća. Spomenik je opran destiliranom vodom i specijalnim deterdžentom. Spojevi između kamena očišćeni su samo onoliko koliko je bilo moguće a da se ne pomiču blokovi. Da bi se spriječio daljnji rast algi, lišajeva i mahovine, cijeli je spomenik premazan je 2%-vodenom otopinom natrijevog pentaklorofenolata. Građevinske radove (iskop i betoniranje temelja za ogradu) izvela je samostalna zanatsko-tesarska radionica Veseljka Vulića iz Jastrebarskog. Kamenarski radovi obuhvatili su izradu stupića u obliku hrastovih trupaca, a, prema postojećim ostacima, izvela ih je kiparsko-klesarska grupa Neste Orčića (Ante i Goro Štambuk i Abram Dešković). Izradu i postav ograde oko spomenika, izrađene od profiliranog željeza, prema postojećem originalu, izvelo je Montažno poduzeće »Instalolim« iz Zagreba.

D: 42; F: 32; P: 2

552. ZAGREB, Tkalčićeva 48 i 50; 18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »Stanbiro«; **in.:** Stanoinvest, Zagreb; **g.r.:** 1967—1971.

Neposredno nakon dovršetka Općejugoslavenskog natječaja za uređenje i revitalizaciju Tkalčićeve ulice u Zagrebu (raspisanog 1965. god.) stambeno poduzeće »Stanoinvest« naručilo je od Zavoda izradu projektne dokumentacije za obnovu zgrada br. 48 i 50.

Prema projektnom programu, predviđena je sanacija i uređenje obiju zgrada za potrebe ribolovnog društva, s tim da se u prizemlju predvide mali ekskluzivni dućani.

U sklopu pripremnih radova provedena su istraživanja koja su pokazala slojevitost gradnje obiju zgrada. Utvrđeno je da je zgrada na br. 48 starija. Na prijelazu iz 17. u 18. st. bila je to opekom zidana prizemnica s jednom stambenom prostorijom, nadsvođenom kuhinjom i zidanim gospodarskim objektom s drvenim nadgrađem koje je služilo kao sjenik. U 18. st. nadograđen je prvi kat zidan prežbukanim poluoblicima i izveden spoj s gospodarskim objektom koji je proširen u prizemnom dijelu. S južne strane sagrađen je »ganjčec« kao veza među prostorijama na katu. Zgrada na br. 50, zidana

je opekom sa svodovima u prizemlju i drvenim grednicima na katu. Jednako kao i zgrada na br. 48, ima »ganjčec« uz južno pročelje. U prvoj polovici 19. st. obje su zgrade pregrađene novim prostorijama iznad kolnog ulaza, što je uzrokovalo promjenu nagiba krovišta. U to vrijeme grade se u dvorištu objekti, koji su dijelom zaklonili srednjovjekovni kaptolski zid.

Prilikom razrade projekta zauzet je stav da se obnovi zatečeni izgled zgrada, a da se odstrane dvorišne dogradnje iz druge polovice 19. i iz 20. st. Zgrade su projektirane kao cjelina budući da su imale služiti jednom korisniku. Spoj je izveden rastvaranjem novih otvora na katu. U zgradi na br. 48 povećana je visina prostorije u prvome katu i projektirano zastakljenje dijela »ganjčeca« kako bi se omogućilo povezivanje prostorija zatvorenim hodnikom.

Na uličnim pročeljima rekonstruiran je stariji izgled otvora u prizemlju.

Zgrada na br. 48 je zbog dotrajalosti građevnih materijala u cijelosti srušena (odluka građev ne inspekcije). Nova zgrada sagrađena je na betonskim temeljima u tlocrtnoj dispoziciji stare. Zidovi i svodovi sazidani su od opeke, a gospodarski objekt sagrađen je od starih hrastovih mosnica koje su nabavljene kupnjom jednog starog drvenog objekta iz okolice Zagreba. Istom građom rekonstruiran je »ganjčec«. Podovi su izvedeni od hrastovih dasaka, a u dvorišnom dijelu od klinkera.

Zgrada na br. 50 nije srušena pa je izvedena klasična hidroizolacija zidova. Konstrukcija je sanirana izvedbom horizontalnih i vertikalnih AB-serklaža. Krovišta obiju zgrada nanovo su izvedena prema zatečenim starim koja su uklonjena. Pročelja su prežbukana »pod žlicu« i prebojena vapnenim bojama. Podne plohe vanjskih dvorišnih prostora obrađene su kamenim oblucima u cementnom mortu. Prostori uz kaptolski zid projektirani su i obrađeni kao zelene površine, a djelomično je saniran i srednjovjekovni zid izvedbom betonskog temelja i fugiranjem sljubnica.

U oba objekta uvedene su nove vodovodne instalacije, kanalizacija, elektroinstalacije, instalacije gradskog plina i centralno grijanje s kotlovnicom.

U završnoj fazi radova na obnovi zgrada investitor je promijenio namjenu objekta pa su to postali radni prostori poduzeća »Stanbiro«. Izvedeno je više pregradnji u unutrašnjosti koje su degradirale prvotno rješenje (novi pregradni zidovi, podovi, rasvjeta). Koncepcija uređenja vanjskih prostora narušena je gradnjom novih dvorišnih objekata koji su zauzeli mjesto onih dogradnji koje su, prema prvotnom projektu, uklonjene. Kao kooperanti RZH u izradi projekata sudjelovali su dipl. inž. el. B. Vuletić, arh. teh. Dj. Peričić, tehn. J. Kolonić, dipl. inž. J. Penzar.

Radove su izvodili GP »Borongaj« i GP »Grič« iz Zagreba.

D: 39; F: 197; P: 80

553. ZAGREB, Tkalčićeva 52, 54 i 56; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** —; **in.:** »Stanoinvest«, Zagreb; **g.r.:** 1966.

Izrađeni su arhitektoski snimci postojećeg stanja u mjerilu 1:50 i studije mogućnosti korištenja svih triju objekata.

D: 45; P: 15

554. ZAGREB, Trg J. J. Strossmayera, spomenik J. J. Strossmayeru; 1926. god., I. Meštrović

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb; **in.:** SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Centar; **g.r.:** 1984.

Izgrađena je i na podnožje spomenika postavljena nova granitna polirana ploča i na njoj uklesan natpis: J. J. Strossmayer 1815—1905.

D: 456

555. ZAGREB, Trg J. J. Strossmayera, javni nužnik, 19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** — **ks.** — **in.:** Sekretarijat za komunalne poslove i saobraćaj gradske uprave grada Zagreba **g.r.:** 1974.

Izrađena je dokumentacija postojećeg stanja (fotografije i nacrti u mjerilu 1:50).

D: 184; F: 26; P: 5

556. ZAGREB, Trg kralja Tomislava, lukovi nad ulazima

Radovi su obuhvatili demontažu dotrajalih metalnih lukova nad dva ulaza u park.

D: 97

557. ZAGREB, Trg kralja Tomislava, spomenik kralju Tomislavu; 1928—1931. god. (postavljen 1947); R. Frangeš-Mihanović

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb; **in.:** SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Centar — Zagreb; **g.r.:** 1984.

Kip je očišćen do izvorne patine. Pukotine i pore zatvorene su poliesterskim kitom (poliester, brončani prah i pigment). Na mjestima gdje je postojala opasnost od skupljanja oborinske vode izbušeni su otvori za ispust (⌀ 5 mm). Pukotine nastale kod kopita na stražnjoj desnoj nozi zatvorene su bakrenim umecima. Novi umeci patiniranjem su ujednačeni s brojem cijeloga kipa. Sanirani dio kopita zaštićen je transparentnom epoksidnom smolom. Kip je zaštićen 4%-tnom otopinom paraloida u nitrorazređivaču. Pri obradi brončanog reljefa upotrijebljena je ista tehnologija. Kao vanjski suradnici RZH prilikom sanacije sudjelovali su dipl. inž. Eva Hribar i Ljevaonica umjetnina Zagreb.

D: 1081; F: 40

558. ZAGREB, Trg kralja Tomislava 19; 19—20. st.

n.z.: RZG; **ks.:** Predstavništvo i turistička poslovnica Nacionalnog parka »Plitvička jezera«; **in.:** Predstavništvo i turistička poslovnica Nacionalnog parka »Plitvička jezera«; **g.r.:** 1968—1970.

Izrađena je investicijsko-tehnička dokumentacija za adaptaciju poslovnice u prizemlju zgrade. Novom organizacijom prostora korisnik je dobio još jedan ugrađen kat. Prizemlje je uređeno za rad sa strankama, a gornji kat za rad projektne grupe. U dvorišnom krilu projektirane su administrativne prostorije. U izradi projekta sudjelovao je APB »Ilijić« iz Zagreba.

D: 102; P: 12

559. ZAGREB, Trg kralja Tomislava 22, Umjetnički paviljon; 1897. god., Helmer i Fellner

n.z.: RZG; **ks.:** —; Umjetnički paviljon; **in.:** Umjetnički paviljon; **g.r.:** 1966, 1974, 1977—1979, 1981, 1983.

God. 1966. obavljen je uviđaj kojim je utvrđeno stanje pokrova, pročelja i dekoracije u unutrašnjosti. Iste godine izrađen je troškovnik fasaderskih, limarskih, bravarskih i restauratorskih radova.

God. 1974. izrađen je novi, prošireni troškovnik za fasaderske, limarske, soboslikarsko-ličilačke, taracarske, stolarske, staklarske i restauratorske radove te projektanske usluge i električarske radove.

Ponudbeni troškovnik za izradu tehničke dokumentacije za obnovu zgrade izrađen je 1977., a 1978. ponudbeni troškovnik za izradu elaborata stanja podrumskih prostora. God. 1979. poduzet je konzervatorski zahvat na Valdecovoj skulpturi, desno od ulaza u zgradu. Otkinuta glava učvršćena je nerđajućom čeličnom šipkom, a spojevi retuširani u tehnici umjetnog kamena. Cijela skulptura konzervirana je etilsilikatom. God. 1983. izrađen je troškovnik radova na zidnim i stropnim dekoracijama u polukatu i ponuda za izvedbu radova na zidnoj i stropnoj dekoraciji u maloj dvorani.

D: 235; F: 13

560. ZAGREB, Trg M. Marulića 21, Nacionalna i sveučilišna biblioteka; 1914. god., R. Lubinsky

n.z.: RZG; **kt.:** O; **ks.:** Nacionalna i sveučilišna biblioteka; **in.:** Nacionalna i sveučilišna biblioteka; **g.r.:** 1966, 1969, 1986.

God. 1966. izrađena je tehnička dokumentacija za popravak pokrova zgrade, organizirano je radilište i vođen obračunski i direktivni nadzor u tijeku izvođenja limarskih, pokrivačkih i zidarskih radova.

God. 1969. izrađen je nalaz o sigurnosti spremišta i prijedlog mjera za osiguranje od zarušavanja s iskazom približnih troškova osiguranja. God. 1986. izrađena je ponuda za konzervatorsko-restauratorske radove na obnovi štukatura na središnjem dijelu zgrade.

D: 109; F: 2; P: 11

561. ZAGREB, Trg maršala Tita, »Zdenac života«; 1905. god., I. Meštrović, I. Fischer

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb; **in.:** Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj; **g.r.:** 1969—1971.

U akciji obnove dotrajalog zdenca koju je vodio Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj gradske uprave Zavod je angažiran kao organizator i izvođač radova. God. 1969. izrađen je troškovnik, a 1970. elaborat prema kojem su 1971. radovi u cijelosti dovršeni. Radovi su obuhvatili demontažu zdenca, rušenje betonskog bazena, asfalta i podloge oko zdenca te uklanjanje obloge izvedene kulirom, i betoniranje nove betonske podloge bazena. Umjesto dotadašnje vanjske obrade ploha kulirom izvedena je nova obloga kamenim pločama debljine 8 i 10 cm isklesanim od kamena vrste Kornerija iz Grožnjana. Sve fuge na spojevima kamenih ploča zapunjene su elastičnim bijelim kitom, debljine 4 mm. U potpunosti je izvedena nova vodovodna instalacija i nova kanalizacija s usavršenim sistemom pražnjenja zdenca preko ventila umjesto dotadašnjeg odvoda vode preljevom.

Betonski dio unutrašnjosti zdenca zamijenjen je bakrenom posudom s blombiranim dnom. U dokumentacijske svrhe izrađen je kalup i gipsani odljev Meštrovićeve skulpture.

Važno je istaknuti da je stav RZG i Zavoda bio da se u obnovi poštuje zatečena arhitektonska koncepcija zdenca, iako je neposredno prije početka radova bilo ideja o preoblikovanju arhitekture i podizanju zdenca.

Kao kooperanti u izvođenju radova sudjelovale su RO »Instalolim« i »Grič« iz Zagreba te I. Pavlić i J. Benković. Ekspertizu za izbor kamena izradio je dr. B. Crnković.

D: 43; F: 12; P: 8

562. ZAGREB, Trg maršala Tita 3; 1876—1878. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; **in.:** Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; **g.r.:** 1969.

Četiri alegorijske figure na balkonu zgrade bile su isklesane od vapnenačkog pješčenjaka koji se ljuskao i pjeskuljavo osipao. Budući da je taj kamen slabo otporan na atmosferijije, a pogotovo na zrak iz zagađene urbane atmosfere, odlučeno je da se izrade kopije od materijala otpornijeg na štetne agense. Oštećenja na originalima najprije su rekonstruirana gipsom, a zatim su izrađeni kalupi od grafičke želatine sa sadrenim kapama. Odljevi su izrađeni od umjetnog kamena na bazi poliesterske smole u tehnici ljuske s nutarnje strane pojačane staklenom vunom. Nakon površinske obrade i patiniranja kopije figura postavljene su na pročelje zgrade umjesto originala koji su do danas ostali u RZH.

D: 174; F: 5

563. ZAGREB, Trg maršala Tita 5, zgrada »Kola«; 1885. god., F. Kondrat i M. Antolec

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Akademija za kazalište, film i televiziju; **in.:** Akademija za kazalište, film i televiziju; **g.r.:** 1981—1983.

God. 1981. Zavod je angažiran za obnovu oštećenih detalja na drvenoj pregradnoj stijeni pronađenoj prilikom adaptacije zgrade. Radovi su 1982. prošireni na cijeli stubišni prostor gdje su sondiranjem utvrđeni tragovi naslikane zidne i stropne dekoracije. Radovi su u pripremnoj fazi obuhvatili arhitektonsko snimanje, izradu projekta i troškovnik obnove. Sa svih ploha uklonjeni su noviji naliči, zidovi su zaglađeni, a profilacije retuširane i mjestimično nanovo izvučene šablonama. Naslikana de-

563. PRIJE I NAKON REKONSTRUKCIJE

koracija nanovo je izvedena prema tragovima originala, a svi zidovi preličeni nijansama boja utvrđenim istraživanjima. Upotrijebljene su »Chromosove« boje (Minicolor). Izrađena su nova dvokrilna vrata i postavljena na drvenu pregradnu stijenu (izveo Z. Klanjčić, stolarski obrtnik iz Zagreba). Svi stolarski detalji (vrata, prozori, pregradna stijena i stropni grednik) nakon popravka oštećenja preličeni su uljanim naličem u tehnici fladranja (izvela »Tefilak«, zanatska zadruga, Zagreb). Obnovljena je kovana ograda nadopunom odlomljenih detalja (izveo Srećko Diminić, »Metal studio«, Zagreb). Ograda je nanovo pozlaćena jednako kao i detalji kapitela i lukova na zidovima.

Na temelju analogije i uz pretpostavku da su slična rasvjetna tijela prvotno bila u stubišnom prostoru, izrađen je projekt i gipsani model prema kojem je izrađen kalup i izlivena dva nova brončana kandelabra (izlio Josip Pintar, kovinopojasar iz Zagreba).

U sklopu radova za istog investitora obnovljena su dva stola (lijepljenje novog furnira, obnova politure).

D: 479; F: 62; P: 3

564. ZAGREB, Trg maršala Tita 6, zgrada »Sokola«, 1895. god.

n.z.: RZG; **k.t.:** —; **g.r.:** 1982—1983.

God. 1982. izrađena je, a 1983. nadopunjena ponuda za konzervatorsko-restauratorske radove na stropnoj dekoraciji u gimnastičkoj dvorani.

D: 1012

565. ZAGREB, Trg maršala Tita 10, Muzej za umjetnost i obrt, 1887/1891. god., H. Bollé, dogradnja 1903. god., Hönigsberg i Deutsch

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej za umjetnost i obrt, OOUR Škola primijenjene umjetnosti; **in.:** SISTEMPROJEKT, RO za consulting s p. o. **g.r.:** 1984—1986.

Nakon uviđaja god. 1984. i ponude za izradu elaborata konzervatorsko-restauratorskih radova na istočnom pročelju, te približnog troškovnika za plastično-dekorativne elemente na istom pročelju iz 1985. u svibnju 1986. pristupilo se izradi elaborata koji je, osim istočnog, obuhvatio i južno pročelje. Elaborat sadrži: 1. istraživanja na objektu, 2. povijesnu obradu, interpretaciju i valorizaciju nalaza, 3. prijedlog konzervatorskih zahvata s troškovnicima i 4. dokumentaciju. Prema troškovnicima navedenim u elaboratu napravljena je ponuda za radove na obnovi dekorativnih elemenata i kiparsko-klesarske radove. Na južnom pročelju, uključujući i jugoistočni rizalit, pristupilo se čišćenju, odmašćivanju i pranju elemenata od štuka i terakote. Radovi su u toku.

D: 1095; F: 102; P: 18

566. ZAGREB, Trg maršala Tita 15, Hrvatsko narodno kazalište; 1895. god., Helmer i Fellner

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Hrvatsko narodno kazalište; **g.r.:** 1968—1969.

U sklopu radova na temeljitoj obnovi kazališta (glavni projektant prof. Božidar Rašica, glavni izvođač »Borongaj« iz Zagreba) RZH je izveo konzervatorsko-restauratorske radove na pročeljima te na cjelokupnoj dekoraciji u unutrašnjosti. Na pročeljima su svi oštećeni, dekorativni elementi obnovljeni u poliesteru. Kameni dijelovi i kamena arhitektonska plastika pročelja očišćeni su ili zamijenjeni novoisklesanim te zaštićeni silikonom (»Bayer«, SR Njemačka). Pročelja su obojena mineralnim bojama (»Keim«, Austrija), a obnovljeni su skulptura od cinka na atici i kandelabri ispred kazališta. Izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnoj slici G. Goltza na svodu gledališta. Pritom se pojavio problem neutraliziranja negativnog djelovanja osnovne metalne konstrukcije svoda na završnu dekoraciju: na spojevima metalne konstrukcije i zida bile su velike pukotine, a na površini zidne slike ispod zrakaste metalne konstrukcije svoda razvile su se kolonije mikroorganizama. Površina zidne slike najprije je hidrofobizirana, nakon čega je prana čistom vodom. Pukotine su zatvorene vapneno-kazeinskom žbukom, a istom su smjesom injektirani i podbuhli dijelovi. Kako bi se ubuduće spriječilo stvaranje »fantoma« na zidnoj slici svoda, u potkrovlju je izvedena termička izolacija mineralnom vunom.

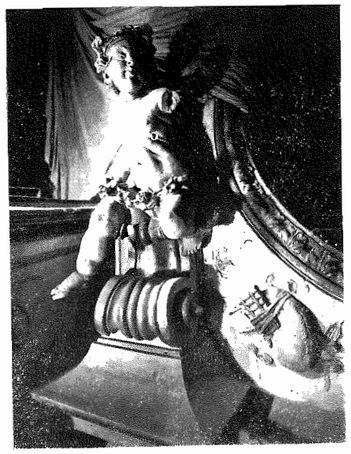

566. PRIJE RADOVA

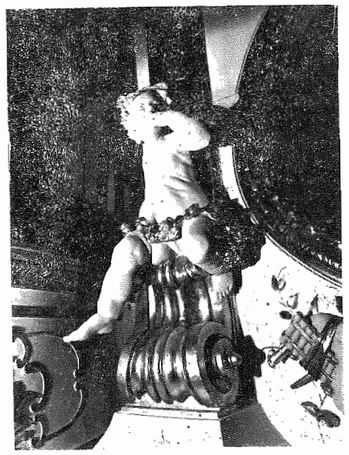

566. NAKON RADOVA

Bogata štuko-dekoracija u gledalištu, zatim foajeu, vestibulu, na stubištima i u salonima potpuno je obnovljena. Na svim mjestima, između metalnih traverzi i štuko-dekoracije, izvedeni su mostovi od metalne mreže pričvršćene na traverzu, na što je ponovno umetnuta ranije skinuta štuko-dekoracija. Dekorativni elementi metalizirani su na izvorni način. Metaliziran je veliki luster u gledalištu i sva ostala rasvjetna tijela na kojima su dijelom obnovljeni stakleni elementi.

Prvi put u našoj praksi primijenjen je poliester, od kojeg su, osim dekorativnih elemenata na vanjskim pročeljima izvedene i maske za zvučnike u parapetima loža gledališta te okviri zrcala u ložama.

D: 10; F: 222; P: 103

567. ZAGREB, Trg N. Šubića Zrinjskog, Glazbeni paviljon; 1891. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **in.:** Sekretarijat za komunalne poslove i saobraćaj gradske uprave grada Zagreba; **g.r.:** 1969—1971.

U akciji obnove dotrajalog i zapuštenog paviljona, što ju je vodio Sekretarijat za komunalne poslove i saobraćaj Gradske uprave, Zavod je angažiran kao organizator i izvođač radova. U pripremnoj fazi načinjeni su arhitektonski snimci, troškovnici s tehničkim obrazloženjem i prijedlog rekonstrukcije. Radovi su prema tom elaboratu počeli god. 1970, a u potpunosti su dovršeni 1971. Stubište je rekonstruirano izvedbom novog AB-temelja i zamjenom svih do-

567. NAKON RADOVA

trajalih kamenih elemenata. Nove stube isklesane su od kamena vrste repentabor, karnišete od bračkog kamena, a stupići od bizeka i bračkog kamena. Oko 50% kamenih ploča i rubnjaka podnožja paviljona zamijenjeno je novim komadima isklesanim od bračkog kamena. Nadopunom otpalih i zamjenom dotrajalih elemenata popravljeni su svi bravarski detalji, a izrađene su četiri nove rešetke na podrumskim prozorima. Limarski radovi obuhvatili su potpunu zamjenu pokrova i žljebova te izradu i postavljanje novih dekorativnih detalja od cinčanog lima koji su zamijenili dotrajale stare. Izrađen je dekorativni limeni opšav pred žljebom, 24 nove žare na obodima i nova kugla na vrhu krova. Načinjen je novi hrastovi prihvatnik na ogradi kojim je zamijenjen stari dotrajali, a projektirana je i izrada klupe (vidljive na starim fotografijama), ali to nije učinjeno. Sve drvene i metalne površine preličene su uljenim naličem u nijansi koju je odredio RZG. U objektu je provedena nova elektroinstalacija, ali bez sistema posredne rasvjete, što je bilo predviđeno projektom.

Radove su izvodili »Instalolim«, »Žarulja«, i GP »Borongaj«, svi iz Zagreba.

D: 86; F: 13; P: 8

568. ZAGREB, Trg N. Šubića Zrinjskog, fontana »Gljiva«, oko 1876. god. H. Bollé

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb; **in.:** Atelier 52, Skupština grada Zagreba (Sekretarijat za komunalne poslove građevinarstvo i saobraćaj, Odjel za komunalne poslove, Odsjek za uređenje grada); **g.r.:** 1968, 1971—1975.

Kamen fontane »Gljiva« s vremenom je erodirao, a instalacije su dotrajale pa je fontana bila

duže izvan upotrebe. Godine 1968, na zahtjev Ateliera 52, RZH je napravio približni troškovnik za obnovu fontana na Zrinjevcu i Tomislavovu trgu. Tim troškovnikom obuhvaćena je i fontana »Gljiva«. U 1971. dobiveni su rezultati ispitivanja kamena iz kamenoloma »Ploče« (Jablanica) što ih je proveo Institut za ispitivanje materijala iz Beograda. Dr. B. Crnković iz Zavoda za mineralogiju, petrologiju i ekonomsku geologiju Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta iz Zagreba dao je mišljenje o izboru kamena za zamjenu oštećenih kamenih dijelova izvorne fontane. Nakon provedenih istraživanja odlučeno je da se bizečki kamen izvorne fontane zamijeni granitom, materijalom otpornim na vodu i smrzavicu. Izrađen je kompletni građevni elaborat obnove s nacrtima (u mjerilu 1:50, 1:20, 1:10), troškovnicima i ponudama. Napravljen je elaborat vodovoda i kanalizacije (D. Peričić, arh. teh.), elaborat električnih instalacija za rasvjetu (B. Vuletić, dipl. inž. el.) i statički račun (E. Erlich, prof. dipl. inž.). U tijelu 1973, nakon što je naručen kamen vrste granit-gabro (Jablanica), pristupilo se kiparsko-klesarskim radovima, a napravljen je i troškovnik građevinskih i obrtničkih radova. Ugovor za izvedbu kamenih elemenata za rekonstrukciju fontane sklopljen je s vanjskim suradnicima RZH, N. Orčićem, akad. kiparom, i klesarima A. Deškovićem i A. Štambukom. Godine 1974. dopunjen je elaborat električnih instalacija (također B. Vuletić, dipl. inž. el.), a s Uslužno-proizvodnim poduzećem »Borongaj« iz Zagreba sklopljen je ugovor za izvođenje građevinskih, obrtničkih i instalaterskih radova. Te je godine stara fontana srušena i započeti su kiparsko-klesarski radovi na izradi nove fontane. U sklopu građevinskih radova sagrađena je komora za instalacije, novi temelji, kanalizacija, a vodovodne instalacije provedene su zajedno s postrojenjem u komori s filtrima i crpkama. Električne instalacije uvedene su za pogon i vanjsku rasvjetu, a razvodna električna ploča smještena je u podrumu Glazbenog paviljona. Kameni elementi novoisklesane fontane postavljeni su na pripremljene temelje. Sastavljanje je izvedeno mjedenim skobama, olovom i poliesterskim kitom, nakon čega je montirana vodovodna instalacija.

D: 87; F: 87; P: 26

569. ZAGREB, Trg N. Šubića Zrinskog, fontane II i III; oko 1873. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Grad Zagreb; **in.:** Skupština općine Centar Zagreb, USIZ komunalnih djelatnosti, Zavod za izgradnju grada Zagreba; **g.r.:** 1975—1979.

Godine 1975. izrađen je približni troškovnik za radove. Prilikom izrade troškovnika od Vodovoda grada Zagreba zatražena je ponuda za izradu projektnog elaborata s cijenom, te približni troškovnik rekonstrukcije vodovoda i kanalizacije. Projekt rekonstrukcije električnih instalacija s približnim troškovnikom napravio je vanjski suradnik RZH inž. Ivan Lončarić. Mišljenje o izboru kamena dao je dr. Branko Crnković. Geodetska snimanja proveo je inž. Juraj Frangeš. Približni troškovnik gradnje crpne stanice i sistema za recirkulaciju vode napravio je 1976. inž. Ante Strika. God. 1978. s USIZ-om komunalnih djelatnosti sklopljen je ugovor za izradu konzervatorske i tehničke dokumentacije. Ugovorom je obuhvaćena izrada arhitektonske i konzervatorske dokumentacije postojećeg stanja, izrada idejne i izvedbene projektne tehničke dokumentacije (glavnog i izvedbenog projekta s troškovnikom), a također i prikupljanje suglasnosti nadležnih ustava. »IPZ« Zagreb izradio je tehničku dokumentaciju za opskrbu i odvodnje vode uz primjenu recirkulacije (OOUR »UNIPROJEKT«), a također i tehničku dokumentaciju elektrotehničkih instalacija. Prijedlog izrade glavnog projekta električnih instalacija recirkulacijskog sistema opskrbe fontana vodom projektirao je inž. Ivan Lončarić. Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu napravio je projekt strojarnice u podrumu glazbenog paviljona na Zrinjevcu. Prof. Eugen Erlich surađivao je kao konzultant prilikom nadzora i izrade statičke projektne dokumentacije. Prilikom izvedbe projektne dokumentacije u fazi idejne studije vodovodnog i odvodnog rješenja također su kao vanjski suradnici RZH surađivali inž. Marija Omejc i dipl. inž. Josip Fundurulja. Također je napravljen glavni projekt građevinskih radova s troškovnikom. Građevinske radove, iskop sondažnih jama, odstranjivanje stolica, klupa i ograda, štemanje i kidanje betonske podloge te čišćenje prostora za vrijeme radova i nakon njihova dovršetka izveo je ovlašteni graditelj Drago Poljanec iz Zagreba.

D: 291 F: 9; P: 2

570. ZAGREB, Trg N. Šubića Zrinskog 11, palača JAZU; 1880. god., F. Schmidt

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** JAZU; **in.:** JAZU; **g.r.:** 1972, 1981.

God. 1972. izrađeno je mišljenje o planiranoj obnovi pročelja, a 1981. izrađena je ponuda za izradu elaborata obnove pročelja.

D: 154

571. ZAGREB, Trg Republike 3, zidna slika 1939. god., J. Kljaković

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Stambeno-poslovna zgrada; **in.:** USIZ Zagreb; **g.r.:** 1980.

Oštećenja zidne slike u veži zgrade očitovala su se u mjestimičnim prašnjavim osipanjem pigmenta, a bilo je i mehaničkih oštećenja oštrim predmetima. Radovi su obuhvatili čišćenje površine koncentriranim deioniziranim teolom i fiksiranje 2%-tnim Calatonom. Oštećena mjesta zakitana su vapneno-kazeinskom žbukom pripravljenom u omjeru 3:1 i retuširana fresko-pigmentima za čije vezivo je upotrijebljen 2%-tni Calaton.

D: 75/9; F: 42

572. ZAGREB, Trg Republike 6; 1889. god., K. Weidmann, 1935. god., pregradnja A. Freudenreich

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** »VAJDA«, Export-Import; **in.:** SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Centar; **g.r.:** 1986.

Izrađen je projekt rekonstrukcije prvotnog izgleda pročelja i troškovnici građevinskih, fasaderskih, limarskih, bravarskih i restauratorskih radova. Projekt je temeljen na starim fotografijama snimljenim prije potpune pregradnje god. 1935. i na analognim detaljima na zagrebačkim pročeljima iz prošlog stoljeća. Arhitektonski i konstrukcijski dio projektne dokumentacije izradio je Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

D: 1153; F: 126; P: 52

573. ZAGREB, Trg Republike 10, Gradska kavana; 1928. god., I. Fischer

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** URO »Zagrebački plavi«; **in.:** URO »Zagrebački plavi«; **g.r.:** 1986.

Izrađen je ponudbeni troškovnik za radove na kazetiranom stropu koji je prvotno bio obrađen listićima Silber Schlag metala. Ponuda nije prihvaćena.

D: 1156

574. ZAGREB, Trg Republike 10, restauracija »Gradski podrum«, K. i Ž. Hegedušić

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** OOUR Ugostiteljski objekti »Gradski podrum«, **in.:** OOUR Ugostiteljski objekti »Gradski podrum«; **g.r.:** 1979.

Napravljen je troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnim slikama.

Radovi nisu izvođeni.

D: 400

575. ZAGREB, Trg Republike 13; skulpture; 1920/ /1923. god., R. Valdec

n.z.: RZG; **kt.:** — ; **ks.:** CROATIA Zajednica osiguranja imovine i osoba n. sol. o.; **in.:** CROATIA Zajednica osiguranja imovine i osoba n. sol. o. **g.r.:** 1981.

Kipovi na atici sjevernog i zapadnog pročelja, izvedeni od lijevanog betona i naknadno bojeni, bili su ispucali, boja je djelomice otpala, a pojedini su dijelovi kipova nedostajali pa je na tim mjestima izvirivala željezna armatura. Najprije su kipovi mehaničkim načinom očišćeni od naknadnih premaza, a potom su istim načinom otvorene pukotine sve do zdrave podloge. Željezna armatura zaštićena je sredstvom za fosfatizaciju (Fosidin). Modeliranje dijelova koji nedostaju i zatvaranje oštećenja obavljeno je masom Teratekt univerzal i cementom u odnosu 1:1, nakon što je prije toga podloga premazana Akrilgrundom. Na kraju su klipovi obrušeni, a potom je obavljeno podložno premazivanje i bojenje s dva premaza Teakril bojom za beton.

D: 465; F: 60

576. ZAGREB, Trg Stjepana Radića 9; 18—19. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1985.

U akciji uređenja zgrade za muzejsko-galerijski prostor polivalentne namjene (građansko stanovanje 19 st., prezentacija građe iz privatnih zbirki, informativni punkt, književno-antikvarna djelatnost itd.) RZH je angažiran za istražne i pripremne radove. Radovi su obustavljeni jer, usprkos nastojanju uprave Muzeja, nije iseljen stanar iz podrumskog dijela objekta. Do sada je obavljeno ispitivanje tla (djelomično) te pregled i procjena stanja drvenih konstrukcijskih elemenata u objektu. Djelomično je dovršena i arhitektonska dokumentacija postojećeg stanja. Dovršena su konzervatorska istraživanja u prostorijama prvoga kata, gdje su sondiranjem utvrđeni tragovi naslikane dekoracije u svim prostorijama. U jednoj prostoriji pronađena je vrlo bogata dekoracija iz prve polovice 19. st. s naslikanim stupovima na zidovima i figuralnom scenom na stropu.

D: 1132; F: 98; P: 5

577. ZAGREB, Trg žrtava fašizma bb.; 1934—1938. god., I. Meštrović

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Revolucije naroda Hrvatske; **in.:** Muzej Revolucije naroda Hrvatske; **g.r.:** 1983—1985.

Kamena pročelja bila su u donjem dijelu nagrđena natpisima, a u gornjem atmosferskom nečistoćom i skramom. U analizama kao najpovoljnija varijanta pokazalo se čišćenje površine kamena pjeskarenjem. Cijela je površina pročelja očišćena i zaštićena hidrofobnim sredstvom. Na isti način očišćene su i zaštićene prednje plohe stuba. Uz stručnjake RZH, radove su izvodili stručnjaci Restavratorskog centra SR Slovenije iz Ljubljane.

D: 435; F: 56

578. ZAGREB, Ulica V. zemaljske konferencije 20, spomen-ploča; 20. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Revolucije naroda Hrvatske; **in.:** Muzej Revolucije naroda Hrvatske; **g.r.:** 1980.

Nakon mehaničkog čišćenja kamene spomen-ploče slova su pozlaćena 22-karatnim zlatnim listićima.

D: 435

579. ZAGREB, Visoka 16, spomen-ploča I. Zajcu; 1925. god.

n.z.: RZG; **in.:** Društvo hrvatskih skladatelja; **g.r.:** 1982.

Radovi su obuhvatili čišćenje ploče i pozlatu slova natpisa 23-karatnim zlatom.

D: 1003; F: 1

580. ZAGREB, Vlaška 5, zidne slike; 18—19. st.

n.z.: RZG; **in.:** RZG; **g.r.:** 1980.

Na zahtjev RZG izrađena je ponuda za radove na zidnim slikama u prostorijama kojima se, kako se pretpostavlja, nekada koristila masonska loža. Cijeli objekt zajedno s tim prostorijama imao se urediti za potrebe ugostiteljske organizacije »Splendid«.

Uviđajem je utvrđeno da su zid i svodovi u cijelom prostoru (danas upotrebljavanom za drvarnicu) oslikani na površini oko 50 m_2. Utvrđena su oštećenja, predložena preventivna zaštita slikanog sloja i izrađen troškovnik konzervatorsko-restauratorskih radova. Radovi nisu izvođeni.

D: 414; F: 25

581. ZAGREB, Visoka 15; 18—19. st.

n.z.: RZG; **in.:** Arhiv Hrvatske; **g.r.:** 1970.

Izrađen je tehnički izvještaj o mogućnostima pohrane arhivske građe u prostoriji u prizemlju.

D: 58; P: 12

582. ZAGREB, Voćarska cesta 71, zidne slike; 1948. god., M. Rački, F. Šimunović, D. Kokotović, V. Gecan i Z. Turkalj

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Mjesna zajednica »Voćarska«; **in.:** RZG; **g.r.:** 1978, 1981.

Na traženje nadležnog zavoda napravljen je prijedlog i troškovnik za konzervatorsko-restauratorske radove. Radovi nisu izvođeni.

D: 453

583. ZAGREB, Vrazovo šetalište; 19—20. st.

n.z.: RZG; **in.:** MZ »Gornji grad«; **g.r.:** 1982.

Izrađen je troškovnik obnove ogradnog zida i stuba na šetalištu (prema »Palainovci«, uz Popov toranj i uz školu). Na ulazu u nekadašnji nužnik postavljena su nova željezna vrata (izradila ih je bravarska radionica Petra Hursa iz Zagreba).

D: 662; F: 19

584. ZAGREB, spilja Veternica

n.z.: RZZP; **kt.:** geomorfološki spomenik prirode; **in.:** USIZ fizičke kulture grada Zagreba; **g.r.:** 1977—1981.

Nadomak gradu Zagrebu, u spilji Veternici, pronađeni su fosilni ostaci pračovjeka neandertalskog tipa i 87 vrsta različitih životinja od kojih je dio do danas izumro. Nalazište je istražio akademik M. Malez. Želja istraživača i poznavatelja ovog lokaliteta, da se Veternica uredi kao turistički objekt, slično kao i nalazište na Hušnjakovu kod Krapine, počela se ostvarivati izradom projektne dokumentacije za zaštitu i prezentaciju nalazišta. Izrađen je dugoročni program uređenja unutrašnjosti i okoliša. Radi fizičke zaštite objekta izrađena su čvrsta ulazna vrata i organizirana vodičko-čuvarska služba. Uređeni su pristup do spilje i prostor za prihvat i odmor posjetitelja. Do 400 m udaljenosti u spilji postavljena je električna rasvjeta. U godini 1981. obustavljeno je ulaganje pa su radovi do daljnjega prekinuti.

D: 343; F: 19; P: 25

585. ZAGREB, spomenik Đ. Đakoviću; 20. st., V. Radauš

n.z.: RZG; **kt.:** —; **in.:** Mjesna zajednica »Đuro Đaković«; **g.r.:** 1982.

Izrađen je projekt za izradu podnožja spomenika postavljenog 1986. pred zgradom Mjesne zajednice na križanju Ulice Moša Pijade i N. Grškovića.

D: 387; F: 6

586. ZAGREB, zimska zaštita javne plastike

n.z.: RGZ; **in.:** Grad Zagreb; **g.r.:** 1971—1972.

God. 1971. izrađen je elaborat zaštite kamene javne plastike u Zagrebu, koji obuhvaća tehnički opis s obrazloženjem i projekt. Prema tom projektu, iste godine od jelovih gredica i dasaka izrađene su prijenosne montažne nadstrešnice koje su u toku idućih nekoliko godina u zimskim mjesecima postavljane na devet kamenih spomenika na Zrinjevcu.

D: 83; F: 1; P: 2

587. ZAGREB, reklamni natpisi u donjem gradu

God. 1967. izrađeni su projekti za dva reklamna natpisa u Donjem gradu (Praška 8) — kozmetički salon »Grčić« i Jurišićeva 13 — zgrada PTT-a.

D: 44, 139; P: 3

588. ZAGREB, poprsje žene »Zora«; 1874/78. god., I. Rendić, bijeli mramor

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks., in.:** privatno vlasništvo **g.r.:** 1976.

Radovi su obuhvatili čišćenje nečistoća organskim otapalima i neionskim deterdžentom. Manja oštećenja popravljena su masom pripravljenom na bazi poliestera.

D: 76/6; F: 1

589. ZAGREB, »Pejsaž s konjanicima«; 19. st., ulje na platnu, vel. 76 x 58 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks., in.:** Privatno vlasništvo; **g.r.:** 1972.

Oštećenja slike očitovala su se kao valovitost nosača, te rasušenost i ispucalost slikanog sloja. Motiv slike bio je teško čitljiv zbog više potamnjelih premaza lakom, nečistoće i čađe. Radovi su obuhvatili zaštitu lica slike tankim slojem voštane paste i masnim papirom, izravnanje i dubliranje nosača uglačavanjem indianer papira rastopljenim voskom, čišćenje slikanog sloja kemijskim putem (voštanim sapunom, mješavinom alkohola i terpentina), zapunjavanje površinskih oštećenja, izvedbu retuša i zatšitu mješavinom firnisa, mastix-firnisa, voštane paste i terpentina u omjeru 10:7:3:20.

D: 75/1; F: 1

590. ZAGREB, »Posljednja večera«; 17/18. st., ulje na platnu

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks., in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1973.

Nosač je na više mjesta bio prorezan oštrim predmetom. Slikani sloj bio je prekriven potamnjelim lakom, raspucan i labilan. Mjestimično je nedostajao sloj preparacije.

Radovi su obuhvaćali izravnanje nosača, fiksiranje slikanog sloja voskom, dubliranje nosača platnom, napinjanje na novi slijepi okvir, čišćenje lica slike voštanim sapunom i dočišćavanje ostataka laka, premazivanje lanenim uljem i mat-lakom.

D: 75/5; F: 1

591. ZAGREB, »Portret gospođe s medaljonom«; »Portret gospodina s naočalima«; ulje na platnu, vel. 52 x 59 i 38 x 47 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.: in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1973.

Oštećenja na slikama očitovala su se kao ispucalost, labilnost i mjestimično otpadanje podloge i boje, osobito na pregibima, jer su slike bile presavijene.

Slikani je sloj učvršćen i očišćen, izravnan je nosač i napet na nove slijepe okvire, povezani su podloga i slikani sloj, napravljen je retuš i provedno zaštitno lakiranje.

D: 75

592. ZAGREB, »Uvedenje Bogorodice u hram«; masna tempera i pozlata na platnu i drvu vel. 26 x x 35 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.: in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1974.

Nosač slike, ploča od mekog drveta, na više je mjesta bio vertikalno raspucan. Slikani je sloj s platnom mjestimice bio odignut od podloge. Zbog višestrukih premaza lakom motiv slike bio je teško čitljiv.

Radovi su obuhvatili fiksiranje odignutih slojeva podloge i boje uglačavanjem voštano-smolaste mase, odstranjivanje površinske nečistoće i potamnjelog laka kemijskim putem (mješavinom alkohola i terpentina, mjestimice acetonom), premazivanje lanenim uljem kako bi se vratio karakter masne tempere, retuš uljenim bojama odnosno transparentnim bojama u pozlati, te trajnu dezinsekciju injektiranjem Xylamona.

D: 75

593. ZAGREB, »Sv. Antun Padovanski«; druga pol. 18. st., ulje na dasci

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.: in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1972.

Nosač slikanog sloja, daska od mekog drveta, bio je iskrivljen i svinut. Primjećivale su se veće vertikalne pukotine i oštećenja izazvana crvotočinom. Slikani sloj nanesen je na drvo izravno, bez podlaganja, a na pastoznijim premazima dolazilo je do ljuskanja i odvajanja boje od nosača. U prijašnjim intervencijama slikani sloj bio je previše očišćen, tako da se mjestimice nazirala površina drveta. Zaštitni lak potamnio je do tamnog, smeđeg tona.

Konzervatorsko-restauratorski radovi sastojali su se u čišćenju slikanog sloja kemijskim putem (voštanim sapunom koji je neutraliziran terpentinom), izravnanju i konzerviranju nosača ugrijanim bijelim voskom, učvršćivanju slikanog sloja i zapunjavanju oštećenja voskom, izvedbi retuša uljenim bojama i premazivanju zaštitnim mat-lakom. Razlijepljeni dijelovi osmerokutnog okvira ponovno su sastavljeni, a dijelovi koji su nedostajali nadoknađeni su novim rezbarenim elementima.

D: 71/3

594. ZAGREB, »Sv. Vinko Fererski«; ulje na platnu, vel. 43 x 34 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.: in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1973.

Gotovo je trećina platna na kojem je naslikana desna ruka, dio lica i svetački atribut, nedostajala, a to upućuje na mogućnost da je slika stradala u požaru. Nekim prijašnjim zahvatom dubliran je nosač. Slikani sloj bio je raspucan i mjestimice je otpao, a čitava površina bila je premazana slojem voska nejednake debljine. Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je dubliranje nosača, odstranjivanje voska i nečistoće sa slikanog sloja, zatvaranje površinskih oštećenja, napinjanje na novi slijepi okvir, izvedbu retuša i rekonstrukciju dijelova koji nedostaju na temelju analogije sa sličnim primjerima te premazivanje zaštitnim lakom.

D: 75/2; F: 1; P: 2

595. ZAGREB, okvir ogledala; 18. st. drvo, pozlaćeno

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.: in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1966.

Prema sačuvanim dekorativnim rezbarenim elementima rekonstruirani su i dijelovi koji su nedostajali. Na veća oštećenja i na nove dijelove položeni su kredno-tutkalna preparacija i poliment i izvedena je polimentna i mat-pozlata zlatnim listićima.

D: —; F: 2; P: 2

596. ZAGREB, drveni križ; vel. 15 x 5 x 1 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.: in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1974.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvaćao je dezinsekciju crvotočnog drveta Xylamonom, lijepljenje vertikalnih raspuklina i odlomljenog kraka križa Drvofixom, retuš oštećenja drvenom piljevinom i patiniranje vodenim močilom.

D: 67/15; F: 2

597. ZAGREB, kineska vaza

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** **in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1973.

Konzervatorski zahvat obuhvatio je lijepljenje razbijenih dijelova Oho ljepilom, armiranje površina gazom s unutrašnje strane, retuš oštećenja smjesom krede, gipsa i tutkala, retuš oslika akvarelnim bojama te zaštitu Calatonom i damar-lakom.

D: 72/7; F: 2

598. ZAGREB, kolovrat, vel. 105 x 45 x 50 cm; sprava za namatanje pređe, 65 x 60 x 90 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.**, **in.:** privatno vlasništvo; **g.r.:** 1972.

Radovi su obuhvatili dezinsekciju Xylamonom Combi Hell, armiranje konstruktivnih elemenata obiju sprava lipovim letvicama, patiniranje umetnutih dijelova vodenim močilom i konzervirane voštanim sapunom.

D: 74/2; F: 3

599. ZAGREB, Vučedolska golubica, eneolit

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Arheološki muzej u Zagrebu; **in.:** Arheološki muzej u Zagrebu; **g.r.:** 1982.

Izrađena su dva kalupa od silikonkaučuka »Wackersilicone RTV-M 533«. Kapa, koja učvršćuje silikonkaučuk, izrađena je od sadre armirane kudeljom.

D: 1010

600. ZAGREB, grčki natpis iz Starog Grada na Hvaru; 4. st. pr.n.e

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Arheološki muzej u Zagrebu; **in.:** Arheološki muzej u Zagrebu; **g.r.:** 1985.

Natpis je isklesan od sivog vapnenca vrlo ljuskave strukture. Ostale su sačuvane lijeva i desna strana ploče, a srednji je dio propao u ovom stoljeću zbog ljuskanja. Cijela ploča vidljiva je na fotografiji iz god. 1898. koju je objavio J. Brunšmid. Ta fotografija poslužila je kao predložak za rekonstrukciju dijelova koji su nedostajali. Rekonstrukcija je izvedena od umjetnog kamena na bazi poliestera, s tim da je prije toga napravljen gipsani model i kalup od silikonskog kaučuka. U kalupu je izlivena kopija ploče koja služi kao dokument u slučaju da original propadne.

D: 1109; F: 15

601. ZAGREB, lumbardska psefizma; 3. st. pr.n.e.

n.z:. RZG; **kt.:** I; **ks.:** Arheološki muzej u Zagrebu; **in.:** Arheološki muzej u Zagrebu; **g.r.:** 1985.

Četrnaest sačuvanih ulomaka psefizme isklesanih od bijelog vapnenca rekonstruirano je i spojeno prema idejnom projektu prof. dr. Duje Rendić-Miočevića. Radovi su obuhvatili spajanje ulomaka poliesterskim ljepilom uz ojačanje šipkama od nerđajućeg čelika. Dijelovi koji su nedostajali nadopunjeni su umjetnim kamenom (kameni prah i bijeli cement). Rekonstruirane plohe upuštene su za 2—3 mm i tonski usklađene s bojom originalnog kamena.

D: 1109; F: 17

602. ZAGREB, Bogorodica Galaktotrophousa; 14/15. st., drvo, polikromirano, kip sv. Petra; 15. st., drvo, polikromirano i pozlaćeno

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Dijecezanski muzej Zagreb; **in.:** RF, Dijecezanski muzej; **g.r.:** 1972, 1973.

Skulptura Bogorodice bila je znatno oštećena crvotočinom, napose na poleđini. Nedostajali su istaknutiji dijelovi ekstremiteta. Polikromija je sačuvana samo fragmentarno. Primijećeno je da je u više kasnijih zahvata djelomice izmijenjen izvorni izgled skulpture.

Skulptura sv. Petra u manjoj je mjeri bila nagrižena crvotočinom. Pozlata je većim dijelom sačuvana, ali gotovo na čitavoj površini odignuta od nosača i prekrivena slojem potamnjelog laka. Istaknutiji dijelovi nedostaju.

Izrađena je fotografska i grafička dokumentacija zatečenog stanja s naznačenim oštećenjima i ostacima polikromije. Preventivno je provedena plinska dezinsekcija metilbromidom. Sondiranjem je utvrđena višeslojnost preslika. Konzervatorski postupak obuhvatio je odstranjivanje nečistoće i laka kemijskim i mehaničkim putem, čišćenje pozlate acetonom, učvršćivanje drveta Calatonom, podljepljivanje polikromije i pozlate jesetrinim tutkalom te zaštitno lakiranje svih površina.

D: 67/2; F: —; P: 10

603. ZAGREB, zub mamuta i drugih izumrlih životinja; pleistocen

n.z.: RZZP; **kt.:** —; **ks.:** Geološko-paleontološki muzej u Zagrebu; **in.:** Geološko-paleontološki muzej u Zagrebu; **g.r.:** 1981.

Za potrebe Geološko-paleontološkog muzeja u Zagrebu provedena je konzervacija mnogo zubi životinja koje su živjele u pleistocenu. Ti su zubi nakon iskopavanja počeli propadati, što se najprije očitovalo uzdužnim i poprečnim pukotinama, a s vremenom bi se potpuno osuli. Zubi su najprije učvršćivani etilsilikatom. Nakon toga pukotine su sanirane natapanjem u otopini polibutilmetakrilata u toluenu.

D: 469

604. ZAGREB, maskeron sa stare katedrale; 14/15. st.

n.z.: RZG; **kt.:** 0; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1970.

Radovi su obuhvatili desalinizaciju topljivih soli potapanjem u destiliranoj vodi. Teško odstranjivi ostatak kalcijeva sulfata uklonjen je reakcijom s barijevim hidroksidom. Kamen je konsolidiran otopinom etilsilikata.

D: 222; F: 2

605. ZAGREB, gotička Madona iz stare katedrale; 15. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1970.

Površina skulpture isklesane od vapnenačkog pješčenjaka jako se ljuskala i osipala. Kvantitativnom kemijskom analizom utvrđeno je da je ta oštećenja uzrokovao visok sadržaj topljivih soli, posebice kalcijeva sulfata. Skulptura je najprije očišćena, a zatim su papirnatom pulpom umočenom u destiliranu vodu ekstrahirane soli. Preostali dio kalcijeva sulfata neutraliziran je barijevim hidroksidom. Čvrstoća kamena povećana je etilsilikatom.

D: 76/1; F: 2

606. ZAGREB, Vinkovićev portal stare katedrale, kamena plastika; 1640—1643. god., K. Miller

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1969.

Izrađen je prijedlog konzervatorskog zahvata na kamenoj plastici.

Radovi nisu izvođeni.

D: 19

607. ZAGREB, drvena plastika iz crkve sv. Marka; sredina 18. st., rad tkz. Branjugove radionice i više anonimnih majstora

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzej grada Zagreba; **g.r.:** 1969.

Provedena je dezinsekcija na 63 drvene polikromirane i pozlaćene skulpture injektiranjem i premazivanjem Xylamonom BN Hell.

D: 19

608. ZAGREB, reljefna ploča »Sv. Antun Opat i Sv. Pavao Pustinjak«, 16. st., iz bivšeg pavlinskog samostana u Novom Vinodolskom drvo, rezbareno i polikromirano, vel. 117 x 61 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1974.

Drveni nosač po čitavoj je površini bio oštećen crvotočinom, a pojedini su rubni dijelovi ploče nedostajali. Prednja strana s rezbarenim figurama obojena je temperom, izravno na drveni nosač. Slikani sloj, sačuvan samo djelomice, promijenio je izvornu boju zbog naslaga nečistoće i potamnjelog laka. Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvaćao je dezinsekciju Xylamonom, zatvaranje oštećenja i nadoknadu dijelova koji su nedostajali, patiniranje umetnutih drvenih dijelova vodenim močilom, čišćenje polikromije mješavinom alkohola i terpentina te impregnaciju drveta 2 i 4%-tnom otopinom Paraloida B 72 u toluolu.

D: 67/12; F: 2

609. ZAGREB, portret Habsburgovca, »Pater patriae«

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1973.

Keramička skulptura bila je raspuknuta na spoju postamenta i poprsja.

Površina je očišćena, razbijeni dijelovi slijepljeni su dvokomponentnim aralditom AW 106 i AV 123b, a manja oštećenja retuširana poliesterskim kitom.

D: 76/5; F: 1

610. ZAGREB, Drveni polikromirani i pozlaćeni grbovi

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1975.

Izrađen je prijedlog i predračun konzervatorsko-restauratorskih radova na 13 drvenih grbova.

Radovi nisu realizirani.

D: 267

611. ZAGREB, poprsje Napoleona; poč. 19. st., A. Canova, vel. 51 x 14,5 cm

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1974, 1977.

Na površini skulpture primijećena su oštećenja u obliku šupljina s crnim naslagama.

Kemijske i rendgenske analize uzoraka pokazale su da je materijal od kojeg je načinjena statua alaun (stipsa) površinski zaštićen tankim slojem bijelog voska, a ne kararskim mramorom kako se do tada smatralo.

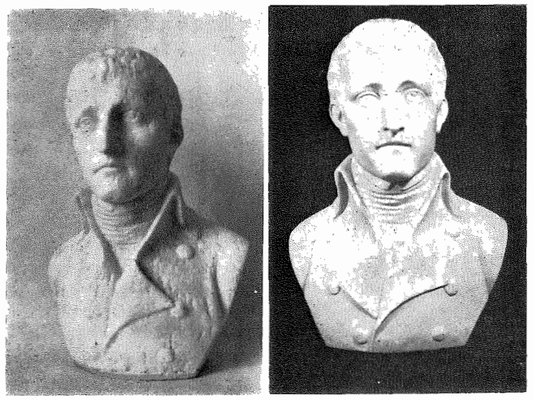

611. PRIJE I NAKON RADOVA

Oštećenja su nastala ili pri pokušaju pranja vodom radi uklanjanja nečistoće ili pri nanošenju vlažne sadrene mase radi uzimanja odljeva.

Prema prvoj koncepciji, konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio bi čišćenje površinskih oštećenja finim iglama pod vakuumom, retuš ispunjavanjem pukotina masom pčelinjeg voska i mramornog brašna i zaštitu površina slojem voska. Budući da pokusi primjene te metode nisu dali zadovoljavajuće rezultate, pristupilo se izradi kopije biste. Original retuširan pčelinjim voskom poslužio je kao model za izradu kalupa od silikonskog kaučuka »Wacker Chemie«. Kopija je odlivena u poliesterskoj masi Chromoplast kojoj su kao punilo dodani mramorno brašno i bijeli pigment.

D: 219; F: 16

612. ZAGREB, Povijesni muzej Hrvatske; kameni spomenici; 15—18. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1976.

Radovi su obuhvatili konzervaciju dvadeset dva kamena spomenika iz lapidarija koji su očišćeni i učvršćeni etilsilikatom

D: 272; F: 29

613. ZAGREB, spomen-ploča biskupa Aleksandra Mikulića; 1692. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Povijesni muzej Hrvatske; **in.:** Povijesni muzej Hrvatske; **g.r.:** 1972—1973.

Spomen-ploča, na kojoj su bili uklopljeni grb, natpis i dva anđelčića izrađena je od crvene breče, isklesana je od tamnog bituminoznog vapnenca. Budući da su nestali lijevi anđelčić i glava desnog anđelčića, trebalo ih je rekonstruirati. Na temelju fotografija iz vremena dok je ploča još bila cijela u glini su izmodelirani dijelovi koji su nedostajali. Preko modela od gline nabacan je tanki sloj sadre koji je poslužio kao prvi negativ. Nakon skrutnjavanja sadrenog negativa glina je odstranjena, a sadreni negativ izoliran odjeljivačem. U tako pripremljeni negativ izlivena je prva kopija također izrađena od sadre. Oslobođeni sadreni pozitiv još je kiparski dorađen, pa je prema njemu izrađen drugi negativ od silikonske gume pojačane sadrenom kapom. U tako izrađene kalupe ulivena je poliesterska masa tonirana tako da se dobije izgled crvene breče. Poliesterski odljevi nakon završene površinske obrade ugrađeni su u ploču na mjesta na kojoj su nedostajali originali.

D: 77/6; F: 3

614. ZAGREB, natpis interniraca iz Kerestinca; 1941. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej Revolucije; **in.:** Muzej Revolucije; **g.r.:** 1967.

Radovi na fragmentu zida s natpisom interniraca iz Kerestinca, izvađenog iz podruma zgrade u Račkoga br. 9 u Zagrebu, obuhvatili su obrubljivanje rubova vapnenom žbukom i fiksiranje fuga vrlo razrijeđenim vapneno-kazeinskim mlijekom. Površina stare žbuke s natpisom dodatno je fiksirana 2%-tnim metilmetakrilatom, a opeka zajedno sa žbukom u fugama 2%-tnim paraloidom.

D: 243; F: 3

615. ZAVRŠJE, BUJE, kapela stancije Silić, zidne slike; 15. st. (?)

n.z.: RRI; **kt.** —; **ks.:** Muzej Buje; **in.:** RSIZK, SIZ Buje; **g.r.:** 1971—1973, 1978, 1980—1981.

Kapela je dugo bila napuštena, krovište urušeno a zidne slike u lošem stanju. U nekom prethodnom konzervatorskom zahvatu rubovi i oštećenja zidnih slika zatvoreni su grubom žbukom, a slikani sloj fiksiran je sredstvom koje je u međuvremenu požutjelo. Budući da je kapela na usamljenu položaju, netko je pokušao ukrasti zidnu sliku sa scenom »Uzašašća Krista« koja je već bila pripremljena za skidanje sa zida. Zbog toga je RZH najprije pristupio skidanju te slike, a potom i ostalih. Skidanje je obavljeno tehnikom »stacco«. Nakon što su dopremljene u RZH s njih je skinut zaštitni sloj, a poleđine su obrađene i pripremljene za prihvaćanje armature. Armatura za novi nosač sastavljena je od aluminijskih profila 40 × 5 i 20 × 5 mm. Također je napravljeno sedam drvenih okvira koji su prije toga impregnirani Sadolinom. Prilikom montiranja na novi nosač mineralne soli u žbuci zidnih slika počele su se kristalizirati na površini slikanog sloja, zbog čega je trebalo provesti isoljavanje.

Štetne mineralne soli izvađene su iz podloga zidnih slika papirnatom pulpom. Na kraju je slikani sloj očišćen od ostataka vapna i osvježen. Poslije dovršetka radova zidne slike predane su na čuvanje muzeju u Bujama.

D: 65; F: 53

616. ZELENJAK, spomenik »Lijepoj našoj domovini«; 1935. god., vel. 13,3 × 3,5 × 3,5 m

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** općina Klanjec; **in.:** SIZ Klanjec; **g.r.:** 1981. g.

Provedeno je djelomično fugiranje vapnenom žbukom s dolomitnim agregatom radi sprečavanja prodora oborinske vode, čišćenje kamena od zelene patine, čišćenje natpisne ploče mehaničkim i kemijskim putem, uklanjanje curkova s reljefa alkalnom Rochellovom soli, te površinska zaštita lanaca od korozije zapečenim lanenim uljem.

D: 473; F: 36

617. ZELINGRAD, Stari grad; 13—16. st.

n.z.: RZG; **kt.:** I; **ks.:** —; **in.:** SIZ Zelina; RSIZK; **g.r.:** 1973—1980.

U sklopu pripremnih radova izrađen je Program zaštite i revitalizacije cijelog objekta, prikupljena nova i nadopunjena postojeća dokumentacija te izrađen fotogrametrijski snimak grada (Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu).

Prema unaprijed definiranom programu preventivno su sanirani najugroženiji zidovi najstarije gradske jezgre (13. st.) i dijela okrugle ulazne kule (16. st.). Na tim dijelovima grada došlo je do urušenja lica zidova i erozije jezgre zida djelovanjem vegetacije i atmosferilija. Prije početka sanacije zidovi su očišćeni, uklonjena su stabla izrasla u neposrednoj blizini i obavljen iskop do prvotne razine terena uza zidove. Zidanje je izvedeno do linije sačuvane jezgre kako bi se sačuvala nepravilna kontura ruševine. Dozidavanje je provedeno samo na mjestima gdje je to bilo nužno zbog konstruktivnih razloga. Za zidanje je upotrijebljen kameni materijal pronađen na licu mjesta, a kao vezivo produžni mort pripravljen u omjeru 1:2:6. Na vrhu zidova izveden je armiranobetonski serklaž visok 25 cm [MB-300 (1:2)], s dodatkom vodonepropusnog sredstva.

Na taj su način sanirani jugozapadni, sjeveroistočni i dijelovi južnog zida jezgre gdje su nadomješteni otpali klesanci jugozapadnog ugla (kamen pješčenjak iz kamenoloma Poka). Na sjeveroistočnom zidu saniran je nadvoj ulaza u jezgru, a položaj uništenog portalnog kamenog okvira naznačen je razrahljenom linijom okolnog zida. Ziđe okrugle ulazne kule sanirano je samo u najdonjem dijelu. Sve radove izveo je zidarski majstor Đ. Sakmardi. U radovima na raščišćavanju okolnog terena sudjelovala je omladina u sklopu akcije »IRA« 78. Radove su pratila arheološka istraživanja i dokumentacija nalaza. Ta istraživanja pružila su razmjerno malu količinu nalaza: desetak klesanaca, ulomke keramike i nešto metalnih predmeta. Svi nalazi nakon obrade u Zavodu predani su Muzejskoj zbirci Zeline u osnivanju.

Radovi na sanaciji zidova su trajali od 1976. do 1980, kada su prekinuti zbog nedostatka sredstava.

D: 201; F: 178; P: 25

618. ŽAŽINA, crkva sv. Nikole; oko 1790. god.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa sv. Nikole i sv. Vida, Žažina; **in.:** SIZ Sisak; **g.r.:** 1975. god.

Obavljen je uviđaj i provedena su pokusna sondiranja na zidnim slikama u svetištu crkve. Budući da sredstva nisu osigurana, nije izrađen ni elaborat, niti su učvršćeni otkriveni slikani slojevi.

D: 285; F: 6

619. ŽMINJ, crkva sv. Mihovila, drveni rezbareni retabl; početak 17. st., lokalna istarska radionica, drvo, polikromirano

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** župa Žminj; **in.:** župa Žminj; **g.r.:** 1980—1981. god.

RSIZ-u u oblasti kulture upućen je zahtjev za zaštitne radove s opisom potrebnog konzervatorsko-restauratorskog zahvata.

Zbog nedostatka sredstava radovi nisu izvođeni.

D: 180/1

620. ŽMINJ, kapela sv. Trojstva, zidne slike; 1471. god., nepoznati majstor pod utjecajem alpskoga slikarskog kruga

n.z.: RRI; **kt.:** —; **ks.:** Rkt. župa Žminj; **in.:** —; **g.r.:** 1973. god.

Pregledom objekta ustanovljeno je da su zbog loših mikroklimatskih uvjeta i velikog postotka vlage koja razara žbuku znatno propale zidne slike u gornjim zonama. Kretanjem soli kroz zidove i žbuku narušava se struktura nosača i mjestimice dolazi do pulverizacije slikanog sloja. God. 1973. g. sastavljen je zahtjev za radove i istraživanja s opisom i troškovnikom preventivnog konzervatorsko-restauratorskog zahvata.

Radovi nisu provedeni.

D: 180; F: 12

621. IZLOŽBA SLIKA KRSTE HEGEDUŠIĆA, Bologna

in.: Agenciju za društvene komunikacije »Drunk«; **g.r.:** 1973.

Za organizatora izložbe obavljeno je pakiranje izložaka: 37 slika na platnu, 6 slika na staklu i 24 crteža na papiru. Svi su izlošci upakirani u drvene masivne sanduke zaštićene od vatre te maksimalno osigurane od mehaničkih oštećenja i utjecaja od nagle promjene temperature i vlage.

D: 171

622. IZLOŽBA »UMJETNOST NA TLU JUGOSLAVIJE OD PRETHISTORIJE DO DANAS«, Pariz — Sarajevo, 1971. god.

in.: Savezna komisija za kulturne veze s inozemstvom, Republički fond za unapređenje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske, Komisija za kulturne veze s inozemstvom; **g.r.:** 1971. god.

Odlukom Organizacijskog odbora izložbe RZH preuzeo je organizaciju sabiranja, restauriranja i transporta oko 200 umjetnina s područja Hrvatske.

Pripremni radovi obuhvatili su pregledavanje, fotografsko i tehničko dokumentiranje, analizu oštećenja te razradu prijedloga i metoda najnužnijih konzervatorsko-restauratorskih radova na umjetninama određenim za izlaganje. Organizacijski radovi obuhvatili su ishođenje dozvola za privremeni izvoz spomenika kulture od nadležnih zavoda, odobrenja crkvenih vlasti za ona umjetnička djela vezana uz kult, osnivanje sabirnih centara za prikupljanje umjetnina (Pula, Split, Zadar, Zagreb), komisijsku procjenu vrijednosti umjetnina te organizaciju pratnje i čuvanja za vrijeme transporta i trajanja izložbi.

Konzervatorsko-restauratorske radove obavljalo je više izvođača: Restauratorski zavod JAZU — drvena polikromirana plastika, slike na platnu i dasci; Restauratorska radionica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Split — drvena polikromirana plastika, slike na platnu i na dasci; Radionica za metal Škole za primijenjeu umjetnost — metalni predmeti; RZH — kamena plastika, drvena polikromirana plastika. Osim udjela u restauraciji, RZH imao je preko sebe cjelokupnu organizaciju i koordinaciju radova te nadzor nad izvedbom. Tipska ambalaža — drveni sanduci različitih dimenzija, prilagođeni volumenu, težini i osjetljivosti predmeta, izrađeni su prema projektu arh. V. Richtera. Radi zaštite od požara sanduci su premazani vatrootpornom bojom. Od mehaničkih oštećenja umjetnine su zaštićene unutrašnjom ambalažom (polietilenska folija, stiropor, moltopren, flanel, valovita ljepenka, granule stiropora).

Prijevozne usluge dala je »Intereuropa«, mednarodna špedicija in trgovina Koper. Umjetnine osjetljive na nagle promjene mikroklimatskih uvjeta prevožene su u klimatiziranim kamionima-hladnjačama. Za uspješan organizacijski i stručan rad vezan za izložbu »Umjetnost na tlu Jugoslavije od prethistorije do danas« RZH je ukazom Predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita 8. svibnja 1972. odlikovan Ordenom Republike sa srebrnim vijencem.

D: 175; F: 59; P: 1

623. ZAGREB, izložba »Riznica zagrebačke katedrale«, Muzejski prostor, 31. 3. — 15. 9. 1983. god.; 15—17. st.

n.z.: RZG; **kt.:** —; **ks.:** Muzej grada Zagreba; **in.:** Muzejski prostor; **g.r.:** 1983.

Radovi su obuhvatili konzervaciju sedamnaest kamenih spomenika koji su očišćeni od nečistoća i učvršćeni sredstvom Steinfestiger H.

D: 1013; F: 26

624. ZAGREB, izložba »Ivan Meštrović«, Muzejski prostor, 6, 10. 1983—6. 2. 1984. god.

ks.: Muzejski prostor Zagreb; **in.:** Muzejski prostor Zagreb; **g.r.:** 1983—1984.

Radovi su obuhvatili pakiranje, transport, montažu i demontažu 84 kamene skulpture iz Splita, Beograda i Zagreba.

D: 1039

Kataloške jedinice obradili su i priredili za tisak radnici Odjela za konzervatorska istraživanja i dokumentaciju Restauratorskog zavoda Hrvatske

GODIŠNJAK ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE HRVATSKE 12/1986

KATALOG RADOVA RESTAURATORSKOG ZAVODA HRVATSKE 1966–1986